Jorge Luis BORGES

OPERE 2

EDITURA UNIVERS

1999

Jorge Luis Borges

OPERE

Volumul al doilea

editura **univers**
București, 1999

Aleph
●
Făuritorul
●
Relatarea lui Brodie
●
Cartea de nisip
●
Memoria lui Shakespeare

Traduceri de
CRISTINA HAULICĂ,
ANDREI IONESCU
și
DARIE NOVĂCEANU

Îngrijire de ediție și prezentări de
ANDREI IONESCU

ALEPH
(1949)

Traduceri de CRISTINA HĂULICĂ și DARIE NOVĂCEANU

Prezentare

Apărut în 1949, volumul *Aleph* aparține perioadei de maturitate deplină, perioadă inițiată de *Grădina potecilor ce se bifurcă.* Stăpânirea propriei formule narative, ca rezultat al cristalizării viziunii proprii, nicidecum ca rețetă de împrumut, îi îngăduie să dezvăluie bucuros atât mecanismul creației, cât și sursele. Într-un scurt epilog, după ce își încadrează povestirile în „genul fantastic" , indică originea lor livrescă: așa cum *Pierre Menard* (din volumul *Ficțiuni)* era o rescriere a lui *Don Quijote* și *Sfârșitul* refăcea finalul poemului *Martín Fierro,* tot astfel, acum, *Biografia lui Tadeo Isidoro Cruz* este tot o glosă la poemul lui José Hernández, *Zahirul* și *Aleph* mărturisesc influența lui Wells, *Abenjacán el Bojarí* este o variațiune la *Cei doi regi și cele două labirinturi*, *Casa lui Asterion* se datorează unei picturi a lui Watts, etc., etc. Această dezvăluire a surselor nu este o simplă dovadă de probitate intelectuală. Este înainte de toate un manifest care întărește și ilustrează concepția despre literatură ca reluare a tradiției. Literatura lui Borges s-a conturat definitiv ca o literatură atentă mai mult la modalități decât la conținuturi, mai mult la semnificant decât la semnificat, și enunțarea acestei concepții capătă rigoarea unei teoreme: „O literatură diferă de alta mai puțin prin text și mai mult prin felul în care este citită" , formulă borgeană pe care o citează Gérard Genette pentru a rezuma „axiomatica structuralistă" a literaturii.

Textele povestirilor din volumul *Aleph* sunt ca niște oglinzi ce răsfrâng imagini anterioare, în care vizibilul este reflexul invizibilului. Regăsim în ele acele noi „intonații ale câtorva metafore" care alcătuiesc, potrivit lui Borges, întreaga literatură a lumii. Explicit sau implicit, în toate

povestirile apare ideea de literatură ca reformulare a literaturii. Nu are importanță dacă sursele sunt adevărate sau apocrife. Importantă este ideea reluării, mereu prezență: cutare ficțiune este un „avatar” al cutărei legende, alta este un „ecou” , o „variațiune”, alta „provine din” … altele sunt un „mozaic” , altele sunt „glose” .

Dacă Borges ne arată „pre-textele” povestirilor lui, este pentru că știe că orice creație literară constă mai puțin în substanța ei faptică și mai mult în îndemânarea cu care scriitorul organizează materia narativă. Pentru el, actul literar înseamnă în primul rând re-lectura unor texte mai vechi și re-ordonarea unor materiale anterioare: vechiul mit al minotaurului devine o metaforă a omului modern, *Don Quijote* al lui Menard dobândește prin anacronism o bogăție pe care Cervantes n-a bănuit-o, Martín Fierro moare, în *Sfârșitul,* în singurul mod pe care i-l îngăduie condiția lui de *gaucho*. Altfel decât a putut să-l vadă José Hernández în secolul trecut.

Cum s-a observat mai de mult (John Barth), Borges acceptă epuizarea literaturii pentru a face din ea sursa unei noi creații literare și reușește să scrie o operă originală pe tema (implicită a) dificultății, ba chiar a lipsei de necesitate, de a scrie opere originale. Deoarece pentru el originalitatea constă în a genera funcții noi, în a descoperi noi semnificații în cele vechi și în a scoate din ele semnificații necuprinse în materia primă de la care pornește. La această zămislire de noi semnificații se referă Borges prin imaginea palimpsestului și prin ideea de literatură ca o carte unică, scrisă de un singur autor.

Dacă pentru Borges o operă literară iese din lectura alteia sau altora, se înțelege că această viziune despre literatură se realizează într-o alcătuire ce amintește de oglindă ca *modus operandi* (Jaime Alazraki a studiat minuțios motivul oglinzii ca model structural în povestirile lui Borges, într-o carte din 1977.) O povestire ca *Pierre Menard, autorul lui Don Quijote* ar fi oglindirea textului

cervantin, desigur, „aproape infinit mai bogată” . Structura oglinzii se repetă în aproape toate ficțiunile borgeene, începând cu *Grădina potecilor ce se bifurcă.* Bunăoară, *Deutsches Requiem* este relectura unui verset din Cartea lui Iov. Din epigraf, care este asemenea unei oglinzi, textul lui Iov răsfrânge sensurile enunțate în textul povestirii. *Așteptarea* este povestirea unei crime, organizată ca un pendul ce oscilează între realitate și vis, până când visul invadează realitatea.

Oglinda ca principiu structurat al povestirii apare în cele mai variate forme. În *Cealaltă moarte*, funcția oglinzii este îndeplinită de planul inconștientului, care îl reflectă pe „celălalt”, viteazul care a murit pe câmpul de luptă. Ca și în povestirea *Sudul* (din volumul *Ficțiuni*), personajul central își asumă „obligația de a fi Martín Fierro” , și visul morții eroice corectează moartea banală în urma unei congestii pulmonare. Visul dobândește prioritatea și determină structura ambiguă și contradictorie a povestirii, ca două versiuni suprapuse ale aceluiași fapt: moartea lui Pedro Damián. Avem de a face cu o urzeală de palimpsest, atât de dragă lui Borges, pentru care „un număr infinit de biografii nu pot epuiza destinul unui om” .

Biografia lui Tadeo Isidoro Cruz este una din biografiile posibile, și corectivul pe care îl aplică Borges versiunii din poemul lui Hernández ține seama de instanța relevanței maxime a personajului. În poem, Cruz, soldatul, se alătură fugarului Martín Fierro, fiindcă nu poate comite delictul de a ucide un viteaz. Aprofundând această semnificație, Borges ne face să auzim chemarea interioară a trecutului de *gaucho* și de lup a eroului. Cruz se întoarce la propriul său trecut, asemenea lui Pedro Damián. A-și reîntâlni trecutul înseamnă aici a se regăsi pe sine, pe celălalt care este de fapt eul profund ce corespunde arhetipului de *gaucho.* Cruz își vede în sfârșit propriul său chip, și finalul povestirii capătă măreția unei revelații. Există un moment în viața fiecărui om (evocat și în alte povestiri) care

justifică restul: momentul în care aflăm cine suntem. Cruz își înțelege în acea clipă destinul și își contemplă, ca într-o oglindă, chipul etern. Privind chipul înfricoșător al lui Fierro, înțelege că „celălalt era el” .

Recunoașterea, parțială sau totală, în ceilalți este posibilă fiindcă în fiecare dintre noi precumpănește net, potrivit lui Borges, genericul asupra individualului concret, necesarul asupra aleatorului. Otálora din povestirea *Mortul* suntem noi, chiar și „cel ce urzește aceste simboluri” . Începând cu volumul *Ficțiuni* se poate spune că Borges a devenit conștient că, prin literatura lui „fantastică” , ceea ce face în mod esențial este să urzească simboluri. De atunci a rămas credincios temelor care îi definesc universul: ficțiunea, moartea, dublul, căutarea identității, limbajul, visul, metamorfoza, erudiția. Un univers ale cărui coordonate rămâne și acum spațiul labirintic și timpul circular. Un spațiu labirintic structurat aici de simetriile abstracte și vertiginoase ale răsfrângerilor în oglinzi, cu imagini antinomice care se înlocuiesc reciproc: moartea și nemurirea, barbaria și civilizația, partea și întregul, finitul și infinitul, care îl conduc la necesitatea imperioasă a postulării eternei reîntoarceri. De aceea nu ne surprinde, în *Teologii* melancolicul vis despre identitatea personală, revenirea acestei idei atât de dragi lui Borges: că „istoria este un cerc” și „nu este nimic care să nu fi fost și care să nu fie. Sus, în munți, Roata și Șarpele luaseră locul Crucii”. Regăsim, în aceeași povestire, definiția omului ca „bibliotecar imperfect”, în sentimentul de vinovăție pe care unul dintre teologi și noi toți îl avem, ca posesori ai unei biblioteci, din pricină că nu reușim să o cunoaștem în întregime. Sau alt motiv predilect: lectura în cheie metaforică, fiindcă sfârșitul povestirii are loc în împărăția cerurilor, unde nu există timp. Ajuns în Paradis, unul din teologi află că, pentru divinitatea „imposibil de cunoscut”, el și rivalul său, ortodoxul și ereticul, erau una și aceeași

persoană, scindată în două imagini opuse.

Aceeași structură dualã ne întâmpină în *Istoria războinicului și a prizonierei,* alcătuită din două imagini întoarse ale aceleiași istorii. Povestea barbarului care optează pentru civilizație și povestea europenei care optează pentru barbarie pot părea antagonice, însă în fond sunt o singură poveste, sunt „fața și reversul unei monede, pentru Dumnezeu egale” .

La fel de frecventă este deschiderea realului spre pluralitatea interpretărilor sale. Cuvântul cheie este „ipoteză” sau „conjectură” . Fapta suportă întotdeauna mai multe explicații. Borges preferă conjectura cea mai relevantă pentru condiția umană, pentru generic și arhetipal. Interpretarea pe care o dă poveștii războinicului și a prizonierei, bunăoară, este „adevărată ca simbol” . Alteori interpretarea este influențată de preferința pentru vis, ca în *Cealaltă moarte,* înscriindu-se într-o veche tradiție, aceea a antichității eline: „grecii știau că nu suntem decât umbra unui vis” . Cum ne amintește în finalul povestirii *Zahirul*, potrivit doctrinei idealiste, „verbele a trăi și a visa sunt perfect sinonime” .

Valoarea simbolică precumpănește peste tot în universul narațiunilor lui Borges. Personajul central din *Deutsches Requiem* se simte un „simbol al generațiilor viitoare” . Altul, care poartă numele David Jerusalem, „ar putea să fie simbolul mai multor indivizi” . Despre el, Otto Dietrich zur Linde spune că pentru el „nu era un om, nici măcar un evreu, se transformase într-un simbol al unei părți detestabile din sufletul meu” . În *Zahirul, o* monedă „simbolizează liberul nostru arbitru” . În *Căutarea lui Averroes,* imaginea filosofului care, „închis în lumea islamului, n-a putut să afle niciodată sensul cuvintelor tragedie și comedie”, este un reflex sau simbol al autorului, sau invers, imaginea creatorului reflectă la suprafața textului povestea lui Averroes: „Povestirea mea era un simbol al omului care am fost în timp ce scriam.”

În sfârșit, ideea universului ca scriitură sau carte a lui Dumnezeu este amplu ilustrată de ficțiunile din volumul *Aleph.* Otálora, din *Mortul*, înțelege abia în finalul povestirii că pentru Bandeira el era mort demult. Destinul lui era scris dinainte de către Bandeira, despre care, în *Epilog*, Borges spune că este „o divinitate rudimentară, o versiune mulatră și nesupusă a incomparabilului Sunday, eroul lui Chesterton”. Tragicul contrast dintre un om care se crede stăpân pe soarta lui și un text sau plan divin în care soarta lui este hotărâtă dinainte repune în discuție problema universului: lumea este nepătrunsă, și cu toate acestea gânditorii nu încetează să propună noi scheme de interpretare. Ambiția omului de a dezlega enigmele universului nu este mai puțin zadarnică decât iluzia lui Otálora că el este făuritorul propriului său destin. În cartea care este universul, Dumnezeu (sau Cineva, cum îl numește alteori Borges) ne-a scris soarta. Acest text nu poate fi însă citit de noi. Divinitatea rudimentară din *Mortul*, asemenea visătorului din *Ruinurile circulare*, este o proiecție a voinței inexorabile care a creat ori a scris lumea. Magul care visează un om și își dă seama că și el este, la rândul lui, visul altcuiva, sau Otálora, al cărui proiect de viață era dinainte prevăzut în proiectul lui Bandeira, sunt manifestări ale voinței omenești. Eforturile lor de a înțelege voința divină sunt din capul locului condamnate la eșec. Ba mai mult: până și aceste eforturi zadarnice au fost prevăzute în visul Cuiva care le-a visat sau în cartea unei divinități care le-a scris.

Andrei Ionescu

NEMURITORUL

> Solomon saith: *There is no new thing upon the earth.* So that as Plato had an imagination, *that all knowledge was but remembrance*; so Solomon giveth his sentence, *that all novelty is but oblivion.*
>
> Francis Bacon: *Essays* LVIII

La Londra, la începutul lui iunie 1929, anticarul Joseph Cartaphilus, din Smirna, i-a oferit prințesei de Lucinge cele șase volume in-cvarto (1715-1720) din *Iliada* lui Pope. Prințesa le-a cumpărat; când le-a primit, a schimbat câteva vorbe cu el. Era, se spune, un om sfârșit și înfricoșător, cu ochii și barba cenușii, cu trăsături deosebit de vagi. Se descurca cu ignoranță și fluiditate în mai multe limbi; în numai câteva minute a trecut de la franceză la engleză și de la engleză la o încrucișare enigmatică de spaniolă din Salonic și portugheză din Macao. Prin octombrie, prințesa a aflat de la un pasager de pe „Zeus” că Joseph Cartaphilus a murit pe mare, întorcându-se la Smirna și că l-au înmormântat pe insula Ios. În ultimul volum din *Iliada* a dat peste manuscrisul care urmează.

Originalul este scris în engleză și e plin de latinisme. Versiunea pe care o oferim este literală.

I

Dacă-mi amintesc bine, munca mea a început într-o grădină din Tebas Hekatómpylos, pe vremea împăratului

Diocleţian. Luptasem (fără glorie) în recentele războaie egiptene şi eram tribunul unei legiuni care a fost încartiruită în Berenice, în faţa Mării Roşii: febra şi magia îi sfâşiaseră pe mulţi dintre cei care, măreţi, râvneau tăioase oţeluri. Mauritanii au fost învinşi, pământurile pe care se aflaseră oraşele răsculate au fost închinate în întregime zeilor platonici; Alexandria, neputincioasă, a implorat în zadar mila Cezarului; în mai puţin de un an, legiunile au repurtat deja triumful, dar eu abia de-am reuşit să zăresc chipul lui Marte. Această pierdere m-a durut mult şi poate tocmai asta a fost pricina pentru care m-am apucat să descopăr, în deşerturile înfricoşătoare şi tăcute, oraşul secret al Nemuritorilor.

Munca, am spus, am început-o într-o grădină din Teba. N-am dormit toată noaptea pentru că ceva, nu ştiu ce, mi se zbătea în inimă. M-am ridicat înainte de-a se lumina; sclavii mei dormeau, iar luna avea aceeaşi culoare cu cea a nisipurilor nesfârşite. Un călăreţ, rănit şi învins, se-apropia dinspre soare-răsare. La câţiva paşi de mine, a căzut de pe cal. M-a întrebat cu un glas pierdut şi mistuitor, în latină, de numele râului care scălda zidurile oraşului, l-am răspuns că era Egiptul, pe care îl hrănesc ploile. *Altul este râul pe care-l caut*, mi-a replicat el, trist, *râul secret, cel care-i purifică pe oameni de moarte.* Sângele, negru, îi înflorea pe piept. Mi-a spus că patria sa era un munte, dincolo de Gange, şi că acolo se credea că dacă cineva merge spre apus, unde se sfârşeşte lumea, va ajunge la râul a cărui apă îţi dă nemurirea. A mai adăugat că de partea cealaltă se află Oraşul Nemuritorilor, plin de fortăreţe, amfiteatre şi temple. A murit înainte de zori, iar eu m-am hotărât să descopăr oraşul şi râul. Interogaţi de călău, câţiva prizonieri mauritani au confirmat spusele călăreţului; cineva şi-a amintit de câmpia elizee, la capătul pământului, în care viaţa oamenilor e fără sfârşit; altcineva şi-a adus aminte de crestele din care izvorăşte Pactolo, unde oamenii trăiesc un secol. La Roma, am stat de vorbă

cu filosofi care și-au dat cu părerea că a lungi viața oamenilor înseamnă a le lungi agonia și, deci, a înmulți numărul morților. Nu mai știu dacă am crezut vreodată în Orașul Nemuritorilor; cred că pe-atunci mi-era de-ajuns doar căutarea lui. Flavio, proconsul în Getulia, mi-a pus la dispoziție, pentru aceasta, două sute de soldați. În plus, am mai recrutat mercenari care susțineau că sunt cunoscători ai drumurilor, dar au fost tocmai cei care-au dezertat înaintea celorlalți.

Întâmplările petrecute după aceea au deformat până la nerecunoaștere amintirea primelor noastre zile. Am pornit din Arsinoe și-am intrat în vâlvătaia deșertului. Am străbătut țara troglodiților care se hrănesc cu șerpi și nu cunosc schimbul de cuvinte; pe cea a garamanților, care-și au femeile-n comun și se hrănesc cu carne de leu; pe cea a augilor, cei care nu-l venerează decât pe Tartar. Am bătut și alte deșerturi, cu nisip negru, în care călătorul trebuie să-și sacrifice orele nopții, pentru că cele ale zilei sunt insuportabile. Am zărit de departe muntele care-a dat numele oceanului: pe poalele lui crește euforbiu sau laptele-cucului, care anihilează efectul otravei; pe culmi locuiesc satirii, un popor de oameni cruzi și primitivi, înclinați desfrâului. Și tuturor ni s-a părut imposibil ca în niște întinderi atât de sălbatice, unde țărâna naște monștri, să se poată afla un oraș atât de faimos. Dar am continuat marșul, căci o întoarcere ar fi fost de mare rușine. Unii dintre cei mai curajoși s-au culcat cu fața la lună; i-a ars febra; alții au băut nebunia și moartea din apa împuțită a bălților. Pe-atunci au început și dezertările și imediat după aceea, rebeliunile. N-am șovăit în fața legilor și le-am reprimat. Am procedat just, dar un centurion m-a avertizat că răzvrătiții (dornici să răzbune crucificarea unuia dintre ei) pun la cale asasinarea mea. Am fugit din garnizoană cu puținii soldați ce-mi rămăseseră credincioși. I-am pierdut prin vârtejurile de nisip, în nopți fără margini. Am fost rănit de-o săgeată cretană. Și nu mai știu dacă am rătăcit

mai multe zile fără să dau de apă sau una singură, multiplicată de soare, de sete și de teama de sete. M-am lăsat dus de voia calului. În zori, depărtarea s-a ridicat încărcată de turnuri și piramide. Am visat că dau peste un labirint neobișnuit de viclean: în centru se afla un urcior; îl atingeam parcă, îl vedeam, dar drumurile către el erau atât de neașteptate încât începeam să cred că voi muri înainte de a-l ajunge.

II

Revenindu-mi din coșmarul acesta, m-am trezit târât și legat, într-o nișă de piatră oblongă, nu mai mare decât un mormânt obișnuit, săpat la mică adâncime în panta muntelui. Avea marginile umede, șlefuite mai degrabă de timp decât de oameni. O durere surdă-mi zdrobea pieptul, iar setea mă ardea. Am încercat să ies mai la vedere și-am strigat ca un disperat. În josul muntelui, fără murmur, curgea un râu cotropit de mâl și nisipuri; pe celălalt țărm, strălucea (sub ultima sau sub prima lumină a soarelui) neîndoielnicul Oraș al Nemuritorilor. Ziduri, arcuri, frontispicii și foruri: totul pe o câmpie de piatră. Câteva sute de nișe neregulate, ca a mea, brăzdau muntele și văile. În nisip, puțuri de mică adâncime. Din aceste găuri meschine (și din nișe) răsăreau oameni cu pielea închisă, bărbi nearanjate și dezbrăcați. Am crezut că-i recunosc: făceau parte din stirpea sălbatică a troglodiților, cei care împut țărmurile Golfului Arabic și grotele etiopice; nu m-a surprins faptul că nu vorbeau și că mâncau șerpi.

Setea arzătoare m-a făcut să prind curaj. Mi-am dat seama că mă aflam cam la treizeci de picioare distanță de țărmurile nisipoase; m-am rostogolit pe munte în jos, cu ochii închiși și mâinile legate la spate. Am băgat capul însângerat în apa întunecată. Și-am băut așa cum beau animalele. Înainte de a mă pierde iarăși în vis și deliruri, am repetat în mod inexplicabil câteva cuvinte grecești:

bogații troieni din Zelea care beau apele negre ale Esepului…

Nu-mi amintesc câte zile și câte nopți au trecut peste mine. Plin de durere, prea slăbit ca să redobândesc adăpostul cavernei, gol în nisipurile necunoscute, am lăsat ca luna și soarele să se joace cu destinul meu zbuciumat. Troglodiții, copilăroși în sălbăticia lor, nu m-au ajutat nici să mor, nici să supraviețuiesc. I-am rugat în zadar să mă omoare. Și-ntr-o zi, cu tăișul unei bucăți de cremene, mi-am tăiat frânghiile. Într-o altă zi, m-am ridicat și-am putut să cerșesc sau să fur - eu, Marcus Flaminius Rufus, tribun militar al uneia dintre legiunile Romei - prima mea porție de carne de șarpe.

Dorința de a-i vedea pe Nemuritori și de-a pipăi Orașul supraomenesc nu mă lăsa să dorm. Nu mai dormeau nici troglodiții, de parcă mi-ar fi ghicit gândurile: la început am înțeles că mă supravegheau; mai apoi, s-au molipsit de neliniștea mea, așa cum se molipsesc câinii. Ca să mă-ndepărtez de satul sălbatic, am ales ora cea mai agitată, cea dinaintea înserării, când aproape toți oamenii își părăseau cavernele și gropile lor pentru a privi apusul soarelui, fără a-l vedea. M-am rugat cu glas tare, nu atât pentru a primi darul divin, cât pentru a intimida tribul cu cuvinte articulate. Am traversat râul pierdut sub mocirlă și m-am îndreptat spre Oraș. M-au urmat, nehotărâți, doi sau trei oameni. Erau (ca și ceilalți din acest neam) scunzi; nu-mi inspirau teamă, ci repulsie. A trebuit să ocolesc câteva gropi adânci, ca niște cariere; înșelat de grandoarea Orașului, îl crezusem aproape. Dar abia către miezul nopții am reușit să ajung între formele idolatre ridicate pe nisip galben și printre umbrele negre ale zidurilor. Un fel de oroare sacră m-a oprit pe loc. Atât de îngrozitoare sunt pentru un om deșertul și necunoscutul, încât m-am bucurat că unul dintre troglodiți mă însoțise până la capăt. Am închis ochii și-am așteptat (fără să dorm) să se facă ziuă.

Am spus că Orașul se înălța pe o câmpie de piatră.

Această câmpie, asemănătoare cu țărmurile stâncoase, nu era mai puțin ostilă decât zidurile. Și mi-am obosit pașii în zadar: fundamentul de bazalt nu-și arăta nicio regularitate, zidurile, mereu aceleași, nu păreau să aibă niciun fel de poartă. Arșița zilei m-a obligat din nou să mă adăpostesc într-o cavernă; în fundul acesteia mai exista un fel de puț, iar în acesta se afla o scară care se arunca în negura abisului cel mai de jos. Am coborât; prin haosul unor coridoare sordide, am ajuns într-o vastă cameră rotundă, abia deslușită în întuneric. Avea nouă uși; opt dădeau spre un labirint care se termina în aceeași cameră; cea de-a noua (tot printr-un labirint) da într-o altă cameră rotundă: exact ca prima. Nu mai știu câte camere erau în total: nenorocul și neliniștea mea le-au multiplicat, poate. Tăcerea, aproape perfectă, îmi era ostilă; nu exista niciun alt murmur în această rețea adâncă în afara unui vânt subteran a cărui pricină n-am descoperit-o; printre crăpături, fără zgomot, se strecurau firișoare de apă feruginoasă. M-am obișnuit, nu fără teamă, cu această lume îndoielnică și-am început să cred că e cu neputință să mai existe altceva decât aceste subsoluri cu câte nouă uși, bifurcate la nesfârșit. Nu-mi amintesc cât timp am mers pe sub pământ; știu doar că de câteva ori am confundat, cu aceeași nostalgie, satul crud al sălbaticilor și orașul meu natal, cu viță de vie.

În adâncul unui coridor, un zid neprevăzut mi-a oprit pașii, iar o lumină îndepărtată s-a revărsat peste mine. Mi-am ridicat ochii iritați: sus, într-un înalt vertiginos, am văzut un cerc de cer atât de albastru, încât mi s-a părut de purpură. Niște trepte de metal scăldau zidul. Oboseala mă trăgea în jos, dar am izbutit să urc, oprindu-mă, din când în când, doar pentru a suspina de fericire. Au început să apară capiteluri și cornișe, frontoane triunghiulare și bolți, alcătuiri pompoase de granit și de marmură. Așa mi-a fost dat să ajung din întunecata urzeală a labirinturilor în Orașul strălucitor.

Am pătruns, mai întâi, într-un fel de piațetă; mai bine spus, o curte. Era înconjurată de-un singur edificiu de formă neregulată și de înălțimi deosebite. Cupole și coloane intrau în alcătuirea sa eterogenă. Mai înainte însă de orice altă trăsătură a sa, m-a surprins vechimea impresionantă a construcției. Am simțit că exista de dinaintea oamenilor și a pământului. Această vechime vădită (chiar dacă era înfricoșătoare vederii) mi s-a părut potrivită cu munca Nemuritorilor. Cu grijă la început, indiferent după aceea și disperat în cele din urmă, am rătăcit pe scările și pavajul inextricabilului palat. (Mai târziu mi-am dat seama că suprafața și înălțimea treptelor erau deosebite, fapt care m-a făcut să-nțeleg oboseala de care eram cuprins.) *Acest palat este opera zeilor,* m-am gândit eu. După aceea, am cercetat încăperile nelocuite și mi-am corectat acest gând: *Zeii care l-au construit au murit.* I-am observat toate deosebirile și mi-am spus: *Zeii care l-au construit erau nebuni.* Știu, am spus-o cu o neînțeleasă reprobare, care suna aproape ca o remușcare, mai mult din oroare intelectuală decât din teamă sensibilă. Impresiei de enormă vechime i s-au adăugat altele: cea de nesfârșit, cea de cruzime, cea de nebunie fără de margini. Străbătusem un nou labirint, dar strălucitorul Oraș al Nemuritorilor m-a înspăimântat și mi-a repugnat. Un labirint este o casă făcută pentru ca oamenii să se rătăcească în ea; arhitectura lui, bogată în simetrii, este subordonată acestui scop. Palatul pe care l-am cercetat, nu în întregime, avea o arhitectură lipsită de sens. Abundau coridoarele fără ieșire, ferestrele înalte ce nu puteau fi ajunse, ușile arătoase care dădeau în celulele minuscule sau în câte un puț, iar scările erau inversate, cu treptele și balustradele în jos. Altele, înșiruite aerat pe latura unui zid monumental, mureau fără să ajungă în nicio parte, după câteva răsuciri prin negura de sus a clopotelor. Nu știu dacă toate exemplele enumerate sunt reale; știu că mulți ani mi-au provocat coșmaruri și nu-mi mai dau seama care

sunt adevărate și care închipuite de nopțile mele. *Acest oraș* (m-am gândit eu) *este atât de oribil, încât simpla sa existență și dăinuire, chiar în mijlocul unui deșert, contaminează trecutul și viitorul, precum și, într-un anume fel, astrele. Cât timp va exista, nimeni în lume nu poate să fie curajos sau fericit.* Nu vreau să-l descriu: un haos de cuvinte eterogene, un corp de tigru sau de taur în care foiesc în mod monstruos, uniți și urându-se, dinți, organe și capete, pot (așa cred) să fie niște imagini aproximative.

Nu-mi amintesc etapele întoarcerii mele printre cavernele umede sau pline de praf. Știu doar că, ieșind din ultimul labirint, mi-era teamă să nu mă aflu înconjurat din nou de nefastul Oraș al Nemuritorilor. Nimic altceva nu mai țin minte. Și-această uitare, voluntară, poate, îmi e imposibil s-o mai înfrâng: poate că împrejurările evadării mele au fost atât de ingrate încât într-o zi, în care nu le uitasem de tot, am jurat să le uit cu desăvârșire.

III

Cei care-au citit cu atenție povestea chinurilor mele, își vor aminti că un om din trib m-a însoțit ca un câine, până sub umbra neregulată a zidurilor. Când am ieșit din ultimul subsol, am dat peste el la gura cavernei. Stătea întins pe nisipul pe care trasa prostește un lanț de semne, ca niște litere apărute în vis, care, exact în clipa când crezi că le poți deslușì, se amestecă. La început, am crezut că-i vorba de o scriere sălbatică; apoi, m-am gândit că niște oameni care n-au ajuns încă la vorbire nu puteau să aibă o scriere. În plus, niciunul din semnele acelea nu se mai asemăna cu un altul, ceea ce excludea sau îndepărta posibilitatea de a fi simboluri. Omul le trasa, se uita la ele și-apoi le îndrepta. Brusc, ca și când treaba asta l-ar fi obosit, le-a șters cu palma și cu antebrațul. M-a privit și n-a părut să mă recunoască. Totuși, alinarea mea era atât de mare și-mi umplea sufletul (sau poate atât de mare și de

înfricoșătoare era singurătatea mea), încât am început să mă gândesc că acest troglodit, pe nisipul cavernei, mă așteptase. Soarele încălzea câmpia; când ne-am întors în sat, sub primul licăr al stelelor, nisipul ne fierbea sub tălpi. Trogloditul venea în spatele meu; mi-am propus ca, în noaptea aceea, să-l învăț să recunoască și, poate, să repete câteva vorbe. Câinele și calul sunt în stare de primul lucru, am gândit eu; multe păsări, ca privighetoarea Cezarului, sunt în stare de cel de-al doilea. Oricât ar fi de nedezvoltată înțelegerea unui om, trebuie să fie întotdeauna superioară animalelor.

Umilința și mizeria trogloditului m-au făcut să-mi amintesc de înfățișarea lui Argos, bătrânul câine muribund din *Odiseea*, și din pricina asta i-am pus numele de Argos și-am încercat să-l învăț să-l pronunțe. N-am reușit, am încercat din nou și, zadarnic. Eforturile mele, rigoarea, obstinația au fost întru totul în van. Nemișcat, cu ochii la fel, părea să nu audă sunetele pe care voiam să le repete. La numai câțiva pași de mine, părea că se află foarte departe. Trântit pe nisip, ca un sfinx de lavă, mic și neputincios, lăsa cerurile să se rotească deasupra lui, din zori până-n amurguri. M-am gândit că-i imposibil să nu observe intențiile mele. E cunoscută, între etiopieni, ideea că maimuțele nu vorbesc înadins pentru ca să nu fie puse să muncească, și mi-am explicat tăcerea lui Argos ca datorându-se neîncrederii sau fricii. De-aici am trecut la gânduri și mai negre. Între altele, că Argos și eu aparțineam unor universuri distincte, că percepțiile noastre erau la fel, dar că el le combina într-un alt mod, construind cu el alt fel de obiecte. M-am gândit la o lume fără memorie și fără timp, la un limbaj care nu cunoaște substantivele, un limbaj al verbelor impersonale sau al epitetelor nedeclinabile. Și-așa au trecut zilele, iar cu zilele, anii, până când ceva, asemănător cu fericirea, s-a întâmplat într-o dimineață. A plouat cu o lentoare nemaicunoscută.

Nopțile din deșerturi pot să fie reci, dar noaptea aceea a fost ca un incendiu. Am visat că un râu din Tesalia (căruia îi restituisem un pește de aur) venea să mă răscumpere; l-am auzit apropiindu-se peste nisipul roșu și piatra cenușie; răcoarea aerului și zgomotul ploii m-au trezit din somn. Am alergat, gol, s-o primesc peste mine. Noaptea era pe sfârșite; sub norii gălbui, tribul, nu mai puțin fericit decât mine, își oferea trupurile ploii care cădea, într-un fel de extaz. Părea că intonează un cor celor divini. Argos, cu ochii la cer, gemea; șuvoaie repezi îi curgeau pe față; nu numai de apă, ci (am aflat-o după aceea) și de lacrimi. Argos! am strigat. Argos!

Și-atunci, cu o blândă supunere, ca și când ar fi descoperit un lucru pierdut și uitat de mult amar de timp, Argos a îngânat aceste cuvinte: *Argos, câinele lui Ulise.* Iar mai apoi, fără să mă privească: *Câinele acela, aruncat în bălegar.*

Am acceptat realitatea cu ușurință, poate, tocmai pentru că ne-am dat seama că nimic nu-i real. L-am întrebat ce știe despre *Odiseea.* Vorbea grecește cu greutate; a trebuit să-i repet întrebarea.

Foarte puține lucruri, mi-a spus el. *Mai puțin decât cel mai sărman rapsod. Au trecut o mie și o sută de ani de când am compus-o.*

IV

În ziua aceea mi s-au lămurit toate. Troglodiții erau Nemuritorii, pârâiașul cu apă feruginoasă, Râul pe care-l căuta călărețul. Orașul a cărui faimă ajunsese până la Gange fusese distrus de Nemuritori în urmă cu nouă secole. Cu relicvele ruinurilor lui, ridicaseră pe același loc orașul smintit pe care-l vizitasem: un fel de parodie sau de revers, precum și templul închinat zeilor irațională care stăpânesc lumea și despre care nu știm nimic, în afara faptului că seamănă cu oamenii. Construirea lui a fost

ultimul simbol pe care Nemuritorii au înțeles să-l lase: aceasta marchează o etapă în care, apreciind că totu-i zadarnic, s-au hotărât să trăiască în reculegere și pură speculație. Au ridicat orașul, l-au uitat și s-au retras să trăiască în peșteri. Adânciți în acestea, aproape că nu mai percepeau lumea fizică.

Acestea mi le-a spus Homer, ca și când ar fi vorbit cu un copil. Mi-a vorbit, de asemenea, despre bătrânețea sa și despre ultima călătorie pe care a întreprins-o, asemenea lui Ulise, din dorința de a ajunge la oamenii care nu cunosc marea, nu mănâncă niciodată carne pregătită cu sare și habar nu au ce este o vâslă. A locuit un secol în Orașul Nemuritorilor. Când l-au distrus, i-a sfătuit să ridice altul. Asta nu trebuie să uimească pe nimeni. E arhicunoscut faptul că după ce a cântat războiul Ilionului, a proslăvit pe cel al broaștelor și șoarecilor. A fost ca și un Dumnezeu care, după ce a creat cosmosul, a făcut haosul.

A fi nemuritor e lucru zadarnic; în afara omului, toate animalele sunt nemuritoare pentru că ignoră moartea; un lucru de neînțeles, divin și îngrozitor, e să te știi nemuritor. Am observat că, în ciuda religiilor, această convingere e foarte rară. Izraeliții, creștinii și musulmanii cred în nemurire, dar venerația pe care o aduc tribut primului secol dovedește că nu cred decât în aceasta, sortindu-le pe toate celelalte pedepsirii și recunoașterii lui. Mult mai rezonabilă mi se pare roata anumitor religii din Industan; în această roată, fără de sfârșit, fiecare viață este un efect al celei ce a precedat-o și cauză a următoarei, dar niciuna nu determină întregul… Îndoctrinată prin simpla profesare pe parcursul a mai multe secole, republica oamenilor nemuritori ajunsese la perfecțiunea toleranței, aproape la disprețuirea acesteia. Se cunoaște faptul că în intervalul unui timp infinit, unui om trebuiau să i se întâmple toate lucrurile. Prin virtuțile sale trecute sau viitoare, orice om este vrednic de orice bunătate, dar și de orice trădare, datorită infamiilor sale din trecut sau din

viitor. Așa cum în jocurile de noroc unele numere pare și impare tind spre un echilibru, inocența și prostia se anulează și se corectează între ele, și poate că poemul primitiv al Cidului este contragreutatea cerută de un singur epitet din Egloge sau de o sentință din Heraclit. Gândul cel mai fugar răspunde unui desen invizibil și poate să încununeze sau să inaugureze o formă secretă. Se cunosc cazuri în care răul a fost provocat pentru a deveni bine în viitor sau a-i face pe oameni experți în cunoașterea lui trecută... Judecate astfel, toate actele noastre sunt firești, dar, în același timp, indiferente. Nu există merite morale sau intelectuale. Homer a compus *Odiseea;* presupunându-se un interval de timp infinit, cu întâmplări și schimbări infinite, era imposibil să n-o fi scris, măcar o singură dată. Nimeni nu-i cineva, un singur om nemuritor este toți oamenii. Asemenea lui Cornelius Agrippa, sunt zeu, erou, filosof, demon și lume, ceea ce nu-i decât un mod arbitrar de a spune că nu sunt.

Conceptul despre lume ca un sistem cu compensații precise i-a influențat definitiv pe Nemuritori. Mai întâi, i-a făcut invulnerabili în fața pietății. Am vorbit despre vechile cariere de piatră, cele care împânzeau câmpia în partea cealaltă; cineva s-a pierdut în cea mai adâncă; nu se putea pedepsi, nici nu se putea să moară, dar îl chinuia setea; mai înainte de a-i fi aruncat o frânghie, au trecut șaptezeci de ani. De asemenea nu interesa propriul destin. Corpul era un domestic animal supus și-i ajungea, o dată pe lună, pomana câtorva ore de somn, puțină apă și o firimitură de carne. Nimeni să nu încerce să ne coboare din nou la ascetism. Nu există plăcere mai mare decât meditația, și acesteia ne dăruim. Uneori, un stimul extraordinar ne restituie lumea fizică. De exemplu, vechea bucurie primitivă la căderea ploii din dimineața aceea. Aceste lapsusuri erau foarte rare; toți nemuritorii erau în stare de o liniște perfectă; mi-amintesc de unul pe care nu l-am văzut niciodată în picioare; o pasăre își făcuse cuibul pe

pieptul său.

Între corolarele doctrinei care susține că nu există niciun lucru care să nu fie compensat de un altul, se află unul de-o foarte mică importantă teoretică, dar care ne-a obligat, la sfârșitul sau la începutul secolului al X-lea, să ne risipim pe fața pământului. Începe în aceste cuvinte: *Există un râu ale cărui ape îți dăruiesc nemurirea; în altă parte va exista un alt râu care să ți-o ia.* Numărul râurilor nu este infinit, un peregrin nemuritor care va străbate lumea va sfârși, într-o zi, după ce a băut din toate. Ne-am propus să descoperim acest râu.

Moartea (sau presimțirea ei) îi face pe oameni patetici și pretențioși. Și te emoționează prin condiția lor de fantasme; orice lucru pe care-l îndeplinesc ar putea să fie cel de pe urmă. Nu există niciun chip care să nu se estompeze precum chipul dintr-un vis. Totul, între muritori, are valoarea irecuperabilului și hazardului. În schimb, între nemuritori, fiecare act (și fiecare gând) este ecoul altora care l-au precedat în trecut, fără scop vizibil sau prevestirea fidelă a altora, pe care o vor repeta în viitor până la vertij. Și nu există nimic care să nu se piardă printre oglinzile neobosite. Nimic nu poate să se petreacă o singură dată, nimic nu este cu necesitate precar. Elegiacul, gravitatea, ceremoniozitatea nu sunt pentru Nemuritori. Homer și eu ne-am despărțit la porțile Tangerului; cred că nu ne-am spus adio.

V

Am străbătut regate noi, imperii. În toamna anului 1066, pe podul de la Stamford, am făcut parte, nu mai știu dacă din armatele lui Harold, cel care n-a întârziat să-și găsească soarta, ori din cele ale nefastului Harald Hardrada, cel care a cucerit șase picioare de pământ englez, sau ceva mai mult. În cel de-al șaptelea secol de la

Hegirá[1], în cartierul Bulaq, am transcris cu o caligrafie îngrijită, într-o limbă pe care-am uitat-o, într-un alfabet pe care nu-l mai știu, cele șapte călătorii ale lui Sindbad, precum și istoria Orașului de Bronz. În curtea închisorii din Samarcand, am jucat mult timp șah. În Bikanir și Boemia am profesat astrologia. În 1638 am fost la Kolozsvár și după aceea la Leipzig. La Aberdeen, în 1714, am subscris pentru cele șase volume ale *Iliadei* lui Pope; mi-amintesc că le-am citit ca pe o desfătare. Prin 1729 am discutat originea acestui poem cu un profesor de retorică numit, cred, Giambattista; judecățile sale mi s-au părut irefutabile. La 4 octombrie 1921, *Patna*, care mă ducea spre Bombay, a trebuit să acosteze într-un port de pe țărmurile eritree[2]. Am coborât, mi-am adus aminte de alte dimineți foarte îndepărtate, petrecute tot în fața Mării Roșii, pe când eram tribun la Roma, iar febra, magia și lâncezeala măcinau soldații. În afara portului am văzut un râu cu apă limpede; l-am gustat, din obișnuință. Îndepărtându-mă de malurile lui, un arbore mi-a rănit dosul mâinii. O durere necunoscută mi s-a părut foarte vie. Neîncrezător, tăcut și fericit, am contemplat prețioasa formare a unei încete picături de sânge. Sunt iarăși muritor, am repetat, semăn din nou cu ceilalți oameni. Și-n noaptea aceea am dormit până dimineața.

…Paginile acestea le-am revăzut peste un an. Cred că spun adevărul, dar în primele capitole și în anumite paragrafe din altele, simt ceva fals. Asta ar putea să fie rezultatul unui abuz de date circumstanțiale, procedeu pe care l-am învățat de la poeții care contaminează totul cu falsitate, pentru că aceste date pot să fie pline de fapte, dar nu și de memoria altora… Totuși, am impresia că am descoperit o rațiune și mai intimă. O voi mărturisi: nu are

[1] Hegirá (arab hiéra = fugă), eră mahomedană care începe la 15 iulie 622, ziua fugii lui Mahomed de la Mecca la Medina. (n. tr.).

[2] Aici există o tăietură în manuscris; cred că a fost șters numele portului...

importanță dacă mă vor considera fantastic.

Istoria pe care v-am povestit-o pare ireală pentru că înlăuntrul ei se amestecă întâmplări din viața a doi oameni deosebiți. În primul capitol, călărețul vrea să știe numele râului care scaldă zidurile Tebei; Flaminius Rufus, care mai înainte dăduse orașului epitetul de Hekatómpylos, îi spune că râul este Egiptul; niciuna din aceste locuțiuni nu i se potrivește lui, ci lui Homer, care amintește cu vădită intenție, în *Iliada,* de Teba Hekatómpylos, iar în *Odiseea*, prin gura lui Proteu și a lui Ulise, în loc de Nil spune mereu Egipt. În cel de-al doilea capitol, romanul, bând apa vie, pronunță câteva cuvinte în grecește; aceste cuvinte sunt ale lui Homer și pot fi găsite la sfârșitul catalogului de nave. După aceea, în palatul amețitor, vorbește de „o reprobare care suna aproape ca o remușcare”; aceste cuvinte sunt tot ale lui Homer, care proiectase această oroare. Astfel de anomalii m-au neliniștit, altele, de ordin estetic, m-au ajutat să descopăr adevărul. Ele se află în ultimul capitol; aici se află scris că am făcut parte, la Stamford, din armatele lui Harold, că în Bulaq am transcris călătoriile lui Sindbad marinarul și că am subscris, în Aberdeen, la *Iliada* englezească a lui Pope. A se citi, *inter afla:* „în Bikanir și în Boemia am profesat astrologia”. Niciuna din aceste mărturii nu este falsă; semnificativ este faptul că le-am descoperit. Dintre toate, primul pare să se petreacă unui om de arme, dar mai apoi se descoperă că povestitorul nu se gândește la război, ci la soarta oamenilor. Cele care urmează sunt și mai ciudate. Un motiv nedefinit m-a obligat să le am în vedere; știam că erau patetice. Spuse de romanul Flaminius Rufus, nu sunt. Spuse de Homer, da; e ciudat ca acesta să copieze în secolul al treisprezecelea aventurile lui Sindbad, celălalt Ulise, și să descopere, după multe secole, într-un regat boreal și într-o limbă sălbatică, formele *Iliadei.* În ceea ce privește propoziția despre Bikanir, se înțelege foarte ușor că a fost făcută de un om de litere, dornic (asemenea

autorului care a întocmit catalogul de nave) să arate cuvinte splendide.[3]

Când se apropie sfârșitul, nu mai rămân chipuri ale amintirii; rămân doar cuvinte. Nu-i ciudat faptul că timpul le-ar fi confundat pe cele care m-au reprezentat cândva cu cele care au fost simboluri ale sorții ce m-au însoțit atâtea secole. Am fost Homer; pe scurt, voi fi Nimeni, asemenea lui Ulise; voi fi toți: voi muri.

Post-scriptum 1950. Dintre comentariile stârnite de publicarea celor de mai sus, cel mai ciudat, dar nu și cel mai urban, se intitulează, biblic, *A Coat of Many Colours* (Manchester, 1948) și este semnat de condeiul tenace al doctorului Nahum Cordovero. Are vreo sută de pagini. Vorbește de straturile grecești, de straturile latinității vulgare, de Ben Jonson, cel ce și-a apărat contemporanii cu citate din Seneca, de *Virgilius evanghelizans* al lui Alexander Ross, de artificiile lui George Moore și Eliot și, în cele din urmă, de „povestirea atribuită anticarului Joseph Cartaphilus” . (Din primul capitol demască scurtele complicații după Pliniu *(Historia naturalis,* V, 8); din cel de-al doilea, pe cele după Thomas de Quincey *(Writings*, III, 439); din cel de-al treilea, o scrisoare a lui Descartes adresată ambasadorului Pierre Chanut; din cel de-al patrulea, pe Bernard Shaw *(Back to Methuselah*, V). Deduce, din acestea, că întregul document este apocrif.

Această concluzie, după părerea mea, este inadmisibilă. *Când se apropie sfârșitul* - scria Cartaphilus - *nu mai rămân chipuri ale amintirii; doar cuvinte.* Cuvinte, cuvinte frânte și mutilate, cuvintele altora, pomană săracă pe care o lasă ceasurile și secolele.

---

[3] Ernesto Sábato ne sugerează că acel „Giambattista“, care a discutat cu anticarul Cartaphilus originea Iliadei, este Giambattista Vico; acest italian susținea că Homer este un personaj simbolic, ca Platon sau Ahile.

Pentru Cecilia Ingenieros

trad. D.N.

MORTUL

Ca un locuitor din suburbiile Buenos Aires-ului, un nimenea trist și fără nicio virtute în afară de infatuarea curajului, să se piardă în pustiurile sălbatice de la frontiera Braziliei și să ajungă căpitan de contrabandiști, pare, de la început, imposibil. Celor care înțeleg astfel lucrurile vreau să le istorisesc destinul lui Benjamin Otálora, despre care poate nu a mai rămas nici măcar o amintire în Balvanera, dar care a murit în legea sa, împușcat la granița cu Río Grande de Sul. Nu cunosc amănunte despre aventura sa; când le voi afla, va trebui să corectez paginile acestea. Până atunci, însă, scurta narațiune care urmează poate fi folositoare.

Benjamin Otálora are, prin 1891, nouăsprezece ani. Un tinerel cu fruntea îngustă și ochi albaștri, violent ca toți cei care descind din basci; cu o cicatrice de cuțit pe obraz, semn fericit că este un om curajos. Nu-l neliniștesc nici moartea adversarului său, nici necesitatea de a fugi cât mai repede din Republică. Mai marele cartierului său îi dă o scrisoare către un anume Azevedo Bandeira, din Uruguay. Otálora se îmbarcă, oceanul e agitat, bântuit de furtună; a doua zi rătăcește pe străzile din Montevideo, cu o nemărturisită și, poate, neștiută tristețe. Nu-l întâlnește pe Azevedo Bandeira; spre miezul nopții, într-o cârciumă din Paso del Molino, asistă la un scandal dintre niște păstori. Un cuțit strălucește în aer; Otálora nu știe cine are dreptate, dar îl atrage savoarea pură a pericolului, așa cum pe alții îi atrage jocul de cărți sau muzica. Oprește, în învălmășeală, lovitura joasă de cuțit pe care un peon i-o pregătea unui om tuciuriu, cu *poncho.* Acesta, o va afla după aceea, era Azevedo Bandeira. (Otálora, într-o astfel

de situație, distruge scrisoarea, preferând să-și rezolve treburile el însuși.) Azevedo Bandeira face, cu toată vitejia lui, impresia unei ființe contrafăcute; pe chipul său, ușor de deslușit, se află evreul, negrul și indianul în toată înfățișarea, maimuța și tigrul; cicatricea care-i brăzdează obrazul e o podoabă în plus, ca și mustața neagră.

Proiecție sau greșeală a băuturii, scandalul s-a stins cu aceeași rapiditate cu care-ncepuse. Otálora cinstește cu păstorii, îi însoțește la un chef și-apoi, când soarele era deja sus, la un han din Orașul Vechi. În curtea din spate, nepietruită, dormea fiecare după cum putea să-și aștearnă. Destul de vag, Otálora compară noaptea aceasta cu cea care trecuse; acum, calcă pe pământ sigur, printre prieteni. Îl neliniștește, e adevărat, gândul că ar trebui să părăsească Buenos Aires-ul. Doarme până la amiază, când îl trezește cel care, beat, îl atacase pe Bandeira. (Otálora își amintește că omul acesta luase parte cu toți ceilalți la cheful de peste noapte și că Bandeira l-a așezat în dreapta sa și l-a obligat să bea în continuare.) Acum a venit să-i spună că-l cheamă șeful. Într-un fel de birou care dă în vestibul (Otálora nu a mai văzut niciodată un vestibul cu uși laterale) îl așteaptă Azevedo Bandeira, alături de o femeie disprețuitoare, cu părul vopsit. Bandeira îl liniștește, îi oferă un pahar de rachiu, îi repetă că pare un om curajos, și-i propune să meargă în Nord, cu ceilalți, pentru a duce o cireadă de vite. Otálora primește; spre dimineață sunt deja pe drum, către Tacuarembó.

Pentru Otálora începe, atunci, o viață deosebită, cu răsărituri vaste și-amiezi cu miros de cal. E o viață nouă pentru el, uneori crudă, dar care-i pătrunde sufletul, pentru că asemenea oamenilor din alte țări care presimt marea și-și petrec vara pe țărmurile ei, noi (chiar și cel care urzește aceste simboluri) îndrăgim câmpia fără de margini răsunând sub copitele cailor. Otálora crescuse într-un cartier de căruțași și crescători de vite; în mai puțin de un an se face *gaucho*. Învață caii la călărie, îmblânzește

mânjii, deprinde înjunghierea, mânuirea laso-ului simplu, cel care prinde animalul și pe cea a celui cu bile, care-l trântește la pământ. Se obișnuiește să reziste somnului, furtunilor, frigului sau arșiței; învață să mâne vitele fluierând sau strigând. În tot timpul acesta de ucenicie nu-l vede pe Azevedo decât o singură dată, dar îi simte întotdeauna prezența, căci a fi *omul lui Bandeira* înseamnă să fii respectat și temut, și pentru că în fața oricărei dovezi de bărbăție, acești *gauchos* spun că Bandeira ar fi fost mai presus. Cineva susține că Bandeira s-a născut pe partea cealaltă a Cuareim-ului, în Rio Grande de Sul; lucrul acesta, deși ar trebui să-l coboare, îl îmbogățește, în mod subtil, cu imaginea pădurilor dese, a mlaștinilor, cu inextricabile, aproape infinite distanțe. Treptat, Otálora își dă seama că afacerile lui Bandeira sunt numeroase și că cea mai bună dintre ele este contrabanda. A fi păstor înseamnă a fi slugă. Otálora își propune să devină contrabandist. Doi dintre tovarășii săi, într-o noapte, trec frontiera și se întorc cu câteva duzini de sticle cu rachiu de trestie. Otálora îl provoacă pe unul dintre ei, îl răpește și-i ocupă locul. Îl împing în față ambiția și o fidelitate nedeslușită. *Trebuie să sfârșească* (își spune el) *prin a înțelege că eu fac mai mult decât toți orientalii lui la un loc.*

Și mai trece un an până ce Otálora să se întoarcă la Montevideo. Străbat țărmurile, orașul (care i se pare foarte mare); ajung la casa șerifului; își întind să doarmă în curtea din spate. Trec zilele și Otálora nu l-a văzut pe Bandeira. Cu spaimă, unii îi spun că-i bolnav; un om tuciuriu urcă la el, în dormitor, cu ceai mate și cu apă caldă. Într-o după-amiază îi încredințează treaba asta lui Otálora. Acesta se simte, vag, umilit, dar în același timp, mulțumit de sine.

Dormitorul e sărăcăcios mobilat și întunecos. Un balcon care dă spre apusul de soare, o masă cu obișnuita dezordine a unui meșteșugar. Încărcată cu frâie, căpestre,

pistoale și cuțite, precum și o oglindă cu pete pe luciul de argint. Bandeira zace cu fața-n sus, visează și geme. Îl luminează ultimele raze, puternice încă, ale apusului. Patul larg și alb pare să-l micșoreze și să-l întunece; Otálora observă părul alb, oboseala, slăbiciunea, zbârciturile vârstei. Îl înfurie faptul că un bătrân ca acesta îi conduce pe ei. Îi trece prin minte gândul că ar fi de-ajuns o lovitură pentru a termina cu el. În oglindă însă, vede pe cineva care a intrat. E femeia cu părul roșu; e îmbrăcată doar pe jumătate, desculță, și-l cercetează cu o anume răceală. Bandeira se ridică, în timp ce soarbe mate după mate, vorbește de treburile obișnuite și strânge între degete părul femeii. În cele din urmă îi îngăduie lui Otálora să părăsească încăperea.

Câteva zile după aceea primesc ordin să plece în Nord. Ajung într-o fermă pierdută, ca oricare alta, în câmpia fără de margini. N-o înveselește niciun arbore și niciun râu. Soarele dimineții și cel al înserării o biciuiesc cu sângele lor. Curțile sunt înconjurate cu ziduri de piatră. Și-această nevoiașă și săracă fermă se numește *El Suspiro.*

Otálora află de la peoni că Bandeira nu va întârzia mult și va veni de la Montevideo. Întreabă de ce și i se spune că a apărut un străin care ar vrea să poruncească prea mult. Otálora își dă seama că-i o glumă, dar îl măgulește ideea că această glumă poate deveni adevărată. Află, în plus, că Bandeira s-a certat cu unul dintre șefii politici și că acesta i-a retras sprijinul său. Știrea aceasta-i plăcu.

Sosesc lăzile de arme cu țeavă lungă: sosesc un urcior și un lighean pentru dormitorul femeii; perdele de damasc; apoi cuțitele, iar într-o dimineață, un călăreț sumbru, cu barbă și poncho. Se numește Ulpiano Suarez și este *capanga*, adică garda lui Azevedo Bandeira. Vorbește puțin cu accent brazilian. Otálora nu-și poate da seama dacă trebuie să pună tăcerea sa pe seama ostilității, disprețului sau purei sălbăticii. Își dă în schimb seama că, pentru planul pe care-l urzește, are nevoie de prietenia sa.

În viața lui apare mai apoi un cal negru, adus din sud de către Azevedo, cu șa bătută-n ținte și brodată cu piele de tigru. Acest cal este un simbol al autorității șefului și tocmai de aceea Otálora îl râvnește și ajunge să-l dorească, așa cum își dorea, mânios, femeia cu păr strălucitor. Femeia, șaua, calul sunt atributele sau adjectivele unui om pe care vrea să-l distrugă.

Aici istoria se complică și se adâncește. Azevedo Bandeira e abil în arta intimidării progresive, în manevra satanică de a-l umili pe interlocutor treptat, amestecând adevăruri cu glume; Otálora se hotărăște să folosească acest sistem în ceea ce-și propune să facă. Se hotărăște să-l înlocuiască, încet-încet, pe Bandeira. În expedițiile mai puțin periculoase, reușește să câștige prietenia lui Suárez. Îi mărturisește planul său; Suárez îl asigură că-l va ajuta. După aceea se întâmplară multe lucruri, din care știu foarte puține; Otálora nu se supune ordinelor lui Bandeira; le uită, le îndeplinește altfel, le corectează. Destinul pare să lucreze alături de ei, precipitând totul. Într-o după-amiază, la Tacuarembó, începe o bătălie cu împușcături cu cei din Rio Grande de Sul. Otálora uzurpă rolul lui Bandeira și începe să dea ordine orientalilor. Un glonț îi străpunge umărul, dar în seara aceea se întoarce la *El Suspiro* pe calul negru al șefului, câteva picături de sânge pătează blana tigrului, iar noaptea se culcă liniștit, în sfârșit cu femeia cu părul strălucitor. Alții spun că faptele s-au petrecut într-o altă ordine și nu toate în aceeași zi.

Dar Bandeira continua să rămână, măcar cu numele, șeful tuturor. Poruncile lui, însă, nu se mai îndeplinesc. Dintr-un amestec de milă și obișnuință, Otálora nu se atinge de el. Ultima scenă a povestirii se petrece în ultima noapte din 1894. În noaptea aceasta peonii mănâncă carne proaspătă și beau alcool foarte tare; cineva îngână la nesfârșit o milongă. Beat, Otálora își manifestă, plin de sine, bucurie după bucurie; acest șir de aiureli este un simbol al destinului său irezistibil. Taciturn, între cei care

strigă, Bandeira lasă noaptea să curgă plină de țipete. Când bat cele douăsprezece ore, ca și când ar avea o mare obligație de îndeplinit, se ridică și bate încetișor la ușa femeii. Aceasta îi deschide imediat, de parcă ar fi stat așteptându-l. Iese pe jumătate îmbrăcată și desculță. Cu un glas care pare foarte blând, supus, șeful îi spune:

— Acum, că tu și *el porteño* vă iubiți atâta, dă-i un sărut de față cu toți.

Femeia încearcă să nu se supună, dar doi oameni o iau în brațe și-o aruncă peste Otálora. Cu ochii-n lacrimi, îi sărută obrajii și pieptul. Ulpiano Suárez și-a scos pistolul. Otálora își dă seama, înainte de a muri, că l-au trădat de la început, că l-au condamnat chiar de atunci la moarte și i-au îngăduit dragostea, șefia și triumful pentru că-l considerau mort, pentru că pentru Bandeira era ca și mort.

Suárez, cu dispreț, țintește și trage.

trad. D. N.

TEOLOGII

Devastând grădina, profanând podoabele și altarele, hunii au intrat pe cai în biblioteca monahală și au distrus cărțile pe care nu le-au înțeles, le-au pedepsit, arzându-le, temători, poate că literele ar fi putut ascunde blesteme împotriva zeului lor, transfigurat într-un iatagan de fier. Au ars mineiuri și codice, dar în mijlocul văpăilor, sub cenușă, a rămas aproape intactă cea de-a douăsprezecea carte din *Civitas Dei,* unde se spune că Platon a predicat în Atena, că la capătul multor secole toate lucrurile își vor recăpăta starea din trecut și că el, Platon, la Atena, în fața aceluiași auditoriu, îl va învăța doctrina aceasta. Textul iertat de flăcări s-a bucurat de o venerație deosebită, iar cei care l-au citit și recitit în această parte îndepărtată de lume au pierdut din vedere faptul că autorul a susținut această doctrină numai pentru a o combate mai târziu. Un secol după aceea, Aurelian, vicar în Aquilea, a aflat că, la malurile Dunării, *monotonii* (numiți și *anulari*), cea mai nouă sectă, propovăduiau ideea că istoria este un cerc și că nu-i nimic care să nu fi fost și care să nu fie. Sus, în munți, Roata și șarpele luaseră locul Crucii. Tuturor le era frică, dar toți începeau să dea crezare zvonului că Ioan al Panoniei, distins datorită unui tratat asupra celui de-al șaptelea atribut al lui Dumnezeu, va pune capăt unei atât de abominabile erezii.

Aurelian a deplâns o astfel de stare, în special pe cea de pe urmă. Știa foarte bine că în materie de teologie, orice noutate comportă un risc; mai apoi însă, și-a dat seama că teza timpului circular era destul de fără importanță, destul de înfricoșătoare, totodată, dar fără un risc deosebit. (Ereziile de care trebuie să ne fie frică sunt cele care se

pot confunda cu ortodoxismul.) L-a durut însă intervenția - amestecul - lui Ioan al Panoniei. Acesta, doisprezece ani mai înainte, cu gălăgioasa sa *De septima affectione Dei sive de aeternitate*, uzurpase o problemă din specialitatea sa; acum, ca și cum problema timpului îi aparținea tot lui, va interveni pentru a-i suprima, poate cu argumentele lui Procust, cu leacuri mai înfricoșătoare decât cele ale Șarpelui, pe anulari... Și-n noaptea aceea, Aurelian și-a petrecut timpul revăzând vechiul dialog al lui Plutarh privitor la sfârșitul oracolelor; în paragraful douăzeci și nouă a citit o glumă adresată stoicilor, cei care susțin un infinit ciclu de lumi, cu sori și luni infinite, cu mulți Apollo, Diane și Poseidoni. Descoperirea aceasta i s-a părut a fi un semn bun; s-a hotărât să pășească înaintea lui Ioan de Panonia și să-i contrazică pe ereticii Roției.

Există oameni care doresc să cucerească dragostea unei femei pentru a uita de ea, pentru a nu se mai gândi la ea; Aurelian dorea să-l întreacă pe Ioan de Panonia, pentru a se vindeca de mânia pe care i-o provoca. Și nu pentru a-i pricinui vreun rău. Temperat de munca obișnuită, de construirea de silogisme și inventarea de injurii, de acele *nego*, *autem si nequaquam,* a putut să uite această mânie. A compus fraze lungi și aproape inextricabile, îngreunate de tăieturi, în care neglijența și solecismul păreau forme ale disprețului. Până și din cacofonie a făcut o armă de luptă. Prevăzând că Ioan de Panonia îi va distruge pe anulari prin gravitatea sentențioasă a profeției, s-a decis să nu facă același lucru, așa, din batjocură. Augustin scrisese că Isus este calea dreaptă ce ne salvează din labirintul circular prin care rătăcesc necredincioșii: Aurelian, trivial cu desăvârșire, i-a adăugat acestei idei ficatul lui Prometeu, Izionul, muncile lui Sisif și acel rege al Tebei care a văzut doi sori, precum și bâlbâiala, papagalii, oglinzile, ecourile, măgărițele de la roțile pentru apă și silogismele bicornute. (Fabulele gentilice supraviețuiau, coborâte la funcții de podoabe.) Ca orice posesor al unei

biblioteci, Aurelian se știa vinovat de a nu o fi cunoscut în întregime; controversa aceasta i-a permis să răsfoiască multe cărți, care păreau să-i reproșeze necunoașterea lor. Astfel, a putut să-și însușească un pasaj din lucrarea lui Origen - *De principiis*, unde este respinsă ideea că Iuda Iscariotul îl va vinde din nou pe Mântuitor și că Paul va lua parte la martiriul lui Ștefan, în Ierusalim. Din *Academica priora* a lui Cicero, și-a însușit pasajul în care acesta își bate joc de cei care-și închipuie că în timp ce el discută cu Luculus, alți Luculus și alți Cicero, în număr infinit, spun absolut același lucru, într-un număr infinit de locuri asemănătoare. În afară de aceasta, împotriva monotonilor și-a ales, ca pe o spada de scrimă, textul lui Plutarh. Denunțând faptul că unui idolatru i se potrivește mai bine acea *lumen naturae* decât acestora cuvântul lui Dumnezeu. Toată munca aceasta i-a luat nouă zile; în cea de a zecea zi i s-a adus o copie după argumentația lui Ioan de Panonia.

Era un text ridicol de scurt; Aurelian l-a privit cu dispreț și mai apoi cu spaimă. În prima parte glosa versetele de la sfârșitul celui de-al nouălea capitol din *Epistola către evrei,* unde se afirmă că Isus nu a fost sacrificat de multe ori de la începutul lumii, ci acum, o singură dată în perindarea secolelor. În cea de-a doua parte, era adăugat preceptul biblic asupra zadarnicelor repetiții ale păgânilor (Matei, 6; 7), precum și pasajul al șaptelea din cartea lui Pliniu, cel care susține că în universul acesta dilatat nu există două chipuri egale. Ioan de Panonia susținea că nu există nici două suflete la fel și că păcătosul cel mai mare este la fel de prețios ca sângele vărsat de Isus pentru el. Actul unui singur om (afirma) cântărește mai mult decât cele nouă ceruri concentrice și a-ți închipui că ar putea să dispară și să se refacă din nou nu-i decât o frivolitate care bate la ochi. Timpul nu poate reface ceea ce noi am pierdut deja; eternitatea păstrează aceasta pentru gloria ei și pentru flăcări. Textul era foarte limpede, universal; nu părea redactat de un om anume, ci de oricare dintre oameni, de

toți oamenii la un loc.

Aurelian a simțit o umilință aproape fizică. S-a gândit să-și distrugă sau să-și modifice textul propriu; mai apoi, cu o mânie precisă, l-a trimis la Roma, fără să schimbe o literă. Câteva luni mai târziu, când s-a reunit conciliul din Pergamo, teologul căruia i s-a încredințat sarcina combaterii ereziilor monotonilor a fost (evident) Ioan de Panonia. Docta și bine cumpănita sa disertație a fost suficientă pentru ca ereticul de Euforbiu să fie condamnat la arderea pe rug. *Aceasta s-a mai întâmplat și se va mai întâmpla*, a spus Euforbiu. *Nu aprindeți un rug, ci un labirint de foc. Dacă s-ar strânge aici toate focurile care-am fost eu, nu ar încăpea pe pământ, și îngerii ar rămâne orbi. Asta am spus-o de multe ori.* Apoi a țipat pentru că l-au ajuns flăcările.

Roata s-a prăbușit în fața Crucii[4], dar Aurelian și Ioan și-au continuat bătălia secretă. Amândoi făceau parte din aceeași armată, își doreau răsplată, luptau împotriva aceluiași Dușman, dar Aurelian n-a scris niciun cuvânt care să nu-și fi propus să-l întreacă pe Ioan. Duelul lor a fost invizibil; dacă voluminoasele indice nu mă înșală, numele *celuilalt* nu figurează nici măcar o singură dată în multele tomuri ale lui Aurelian, păstrate în *Patrologia* lui Migne. (Din opera lui Ioan nu au rămas decât douăzeci de cuvinte.) Amândoi au dezaprobat anatemele celui de-al doilea conciliu de la Constantinopol; amândoi i-au condamnat pe arieni, cei care negau zămislirea eternă a Fiului; amândoi au depus mărturie în favoarea ortodoxiei din *Topographia christiana* a lui Cosmas, cea care ne învață că pământul este pătrat, asemenea tabernacului evreu. Din nefericire, în toate cele patru colțuri ale pământului s-a întins o altă erezie năprasnică. Originară din Egipt sau din Asia (mărturiile diferă, iar Bousset nu admite judecățile lui Harnack), a bântuit provinciile

[4] Pe crucile runice cele două embleme potrivnice conviețuiesc întrepătrunse.

orientale și i s-au ridicat sanctuare în Macedonia, Cartagina și Treveris. Uneori ai impresia că a cuprins totul; se spune că în dioceza din Bretania au fost inversate crucifixele, iar chipul Domnului, în Cezareea, a fost înlocuit cu o oglindă. Oglinda și obolul au fost emblemele noilor schismatici.

Istoria îi cunoaște sub mai multe nume (*contemplatori*, *prăpăstioși*, *cainisti*), dar dintre toate cel mai frecvent este cel de *histrioni*, atribuit lor de Aurelian și însușit de ei cu mult curaj. În Frigia li se spunea *simulacre*, iar în Dardania la fel. Ioan Damaschinul le-a spus *forme*; se cuvine să amintim aici faptul că pasajul acesta a fost respins de către Erfjord. Nu există eretic care să nu-și susțină nelegiuirile sale, oricât de mult ar stupefia. Mulți dintre histrioni au profesat ascetismul; unul s-a schilodit singur, asemenea lui Origen; alții au locuit sub pământ, în canale de scurgere; mulți și-au scos ochii; alții (*nabucodonosorii* din Nitria) „păsteau asemenea boilor, iar părul lor creștea asemenea penelor de vultur” . De la mortificație și rigoare treceau, de multe ori, la crimă; anumite comunități îngăduiau furtul; altele, omuciderea; altele, sodomia, incestul și bestialitatea. Toate erau defăimătoare; nu-l defăimau doar pe Dumnezeul creștin, ci chiar și pe divinitățile din propriul lor panteon. Au falsificat cărți sfinte, a căror dispariție a fost deplânsă de către docți. Sir Thomas Browne, prin 1658, a scris: „Timpul i-a anihilat pe ambițioșii Evangheliști *Histrionici*, dar nu și Injuriile care au flagelat Nepioșenia lor” . Erfjord a emis părerea că aceste „injurii” (conservate de un codice grecesc) nu sunt nimic altceva decât evangheliile pierdute. Ceea ce este de neînțeles dacă ignorăm cosmologia histrionilor.

În cărțile ermetice stă scris că ceea ce există jos este asemănător cu ceea ce există deasupra, și ceea ce e deasupra, asemănător cu ceea ce se află jos: în Zohar se spune că lumea interioară este o reflectare a celei superioare. Histrionii și-au întemeiat doctrina pe o

pervertire a acestei idei. L-au invocat pe Matei 6; 12 („și iartă-ne greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri”) și 11; 12 („împărăția cerurilor se ia prin străduință”), pentru a demonstra că pământul influențează cerul; și I Corinteni, 13; 12 („acum, vedem ca într-o oglindă, în chip întunecos”) pentru a demonstra că tot ceea ce vedem este fals. Influențați, poate, de monotoni, și-au imaginat că fiecare om este doi oameni și că adevăratul dintre ei este un altul, cel din cer, și-au închipuit, de asemenea, că faptele noastre sunt un reflex invers, astfel că, dacă stăm de veghe, celălalt doarme, dacă păcătuim, celălalt este un om cast, dacă furăm, celălalt este un generos. Când murim, ne unim cu acesta și suntem asemenea lui. (Ceva din aceste doctrine a rămas în Bloy.) Alți histrioni au născocit ideea că lumea se va sfârși atunci când se vor epuiza toate posibilitățile; cum nu pot să existe repetiții, se cuvine să eliminăm (făptuim) actele cele mai infame, pentru ca acestea să nu ne păteze viitorul și pentru a grăbi venirea împărăției lui Isus Cristos. Acest lucru a fost respins de către alte secte, care au susținut ideea că istoria lumii trebuie să se realizeze în fiecare om. Mai mult, că asemenea lui Pitagora, înainte de a-și câștiga eliberarea, trebuie să migreze în mai multe corpuri; alții, așa-zișii proteici, spuneau că în timpul unei vieți „sunt lei, dragoni, porci mistreți, ape și un copac” . Demostene vorbește de purificarea prin noroi la care erau supuși cei care se inițiau în misterele orfice; proteicii, asemenea acestora, căutau purificarea prin rău. Înțelegeau, precum Carpocrates, că nimeni nu va ieși din închisoare până nu va plăti ultimul obol (Luca 12; 59), și obișnuiau să-i amăgească pe penitenți cu acest alt verset: „Am venit ca oile să aibă viață și s-o aibă din belșug” (Ioan 10; 10). De asemenea, susțineau că a nu fi un om rău reprezintă o trufie satanică… Multe și contradictorii mitologii au urzit histrionii: unii au predicat ascetismul, alții desfrâul, toți rătăcirea. Teopomp, histrion din Berenice, a negat toate

fabulele; el a afirmat că fiecare om este un organ al divinității pentru a simți lumea.

Ereticii din dioceza lui Aurelian erau dintre cei care susțineau că timpul nu tolerează repetiția și nu dintre cei care credeau că orice faptă se reflectă în cer. Acest lucru era destul de ciudat; într-o notă, adresată autorităților romane, Aurelian a ținut să-l menționeze. Prelatul care a primit nota era confesor al împărătesei: nimeni nu ignora faptul că această onoare îi interzicea plăcerile intime ale teologiei speculative. Secretarul său - vechi colaborator al lui Ioan de Panonia, acum în dușmănie cu el - se bucura de faima unui înrăit inchizitor al heterodoxiei: Aurelian a adăugat o explicație a ereziei histrionice, exact în termenii în care se vorbea despre ea în consfătuirile secrete de la Genova și Aquilea. A redactat câteva paragrafe. Când a vrut să transcrie îngrozitoarea teză, care susține că nu există două clipe egale între ele, condeiul i-a înțepenit între degete. N-a găsit formula necesară; avertismentele noii doctrine („Dorești să vezi ceea ce n-au văzut ochii omenești? Privește luna. Dorești să auzi ceea ce n-a auzit nimeni? Ascultă cântecul păsărilor. Dorești să pipăi ceea ce mâinile oamenilor nu au pipăit? Pipăie pământul. Adevăr spun ție că Dumnezeu începe să creeze lumea”) erau destul de afectate și de metaforice, încât transcrierea lor nu-i era la îndemână. Deodată însă, o rugăciune de douăzeci de cuvinte i-a pogorât în suflet. A transcris-o foarte bucuros; dar, imediat după asta, a început să-l neliniștească bănuiala că era ceva străin. A doua zi și-a dat seama că o citise cu mulți ani în urmă, în *Adversus annulares* și aparținând, deci, tot lui Ioan de Panonia. A verificat citatul și într-adevăr se afla aici. Incertitudinea l-a înfricoșat și mai mult. Să modifice sau să suprime aceste cuvinte ar fi însemnat să piardă din puterea de expresie; să le lase întocmai ar fi însemnat să plagieze o persoană pe care o ura de moarte; să indice sursa, însemna să se dea de gol. A implorat ajutorul divinității. Și spre cel de-al

doilea crepuscul, îngerul său păzitor i-a dictat o soluție intermediară. Aurelian a păstrat textul dar a pus la începutul său următorul aviz: *Ceea ce proslăvesc azi ereticii pentru rătăcirea credinței a fost spus în secolul acesta de către un bărbat foarte doct, mai mult cu ușurință decât cu vinovăție.* Apoi, inevitabilul, înfricoșătorul neprevăzut s-a produs. Aurelian a trebuit să spună cine era acest bărbat. Ioan de Panonia a fost acuzat, deci, de proferarea opiniilor eretice.

Patru luni mai târziu, un fierar de prin Aventin, înfricoșat de înșelăciunile histrionilor, a pus pe umerii copilului său o sferă de metal foarte mare, pentru ca dublura sa să zboare. Copilul a murit; oroarea acestei crime l-a supus pe Ioan unei judecăți foarte severe. Acesta n-a vrut să retracteze nimic; a repetat doar că a nega idealul său ar însemna să se facă vinovat de erezia rău mirositoare a monotonilor. Nu și-a dat seama (n-a vrut să înțeleagă) că a vorbi de monotoni însemna să dezgroape morții. Cu o insistentă puțin senilă, a susținut cele mai strălucite pasaje din vechile sale polemici; judecătorii nici măcar nu auzeau ceea ce altădată i-ar fi putut zdrobi. Iar el, în loc să încerce să se purifice de cea mai mică pată de histrionism, s-a străduit să le demonstreze că idealul pentru care-l acuzau era întregimea sa ortodoxă. A stat de vorbă cu cei de a căror hotărâre depindea soarta sa și a făcut prostia de a le vorbi cu ingeniozitate și ironie. După o discuție care a durat trei zile și trei nopți, pe douăzeci și trei octombrie, l-au condamnat la moarte prin arderea pe rug.

Aurelian a luat parte la execuție pentru că, altfel, ar fi dovedit că era vinovat. Locul supliciului era o colină verde, în vârful căreia se înfipsese adânc, în pământ, un stâlp, iar împrejurul lui se aduseseră multe lemne. S-a dat citire sentinței tribunalului. Sub soarele amiezii, Ioan de Panonia zăcea cu fața în jos, scoțând strigăte bestiale. Zgâria pământul, dar călăii au pus mâna pe el, l-au târât, l-au

dezbrăcat și, în cele din urmă, l-au legat de stâlp. Pe cap i-au pus o coroană de paie înmuiată în pucioasă; alături, un exemplar din rău mirositorul *Adversus annulares.* Plouase cu o noapte-n urmă și lemnele ardeau foarte prost. Ioan de Panonia s-a rugat în greacă, apoi într-o limbă necunoscută. Flăcările erau din ce în ce mai aproape, gata să-l mistuie, în clipa când Aurelian a ridicat ochii spre el și l-a privit. Și-atunci, focul s-a oprit. Aurelian a văzut pentru prima și ultima oară chipul celui dușmănit. I s-a părut că seamănă cu cineva, dar nu și-a putut da seama cu cine. Vâlvătaia l-a cuprins din nou, ascunzându-l în brațele ei; s-a mai auzit un strigăt, ca și când ar fi strigat focul însuși.

Plutarh spune că Iulius Cezar a plâns moartea lui Pompei; Aurelian nu a plâns-o pe cea a lui Ioan, dar a simțit ceea ce simte un om atunci când se vindecă de o boală fără de leac, o boală care făcea parte din el. Și-a lăsat anii să treacă peste el, la Aquilea, la Efes, în Macedonia. A rătăcit pe marginile împărăției, prin mlaștinile cu miasme grele și prin pustiurile contemplative, pentru ca singurătatea să-l ajute și să-și înțeleagă destinul. Într-o chilie mauritană, într-o noapte plină cu lei, a refăcut în gând toată acuzația complicată împotriva lui Ioan de Panonia și a justificat, pentru a nenumărata oară, sentința. Mai greu i-a fost să justifice denunțul său întortocheat. La Rusaddier a predicat anacronica pildă *Lumină din lumină aprinsă din carnea unui păcătos.* În Hibernia, într-o cocioabă de mânăstire înconjurată de pădure, spre dimineață, l-a surprins murmurul ploii. Și-a amintit de o noapte romană când auzise același murmur minuțios. Către prânz, un fulger a dat foc arborilor și Aurelian a putut să moară așa cum murise Ioan.

Sfârșitul acestei istorii se poate spune numai în metafore, pentru că are loc în împărăția cerurilor, unde nu există timp. Poate că merită totuși să amintim că Aurelian a stat de vorbă cu Dumnezeu și că Acesta se interesa atât de puțin de diferențierile și deosebirile dintre religii, încât

l-a luat drept Ioan de Panonia. Asta ar însemna o confuzie în memoria divină. E mai corect, prin urmare, să spunem că, în Paradis, Aurelian a aflat că pentru divinitatea imposibil de cunoscut el și Ioan de Panonia (ortodoxul și ereticul, înfricoșatul și înfricoșătorul, acuzatorul și victima) erau una și aceeași persoană.

trad. D. N.

ISTORIA RĂZBOINICULUI ȘI A PRIZONIEREI

La pagina 278 din cartea sa *La poesia* (Bari, 1942), Croce, abreviind un text latinesc al istoricului Paul Diaconul, povestește soarta lui Droctulft și transcrie epitaful acestuia. Istoria aceasta m-a emoționat în mod deosebit și mai târziu am înțeles de ce. Droctulft a fost un războinic lombard care în timpul asediului Ravennei i-a părăsit pe ai săi și a murit apărând orașul pe care înainte îl atacase. Locuitorii Ravennei l-au înmormântat într-un templu și i-au compus un epitaf în care și-au manifestat recunoștința lor („contempsit caros, dum nos amat iile, parentes"), precum și contrastul deosebit dintre chipul crud al acestui sălbatic și marea sa simplitate și bunătate.

Terribilis visu facies, sed mente benignus,
Longaque robusto pectores barba fuit![5]

Aceasta este povestea și soarta lui Droctulft, sălbaticul care a murit apărând Ravenna sau, cel puțin, acesta este un fragment al vieții sale pe care ni l-a lăsat Paul Diaconul. De aici, însă, nu știu nici măcar când s-a petrecut acest fapt: la jumătatea secolului al VI-lea, când lombarzii au pustiit câmpiile Italiei, sau în secolul al VIII-lea, înainte de căderea Ravennei. Să ne închipuim (acesta nu este o lucrare istorică) că ar fi vorba de primul caz.

Să ni-l mai închipuim, *sub specie aetemitatis,* pe Droctulft. Nu pe individul Droctulft care, fără îndoială, a fost unic și de nerecunoscut (toți indivizii sunt), ci tipul

[5] Aceste versuri sunt transcrise, de asemenea, de către Gibbon *(Decline and Fall,* XLV).

generic pe care, din el și din mulți alții ca el, l-a făurit tradiția, operă a uitării și amintirii. Războaiele l-au adus în Itafla, peste o geografie întunecată de păduri și mlaștini, de pe malurile Dunării și Elbei și poate nici nu știa că merge spre Sud, nici că va lupta împotriva gloriei romane. Poate că profesa arianismul, care susține că gloria Fiului este reflectarea gloriei Tatălui, dar mult mai ușor e să ni-l închipuim un evlavios al Pământului, al Herthei, al cărei idol cu chip acoperit rătăcea din colibă în colibă într-un car tras de vaci, sau un credincios al zeilor războiului și tunetului, chipuri simple și neîndemânatice, cioplite din lemn și înfășurate în cârpe, încărcate cu monede și brățări. Venea din nepătrunsele păduri de mistreți și zimbri; era alb, vioi, inocent crud, credincios șefului și tribului său, și nu universului. Războaiele l-au dus la Ravenna, iar aici vede ceea ce nu mai văzuse niciodată, sau ceea ce nu văzuse niciodată în întreaga sa strălucire. Vede ziua, marmura și chiparoșii. Vede o lume multiplă, dar ordonată; vede un oraș, un organism făcut din statui, temple, grădini, case, biserici, fântâni, capiteluri și spații libere frumos ordonate. Niciunul din aceste lucruri (știu foarte bine) nu-l impresionează prin frumusețea sa; acestea îl mișcă însă, așa cum ne-ar mișca acum o mașinărie complicată, al cărei scop nu-l cunoaștem, dar în a cărei formă bănuim o inteligență nemuritoare. Poate că îi este de-ajuns să vadă un singur arc, cu o neînțeleasă inscripție în eterne litere romane. Orașul îl orbește dintr-o dată și-i împrospătează această senzație. Își dă seama că în el va trăi ca un câine sau ca un copil și că nu va apuca nici măcar să-l cunoască, dar înțelege că prețuiește mult mai mult decât zeii și credința pe care le-a jurat-o lor, mult mai mult decât toate mlaștinile Germaniei. Droctulft îi părăsește pe ai săi și trece de partea Ravennei. Moare, iar pe mormântul său sunt gravate cuvinte pe care el nu le-ar fi înțeles:

Contempsit caros, dum nos amat iile,

parentes,
Hanc patriam repu tans esse, Ravenna, suam.

N-a fost un trădător (trădătorii nu inspiră epitafuri pioase); a fost un iluminat, un convertit. La capătul câtorva generații, longobarzii, care l-au acuzat de trădare, au procedat la fel: au devenit italieni, lombarzi și poate că cineva din sângele său - Aldíger - este străbunul lui Alighieri… Multe conjecturi se pot atribui faptei lui Droctulft; a mea este cea mai economică, și dacă nu-i adevărată în sine, e adevărată ca simbol.

Când am citit în cartea lui Croce povestea sa, am fost foarte mișcat și-am avut impresia că recâștig, sub altă formă, ceva care fusese al meu. Pentru o clipă, m-am gândit la călăreții mongoli ce doreau să facă din China un câmp nesfârșit pentru păstorit, iar mai apoi au îmbătrânit în orașele pe care visau să le distrugă; nu aceasta era memoria pe care o căutam. În cele din urmă, am găsit-o; era o povestire auzită cândva din gura bunicii mele, englezoaică, moartă de mult.

Prin 1872, bunicul meu, Borges, era comandantul frontierelor dinspre nord și apus de Buenos Aires și al celor din sud de Santa Fe. Comenduirea se afla la Junín; mai încolo, la patru sau cinci leghe, se găsea lanțul de forturi; iar mai departe, ceea ce se numea pe atunci Pampa sau Pământul Interior. Odată, bunica mea, mai în glumă, mai din plăcere, și-a povestit soarta sa de englezoaică exilată la acest capăt de lume; i s-a spus că nu era singura și i-au prezentat, câteva luni după aceea, o tânără indiancă care străbătea piața cu pași înceți. Purta două pelerine colorate și era desculță; avea părul blond. Un soldat i-a spus că o altă englezoaică dorește să-i vorbească. A primit; a intrat în comenduire fără teamă, dar nu fără oarecare neîncredere. Pe chipul arămiu, pictat în culori puternice, ochii îi erau de un albastru pierdut, căruia englezii îi spun gri. Corp zvelt și ușor ca de căprioară; mâinile, puternice și

osoase. Venea din pustiu, din Pământul Interior, și totul i se părea mic; ușile, pereții, mobila.

Poate că, pentru un moment, cele două femei s-au simțit surori; se aflau departe de insula lor îndrăgită, într-o țară neverosimilă. Bunica mea a bâiguit o întrebare; cealaltă i-a răspuns cu greutate, căutând cuvintele și repetându-le, înspăimântată de o antică savoare. Trecuseră vreo cincisprezece ani de când nu mai vorbea limba natală și nu-i era deloc ușor să și-o reamintească. I-a spus că era din Yorkshire, că părinții săi emigraseră la Buenos Aires, că o pierduseră într-o invazie de indieni care-au dus-o cu ei și că acum era soția unuia dintre șefii acestora, căci ea îi dăruise doi copii, și care era foarte curajos. Toate acestea le-a spus într-o engleză primitivă, amestecată cu cuvinte araucane sau din pampa, iar în spatele acestei povești se întrezărea o viață aspră: corturile din piele de cal, vetrele cu foc de băligar, mâncărurile din carne afumată sau din viscere crude, marșurile tăcute către zorii zilei; asaltul fermelor, strigătele de luptă și jafurile, bătăliile, năvalnicele atacuri ale fermelor de către călăreți goi, poligamia, duhoarea și magia. Până la o astfel de sălbăticie se coborâse o englezoaică. Mișcată de o astfel de soartă, bunica a implorat-o să nu se mai întoarcă acolo. A jurat s-o ajute și să-i redea copiii. Femeia i-a răspuns că era fericită și a plecat, în prima noapte, către pustiuri. Puțin după aceea, în revoluția din ’74 avea să moară Francisco Borges; poate că atunci bunica mea a întrevăzut în cealaltă femeie, învinsă și transformată de acest continent neîndurător, o oglindă a monstruosului său destin…

În fiecare an, indianca blondă obișnuia să vină la Junín sau la Fuerte Lavalle, pentru a-și cumpăra tot felul de mărunțișuri și „vicii”; după întâlnirea cu bunica, n-a mai apărut. Și totuși, s-au mai văzut o dată. Bunica mea obișnuia să vâneze; într-o fermă, aproape de mlaștini, cineva jupuia o oaie. Ca într-un vis, indianca a trecut în goana calului. S-a aruncat la pământ și a băut sângele

cald. Nu știu dacă a făcut-o pentru că nu putea altfel sau ca un semn de dispreț și sfidare.

O mie trei sute de ani și marea nesfârșită se interpunea între soarta prizonierei și destinul lui Droctulft. Amândoi, de-acum, erau iremediabil pierduți. De nerecuperat. Chipul sălbaticului care îmbrățișează Ravenna și cel al femeii europene care-și alege pustiul par antagonice. Totuși, pe amândoi i-a învins un elan tainic, un elan mai profund decât înțelepciunea și amândoi s-au supus acestui elan pe care n-au știut să-l explice. Poate că cele două povestiri sunt una singură. Fața și reversul unei monede, pentru Dumnezeu, egale.

Pentru Ulrike von Kühlmann

trad. D. N.

BIOGRAFIA LUI TADEO ISIDORO CRUZ (1829-1874)

I'm looking for the face I had
Before the world was made.

Yeats: *The Winding Stair*

La șase februarie 1829, hărțuiți de Lavalle, răsculații care porniseră din Sud pentru a se încorpora diviziilor lui López au poposit la o fermă al cărei nume nu-l cunoșteau, la trei sau patru leghe de Pergamino; spre dimineață, unul dintre ei a fost zguduit de un coșmar înspăimântător: strigătul lui confuz, în penumbra șopronului, a trezit femeia care dormea cu el. Nimeni nu știa ce-a visat, pentru că-n ziua următoare, pe la patru, răsculații au fost împrăștiați de cavaleria lui Suárez și urmăriți cale de nouă leghe până la pășunile părăsite, iar el a murit într-un șanț, cu craniul sfărâmat de o sabie din timpul războaielor cu Perú și Brazilia. Femeia se chema Isidora Cruz; copilul pe care l-a născut a primit numele de Tadeo Isidoro.

Scopul meu nu este cel de a repeta povestea vieții sale. Din zilele și nopțile care-o compun, mă interesează o singură noapte; în rest, voi face doar referirile indispensabile pentru ca să se înțeleagă această noapte. Aventura constă într-o carte vestită; adică, într-o carte al cărei conținut poate să reprezinte totul pentru toți (I Corinteni 8; 22), fiind capabilă de nesfârșite repetiții, versiuni și perversiuni. Cei care au comentat povestea lui Isidoro Cruz, și sunt destui, au subliniat influența câmpiei asupra formării sale. Dar și alți *gauchos* asemenea lui s-au

născut și au murit pe țărmurile sălbatice ale râului Paraná sau pe vârfurile munților orientali. A trăit, asta da, într-o lume a sălbăticiei monotone. În 1874, când a murit de vărsat negru, nu apucase să vadă un munte, o lampă de petrol sau o moară. Și niciun oraș. Prin 1849, fusese la Buenos Aires cu o cireadă a lui Francisco Xavier Acevedo; văcarii ceilalți au intrat în oraș pentru a-și deșerta chimirele: Cruz, temător, n-a ieșit din crâșma din apropierea țarcurilor de vite. Și-a petrecut aici multe zile, taciturn, dormind pe pământ, sorbind ceai *mate,* sculându-se-n zorii zilei ca să se reculeagă în rugăciune. Și-a dat seama (dincolo de cuvinte și chiar înțelegere) că nu avea nimic în comun cu orașul. Unul dintre peoni, beat, și-a râs de el. Nu i-a răspuns, dar într-una din nopțile reîntoarcerii, când același peon repeta, lângă foc, aceleași glume, Cruz (care mai înainte nu-i arătase niciun fel de pică, nici măcar dispreț) l-a doborât dintr-o singură lovitură de cuțit. Urmărit, a trebuit să se ascundă în niște mlaștini; într-o noapte, o pasăre de baltă l-a prevenit că era înconjurat de poliție. Și-a încercat cuțitul într-un trunchi de copac pitic; ca să nu-l împiedice la mers, și-a scos pintenii. Și-n loc să se predea, a preferat să lupte. A fost rănit la antebraț, la umăr, la mâna stângă; i-a rănit și el pe cei mai curajoși dintre polițiști; când sângele a început să-i curgă printre degete, a luptat mai aprig ca oricând; în zori, slăbit de sângele pierdut, l-au dezarmat. Pe vremea aceea, armata îndeplinea o funcție penală; Cruz a fost destinat unui pichet de pe frontiera din Nord. Ca simplu soldat, a luat parte la războaiele civile; uneori a luptat pentru provincia sa natală, alteori împotrivă. Pe douăzeci și trei ianuarie 1856, în Languas de Cardoso, a fost unul dintre cei treizeci de oameni care, sub comanda sergentului Eusebio Laprida, s-au bătut cu două sute de indieni. Aici a fost rănit de o lance.

În viața sa, obscură și plină de eroism, abundă hiatusurile. Prin 1868 îl aflăm din nou la Pergamino:

căsătorit sau în concubinaj, tată al unui copil, stăpân al unei fâșii de pământ. În 1869 a fost numit sergent în poliția rurală. Își îndreptase trecutul; pe vremea aceea probabil că s-a crezut fericit, chiar dacă nu era adevărat. (Îl aștepta, ascunsă în viitor, o noapte lucidă, fundamentală; noaptea în care, în sfârșit, și-a văzut propriul său chip, cea în care a putut să-și audă propriul nume. Bine înțeleasă, noaptea aceea epuizează povestea sa; mai bine spus, un moment din această noapte, un singur fapt, pentru că faptele sunt simbolurile noastre.) Fiecare destin, oricât ar fi de amplu și complicat, se rezumă, în realitate, la *un singur moment*: momentul în care omul știe pentru totdeauna cine este. Se spune că Alexandru Macedon și-a citit viitorul său de fier în vestita poveste a lui Ahile. Iar Carol al XII-lea de Suedia, în cea a lui Alexandru. Lui Tadeo Isidor Cruz, care nu știa să citească, soarta nu i-a fost dezvăluită de vreo carte: s-a văzut pe sine însuși într-o învălmășeală și într-un om. Faptele s-au petrecut în felul următor:

În ultimele zile din luna lui iunie a anului 1870, a primit ordin să-l prindă pe un răufăcător care era urmărit pentru două crime. Era un dezertor din trupele de pe frontiera din Sud, aflate sub comanda colonelului Benito Machado; la un chef, ucisese pe cineva într-un lupanar; la un alt chef, omorâse pe unul din partidul lui Rojas; raportul mai spunea că, de loc, era din Laguna Colorada. Aici, în urmă cu patruzeci de ani, se adunaseră răzvrătiții, având nenorocul să-și dea carnea păsărilor și câinilor: de aici pornise Manuel Mesa, executat în Piața Victoriei, în timp ce tobele băteau pentru a-i acoperi strigătele de ură: aici murise necunoscutul tată al lui Cruz, într-un șanț, cu capul sfărâmat de o sabie din războaiele cu Perú și Brazilia. Cruz își uitase acest nume; cu o neliniște ușoară dar inexplicabilă, și l-a amintit… Criminalul, încolțit de soldați, a urzit, călare, un labirint de plecări și întoarceri; totuși, aceștia l-au descoperit în noaptea de doisprezece iulie. Se ascunsese în stufăriș. Ceața era aproape de nepătruns;

Cruz și oamenii săi, pe jos, s-au apropiat de tufa în care pândea sau dormea urmăritul. A țipat o pasăre de baltă. Tadeo Isidoro Cruz a avut senzația că trăise momentul acesta. Criminalul a ieșit din vizuină să se bată. Lui Cruz i s-a părut înfricoșător; pletele lungi și barba păreau că-i rod fața. Un motiv ușor de ghicit mă oprește să descriu bătălia. Mi-e de-ajuns să spun că dezertorul i-a rănit sau i-a ucis pe mulți dintre oamenii lui Cruz. Acesta, în timp ce lupta din întuneric (în timp ce trupul său se lupta din întuneric), a început să-și dea seama ce se întâmplă cu el. Și-a dat seama că niciun destin nu-i mai bun decât altul, dar că fiecare om trebuie să-și asculte lăuntrul. Și-a dat seama că uniforma și călăria îl incomodau. Și-a perceput destinul său intim: de lup și nu de câine obișnuit cu curtea; și-a dat seama că celălalt era el. În câmpia fără margini se lumina de ziuă: Cruz și-a aruncat chipiul, a strigat că nu va îngădui ca un alt om atât de curajos să fie ucis și-a trecut să lupte împotriva soldaților săi, alături de dezertorul Martín Fierro.

trad. D. N.

EMMA ZUNZ

Pe paisprezece ianuarie, Emma Zunz, întorcându-se de la țesătoria Tarbuch și Loewenthal, a găsit în vestibul o scrisoare din Brazilia, din care a aflat că tatăl său murise. Au indus-o în eroare, de la început, timbrul și plicul; mai apoi, scrisul necunoscut a început s-o neliniștească. Nouă sau zece rânduri cu litere mari încercau să umple hârtia; Emma a citit știrea că tatăl său luase din greșeală o puternică doză de veronal și murise pe trei ale lunii, în spitalul din Bagé. Un om din salonul în care murise tatăl său semna această știre, un anume Fein sau Fain, din Rio Grande, care nu avea cum să știe că-i vorbea fiicei mortului.

Emma a lăsat hârtia să-i cadă din mâini. Prima senzație a fost o stare proastă de la stomac și genunchi; apoi au încercat-o vinovăția oarbă, neadevărul, frigul și spaima; și, după aceea, a dorit să vină mai repede ziua următoare. Și-a dat seama că această voință era fără rost, pentru că moartea tatălui său era singurul lucru care se întâmplase pe lume și că tot acesta era singurul care avea să se petreacă la nesfârșit. A luat hârtia de jos și s-a dus în camera sa. A pus-o într-un sertar ca și când, de acum, ar fi știut ceea ce avea să se întâmple. Începuse deja să întrezărească totul, deja era cea care urma să fie.

În întunericul care creștea, Emma a plâns până la sfârșitul acelei zile sinuciderea lui Manuel Maier, cel care în îndepărtatele zile fericite fusese Emanuel Zunz. Și-a amintit de verile petrecute la țară, lângă Gualeguay, și-a amintit (a încercat să-și amintească) de mama sa, și-a amintit de căsuța din Lanús pe care le-o luaseră, de romburile galbene ale unei ferestre, de mașina închisorii,

de oprobriul lumii, de scrisorile anonime despre o „delapidare a casierului”, și-a amintit (și aceasta nu o va uita niciodată) că, în ultima noapte, tatăl său îi jurase că hoțul era Loewenthal. Loewenthal, Aaron Loewenthal, pe atunci administrator al fabricii, iar acum unul dintre patroni. Emma Zunz păstra secretul acesta din 1916. Nu-l dezvăluise nimănui, nici măcar celei mai bune prietene, Elsa Urstein. Poate că respingea incredulitatea profană; poate că lua acest secret drept o legătură între ea și cel absent. Loewenthal nu aflase că ea știa acest lucru: din această pricină, Emma Zunz încerca un sentiment de putere.

În noaptea aceea nu a dormit, iar când primele raze au conturat cadrul ferestrei, planul era deja perfect. A căutat ca această zi, care i s-a părut nesfârșit de lungă, să fie la fel ca toate celelalte. Prin fabrică circulau zvonuri în legătură cu o posibilă grevă; Emma, ca întotdeauna, s-a declarat împotriva oricărei violențe. La șase, după terminarea lucrului, s-a dus cu Elsa la un club de femei care avea un curs de gimnastică și bazine de înot. S-au înscris și ele; a trebuit să-și repete numele și prenumele. Literă cu literă și să râdă la glumele vulgare ale celor din jur. Cu Elsa și cu cea mai mică dintre fetele lui Kronfuss au stabilit la ce cinematograf să meargă duminică seara. Apoi, s-a vorbit despre logodnici și nimeni n-a așteptat ca Emma să spună vreun cuvânt despre asta. În aprilie împlinea nouăsprezece ani, dar bărbații îi inspirau, încă, o frică aproape patologică… La întoarcere și-a pregătit o supă de tapioca și legume. A mâncat devreme, s-a culcat și și-a pus în gând să doarmă. Astfel, banal și anevoios, s-a scurs ziua de vineri, cincisprezece, ziua de ajun.

Sâmbătă, s-a trezit din pricina nerăbdării. A nerăbdării, și nu a neliniștii, de a se afla, în sfârșit, în această zi. Nu mai avea nimic să pună la cale și nimic la ce să se mai gândească; în câteva ore avea să ajungă la simplitatea lucrurilor. În „La Prensa” a citit că *Nordstjärnan* din

Malmö va ridica ancora de la cheiul al treilea, în noaptea următoare. L-a chemat pe Loewenthal la telefon și i-a spus că ar dori să-i comunice ceva important, fără să știe celelalte femei, ceva în legătură cu greva și i-a promis să treacă pe la biroul acestuia la căderea nopții. Îi tremura vocea; tremurul părea firesc pentru un denunțător. Și-n dimineața aceea nu s-a mai petrecut nimic demn să fie amintit. Emma a lucrat până la douăsprezece și și-a aranjat cu Elsa și cu Perla Kronfuss toate amănuntele pentru ziua de duminică. S-a culcat după masa de prânz și și-a recapitulat, cu ochii închiși, planul pe care-l pusese la cale. Se gândea că ultima parte va fi mai puțin îngrozitoare decât prima și că-i va aduce, neîndoielnic, plăcerea victoriei și a dreptății. Imediat, alarmată, s-a ridicat și s-a dus să deschidă sertarele comodei. Sub portretul lui Milton Sills, unde o pusese cu o seară mai înainte, se afla scrisoarea lui Fain. Nimeni n-ar fi putut s-o vadă; a recitit-o și a rupt-o în bucăți.

A povesti faptele din acea după-amiază ca adevărate ar fi greu și nepotrivit. Un atribut al lucrurilor infernale este irealitatea. Un atribut care pare să le micșoreze cruzimea lor, agravându-le, poate. Cum să prezinți drept adevărată o astfel de acțiune în care aproape că nici cea care o îndeplinea nu crede, cum să refaci acest haos pe care azi memoria Emmei Zunz îl respinge și îl confundă? Emma locuia în Almagro, pe strada Liniers; în după-amiaza aceea s-a dus în port. Poate că în infamul Paseo de Julio s-a văzut multiplicată în oglinzi, urmărită de lumina lămpilor electrice și dezbrăcată de ochii înfometați și lacomi, dar mai potrivit ar fi să spunem că la început, din cauza gloatei indiferente și neștiute, a șovăit… A intrat în două sau trei baruri și-a urmărit deprinderile și felul de a se purta al celorlalte femei. În cele din urmă a dat peste oamenii de pe *Nordstjärnan.* A renunțat la unul, foarte tânăr, temându-se că i-ar inspira o oarecare duioșie și l-a ales pe un altul, mai scund decât ea și destul de necioplit pentru ca puritatea

groazei să nu pălească. Omul a condus-o spre o intrare, de aici pe un coridor întunecos, apoi a urcat o scară răsucită și după aceea au ajuns într-un vestibul (în care ferestrele aveau niște romburi exact ca la casa din Lands), iar în cele din urmă pe un alt coridor și, în sfârșit, au intrat într-o cameră și au închis ușa. Faptele grave rămân în afara timpului pentru că, în ele, trecutul imediat pare o bucată de viitor, iar părțile care le alcătuiesc nu dau impresia unei înlănțuiri firești.

S-a gândit, oare, Emma Zunz *o singură dată* în acel timp din afara timpului, în acea dezordine perplexă de senzații disparate și atroce, la mortul care-i justifica sacrificiul? Eu mă tem că da, și că acest moment era să-i pună în pericol scopul disperat pe care-l urmărea. S-a gândit (nu ar fi putut să nu se gândească) că tatăl ei i-a făcut mamei sale același lucru urât pe care omul acesta avea să i-l facă ei. S-a gândit cu o ușoară teamă și după aceea s-a refugiat, imediat, în prăpastie. Omul, suedez sau finlandez, nu vorbea spaniola; pentru ea a fost doar o unealtă, așa cum a fost și ea pentru el; ea a servit pentru plăcere, el pentru a justifica dreptatea.

Când a rămas singură, Emma n-a deschis imediat ochii. Pe noptieră se aflau banii pe care-i lăsase bărbatul. Emma s-a ridicat și i-a rupt, așa cum mai înainte rupsese scrisoarea. A rupe banii este o impietate, ca și când ai arunca pâinea. Emmei i-a părut rău și abia de-a avut curajul să-i rupă. Încă un act de mândrie… și în ziua aceea… Teama s-a pierdut în tristețea trupului, în scârbă. Teama și scârba au pus stăpânire pe ea, dar s-a ridicat și-a-nceput să se-mbrace. În cameră, lumina se stingea treptat, o dată cu asfințitul. Emma a putut să iasă fără a fi văzută; la colțul străzii s-a urcat într-un Lacroze, care mergea spre apus. Și-a ales, conform planului ei, un loc cât mai în față, pentru ca să nu-i vadă nimeni chipul. Poate că a liniștit-o faptul că a putut să bănuiască, în forfota insipidă a străzii, că cele întâmplate nu contaminaseră lucrurile obișnuite. A

călătorit prin cartiere cu case mici și întunecoase, privindu-le și uitându-le imediat, coborând la intrarea în Warnes. În mod paradoxal, oboseala îi dădea puteri, obligând-o să se concentreze în amănuntele aventurii sale și tăinuindu-i scopul propus.

Aaron Loewenthal era, pentru toți, un om serios; pentru ai săi, puțini, era un avar. Trăia deasupra fabricii, singur. Stabilit în cartierul acesta nelocuit, se temea de hoți; în curtea fabricii avea un câine uriaș, iar în sertarul mesei, nimeni nu se îndoia de asta, un revolver. Plânsese ca un disperat, un an în urmă, neașteptata moarte a soției sale, o Gauss, care-i adusese o moștenire frumoasă, dar banul nu era adevărata sa pasiune. Se rușina în sine știindu-se mai puțin capabil să-l câștige decât să-l păstreze. Era religios; credea că între el și Dumnezeu există un pact secret care-l scutea să se poarte cinstit în schimbul rugăciunilor și daniilor. Chel, destul de corpolent, îmbrăcat în negru, cu ochelari fumurii și barbă blondă, el aștepta, acum, raportul confidențial din partea muncitoarei Emma Zunz.

A văzut-o împingând poarta (pe care o lăsase înadins întredeschisă) și traversând curtea întunecată. A văzut-o dând un ușor ocol în clipa în care câinele a început să latre. Buzele Emmei tremurau aidoma celor ce se roagă în șoaptă; obosite, șopteau sentința pe care domnul Loewenthal avea s-o audă înainte de a muri.

Dar lucrurile nu s-au petrecut așa cum prevăzuse Emma Zunz. Din dimineața trecută ea se visase de mai multe ori îndreptând revolverul cu hotărâre și obligându-l pe acest mizerabil să-și recunoască mizerabila-i vinovăție, iar mai apoi expunându-i stratagema care va face ca Dreptatea lui Dumnezeu să triumfe împotriva dreptății umane. (Nu de frică, ci din simplul motiv că ea era un instrument al Dreptății, nu dorea să fie condamnată.) După aceea, un singur glonț, bine țintit în inimă, urma să sigileze destinul lui Loewenthal. Lucrurile s-au petrecut, însă, altfel.

În fața lui Aaron Loewenthal, mai mult decât graba de a-

și răzbuna tatăl, Emma Zunz a simțit nevoia de a pedepsi ultrajul îndurat pentru această răzbunare. După această minuțioasă dezonoare, nu putea să nu-l ucidă. De asemenea, nu avea timp de pierdut pentru tot felul de scene. Rezervată, timidă, i-a cerut scuze lui Loewenthal, a invocat (ca orice denunțător) obligația loialității, a pronunțat câteva nume, a dat să se înțeleagă altele și a tăcut, ca și când frica ar fi pus stăpânire pe ea. A reușit să-l facă pe Loewenthal să iasă pentru a-i aduce un pahar cu apă. În clipa când acesta, neîncrezător în astfel de sclifoseli, dar indulgent, s-a întors în sufragerie, Emma scosese deja revolverul din sertarul biroului. A apăsat pe trăgaci de două ori. Trupul greoi s-a prăbușit ca și când zgomotul și fumul l-ar fi tăiat în două, iar paharul cu apă i-a plesnit în mână. A privit-o cu groază și ură, înjurând-o în spaniolă și în idiș. Și, cum cuvintele urâte nu mai conteneau, Emma s-a văzut obligată să mai apese trăgaciul încă o dată. În curte, câinele a început să latre și un șuvoi de sânge a țâșnit printre buzele obscene ale bărbatului, înroșindu-i barba și hainele. Emma a început să-și rostească acuzația pe care o pregătise cu atâta grijă. („Am venit să-l răzbun pe tatăl meu și nu mă va putea pedepsi nimenea…”), dar Loewenthal murise. Niciodată n-a știut dacă a mai reușit s-o înțeleagă.

Lătrăturile insistente i-au amintit că încă nu putea să se odihnească. A dezvelit divanul, mototolind așternuturile, a desfăcut nasturii de la haina cadavrului, i-a smuls ochelarii pătrați și i-a pus pe casa de bani. Apoi a ridicat receptorul și a repetat ceea ce avea să repete de atâtea ori, cu aceleași cuvinte sau cu altele: *S-a întâmplat un lucru de necrezut… Domnul Loewenthal m-a făcut să intru la el sub pretextul grevei… A abuzat de mine, l-am ucis…*

Povestea, într-adevăr, părea de necrezut, dar s-a impus în fața tuturor pentru că era destul de adevărată. Era adevărat glasul Emmei Zunz, este adevărat ultrajul pe care-l îndurase: false erau doar împrejurările, ora și unu

sau două nume proprii.

trad. D. N.

CASA LUI ASTERION

Și regina a născut un copil care s-a numit Asterion.

Apolodor: *Biblioteca,* III, I

Sunt acuzat de îngâmfare, poate de mizantropie și poate de nebunie. Astfel de acuzații (pe care le voi pedepsi la timpul cuvenit) sunt ridicole. E adevărat că nu ies din casa mea, dar, de asemenea, este adevărat că ușile acesteia (al căror număr este infinit)[6] rămân deschise, ziua și noaptea, tuturor oamenilor, precum și animalelor. Să intre cine vrea. Nu va găsi aici luxul femeiesc, nici fastul bizar al palatelor, dar va afla liniștea și singurătatea. De asemenea, va găsi o casă cum nu mai există niciuna pe fața pământului. (Mint cei care susțin că în Egipt ar exista una asemănătoare.) Până și detractorii mei recunosc că nu există *niciun fel de mobilă* în această casă. Și un alt fapt ridicol este acela că eu, Asterion, sunt un prizonier. Să mai repet că nu există nicio ușă închisă și să adaug că nu există nici vreo încuietoare? În plus, într-o după-amiază am ieșit în stradă; dacă m-am întors înainte de căderea serii am făcut-o pentru că mă înfricoșează chipurile plebei, chipuri șterse și palide, ca o mână deschisă. Soarele apusese, dar plânsul dezlănțuit al unui copil și rugăciunile prostești ale turmei m-au făcut să cred că fusesem recunoscut. Lumea se ruga, alerga, se prosterna; unii apăreau în fața templului Luminilor, alții adunau pietre. Unul, cred, s-a ascuns în mare. Nu în zadar mama mea a fost regină; nu

[6] Originalul spune *paisprezece*, dar există suficiente motive pentru a deduce că, în gura lui Asterion, acest numeral înseamnă infinit.

pot fi confundat cu vulgul, chiar dacă modestia mea ar dori asta.

Adevărul este că sunt unic. Nu mă interesează ceea ce un om poate să transmită altor oameni; ca un filosof, consider că prin arta scrisului nu poate fi comunicat nimic. Amănuntele rușinoase și triviale nu-și au măsură în spiritul meu făcut pentru lucruri mari; n-am reținut niciodată diferența dintre o literă și altă literă. O oarecare nerăbdare generoasă nu mi-a îngăduit să învăț să citesc. Uneori îmi pare rău de asta, pentru ca zilele și nopțile sunt foarte lungi.

Bineînțeles, distracțiile nu-mi lipsesc. Asemenea unui berbec care se pregătește să izbească, alerg pe coridoare de piatră până mă prăbușesc la pământ, obosit. Mă retrag în umbra vreunei fântâni sau vreunui coridor și mă joc de-a v-ați ascunselea. Există câteva terase de pe care mă las să cad, însângerându-mă. La orice oră pot să mă fac că dorm, cu ochii închiși și respirația puternică. (Uneori, am adormit de-a binelea. Alteori, când am deschis ochii, culoarea zilei se schimbase.) Dar dintre toate jocurile, cel pe care-l prefer cel mai mult este cel al celuilalt Asterion. Îmi închipui că vine să mă viziteze, iar eu îi arăt casa. Cu reverențe grave, îi spun: *Acum ne reîntoarcem la încrucișarea anterioară* sau *Acum dăm în cealaltă curte* sau *Aveam dreptate când îți spuneam că o să-ți placă fântâna aceasta* sau *Acum ai să vezi un bazin care s-a umplut de nisip* sau *Ai să vezi cum se bifurcă subsolul.* Uneori mă înșel și ne trezim amândoi râzând.

Nu mi-am imaginat doar aceste jocuri; m-am gândit și la casă. Toate încăperile care o compun se află în mai multe părți, fiecare loc este un alt loc. Nu există doar o fântână, o curte, o adăpătoare sau o iesle; există paisprezece (sunt infinite) iesle, adăposturi, curți și fântâni. Casa are mărimea lumii; mai bine spus este lumea însăși. Totuși, obosind din pricina atâtor curți cu fântâni și coridoare de piatră întunecoase, am reușit să văd strada, Templul

Luminilor și marea. Acest lucru nu l-am înțeles până în clipa când, într-o noapte, mi-am dat seama că, de asemenea există paisprezece (infinite) mări și paisprezece temple. Totul e de mai multe ori, de paisprezece ori și doar două lucruri există pe lume care par să existe o singură dată: sus, soarele; jos, Asterion. Poate că eu am creat stelele, soarele și casa enormă, dar nu-mi mai amintesc.

La fiecare nouă ani, în casă intră nouă oameni pentru ca eu să-i vindec de orice rău. Le aud pașii și glasurile în fundul coridoarelor de piatră și alerg, vesel, să-i întâmpin. Ceremonia ține câteva minute. Unul după altul se prăbușesc fără ca eu să-mi pătez mâinile de sânge. Rămân acolo unde-au căzut și cadavrele lor mă ajută să deosebesc un coridor de altul. Nu știu cine sunt, dar știu că unul dintre ei a profetizat, în ceasul morții sale, că, odată, va sosi mântuitorul meu. De atunci singurătatea nu mă mai doare pentru că știu că mântuitorul meu trăiește și că, în cele din urmă, se va ridica deasupra prafului. Dacă auzul meu ar distinge tot murmurul lumii, aș percepe cuvintele sale. De m-ar duce într-un alt loc cu mai puține coridoare și mai puține porți! Mă întreb de multe ori: Cum va fi, oare, Mântuitorul meu? Va fi un taur sau un om? Va fi un taur cu chip de om? Sau va fi asemenea mie?

Soarele dimineții a strălucit pe spada de bronz. Nu rămânea nicio urmă de sânge.

— Ai să crezi, Ariadna? a rostit Tezeu. Minotaurul abia de s-a apărat.

Martei Mosquera Eastman

trad. D. N.

CEALALTĂ MOARTE

Au trecut, poate, doi ani (am pierdut scrisoarea), de când mi-a scris Gannon, din Gualeguaychú, anunțându-mă că mi-a trimis traducerea, probabil prima în spaniolă, a poemului *The Past* de Ralph Waldo Emerson, și adăugând într-un post-scriptum ulterior că don Pedro Damián, de care-mi amintesc, murise cu câteva nopți în urmă din cauza unei congestii pulmonare. Chinuit de febră, acesta retrăise în delirul său sângeroasa zi de la Masoller; vestea mi s-a părut previzibilă și chiar convențională, pentru că don Pedro Damián, pe când avea nouăsprezece sau douăzeci de ani, se înrolase sub steagurile lui Aparicio Savaria. Revoluția din 1904 l-a surprins într-o fermă din Río Negro sau din Paysandú, unde lucra ca peon; Pedro Damián, de loc, era din Entre Ríos, mai exact din Gualeguay, dar s-a aflat mereu acolo unde se aflau prietenii săi, la fel de vesel și de ignorant ca și ei. A luat parte la câte-o încăierare și a participat la ultima bătălie; repatriat în 1905, s-a apucat, cu o tenacitate umilă, să lucreze pământul. Din câte știu, nu și-a mai părăsit provincia niciodată. Ultimii treizeci de ani i-a petrecut într-un loc foarte singuratic, la o depărtare de o leghe sau două de Ñancay; în acest pustiu am stat de vorbă cu el (am încercat să stau de vorbă) într-o după-amiază din 1942. Era un om tăcut și destul de simplu. Sunetul și furia de la Masoller epuizau povestea sa; nu m-a surprins faptul că, în ceasul morții, a retrăit aceste momente; memoria mea e atât de slabă, încât abia de-mi amintesc de o fotografie pe care i-a făcut-o Gannon. Faptul în sine nu are nimic particular dacă ținem seama că l-am văzut la începutul lui 1942, o singură dată, iar fotografia i-am văzut-o de mai

multe ori. Gannon mi-a trimis fotografia, dar am pierdut-o și nu o caut. Mi-ar fi teamă să dau peste ea.

Ce de-al doilea episod s-a petrecut la Montevideo, câteva luni după aceea. Febra și agonia omului din Entre Ríos mi-au sugerat o povestire fantastică asupra înfrângerii de la Masoller; Emir Rodríguez Monegal, căruia i-am vorbit despre acesta, mi-a dat câteva rânduri către colonelul Dionisio Tabares, care făcuse campania aceasta. M-a primit după cină. Dintr-un balansoar așezat în curte, a rememorat, cu dezordine și dragoste, acele vremuri trecute. Mi-a vorbit de muniții care n-au mai sosit și de atacuri de cavalerie înfrânte, de oameni adormiți și pământii țesând labirinturi și marșuri obositoare, de Savaria, care ar fi putut să intre în Montevideo, dar s-a abătut din drum pentru că „un *gaucho* se teme de oraș” , de oameni tăiați în bucăți, de un război civil care mi s-a părut mai puțin o încleștare între două armate și mai mult un vis al unui sălbatic. Mi-a vorbit de Illescas, de Tupambaé, de Masoller. A făcut-o cu amănunte atât de precise și într-un mod atât de viu, încât mi-am dat seama că povestise lucrurile acestea de multe ori și că dincolo de cuvintele sale aproape că nu mai rămânea nicio amintire. Într-o pauză, am reușit să aduc în discuție numele lui Damián.

— Damián? Pedro Damián? a îngânat colonelul. A luptat cu mine. Un indian căruia băieții îi spuneau Daymán. A început să râdă în hohote și s-a oprit brusc, cu o oarecare neplăcere mimată sau, poate, adevărată.

Și cu un alt glas mi-a spus că războiul, asemenea femeilor, exista pentru ca bărbații să se pună la încercare și că, înainte de a intra în luptă, nimeni nu știa cine este. Cineva putea să se creadă un laș, dar se purta ca un curajos, altcineva, invers, așa cum s-au petrecut lucrurile cu acest sărman de Damián, care la început se afunda prin cârciumi cu emblema sa albă, pentru ca în cele din urmă să dea înapoi, la Masoller. Într-un schimb de focuri cu

zumacii s-a purtat ca orice bărbat, dar altfel au stat lucrurile în clipa în care armatele s-au înfruntat direct și au început să bată tunurile, iar fiecare în parte a simțit că cinci mii de oameni s-au coalizat pentru a-l ucide pe el. Bietul indian, care-și trăise viața scăldând oile, s-a văzut dintr-o dată târât într-o încleștare patriotardă…

Versiunea lui Tabares, în mod paradoxal, m-a rușinat. Aș fi preferat ca lucrurile să nu se fi petrecut astfel. Din bătrânul Damián, în după-amiaza aceea, fără să mi-o fi propus, făcusem un fel de idol; versiunea lui Tabares mi-l distrugea. Am înțeles de îndată singurătatea voită și retragerea lui Damián; nu o făcuse din modestie, ci de rușine. Am încercat în zadar să-mi repet că un om acuzat de lașitate e mult mai complicat și mai interesant decât un simplu curajos. *Gaucho* Martín Fierro, m-am gândit eu, e mai puțin memorabil decât Lord Jim sau Razumov. Da, însă Damián, precum un *gaucho,* era obligat să fie Martín Fierro - mai ales în fața acelor *gauchos* orientali. Din ceea ce mi-a spus și nu mi-a spus Tabares, am perceput savoarea grosolană a ceea ce se cheamă artiguism[7]: convingerea (controversată poate) că Uruguayul este o țară mai simplă decât a noastră și, prin urmare, mai curajoasă… Mi-amintesc că în noaptea aceea ne-am despărțit foarte veseli.

Peste iarnă, necunoașterea unei împrejurări sau două, necesare povestirii mele fantastice (care se încăpățâna să ia forma așteptată), m-a făcut să-l revăd pe Tabares. L-am găsit împreună cu un alt om în vârstă: doctorul Juan Francisco Amaro din Paysandú, care, de asemenea, luase parte la lupte în revoluția lui Savaria. Evident, s-a vorbit de Masoller. Amaro a spus câteva anecdote, iar după aceea a adăugat fără grabă, ca și când s-ar fi gândit cu voce tare:

— Ne-am oprit peste noapte în *Santa Irene*, țin minte, și ni s-au mai alăturat câțiva oameni. Între ei, un veterinar

[7] Artiguism - de la José Artigas (1764-1850), general și patriot uruguayan; în 1815 a fost șeful primului stat național uruguayan.

francez care a murit în ajunul luptei și un băiat din Entre Ríos, un cioban, un anume Pedro Damián.

L-am întrerupt cu o oarecare neplăcere:

— Da, știu, argentinianul care s-a înmuiat de tot în fața gloanțelor.

M-am oprit. Cei doi mă priveau surprinși:

— Vă înșelați, domnule, a rostit, în cele din urmă Amaro. Pedro Damián a murit așa cum ar dori să moară orice om. Să fi fost patru după-amiază. Pe vârful unui munte, infanteria inamică devenise foarte puternică; ai noștri au atacat-o cu lăncile; Damián mergea în față, strigând. Și un glonț l-a lovit drept în piept. S-a oprit în învălmășeală, și-a terminat strigătul de îmbărbătare și a căzut la pământ, nemișcat între picioarele cailor. Era mort și ultimele rafale dinspre Masoller au trecut pe deasupra sa. Era atât de curajos și încă nu împlinise douăzeci de ani.

Fără îndoială, vorbea despre alt Damián, dar ceva m-a făcut să-l întreb ce striga indianul.

— Cuvinte tari, mi-a răspuns colonelul, ceea ce se strigă în timpul bătăliilor.

— S-ar putea, a intervenit Amaro, dar a strigat și „Trăiască Urquiza!”

Am tăcut. În cele din urmă, colonelul a îngânat:

— Ca și când nu ar fi luptat la Masoller, ci în Cagancha sau în India Moartă, acum un secol.

Și a adăugat cu sinceră nedumerire:

— Eu am comandat trupele acelea și aș putea să jur că e prima oară când aud vorbindu-se de un Damián.

N-am reușit să-l facem să-și amintească.

În Buenos Aires, stupoarea pe care mi-o produsese uitarea acestuia s-a repetat. În fața celor unsprezece volume încântătoare ale operei lui Emerson, la subsolul librăriei englezești din Mitchell, într-o după-amiază, am dat peste Patricio Gannon. L-am întrebat de traducerea sa din *The Past.* Mi-a spus că nu se gândea să facă această traducere și că literatura spaniolă era atât de plictisitoare,

încât Emerson nu mai era necesar. I-am amintit că-mi promisese această traducere în aceeași scrisoare în care îmi anunțase moartea lui Damián. M-a întrebat cine era Damián. I-am spus, dar în zadar. Cu un început de spaimă mi-am dat seama că mă asculta cu o oarecare uimire și am căutat să mă ajut cu o discuție despre detractorii lui Emerson, poet mai complex, mai îndemânatic și, fără îndoială, mai personal decât nefericitul de Poe.

Trebuie să mai amintesc unele lucruri. În aprilie am primit o scrisoare de la colonelul Dionisio Tabares: nu mai era supărat pe mine și-și amintea foarte bine de omul din Entre Ríos, care mersese în primele rânduri în încleștarea de la Masoller și fusese îngropat de oamenii săi la poalele muntelui, în aceeași noapte. În iulie am trecut prin Gualeguaychú; n-am găsit casa lui Damián și nimeni nu-și amintea de el. Am vrut să-l întreb pe proprietarul turmelor de oi, Diego Abarco, care l-a văzut în ceasul morții; dar murise și el, la începutul iernii. Am încercat să-mi amintesc chipul lui Damián; câteva luni mai târziu, răsfoind un album, mi-am dat seama că ceea ce reușisem eu să-mi evoc era chipul celebrului tenor Tamberlick, în rolul lui Othello.

Încerc acum să propun câteva ipoteze. Cel mai ușor, dar mai puțin mulțumitor, ar fi să existe doi Damián: lașul care a murit în Entre Ríos, prin 1946 și eroul, mort în 1904, la Masoller. Defectul unei astfel de supoziții rezidă în faptul că nu explică ceea ce este în mod evident o enigmă: ciudata revenire a memoriei colonelului Tabares, uitarea care anulează pentru atât de puțină vreme chipul și chiar numele celui revenit. (Nu accept, nu vreau să accept o situație mai simplă: că aș fi visat eu toate astea, mai dinainte.) Mai ciudată însă mi se pare situația pe care și-a imaginat-o Ulrike von Kühlmann. Pedro Damián, spunea Ulrike, a murit în luptă, dar în ceasul morții l-a implorat pe Dumnezeu să-l aducă în Entre Ríos. Dumnezeu a șovăit un moment înainte de a acorda o astfel de grațiere, și cel care i-o ceruse era deja mort. Câțiva oameni îl văzuseră când s-

a prăbușit. Dumnezeu, care nu poate să schimbe trecutul nimănui, dar poate schimba înfățișările acestuia, a schimbat imaginea morții în cea de leșin și, în felul acesta, umbra omului din Entre Ríos s-a întors în locurile sale. S-a întors, dar nu trebuie să uităm condiția sa de umbră. A trăit în singurătate, fără nicio femeie, fără prieteni; a iubit totul, și a avut totul dar numai de la distanță, ca de cealaltă parte a ferestrei; „a murit” și imaginea sa, transparentă s-a pierdut, așa cum se pierde apa în apă. Această variantă este greșită, dar ar fi trebuit să mi-o sugereze pe cea adevărată (pe cea care acum o consider adevărată), care, în același timp, este mai simplă și mai de necrezut. Într-un mod aproape magic am dat peste ea în tratatul lui Pier Damiani, *De Omnipotentia*, la studierea căruia m-au determinat două versuri din cântul al XX-lea din *Paradisul,* care pun exact problema identității. În cel de-al cincilea capitol al tratatului amintit, Pier Damiani susține, împotriva lui Aristotel și a lui Fredegario de Tours, că Dumnezeu poate să facă să nu fi fost ceea ce odată a fost. Am citit aceste vechi discuții teologice și am început să înțeleg tragica poveste a lui don Pedro Damián.

O presupun astfel. Damián s-a purtat ca un laș la Masoller și și-a închinat restul vieții ștergerii acestei rușini. S-a întors la Entre Ríos; n-a ridicat mâna împotriva nimănui, nu a *marcat* pe nimeni, nu a căutat faima eroului, dar în câmpiile din Ñancay s-a purtat aspru, luptându-se cu muntele și ferma părăsită. Și-a pregătit, fără îndoială, fără s-o știe, minunea. A gândit cât mai profund: dacă soarta mă va pune în fața unei alte lupte, voi ști cum să mă port. Timp de patruzeci de ani a așteptat, cu speranță, o astfel de situație și, în cele din urmă, soarta i-a adus-o, chiar în clipa morții. I-a adus-o în forma delirului, dar grecii știau că nu suntem decât umbra unui vis. În timpul agoniei, a retrăit lupta și s-a purtat ca un bărbat adevărat, a trecut în primele rânduri și un glonț l-a lovit în plin. Astfel, în 1946,

datorită unei lungi pasiuni, Pedro Damián a murit în lupta de la Masoller, cea care avusese loc în iarna și primăvara lui 1904.

În *Summa Thcologica* se neagă faptul că Dumnezeu ar putea să facă așa încât trecutul să nu fi fost, dar nu se spune nimic în legătură cu întortocheata înlănțuire dintre efect și cauză, care-i atât de vastă și atât de intimă, încât aproape că e cu neputință să anulezi *un singur* fapt îndepărtat, oricât ar fi de neînsemnat, fără a invalida prezentul. A schimba trecutul nu înseamnă a schimba un singur lucru; înseamnă a anula consecințele sale care tind să fie infinite. Cu alte cuvinte înseamnă să creezi două istorii universale. În prima (să zicem), Pedro Damián a murit la Entre Ríos, în 1946; în cea de-a doua, la Masoller. În 1904. Aceasta este cea pe care o trăim acum, dar suprimarea celeilalte nu a fost imediată și a dat naștere neînțelegerilor pe care le-am amintit aici. Colonelul Tabares a trecut prin diverse perioade; la început și-a amintit că Damián s-a purtat ca un laș; apoi l-a uitat cu desăvârșire; în cele din urmă și-a amintit de moartea sa eroică. Nu mai puțin interesant este cazul lui Abaroa; aceasta a murit, înțeleg, pentru că-și amintea mult prea bine de don Pedro Damián.

În ce mă privește, înțeleg să nu risc un pericol asemănător. Am presupus și am înregistrat un proces care nu-i accesibil oamenilor, un fel de scandal al rațiunii; dar câteva împrejurări îmi micșorează acest privilegiu înspăimântător. Pentru moment, nu știu dacă am scris de fiecare dată adevărul. Bănuiesc că Pedro Damián (dacă a existat) nu s-a numit Pedro Damián și că eu mi-l amintesc sub acest nume pentru ca într-o zi să pot crede că povestea sa mi-a fost sugerată de argumentele lui Pier Damiani. Ceva asemănător se petrece și cu poemul amintit în primul paragraf, cel care vorbește despre irevocabilitatea trecutului. Prin 1951 voi crede că am scris o povestire fantastică și că am vorbit despre o întâmplare adevărată;

chiar și inocentul Vergiliu, acum două mii de ani, a crezut că anunță nașterea unui om, profetizându-l pe Dumnezeu.

Bietul Damián! Moartea l-a purtat la cei douăzeci de ani ai săi într-un război trist și obscur și într-o luptă locală, dar a reușit să obțină ceea ce îi dorea sufletul: a așteptat mult până să reușească, dar poate că nici nu există o fericire mai mare decât aceasta.

trad. D. N.

DEUTSCHES REQUIEM

> Dacă o fi să mă ucidă, nu voi tremura, dar voi descurca în fața sa firele pricinei mele.
>
> Iov 13:15

Numele meu este Otto Dietrich zur Linde. Unul din străbunii mei, Cristoph zur Linde, a murit în atacul cavaleriei care a hotărât victoria din Zorndorf. Străbunicul meu matern, Ulrich Forkel, a fost asasinat în pădurea din Marchenoir de către pușcașii francezi, în ultimele zile din 1870; căpitanul Dietrich zur Linde, tatăl meu, s-a distins în asediul din Namur, în 1914 și, doi ani după aceea, în trecerea Dunării[8]! Cât despre mine, voi fi împușcat pentru că am fost călău și asasin. Tribunalul a acționat cu dreptate; de la bun început, m-am declarat vinovat. Mâine dimineață, când ceasul închisorii va bate ora nouă, eu voi fi mort; e firesc să mă gândesc la străbunii mei, căci sunt foarte aproape de umbra lor și pentru că, într-un fel, sunt ei.

În timpul procesului (care din fericire a durat puțin) nu am vorbit; a mă fi dezvinovățit atunci, ar fi complicat sentința și ar fi părut o lașitate. Acum lucrurile s-au schimbat; în această noapte, înaintea executării mele, pot să vorbesc fără teamă. Nu pretind să fiu iertat, pentru că

[8] Este semnificativă omiterea celui mai ilustru strămoș al povestitorului, teologul si ebraistul Johannes Forkel (1799-1846), cel care a aplicat dialectica lui Hegel la cristologie și ale cărui traduceri literale din unele Cărți Apocrife s-au bucurat de observațiile lui Hengstenberg si de aprobarea lui Thilo si Geseminus. (Nota editorului.).

vina n-ar sălășlui în mine, dar vreau să fiu înțeles. Cei care vor ști să mă asculte, vor înțelege istoria Germaniei și viitoarea istorie a lumii. Eu știu că situațiile identice cu a mea, excepționale și înspăimântătoare acum, foarte curând vor fi banale. Mâine dimineață voi muri, dar eu sunt un simbol al generațiilor viitoare.

M-am născut la Marienburg, în 1908. Două pasiuni, acum aproape uitate, mi-au îngăduit să înfrunt cu curaj și chiar cu bucurie mulți ani nefericiți: muzica și metafizica. Nu-i pot aminti pe toți binefăcătorii mei, dar există două nume pe care nu pot să nu le mărturisesc: cel al lui Brahms și al lui Schopenhauer. De asemenea, am scris poezii; la numele menționate, doresc să adaug un alt mare nume germanic, William Shakespeare. La începuturi, teologia m-a interesat, dar de la această fantastică materie (ca și de la credința creștină) m-au îndepărtat pentru totdeauna Schopenhauer, cu rațiuni directe, Shakespeare și Brahms cu infinita varietate a lumii lor. Să afle cel ce se va opri ca vrăjit, cutreierat de duioșie și mulțumire, în oricare loc din opera acestor fericiți, că și eu, abominabilul, am făcut-o.

Spre 1927 au intrat în viața mea Nietzsche și Spengler. Observă un scriitor din secolul al XVII-lea că nimeni nu vrea să datoreze nimic contemporanilor săi; eu, ca să mă eliberez de influența pe care am presimțit-o apăsătoare, am scris un articol intitulat *Abrechnung mit Spengler*, în care subliniam faptul că monumentul cel mai limpede al trăsăturilor pe care autorul le numește faustice nu este drama miscelanee a lui Goethe[9], ci un poem scris acum douăzeci de secole, *De rerum natura*. Am făcut dreptate, prin urmare, sincerității filosofului istoriei și spiritului său

[9] Alte națiuni trăiesc cu inocență, în sine și pentru sine, precum mineralele sau meteoriții; Germania este oglinda universală care-i reflectă pe toți, conștiința lumii *(Das Weltbewusstein).* Goethe este prototipul acestei înțelegeri ecumentice. Nu-l cenzurez, dar nu văd în el pe omul faustic din teza lui Spengler.

radical german (*kerndeutsch*), militar. În 1929 am intrat în Partid.

Nu voi spune prea multe despre anii mei de studiu. Au fost mai duri pentru mine decât pentru mulți alții, căci, deși nu sunt lipsit de curaj, nu am nicidecum vocația violenței. Totuși, am înțeles că ne aflam la marginea unui timp nou și că acest timp, comparabil cu epocile de început ale Ierusalimului sau Creștinismului, cerea oameni noi. În mod individual, camarazii mei îmi păreau odioși; în zadar am încercat să accept că, pentru scopul înalt care ne unea, nu eram indivizi.

Ne asigură teologii că dacă Dumnezeu și-ar abate o singură clipă privirea de la mâna mea dreaptă care scrie, aceasta ar redeveni nimic, ca fulgerată de un foc fără lumină. Nimeni nu poate exista, zic eu, nimeni nu poate gusta un pahar cu apă sau împărți o bucată de pâine fără îndreptățire. Această îndreptățire este deosebită pentru fiecare om; eu așteptam inexorabilul război care să dovedească credința noastră. Îmi era de ajuns să știu că voi fi unul din soldații bătăliilor sale. Uneori m-am temut că ne va înșela așteptările lașitatea Angliei și Rusiei. Întâmplarea sau destinul au urzit astfel viitorul meu; la începutul lui martie 1939, pe înserat, au avut loc confruntări în Tilsit pe care ziarele nu le-au menționat; în strada din spatele sinagogei două gloanțe mi-au străpuns piciorul care a trebuit amputat[10]. Câteva zile după aceea, armatele noastre intrau în Bohemia; când sirenele au dat semnalul, eu mă aflam în staționarul spitalului încercând să mă pierd și să uit de mine în cărțile lui Schopenhauer. Simbol al destinului meu zadarnic, pe tocul ferestrei dormea un motan uriaș și molatec.

În primul volum din *Parerga und Paralipomena* am recitit că toate lucrurile care i se pot întâmpla unui om, din clipa nașterii până la moarte, au fost prestabilite de el

10 Se spune că urmarea acestei răniri a fost mult mai gravă. (Nota editorului.).

însuși. Rezultă că, astfel, orice neatenție este deliberată, orice întâlnire întâmplătoare a fost prestabilită, că orice umilință este o penitență, orice înfrângere, o misterioasă victorie, orice moarte, o sinucidere. Nu există o consolare mai dibace decât gândul că ne-am ales singuri nefericirile; această teologie individuală ne descoperă un ordin secret și ne confruntă în mod minunat cu divinitatea. Ce scop neștiut (m-am gândit) m-a făcut să caut în seara aceea gloanțele acelea și mutilarea mea? Nu frica războiului, știam asta; ceva mai profund. În cele din urmă am crezut că înțeleg. Să mori pentru o religie e mai ușor decât s-o trăiești cu toată plenitudinea; să te lupți în Efes împotriva fiarelor e mai puțin greu (au făcut-o mii de martiri necunoscuți) decât să fii Sfântul Pavel, serv al lui Isus Cristos; o faptă valorează mai puțin decât toate orele din viața unui om. Luptele și gloria sunt *facilitați:* mai grea decât acțiunea lui Napoleon a fost cea a lui Raskolnikov. Pe șapte februarie 1941 am fost numit subdirector al lagărului de concentrare din Tamowitz.

Împlinirea acestei funcții nu mi-a fost deloc plăcută; dar nu am păcătuit niciodată prin neglijență. Lașul iese la iveală în fața spadei; milostivul, credinciosul caută încercarea închisorilor și durerii străine. Nazismul, în mod intrinsec, este un fapt moral, o despuiere a omului vechi, înrăit, pentru a-l îmbrăca pe cel nou. Această mutație e ceva obișnuit în luptă, sub strigătele căpitanilor și vacarmul mulțimii; nu se întâmplă același lucru într-o celulă, unde ne ispitește cu duioșia ei vicleană pietatea. Nu scriu în zadar acest cuvânt; pentru omul superior pietatea este ultimul păcat al lui Zarathustra. Aproape că l-am săvârșit (mărturisesc) atunci când mi l-au trimis de la Breslau pe distinsul poet David Jerusalem.

Avea omul acesta cincizeci de ani. Lipsit de bucuriile din această lume, urmărit, refuzat, pedepsit, își consacrase geniul său cântării fericirii. Albert Saergel, dacă îmi amintesc bine, în *Dichtung der Zeit*, l-a asemănat cu

Whitman. Comparație nefericită; Whitman preamărește universul de la bun început, în mod general, aproape nepăsător; Jerusalem se bucură pentru orice lucru cu o dragoste minuțioasă. Nu face niciodată enumerări, nu-l ispitesc tabelele. Pot să repet încă foarte mulți hexametri din poemul acela profund care se intitulează *Tse Yang*, *pictor de tigri*, cel care e vărgat de tigri, ca și cum ar fi plin și străpuns de tigri transversali și tăcuți. Și nu mi-am uitat nici monologul din *Rosencrantz vorbește cu Îngerul*, unde un cămătar londonez din secolul al XVI-lea încearcă în zadar, înaintea morții, să-și plătească păcatele, nebănuind că tainica justificare a vieții sale a fost aceea de a-i fi inspirat unui client (pe care-l văzuse o singură dată și nu și-l amintea) figura lui Shylock. Bărbat cu priviri memorabile, cu piele măslinie, cu barbă aproape neagră, David Jerusalem era prototipul evreului sefard, chiar dacă aparținea Ashkenazimilor, cei depravați și plictisiți. Am fost aspru cu el; nu m-am lăsat îmblânzit nici de milă, nici de faima lui. Înțelesesem cu mulți ani în urmă că nu există niciun lucru pe lume care să nu fie sămânța unui Infern posibil: un chip, un cuvânt, o busolă, un anunț de țigări, ar putea să înnebunească pe cineva dacă nu reușește să uite. N-ar fi nebun un om care-și închipuie la nesfârșit harta Ungariei? M-am hotărât să aplic acest principiu regimului disciplinar al casei noastre și...[11] La sfârșitul lui 1942, Jerusalem și-a pierdut mințile; iar în prima zi din martie 1943, a reușit să-și ia viața.[12]

---

[11] În mod inevitabil, aici a trebuit să omitem câteva rânduri. (Nota editorului.).

[12] Nici în arhive, nici în lucrarea lui Soergel, nu figurează numele lui Jerusalem. De asemenea, nu e menționat nici în istoria literaturii germane. Cu toate acestea, nu cred că e vorba de un personaj fals. Din ordinul lui Otto Dietrich zun Linde, în Tornowitz au fost torturați mulți intelectuali evrei, între aceștia pianista Emma Rosenzweig. „David Jerusalem" ar putea să fie simbolul mai multor indivizi. Ni se spune că a murit în prima zi din martie 1943; povestitorul a fost rănit, în Tibet, în prima zi din martie 1939. (Nota editorului.).

Nu știu dacă Jerusalem a înțeles că dacă eu l-am distrus, am făcut-o pentru a-mi distruge pietatea. În fața mea, el nu era un om, nici măcar un evreu; se transformase într-un simbol al unei părți detestabile din sufletul meu. Am agonizat cu el, am murit cu el și, într-un anume fel, m-am pierdut cu el; de aceea am fost fără pic de milă.

Între timp, treceau peste noi mărețele zile și mărețele nopți ale unui război fericit. Plutea în aerul pe care-l respiram un sentiment asemănător iubirii. O uimire și o exaltare a sângelui, ca și când, brusc, am fi fost aproape de țărmurile mării. Totul, în anii aceia, era distinct; până și savoarea somnului. (Poate că eu n-am fost niciodată pe deplin fericit, dar e știut că nefericirea are nevoie de paradisuri pierdute.) Nu există om care să nu aspire la plenitudine, adică la totalul încercărilor de care e în stare un om; nu există om care să nu se teamă că ar putea să-i fie luată o parte din acest patrimoniu nesfârșit. Generația mea l-a avut în întregimea lui, căci mai întâi i-a fost hărăzită gloria, iar după aceea înfrângerea.

În octombrie sau noiembrie 1942, fratele meu, Friedrich, a murit în cea de-a doua bătălie din El Alamein, în nisipurile egiptene; câteva luni după aceea, un bombardament aerian a distrus casa noastră natală; un altul, la sfârșitul lui 1943, a distrus laboratorul meu. Încolțit pe toate continentele, murea cel de-al Treilea Reich; mâna lui se ridicase împotriva tuturor și mâinile tuturor se ridicaseră împotriva lui. S-a întâmplat atunci ceva aparte, ceva ce abia acum încep să cred că înțeleg. Eu mă credeam capabil să-mi beau paharul cu otravă, dar în fecale am descoperit un gust neașteptat, un misterios și aproape teribil gust al fericirii. Am încercat să mi-l explic în toate felurile; nu mi-a fost de-ajuns niciunul. Am gândit: *Mă satisface înfrângerea pentru că, în secret, mă simt vinovat și numai pedeapsa mă poate izbăvi.* Am gândit, iarăși: *Mă satisface înfrângerea pentru că înseamnă un sfârșit și eu sunt foarte obosit.* Și am gândit din nou: *Mă*

satisface înfrângerea pentru că s-a produs, pentru că se află unită de nenumărate ori cu toate faptele care sunt, care au fost și care vor fi, căci cenzurarea sau deplângerea unei singure fapte reale ar fi o blasfemie adusă universului. Am căutat toate aceste explicații, până am dat peste cea adevărată.

S-a spus că toți oamenii se nasc ori aristotelici sau platonicieni. Asta înseamnă să susții că nu există nicio dezbatere cu caracter abstract care să nu reprezinte un moment din polemica dintre Aristotel și Platon; de-a lungul secolelor și latitudinilor se schimbă numele, dialectele, fețele, dar nu și eternii antagoniști. Până și istoria popoarelor înregistrează o continuitate secretă. Arminiu, când a căsăpit în mlaștini legiunile lui Varo, nu știa că va fi precursorul Imperiului German; Luther, când a tradus Biblia, nu bănuia că scopul său era de a forma un popor care să distrugă Biblia pentru totdeauna; Christoph zun Linde, ucis de un glonț moscovit, în 1758, a pregătit într-un fel victoria din 1914; Hitler a crezut că luptă pentru o țară, dar a luptat pentru toate, chiar și pentru cele pe care le-a atacat și le-a detestat. N-are importanță faptul că eul său ignora acest lucru; o știau sângele și voința sa. Lumea murea din cauza iudaismului și de această boală a iudaismului, care este credința în Isus; noi am învățat violența și credința în sabie. Această sabie ne ucide și suntem asemănați cu vrăjitorul care țese un labirint și e nevoit să rătăcească prin el până la sfârșitul zilelor sale, ori cu David care-l judecă pe un necunoscut și-l condamnă la moarte, iar apoi aude revelația: *Tu ești omul acela.* Multe lucruri trebuie distruse pentru a edifica o nouă ordine; acum știm că Germania era unul din aceste lucruri. Ne-am dat mai mult decât viețile noastre, ne-am dat soarta iubitei noastre țări. Unii să blesteme, alții să plângă; pe mine mă bucură faptul că harul nostru este împlinit și perfect.

Planează acum peste lume o epocă implacabilă. Noi am

făcut-o, noi care suntem victima ei. Ce importanță are faptul că Anglia e ciocanul, iar noi nicovala? Important e să prospere violența și nu supusele sfioșenii creștinești. Dacă victoria și nedreptatea și fericirea nu sunt pentru Germania, să fie pentru alte națiuni. Să existe cerul, chiar dacă locul nostru este infernul.

Îmi privesc fața în oglinzi pentru a ști cine sunt, pentru a ști cum mă voi purta peste câteva ceasuri, când mă voi înfrunta cu sfârșitul. Carnea mea poate să se teamă: eu nu.

trad. D.N.

CĂUTAREA LUI AVERROES

S'imaginant que la tragédie n'est autre chose que l'art de louer…

Ernest Renan: *Averroes,* 48 (1861)

Abulgualid Muhámmad Ibn-Ahmad ibn-Muhámmad ibn-Rushd (se va scurge un secol până când acest nume lung să ajungă la Averroes, trecând mai întâi pe la Benraist și pe la Avenryz și chiar și pe la Aben-Rassad și Filius Rosadis) își redacta cel de-al unsprezecelea capitol din lucrarea *Tahafut-ul-Tahafut (Distrugerea Distrugerii)* în care se afirma, împotriva ascetului persan Ghazali, autor al tratatului intitulat *Tahafut-ul-falasifa (Distrugerea filosofilor),* că divinitatea cunoaște numai legile generale ale universului, ceea ce se referă la specii și nu la indivizi. Scria cu o lentă siguranță, de la dreapta la stânga; exercițiul formării de silogisme și înlănțuirii paragrafelor lungi nu-l împiedica să se bucure, ca de o binefacere, de răcoarea casei care-l înconjura. În timpul siestei, porumbeii îndrăgostiți răgușeau de-atâta cântat; din câte-o curte nevăzută răzbătea până la el murmurul unei fântâni; și ceva din carnea lui Averroes, ai cărui părinți se trăgeau din deșerturile arabe, mulțumea pentru prezența apei. Jos, se aflau grădinile, câmpul: mai încolo, liniștitul Guadalquivir, iar după aceea orașul îndrăgit al Córdobei; nu mai puțin limpede decât Bagdadul sau Cairo, ca un instrument complex și delicat. În jur (Averroes se bucura și de acest lucru) se dilata spre orizonturi pământul Spaniei, în care există puține lucruri, dar fiecare pare să existe în mod fundamental și etern.

Pana alerga pe hârtie, argumentele se înlănțuiau irefutabile, dar o ușoară îngrijorare a umbrit fericirea lui Averroes. Nu era o îngrijorare pricinuită de *Tahafut*, lucrare fortuită, ci de o problemă de ordin filologic legată de opera sa de căpătâi, cea care-l va justifica în fața întregii lumi: comentariul lui Aristotel. Grecul acesta, izvor al întregii filosofii, fusese dăruit oamenilor pentru a-i învăța tot ceea ce se poate cunoaște: scopul lui Averroes era de a interpreta cărțile sale așa cum acei *ulemale* interpretează Coranul. Istoria va înregistra puține lucruri mai frumoase și mai patetice decât această consacrare a unui medic arab gândirii unui om de care-l despart paisprezece secole; dificultăților inerente trebuie să le mai adăugăm pe acelea rezultate din faptul că Averroes, necunoscător al limbilor greacă și siriană, lucra după traducerea unei traduceri. În ajun, două cuvinte îndoielnice îl făcuseră să se oprească la începutul *Poeticii.* Aceste cuvinte erau *tragedia* și *comedia.* Le mai întâlnise cu ani în urmă, în cea de-a treia carte a *Retoricii*; nimeni, în lumea Islamului, nu bănuia ce vor să însemne. Parcurseseră în zadar, rând cu rând, paginile din Alexandru și Afrodisia și tot în zadar confruntaseră traducerile nestorianului Hunáin ibn-Ishaq și pe cele ale lui Abu-Bashar Mata. Cele două misterioase cuvinte umpleau textul *Poeticii;* imposibil, deci, să fie înlăturate.

Averroes a lăsat pana să-i cadă din mâini. Și-a spus (fără prea multă convingere) că ceea ce căuta era foarte aproape, a dat la o parte manuscrisul *Distrugerii…* și s-a dus la raftul în care se aliniau, copiate de caligrafi persani, multele volume ale lucrării *Mohkam*, scrisă de orbul Abensida. Era ceva ridicol să-și închipuie că nu le consultase, dar l-a tentat plăcerea lacomă de a revedea paginile ei. L-a distras, de la această studioasă plăcere, un fel de melodie. A privit din balconul închis cu gratii; jos, într-o curticică de pământ, pe jumătate goi, se jucau niște copii. Unul, în picioare pe umerii altuia, făcea pe muezinul;

cu ochii bine închiși psalmodia acel *Nu există alt dumnezeu decât Dumnezeu.* Cel care-l susținea, nemișcat, făcea pe minaretul; un al treilea, trântit cu fața la pământ, reprezenta adunarea drept-credincioșilor. Jocul a durat puțin; toți voiau să fie muezin și nimeni nu se voia minaret sau credincios. Averroes i-a auzit certându-se într-un dialect aspru, un fel de spaniolă incipientă a plebei musulmane din peninsulă. A deschis *Quilah ul ain*, cartea lui Jalil și s-a gândit cu mândrie că în toată Córdoba (poate în întregul Al-Andalus) nu exista o altă copie a acestei desăvârșite opere decât cea pe care-o ținea în mâinile sale, trimisă de către emirul Yacub Almansur din Tanger. Numele acestui port l-a făcut să-și aducă aminte de Abulcásim Al-Ashari, călătorul întors din Maroc, cu care urma să cineze în seara aceea, în casa lui Farach, un studios al Coranului. Abulcásim spunea că ajunsese până în imperiul Sin (din China); detractorii săi, cu această logică particulară pe care o oferă ura, jurau că niciodată nu călcase China, în ale cărei temple l-a hulit pe Allah. Inevitabil, întâlnirea avea să dureze câteva ceasuri; Averroes, grăbit, s-a întors la *Tahafut*. A lucrat până la căderea întunericului.

Dialogul, în casa lui Farach, a trecut de la incomparabilele virtuți ale guvernatorului la cele ale fratelui său, emirul; după aceea, în grădină, au vorbit despre trandafiri. Abulcásim, care nu-i văzuse, a jurat că nu există trandafiri mai frumoși decât cei care împodobesc grădinile andaluze. Farach nu s-a lăsat mai prejos; a amintit faptul că învățatul Ibn Qutaiba descrie o varietate excepțională de trandafiri veșnici care cresc în grădinile din Industan și ale căror petale, de un roșu învăpăiat, formează literele care spun: *Nu există alt dumnezeu decât Dumnezeu. Muhámmad este Profetul lui Dumnezeu.* Și a adăugat că fără îndoială, Abulcásim trebuie să fi văzut acești trandafiri. Abulcásim l-a privit cu groază. Dacă ar fi spus da, toți l-ar fi judecat, pe bună dreptate, ca pe cel mai

de jos impostor; dacă ar fi spus nu, l-ar fi socotit infidel. S-a mulțumit, de aceea, să îngaime că la Dumnezeu se află cheile lucrurilor ascunse și că, pe pământ, nu există un lucru verde sau un lucru veșted care să nu fie trecut în Cartea Sa. Aceste cuvinte aparțin începutului vicleniei; au fost primite cu un murmur reverențios. Încântat de victoria sa dialectică, Abulcásim a continuat să spună că Dumnezeu este perfect și de necercetat în lucrările sale. Și-atunci, Averroes, prefigurând îndepărtatele raționamente ale unui Hume încă problematic, a declarat:

— Îmi este mai ușor să admit o greșeală la învățatul Ibn Qutaiba sau la copiști, decât să cred că pământul dă trandafiri cu mărturia de credință.

— Așa este. Mari și adevărate cuvinte, a spus Abulcásim.

— Un călător, și-a amintit poetul Abdalmálik, vorbește de un pom ale cărui fructe sunt niște păsări verzi. Mi-e mai ușor să cred în ele decât în trandafirii cu petale în formă de litere.

— Culoarea păsărilor, a intervenit Averroes, pare să explice minunile. În afară de aceasta, fructele și păsările aparțin lumii naturale, iar scrisul este o artă. Să treci de la frunze la păsări e mai ușor decât să treci de la trandafiri la litere.

Un alt invitat a negat cu indignare faptul că scrierea ar fi o artă, pentru că originalul din Coran - *mama cărții* - este anterior Creației și se păstrează în cer. Altcineva a vorbit despre Chahiz din Basra, care a spus că Coranul este o substanță care poate să ia înfățișarea unui om sau unui animal, judecată ce pare să convină acelora care-i atribuie două chipuri. Farach a expus pe larg doctrina ortodoxă. Coranul (a declarat el) este unul din atributele lui Dumnezeu, precum pietatea Sa; se poate transcrie, se poate pronunța prin grai, aminti prin suflet; limba, scrierea și semnele sunt ale oamenilor, dar Coranul este irevocabil și etern. Averroes, care comentase *Republica*, ar fi putut să spună că mama Cărții este ceva asemănător cu modelul

său platonic, dar și-a dat seama că teologia era o temă inaccesibilă pentru Abulcásim.

Alții, care de asemenea înțeleseseră acest lucru, au insistat pe lângă Abulcásim să le povestească o minune. Pe atunci, ca și azi, lumea era rea; o puteau străbate cei curajoși, dar și prăpădiții, cei care se pretau la orice. Memoria lui Abulcásim era o oglindă a lașităților intime. Ce ar fi putut spune? Mai ales că îi cereau minuni; iar minunea, poate, este incomunicabilă; luna din Bengal nu este la fel cu luna din Yemen, dar poate fi descrisă în aceleași cuvinte. Abulcásim a șovăit; iar mai apoi a spus:

— Cel care străbate orașe și lumi, a declarat el onctuos, vede multe lucruri demne de crezare. De exemplu acesta, să zicem, pe care l-am povestit o singură dată regelui turc. S-a petrecut la Sin Kalán (Cantón), unde râul cu Apa Vieții se varsă în mare.

Farach l-a întrebat dacă orașul se afla la o distanță mare de zidurile pe care le-a ridicat Iskander Zul Qamain (Alexandru Bicorn al Macedoniei) pentru a-i stăvili pe Gog și Magog.

— Le despart deșerturile, a spus Abulcásim, cu o involuntară superioritate. O caravană are nevoie de patruzeci de zile pentru a-i vedea turnurile și încă pe atâta pentru a ajunge la ele. În Sin Kalán n-am cunoscut pe nimeni care să le fi văzut sau să știe pe cineva care le-a văzut.

Spaima de nemărginire, de spațiu pustiu și de materie moartă l-a mișcat, pentru o clipă, pe Averroes. A privit grădina simetrică; și-a dat seama că e bătrân, inutil, ireal. Abulcásim continua:

— Într-o după-amiază, negustătorii musulmani care locuiesc la Sin Kalán m-au dus într-o casă de lemn pictată în care trăiau mai multe persoane. Greu de spus cum era această casă, care părea mai degrabă o singură încăpere, cu mai multe rânduri de dulapuri sau de balcoane, puse unul deasupra celuilalt. În aceste adâncituri trăiau oameni

care mâncau și beau; același lucru se petrecea jos și pe terase. Oamenii de pe terase cântau din lăută și băteau tamburinele. Cincisprezece sau douăzeci de persoane (cu măști colorate în roșu) se rugau, cântau și vorbeau. Erau condamnați la închisoare; călăreau, dar caii nu se vedeau; se luptau între ei, dar săbiile erau de trestie; mureau și după aceea se ridicau iarăși în picioare.

— Comportarea nebunilor, l-a întrerupt Farach, întrece previziunile oamenilor cu scaun la cap.

— Nu erau nebuni - i-a explicat Abulcásim. Își imaginau, după cum mi-a spus unul din negustori, o istorie.

Nimeni nu a înțeles nimic, nimeni nu a vrut să înțeleagă. Abulcásim, pierdut, a trecut de la povestire la judecăți smintite. Ajutându-se cu mâinile, a spus:

— Să ne închipuim că cineva, în loc să povestească o istorie, o arată. Să fie aceasta cea a adormiților din Efes. Îi vedem retrăgându-se în caverne, îi vedem rugându-se și dormind, îi vedem dormind cu ochii deschiși și crescând în timp ce dorm, îi vedem trezindu-se după trei sute nouă ani, îi vedem dându-i vânzătorului o monedă veche, îi vedem trezindu-se în paradis, îi vedem trezindu-se împreună cu câinele. Ceva asemănător ne-au arătat în după-amiaza aceea oamenii de pe terase.

— Vorbeau? l-a întrebat Farach.

— Bineînțeles că vorbeau, i-a răspuns Abulcásim, convertit în apologet al unui spectacol de care abia de-și mai amintea, dar care-l obosise foarte mult. Vorbeau și cântau și perorau!

— În cazul acesta, i-a replicat Farach, nu era nevoie de *douăzeci* de persoane. Un singur vorbitor este de-ajuns pentru a spune orice lucru, oricât de complicat ar fi el.

Toți s-au declarat de acord cu această sentință. S-a vorbit despre virtuțile limbii arabe, care este limba pe care o folosește Dumnezeu pentru a-i conduce pe îngeri; apoi, despre poezia arabă. Abdalmálik, după ce a ponderat discuția, și-a bătut joc de poeții din Damasc și Córdoba,

spunându-le bătrâni, pentru că rămâneau la imagini păstorești și la un vocabular de beduini. A spus că era absurd ca un om, în fața căruia se dilată Guadalquivirul, să proslăvească apa unei fântâni. Și a vorbit despre necesitatea de a renova metaforele antice; când Zuhair, a continuat el, a comparat destinul cu o cămilă oarbă, această imagine a plăcut, dar cinci secole de admirație sunt suficiente. Și aici toți s-au declarat de acord cu această părere pe care o auziseră de mai multe ori, rostită de mai multe guri. În cele din urmă a vorbit mai mult pentru el decât pentru ceilalți.

— Cu mai puțină elocință, a spus Averroes, cu argumente asemănătoare, am apărat eu, cândva, propunerea pe care o susține acum Abdaimálik. În Alexandria s-a spus că numai cel care a fost vinovat și s-a căit este nevinovat; pentru a nu greși, să adăugăm acum, trebuie să fi greșit mai înainte. Zuhair, în scrierile lui, spune că în cei optzeci de ani de durere și glorie, a văzut de multe ori soarta lovindu-i pe oameni, ca o cămila oarbă; Abdalmálik crede că această imagine nu mai este pe placul nimănui. S-ar putea răspunde în mai multe feluri. Mai întâi că, dacă scopul poemului său ar fi fost înfricoșarea, timpul nu s-ar măsura cu secolele, ci cu ziua, cu ora și chiar cu minutul. În al doilea rând, că un poet celebru e mai mult un descoperitor decât un inventator. Pentru a-l lăuda pe Ibn-Sháraf din Berja, s-a zis că numai el a fost în stare să spună că, în zori, stelele cad, încet, de pe cer, ca frunzele din arbori; dacă ar fi adevărat, imaginea este un moft. Imaginea pe care numai un singur om poate s-o formeze este aceea la care nu s-a gândit nimeni. Sunt atâtea lucruri pe lume și oricine poate să alăture unul de altul. A pune stelele lângă frunze nu e mai puțin arbitrar decât a le pune lângă pești sau lângă păsări. În schimb, nimeni nu a simțit, vreodată, că destinul este puternic și simplu, inocent și, de asemenea, inuman. Pentru o astfel de convingere, care poate fi trecătoare sau continuă, dar pe care nimeni n-o

înlătură, a fost scris versul lui Zuhair. Ceea ce s-a spus prin aceasta nu se va putea spune mai bine. În plus (și poate că acesta este esențialul gândurilor mele), timpul, care roade castelele, îmbogățește versurile. Cel al lui Zuhair, când l-a compus el, în Arabia, a servit pentru a confrunta două imagini: cea a cămilei bătrâne și pe cea a destinului. Repetat acum, el servește pentru amintirea lui Zuhair și pentru a confunda amărăciunile noastre cu cele ale acelui arab mort. Pe atunci metafora avea doi termeni, iar azi are patru. Timpul sporește frumusețea versurilor și cunosc câteva care, însoțite de muzică, sunt totul pentru toți oamenii. Cu ani în urmă, în Marrakesh, chinuit de amintirea Córdobei, îmi plăcea să repet apostrofa pe care Abdurrahmán a adresat-o unui palmier african din grădinile de la Ruzafa:

Tu, de asemenea, o, palmierule!
În acest pământ ești un străin...

Este un beneficiu deosebit al poeziei; cuvintele redactate de către un rege care visa să se reîntoarcă în Orient mi-au servit mie, exilat în Africa, pentru nostalgia mea după Spania.

După aceea, Averroes a vorbit despre primii poeți, despre aceia care în Timpul Ignoranței, înainte de Islam, au rostit toate lucrurile, în nesfârșitul limbaj al deșerturilor. Îngrijorat, nu fără temei, de bagatelele lui Ibn-Sháraf, a spus că în rosturile anticilor și în El Quran se află încifrată toată poezia, și a considerat drept zădărnicie și incultură ambiția de a inova. Ceilalți l-au ascultat cu plăcere pentru că apăra trecutul.

Când Averroes s-a reîntors în biblioteca sa, muezinii chemau la rugăciunea pentru prima lumină. (În harem, sclavele cu păr negru torturaseră pe o sclavă cu părul roșu, dar el avea s-o afle abia după-amiază.) Ceva îi revelase sensul celor două cuvinte misterioase. Cu o

caligrafie sigură și îngrijită a adăugat manuscrisului următoarele rânduri: *Aristú (Aristote!) numește tragedie panegiricele, iar comedie satirele și anatemele. Admirabile tragedii și comedii abundă în paginile* Coranului *și în cântările sfinte.*

I s-a făcut somn și i s-a făcut frig. Și-a scos turbanul și s-a privit în oglinda de metal. Nu știu ce i-au văzut ochii, pentru că niciun istoric nu i-a descris chipul. Știu doar că a dispărut, brusc, ca și când l-ar fi mistuit un foc fără lumină și că o dată cu el au dispărut casa și fântâna nevăzută, cărțile, manuscrisele și porumbeii, sclavele cu păr negru și cea torturată cu părul roșu, Farach și Abulcásim, trandafirii și poate chiar Guadalquivirul.

În povestirea anterioară am vrut să amintesc istoria unei înfrângeri. M-am gândit, mai întâi, la acel episcop din Canterbury, care și-a propus să demonstreze că există un Dumnezeu: după aceea, la alchimiștii care și-au propus să caute piatra filosofală; în al treilea rând, la zadarnica împărțire în trei părți egale a unui unghi și la rectificarea cercului. În cele din urmă m-am gândit că mult mai poetic este cazul unui om care-și propune un scop care nu-i interzis pentru alții, dar lui, da, îi este oprit. Mi-am amintit de Averroes care, închis în lumea Islamului, n-a putut să afle niciodată sensul cuvintelor tragedie și comedie. Am povestit acest lucru; pe măsură ce înaintam, am simțit ceea ce trebuie să fi simțit acel zeu, amintit de Burton, care și-a propus să creeze un taur și a creat un bivol. Am simțit că povestea își bătea joc de mine. Am simțit că Averroes, dorind să-și închipuie ce este o dramă fără să bănuiască ce este un teatru, nu era mai absurd decât mine, dorind să mi-l închipui pe Averroes fără niciun fel de alt material decât frânturile din Renan, Lanc și Asín Palacios. Când am ajuns la ultima pagină, am simțit că povestirea mea era un simbol al omului care am fost în timp ce o scriam și că, pentru a redacta această povestire, a trebuit să fiu omul acela și că, pentru a fi omul acela, a trebuit să redactez

această povestire, și tot așa până la infinit. (În clipa în care voi renunța să cred în el, „Averroes” are să dispară.)

trad. D. N.

ZAHIRUL

În Buenos Aires, Zahir este o monedă obișnuită, de douăzeci de *centavos;* urme de cuțit sau de briceag întretaie literele NT, precum și cifra *doi:* data gravată pe fața opusă este 1929. (În Guzerat, către sfârșitul veacului al XVIII-lea, Zahir a fost un tigru; în Java, un orb de la moscheea din Surakarta, care a sfârșit prin a fi lapidat de credincioși; în Persia, un astrolab pe care Nadir Șah l-a azvârlit în fundul mării; în temnițele din Mahdi, pe la 1892, o mică busolă pe care o atinsese Rudolf Karl von Slatin, înfășurată într-o fâșie de turban; în moscheea din Córdoba, spune Zotenberg, o dungă în marmura uneia dintre cele două sute de coloane; în mahalaua evreiască din Tetuan, adâncul unei fântâni.) Astăzi e treisprezece noiembrie; în ziua de șapte iunie, în zori, a ajuns în mâinile mele Zahirul; nu mai sunt cel de atunci, dar îmi stă încă în puteri să-mi amintesc - și, poate, chiar să relatez - cele întâmplate. Sunt încă, măcar într-o măsură, Borges.

În șase iunie a murit Teodelina Villar. Portretele ei, către 1930, acopereau cu totul revistele mondene; această pletoră a făcut, desigur, să fie socotită o frumusețe, chiar dacă nu toate efigiile sale sprijineau necondiționat atare ipoteză. De altminteri, Teodelina Villar se preocupa mai puțin de frumusețe decât de perfecțiune. Evreii și chinezii au codificat toate circumstanțele omenești; în *Mishnah* se poate citi că, o dată pogorât amurgul de sâmbătă, niciun croitor nu trebuie să mai iasă din casă cu un ac asupra sa; în Cartea Riturilor, că un oaspete, în clipa când i se oferă întâia cupă, trebuie să abordeze un aer grav și, când i se oferă cea de-a doua, un aer respectuos și fericit. Echivalentă, dar mult mai minuțioasă, se dovedea rigoarea

pe care și-o impusese Teodelina Villar. Ea căuta, precum adeptul lui Confucius ori talmudistul, ireproșabila corectitudine a fiecărui act, însă efortul pe care-l depunea era mai dificil și chiar mai dur, căci normele crezului ei nu erau nicidecum eterne, ci răspundeau unor hazarduri de la Paris ori Hollywood. Teodelina Villar se arăta numai în locuri ortodoxe, la ceasuri ortodoxe, cu atribute ortodoxe, cu o detașare ortodoxă, dar detașarea, atributele, ceasurile și locurile acelea se perimau aproape îndată și ajungeau, dimpotrivă, să servească (în propria ei exprimare) pentru a defini tot ce e afectat. Căuta absolutul, asemenea lui Flaubert, dar absolutul surprins în momentan. Viața ei era exemplară, însă, cu toate acestea, o rodea fără pic de răgaz o deznădejde interioară. Își propunea continue metamorfoze, ca pentru a fugi de sine însăși; culoarea părului, ca și modelele pieptănăturii ei erau faimoase prin nestatornicie. Schimba, de asemenea, și surâsul, nuanța pielii, forma ochilor. Începând din 1932, fusese, în mod studiat, extrem de zveltă… Războiul îi dădu mult de gândit. O dată ocupat Parisul de germani, cum să mai poți urmări moda? Un străin în care nu avusese niciodată încredere își îngădui să abuzeze de buna ei credință pentru a-i vinde un lot de pălării cilindrice; în anul următor, se dovedi că acele obiecte trăsnite *nu se purtaseră la Paris niciodată* și, prin urmare, nu erau pălării, ci arbitrare și discreditate capricii. O nenorocire nu vine niciodată singură; doctorul Villar fu silit să se mute în strada Aráoz, iar portretul fiicei sale ajunse să orneze anunțuri de creme și automobile. (Cremele pe care și le aplica din plin, automobilele pe care nu le *mai* poseda!) Teodelina știa că o bună profesare a artei sale reclamă o avere considerabilă; preferă, așadar, capitularea. Mai mult, ar fi fost dureros pentru ea să concureze cu fetișcane de tot soiul. Sinistrul apartament din strada Aráoz deveni și el oneros; la șase iunie Teodelina Villar comise solecismul de a se stinge din viață în miezul mahalalei Sud. Mai e oare nevoie să fac

mărturisirea că, mânat de cea mai sinceră din pasiunile argentiniene, snobismul, eram îndrăgostit de Teodelina și moartea ei m-a emoționat până la lacrimi? Poate că cititorul a și intuit-o.

De-a lungul priveghiului, înaintarea morții face ca, uneori, cadavrul să redobândească înfățișări anterioare. Într-una din etapele confuziei nopții de șase iunie, Teodelina Villar redeveni, în mod miraculos, cea pe care o știusem cu douăzeci de ani în urmă; trăsăturile ei recuperară autoritatea pe care o dau trufia, banii, tinerețea, conștiința de a încorona o ierarhie, lipsa de imaginație, limitarea, stupiditatea. Mi-am spus: niciuna dintre versiunile acestui chip care m-a tulburat într-o asemenea măsură nu va mai fi atât de memorabilă ca aceea pe care-o văd acum; se cuvine să fie, așadar, cea de pe urmă, de vreme ce a putut să fie cea dintâi. Am lăsat-o, rigidă între flori, cu tot disprețul ei, pe care moartea îl desăvârșea. Trebuie să fi fost ceasurile două înspre ziuă când am plecat. Afară, previzibilele șiruri de case joase și case cu un etaj căpătaseră acel aer abstract pe care-l au întotdeauna noaptea, când sunt simplificate de umbră și tăcere. Îmbătat de o milă aproape impersonală, am pornit să hoinăresc pe străzi. La colțul străzii Chile cu strada Tacuarí am văzut o cârciumă deschisă. În acea cârciumă, spre marea mea nenorocire, trei oameni jucau *truco*[13].

În figura de stil numită *oximoron* se aplică unui cuvânt un epitet ce pare a-l contrazice; astfel, gnosticii au vorbit despre *lumina întunecată;* alchimiștii, despre un *soare negru.* Să închei vizita mea din urmă la Teodelina Villar și apoi să beau rachiu de trestie într-o cârciumă era un fel de *oximoron;* grosolănia și facilitatea lui mă ispitiră. (Detaliul că se mai jucau și cărți sporea contrastul.) Am cerut un rachiu de trestie de portocală: ca rest mi-au dat Zahirul; l-

[13] *Truco* - joc de cărți, răspândit mai cu seamă în Argentina, Paraguay și Uruguay, în care hazardul este învins de istețime și disimulare. (*n. tr.*).

am privit o clipă; am ieșit în stradă, poate cu un început de febră. M-am gândit că nu există monedă care să nu fie un simbol al monedelor ce strălucesc fără sfârșit în istorie și în fabulă. M-am gândit la obolul lui Caron; la obolul cerșit de Belizarie; la cei treizeci de arginți ai lui Iuda; la drahmele curtezanei Lais; la străvechea monedă pe care o oferă unul dintre *Cei Șapte Adormiți* din Efes; la sclipitoarele monede ale vrăjitorului din cele *O mie și una de nopți*, care s-au preschimbat apoi în rotocoale de hârtie: la inepuizabilul dinar al lui Isaac Laquedem; la cei șaptezeci de mii de bani de argint, unul pentru fiece vers al unei epopei, pe care Firdusi i-a înapoiat unui rege din pricină că nu erau din aur; la uncia de aur pe care Ahab a înfipt-o în catarg; la ireversibilul florin al lui Leopold Bloom; la ludovicul a cărui efigie l-a trădat, în apropiere de Varennes, pe fugarul Ludovic al XVI-lea. Ca într-un vis, gândul că orice monedă îngăduie aceste ilustre conotații mi-a părut dintr-o dată de o vastă, deși inexplicabilă, însemnătate. Am străbătut, cu viteză crescândă, străzi și piețe pustii. Oboseala m-a pironit la colțul uneia din străzi. Am văzut un răbdător grilaj de fier: îndărătul lui am văzut dalele negre și albe cu care-i pardosită curtea bisericii Concepción. Rătăcisem în cerc; mă aflam la câțiva pași de cârciuma în care primisem Zahirul.

Am dat colțul; răscrucea întunecată mi-a indicat, din depărtare, că prăvălia se închisese. Pe strada Belgrano am luat un taxi. Fără somn, posedat, aproape fericit, mi-am spus că nu există niciun alt lucru care să fie mai puțin material decât banul, căci oricare monedă (o monedă de douăzeci de *centavos,* să spunem) este, de fapt, un repertoriu de viitoruri posibile. Banul este abstract, am repetat, banul înseamnă timpul viitor. El poate fi o seară în împrejurimile orașului, poate fi muzică de Brahms, poate fi un atlas, poate fi un joc de șah, poate fi o ceașcă de cafea, poate fi un text de Epictet ce predică disprețul pentru aur; este un Proteus mult mai versatil decât acela din insula

Pharos. Este timpul imprevizibil, timpul lui Bergson, nu timpul dur al Islamului sau al Stoicilor. Determiniștii neagă faptul că ar exista în lume un singur fapt posibil, *id est* un fapt care a putut să se întâmple; o monedă simbolizează liberul nostru arbitru. (Nu bănuiam pe atunci că aceste „gânduri” erau un artificiu împotriva Zahirului și o primă formă a influenței lui demonice.) Am adormit după tenace meditații, dar m-am visat sub forma unor monede păzite de un grifon.

A doua zi am decretat că fusesem, cu siguranță, beat. Și totodată am hotărât să mă eliberez de acea monedă care mă tulbura într-atât. Am privit-o: n-avea nimic particular, cu excepția câtorva zgârieturi. S-o îngrop undeva în grădină sau s-o ascund într-un ungher al bibliotecii ar fi fost, desigur, soluția cea mai bună, însă voiam să mă și îndepărtez de orbita ei. Am preferat, prin urmare, s-o pierd. Nu m-am dus la *Pilar* în dimineața aceea, și nici la cimitir; m-am dus, cu metroul, la Constitución și, de la Constitución, la San Juan y Boedo. Am coborât, pe negândite, la Urquiza: m-am îndreptat spre vest și apoi spre sud: am cotit de mai multe ori, într-o dezordine voită și, pe o străduță care mi-a părut la fel cu toate celelalte, am intrat într-o cârciumă oarecare, am cerut un rachiu și, drept plată, am oferit Zahirul. Am plecat apoi cu ochii aproape închiși îndărătul lentilelor fumurii: am izbutit să nu văd numerele caselor, nici numele străzii. În seara aceea, am luat o pastilă de veronal și am dormit liniștit.

Până pe la sfârșitul lunii iunie, m-am lăsat furat de îndeletnicirea de a compune o povestire fantastică. Aceasta conține două sau trei perifraze enigmatice - în loc de *sânge, apa spadei*; în loc de *aur, culcușul șarpelui* - și este scrisă la persoana întâi. Naratorul e un ascet care a renunțat la tovărășia oamenilor și trăiește într-un soi de pustiu. (Gnitaheidr este numele acelui loc.) Date fiind candoarea și simplitatea vieții lui, unii îl socotesc un înger; aceasta, însă, este o pioasă exagerare, căci nu există om

care să fie liber de orice vină. Fără să căutăm prea departe, iată, el însuși și-a ucis propriul părinte; drept este că acesta fusese un mag faimos care, prin meșteșug vrăjitoresc, pusese stăpânire pe un tezaur infinit. Să păzească tezaurul de smintita lăcomie a oamenilor e misiunea căreia își dedică viața; zi și noapte veghează asupra lui. Curând, prea curând poate, această veghe se va isprăvi; stelele i-au dat de veste că spada care o va curma pe veci a și fost făurită. (Gram este numele acelei spade.) Într-un stil tot mai întortocheat sunt lăudate strălucirea și unduirile trupului său; unul din paragrafe ne vorbește, într-o doară, despre solzi; un altul spune că tezaurul păzit este alcătuit din aur fulgurant și din inele roșii. În final, înțelegem că ascetul este șarpele Fafnir, iar tezaurul în care sălășluiește, acela al Nibelungilor. Apariția lui Sigurd curmă în mod brusc firul povestirii.

Am spus că executarea acestei bagatele (pe parcursul căreia am intercalat, în mod pseudo-erudit, câte un vers din *Fáfnismál)* mi-a îngăduit să uit moneda. Au fost chiar nopți în care m-am crezut atât de sigur că pot s-o uit încât am și rememorat-o voluntar. Neîndoielnic este faptul că am abuzat de acele clipe; să le încep era mult mai ușor decât să le pot pune capăt. În van am repetat că acel abominabil disc de nichel nu se deosebea de celelalte, care tot trec din mână în mână, egale, infinite și inofensive. Stârnit de această cugetare am încercat să mă fixez asupra unei alte monede, însă n-am reușit. Îmi amintesc și de o altă experiență, eșuată și ea, cu monede chiliene de cinci și de zece *centavos* și cu un *vintén*[14] uruguayan. La șaisprezece iulie am făcut rost de o liră sterlină; nu m-am uitat la ea în timpul zilei, dar în noaptea aceea (și în altele) am pus-o sub lentila unei lupe și am studiat-o la lumina unei puternice lămpi electrice. Apoi am desenat-o cu un creion, printr-o foiță. De niciun ajutor nu mi-au fost, însă, nici

[14] *Vintén* - monedă uruguayană din aramă, având valoarea a două sutimi de *peso. (n. tr.).*

trăsnetul și nici balaurul și nici chiar Sfântul Gheorghe; n-am reușit să-mi schimb ideea fixă.

În luna august am hotărât să consult un psihiatru. Nu i-am mărturisit în întregime ridicula mea întâmplare; i-am spus doar că nesomnul nu-mi dă pace și că imaginea unui obiect anume obișnuiește să mă urmărească; aceea a unei fise, de exemplu, ori a unei monede… După puțină vreme, am descoperit într-o librărie de pe strada Sarmiento un exemplar din *Urkunden zur Geschichte der Zahirsage* (Breslau, 1899) de Julius Barlach.

În acea carte se afla descris tot răul meu. Conform prologului, autorul își propusese „să reunească într-un singur tom, *in octavo majore* - format lesne de mânuit - toate documentele referitoare la superstiția Zahirului, la care se adăugau și patru piese aparținând arhivei din Habicht, precum și manuscrisul original al relatării lui Philip Meadows Taylor”. Credința lui Zahir este de obârșie islamică și datează, se pare, din secolul al XVIII-lea. (Barlach contestă pasajele pe care Zotenberg le atribuie lui Abulfeda.) *Zahir* înseamnă, în arabă, ’notoriu’, ’vizibil’; cu acest sens, el este unul din cele nouăzeci și nouă de nume ale lui Dumnezeu; pe meleagurile musulmane plebea îl folosește pentru a denumi „făpturile sau lucrurile ce au teribila virtute de a fi de neuitat și a căror imagine sfârșește prin a-i înnebuni pe oameni”. Întâia mărturie necontroversată este aceea a persanului Lutf Alí Azur. În fundamentalele pagini ale enciclopediei biografice intitulate *Templul Focului,* acest poligraf și derviș istorisește că, într-un colegiu din Shiraz, a existat un astrolab din cupru, „alcătuit în așa fel încât acela care-l privea o dată nu mai putea să gândească la nimic altceva, și regele a poruncit, atunci, să fie azvârlit acolo unde e marea mai adâncă, pentru ca oamenii să nu ajungă să uite, astfel, universul” . Mai amplă este relatarea lui Meadows Taylor, care l-a slujit pe nizamul din Haidarabad și a compus faimoasa carte *Confessions of a Thug.* Pe la 1832,

Taylor a auzit prin mahalalele din Bhuj neobișnuita expresie „A văzut Tigrul” *(Verily he has looked on the Tiger)* care semnifică nebunia ori sfințenia. I s-a spus că e vorba despre un tigru miraculos care i-a dus la pierzare pe toți cei ce l-au văzut, fie și de la mare depărtare, căci toți au continuat să se gândească la el, până la sfârșitul zilelor lor. Cineva povesti că unul dintre acești nefericiți fugise la Mysore, unde pictase, într-un palat, chipul tigrului. După ani de zile Taylor vizită temnițele acelui regat: în cea din Nithur, guvernatorul îi arată o celulă pe ale cărei lespezi, pe ale cărei ziduri, pe a cărei boltă un fachir musulman trasase (în culori violente, pe care timpul, înainte de a le șterge, le îndulcea) un soi de tigru infinit. Acest tigru era făcut, în mod ametitor, dintr-o mulțime de tigri: era traversat de tigri, era brăzdat de tigri, includea mări și lanțuri himalaiene și oștiri care păreau, deopotrivă, tigri. Pictorul murise cu ani în urmă, în chiar tainița aceea: venea din Sind, sau din Guzerat poate, și țelul lui inițial fusese cel de a trasa o hartă a lumii. Vestigii ale acestui țel mai stăruiau și acum în monstruoasa imagine. Taylor îi relată istoria lui Muhammad Al-Yemení, din Fort William: acesta îi spuse că nu există ființă în lume care să nu fie în stare să se transforme în *Zaheer*1[15], dar că Atotputernicul nu îngăduie ca două lucruri să aibă simultan această virtute, de vreme ce și unul singur poate vrăji mulțimi întregi. Spuse că un Zahir există întotdeauna și că, în Vârsta Neștiinței, Zahir a fost un idol ce se numea Yaúq, iar apoi un profet din Jorasán ce folosea un văl bătut cu pietre scumpe sau o mască de aur[16]. Mai spuse și că Dumnezeu este de nepătruns.

Am citit de multe ori monografia lui Barlach. Nu

---

15 Astfel scrie Taylor cuvântul acesta. *(n. a.).*

16 Barlach observă că Yaúq figurează în Coran (71, 23) si că profetul este Al-Moqanna (Învăluitul), si că nimeni, cu excepția surprinzătorului interlocutor al lui Philip Meadows Taylor, nu le-a mai pus în legătură cu Zahirul. *(n. a.).*

deslușesc întocmai care mi-au fost sentimentele atunci: îmi amintesc, doar, deznădejdea din clipa când am înțeles că nimic nu mă mai poate salva, intrinseca ușurare de a ști că nu eram vinovat de propria-mi nenorocire, invidia pe care mi-au stârnit-o acei oameni al căror Zahir a fost nu o monedă, ci o bucată de marmură sau un tigru. Cât de ușor este, cu siguranță, să nu te gândești la un tigru, mi-am spus. Îmi amintesc și de neliniștea ciudată stârnită de acest pasaj; „Unul din cei care au comentat *Gulshan i Raz* spune că acela care a văzut Zahirul va vedea în curând și Roza, și invocă un vers interpolat în *Asrar Nama* (Cartea lucrurilor care nu se știu) de Attar: Zahirul este umbra Rozei și sfâșierea Vălului” .

La priveghiul Teodelinei, mă surprinsese faptul că n-am văzut-o printre cei de față pe doamna de Abascal, sora ei mai mică. În octombrie, o prietenă a acesteia mi-a spus:

— Sărmana Julita. Avea niște manifestări destul de stranii și a trebuit să fie internată la sanatoriul Bosch. Cât de uimite trebuie să fie infirmierele acelea care-o hrănesc cu mâna lor. Aiurează întruna pe tema monedei, întocmai ca *chauffeur*-ul Morenei Sackmann.

Timpul, care atenuează amintirile, o agravează pe aceea a Zahirului. La început eu îmi imaginam, pe rând, o față și apoi cealaltă: acum le văd pe amândouă simultan. Asta nu se petrece, însă, așa cum s-ar petrece dacă Zahirul ar fi făcut din sticlă, de vreme ce o față nu i se suprapune celeilalte; e mai degrabă ca și cum viziunea ar fi sferică, iar Zahirul s-ar afla în centru. Tot ce nu are legătură cu Zahirul îmi parvine atenuat și, parcă, dintr-o depărtare: disprețuitoarea imagine a Teodelinei, durerea fizică. Tennyson spunea că, dacă am fi în stare să înțelegem o singură floare, am ști cine suntem și ce este lumea. A vrut să spună, poate, că nu există fapt, oricât de umil, care să nu implice istoria universală și infinita ei concatenare de efecte și de cauze. A vrut să spună, poate, că lumea vizibilă e conținută, întreagă, în fiece reprezentare, tot astfel cum

voința, după Schopenhauer, e conținută, întreagă, în fiece subiect. Cabaliștii socoteau că omul este un microcosm, o simbolică oglindă a universului: totul, după Tennyson, ar fi astfel. Totul, chiar și intolerabilul Zahir.

Înainte de 1943 voi fi împărtășit destinul Juliei. Va trebui să fiu hrănit și îmbrăcat de alții, nu voi mai ști dacă e seară sau e dimineață, nu voi mai ști cine a fost Borges. A califica acest viitor drept cumplit ar fi, însă, o inexactitate, de vreme ce niciuna dintre circumstanțele lui nu va mai fi validă pentru mine. Ar fi ca și cum am susține că este îngrozitoare durerea unui anesteziat căruia i se deschide craniul. Eu nu voi mai percepe universul, voi percepe Zahirul. Conform doctrinei idealiste, verbele *a trăi* și *a visa* sunt perfect sinonime; de la mii de aparențe, voi trece la una singură; de la un vis foarte complex, la unul foarte simplu. Alții au să viseze că cu sunt nebun, în timp ce cu am să visez Zahirul. Când toți oamenii de pe fața pământului se vor gândi, zi și noapte, la Zahir, care va mai fi atunci visul și care realitatea, pământul sau Zahirul?

În ceasurile goale ale nopții încă mai pot umbla pe străzi. Zorii mă surprind de obicei pe o bancă din piața Garay, gândindu-mă (încercând să mă gândesc) la acel pasaj din *Asrar Nama,* unde se spune că *Zahirul* e umbra Rozei și sfârșierea Vălului. Leg această opinie de faptul următor: pentru a se pierde în Dumnezeu, sufiții repetă întruna propriul nume sau cele nouăzeci și nouă de nume divine, până când acestea ajung să nu mai spună nimic. Eu aspir să străbat același drum. Voi sfârși, poate, prin a toci Zahirul, tot gândindu-l și regândindu-l fără încetare; îndărătul monedei se află, poate, Dumnezeu.

Lui Wally Zenner

trad. C. H.

SCRIPTURA ZEULUI

Tainița este adâncă și din piatră; forma ei, aceea a unei emisfere aproape perfecte, chiar dacă pardoseala (care e tot din piatră) este ceva mai mică decât cercul maxim, fapt ce agravează întrucâtva sentimentele de opresiune și de vastitate. Un zid median o desparte în două; deși foarte înalt, acesta nu atinge partea superioară a bolții; de o parte mă aflu eu. Tzinacán, mag al piramidei lui Qaholom, pe care Pedro de Alvarado a ars-o; de cealaltă parte se află un jaguar, care măsoară, cu tainici pași egali, timpul și spațiul captivității. La nivelul solului, o fereastră înaltă, prevăzută cu drugi, întrerupe zidul central. La ceasul fără umbră [amiaza], deasupra se deschide un chepeng, și un temnicer, pe care anii au izbutit, încet, să-l șteargă, manevrează un scripete de fier și ne coboară, la capătul unei frânghii, ulcioare cu apă și bucăți de carne. Lumina pătrunde în hrubă; în clipa aceea pot vedea jaguarul.

Am pierdut socoteala anilor pe care i-am trăit zăcând în beznă; eu, care odinioară eram tânăr și puteam să mă mișc prin hruba aceasta, nu mai fac altceva decât să aștept, în atitudinea propriei mele morți, sfârșitul pe care mi-l pregătesc zeii. Cu pătrunzătorul cuțit de cremene am deschis pieptul atâtor victime și, iată, acum n-aș mai fi în stare, fără a folosi magia, să mă ridic din pulbere.

În ajunul arderii Piramidei, oameni coborâți de pe cai uriași m-au chinuit cu fiare înroșite în foc, voind să afle, de la mine, ascunzișul unei comori de taină. Au doborât, sub ochii mei, idolul zeului, însă acesta nu m-a părăsit și am răbdat caznele fără a scoate o vorbă. M-au sfâșiat, m-au frânt, m-au schilodit și apoi m-am deșteptat în temnița aceasta, din care nu voi ieși în viața-mi muritoare.

Rob al fatalității de a face neapărat ceva, de a popula într-un fel sau altul timpul, am încercat să-mi amintesc, în umbra mea, tot ce știam. Nopți după nopți am irosit, silindu-mă să-mi amintesc numărul unor șerpi de piatră sau forma unui arbore medicinal. Astfel am izbutit să birui anii, astfel am luat din nou în stăpânire toate câte îmi aparținuseră cândva. Într-o noapte am simțit că mă apropiam de o amintire anume; înainte de a vedea marea, drumețul simte o neliniște în sânge. Câteva ceasuri mai târziu, amintirea a început să mi se deslușească; era una din datinile privitoare la zeu. Acesta, prevăzând că la sfârșitul vremurilor aveau să se petreacă o seamă de nenorociri și pustiiri, alcătuise, în ziua cea dintâi a Firii, o scriptură magică, în stare să alunge acele rele. O scrisese astfel încât să ajungă la cele mai îndepărtate generații și să nu fie vătămată de întâmplare. Nimeni nu știe unde va fi scris-o, nici cu ce caractere, dar sigur este că ea dăinuie, în taină, și că o va citi unul din cei aleși. M-am gândit că ne aflăm, neîndoielnic, la sfârșitul vremurilor și că destinul meu de ultim sacerdot al zeului îmi va îngădui privilegiul de a dezlega acea scriptură. Faptul că mă găseam înconjurat de zidurile unei temnițe nu izbutea să-mi zădărnicească speranța; de mii de ori văzusem, poate, inscripția lui Qaholom, și nu-mi mai rămânea decât s-o înțeleg.

Gândul acesta mă însufleți și îmi provocă un soi de amețeală. Pe fața pământului există forme străvechi, forme incoruptibile și eterne; oricare dintre ele ar putea fi simbolul căutat. Cuvântul zeului ar putea fi un munte, sau un râu, sau chiar împărăția, sau așezarea aștrilor. Însă de-a lungul veacurilor munții se netezesc, și drumul unui râu se abate adesea din făgaș, împărățiile cunosc schimbări și pustiiri, iar așezarea aștrilor e schimbătoare. Pe bolta cerului e nestatornicie. Muntele, ca și steaua sunt indivizi, și indivizii sunt supuși pieirii. Am căutat de aceea altceva, mai tenace, mai puțin vulnerabil. M-am gândit la

generațiile de cereale, de ierburi, de păsări, de oameni. Propriul meu chip e, poate, purtătorul formulei magice, poate că sunt, eu însumi, capătul propriilor mele căutări. Pradă acestor îndoieli mă aflam când mi-am adus aminte dintr-o dată că unul din atributele zeului este jaguarul.

Atunci sufletul meu s-a simțit copleșit de înduioșare. Mi-am închipuit prima dimineață a timpului, mi l-am închipuit pe zeul meu încredințând mesajul blănii vii a jaguarilor, care aveau să se împreune și să se înmulțească la nesfârșit, în peșterile adânci, în păpuriș, pe insule, pentru ca cei din urmă oameni să-l primească. Mi-am închipuit această rețea de tigri, acest fierbinte labirint de tigri ce aveau să răspândească spaima peste pășuni și în turme doar ca să se păstreze un desen. În jumătatea cealaltă a hrubei se afla un jaguar; în faptul că-mi era vecin am deslușit o confirmare a ipotezei mele, precum și o tainică favoare.

Ani lungi am învățat apoi ordinea și configurarea petelor. Fiece oarbă zi îmi acorda o clipă de lumină, și astfel am putut statornici în minte negrele forme ce brăzdau blana galbenă. Unele dintre ele erau făcute doar din puncte; altele alcătuiau dungi transversale pe fața interioară a labelor; altele, în formă de inel, se repetau. Poate că însemnau același sunet sau același cuvânt. Multe aveau marginile roșii.

N-am să vorbesc despre truda-mi istovitoare. Nu o dată am strigat către adânca boltă că e cu neputință să descifrez textul acela. Treptat, apoi, enigma concretă în care eram prins a început să mă neliniștească mai puțin decât enigma generică a unei sentințe scrise de un zeu. Ce tip de sentință (m-am întrebat) va fi alcătuit o minte absolută? Am cugetat că nici chiar în limbajele umane nu există propoziție care să nu implice universul întreg; a spune *tigrul* înseamnă a spune tigrii care l-au zămislit, cerbii și țestoasele pe care el le-a devorat, pășunea din care s-au hrănit cerbii, pământul care a fost maică a

păşunii, cerul care i-a dat lumină pământului. Am cugetat că, în limbajul unui zeu, orice cuvânt e în stare să enunțe această infinită concatenare a faptelor, și nu doar în mod implicit, ci explicit, și nu doar în mod progresiv, ci imediat. Cu timpul, noțiunea de sentință divină a început să-mi pară puerilă sau blasfematoare. Un zeu, mi-am spus, trebuie să rostească doar un singur cuvânt și, în cuvântul acesta, absolutul. Niciun cuvânt rostit de el nu poate fi inferior universului sau mai restrâns decât suma timpului. Umbre sau simulacre ale acestui cuvânt, ce înlocuiește un întreg limbaj și toate câte le cuprinde un limbaj, sunt ambițioasele și sărmanele vorbe omenești, *tot, lume, univers.*

Într-o zi sau într-o noapte - între zilele și nopțile mele, ce deosebire poate fi? - am visat că pe pardoseala temniței se află un fir de nisip. Am adormit din nou, indiferent; am visat că mă trezesc și că văd două fire de nisip. Am adormit din nou; am visat că firele de nisip se făcuseră trei. S-au înmulțit așa până au umplut cu totul temnița și se făcea că eu muream sub apăsarea acelei emisfere de nisip. Am înțeles că visez: cu un uriaș efort, m-am deșteptat. Deșteptarea a fost zadarnică. Inumerabilul nisip mă sufoca. Cineva îmi spuse: *Nu te-ai trezit cu adevărat. Ci numai într-un vis anterior. Acest vis se află înlăuntrul altuia și tot așa la infinit, și infinită e și suma firelor de nisip. Drumul pe care va trebui să-l străbați înapoi este interminabil și vei muri înainte de a te fi trezit cu adevărat.*

M-am simțit pierdut. Nisipul îmi năpădea gura, însă am strigat: *Nici nisipul din vis nu va putea să mă ucidă și nici vise nu există care să stea înlăuntrul altor vise*. O strălucire m-a trezit. În bezna de deasupra se strecura un cerc de lumină. Văzui chipul și mâinile temnicerului, scripetele, frânghia, carnea și ulcioarele.

Omul ajunge să se confunde, treptat, cu forma destinului său: cu vremea, el se suprapune circumstanțelor vieții sale. Mai mult decât un dezlegător de enigme sau un

răzbunător, mai mult decât un sacerdot al zeului, mă simțeam un întemnițat. Din nesfârșitul labirint de visuri m-am întors în aspra temniță ca în propria-mi casă. I-am binecuvântat umezeala, i-am binecuvântat jaguarul, i-am binecuvântat îngustul ochi de lumină, am binecuvântat bătrânu-mi trup plin de dureri, am binecuvântat bezna și piatra.

Atunci s-a petrecut ceea ce nu pot nici să uit și nici să împărtășesc. S-a petrecut unirea cu divinitatea, cu universul (nu știu dacă vorbele acestea se deosebesc). Extazul nu-și repetă simbolurile; sunt unii care l-au văzut pe Dumnezeu într-o sclipire de lumină, unii care l-au deslușit într-o spadă sau în învolburările unei roze. Eu am văzut o Roată uriașă, care nu se afla în fața ochilor mei, nici în spate, nici în lateral, ci în toate locurile, în același timp. Această Roată era făcută din apă, dar și din foc, și era (cu toate că i se vedea marginea) infinită. Înlănțuite, o alcătuiau toate lucrurile care vor fi, care sunt și au fost, iar eu eram unul din firele acestei urzeli totale, și Pedro de Alvarado, care mă chinuise, era și el un fir. Aici se aflau cauzele și efectele și îmi era de ajuns să văd această Roată pentru a înțelege totul, la nesfârșit. O, fericire de a înțelege, mai mare decât cea de a născoci ori de a simți! Am văzut universul și am văzut rosturile intime ale universului. Am văzut originile despre care vorbește Cartea cea Mare. Am văzut munții care s-au ivit din ape, am văzut primii oameni de lemn, am văzut ulcioarele răzvrătite împotriva oamenilor, am văzut câinii sfâșiindu-le chipurile. Am văzut zeul fără chip care se afla îndărătul zeilor. Am văzut deveniri infinite ce alcătuiau o unică fericire și, înțelegându-le pe toate acestea, am ajuns înțeleg și scriptura jaguarului.

E o formulă de paisprezece cuvinte întâmplătoare (ce par întâmplătoare) și mi-ar fi de ajuns s-o rostesc cu glas tare pentru a fi atotputernic. Mi-ar fi de ajuns să o rostesc pentru a nărui această temniță din piatră, pentru ca ziua

să năvălească în noaptea mea, pentru ca eu să fiu iar tânăr, să fiu nemuritor pentru ca tigrul să-l sfâșie pe Alvarado, pentru a putea să împlânt cuțitul sacru în piepturi spaniole, pentru a zidi iar piramida, pentru a zidi împărăția ca înainte. Paisprezece silabe, paisprezece cuvinte, și eu, Tzinacán, aș stăpâni pământurile pe care le-a stăpânit Moctezuma. Dar știu că niciodată nu voi rosti aceste cuvinte, pentru că nu-mi mai amintesc de Tzinacán.

Să moară o dată cu mine taina înscrisă în lungul șir al tigrilor. Cel ce a întrezărit universul, cel ce a întrezărit arzătoarele rosturi ale universului nu se mai poate gândi la un om, la comunele-i bucurii sau dureri, chiar dacă acel om este el însuși. Acel om *a fost el* și acum atare fapt a încetat de a mai avea vreo însemnătate. Ce însemnătate poate să mai aibă soarta *celuilalt,* ce însemnătate poate să mai aibă neamul *celuilalt,* dacă el, acum, este *nimeni?* De aceea nu rostesc formula, de aceea las ca zilele să mă dea încet uitării, abandonat în beznă.

Emei Risso Platero

trad. C. H.

ABENJACÁN EL BOJARÍ, MORT ÎN LABIRINTUL SĂU

…seamănă cu păianjenii care-și țes pânza.

Coranul, XXIX, 40

Acesta - spuse Dunraven cu un gest larg, care nu refuza stelele acoperite de nori, cuprinzând câmpia întunecată și fără margini, marea și o clădire maiestuoasă și decrepită, asemănătoare cu un grajd dărăpănat pentru cai - este pământul strămoșilor mei.

Unwin, prietenul său, își scoase pipa din gură și îngână, în semn de aprobare, câteva sunete modeste. Era în prima după-amiază din vara lui 1914; obosiți de o lume fără demnitatea pericolului, cei doi prieteni aleseseră singurătatea acestui colț din Cornwall. Dunraven avea o barbă de culoare închisă și se considera autorul unei considerabile epopei pe care contemporanii săi aproape că nu o vor putea scanda și a cărei temă nu-i fusese încă, nici lui, relevată. Unwin publicase un studiu asupra teoremei pe care Fermat nu apucase s-o scrie pe marginea unei pagini din Diofant. Amândoi – e, oare, necesar s-o mai spun? - erau tineri, veseli și pasionați.

— Să tot fie un sfert de secol, a continuat Dunraven, de când Abenjacán el Bojarí, stăpân sau rege al nu mai știu cărui trib nilotic, a murit în camera principală a acestei clădiri. În mâinile vărului său, Zaid, după atâția ani, împrejurările morții lui rămân necunoscute.

Unwin întrebă, cu supunere, din ce cauză.

— Din mai multe motive, primi răspunsul. În primul rând, această casă este un labirint. În al doilea rând, era

păzită de un sclav și de un leu. În al treilea rând, s-a pierdut un tezaur ascuns. În al patrulea rând, asasinul, când s-a petrecut crima, era mort. În al cincilea…

Unwin, obosit, îl întrerupse.

— Nu multiplica misterele. Trebuie să fie simple. Amintește-ți de scrisoarea furată de către Poe sau de camera zidită a lui Zangwill.

— Sau complexe, i-a replicat Dunraven. Amintește-ți de univers.

Urcând colinele nisipoase, ajunseră lângă labirint. Acesta, de aproape, li s-a părut un perete drept și aproape nesfârșit, din cărămidă netencuită, puțin mai înalt decât un stat de om. Dunraven îi spuse că avea formă de cerc, dar că suprafața lui era atât de dilatată încât nu se distingea curbura. Unwin își aminti de Nicolaus Cusanus, pentru care orice linie dreaptă este un arc de cerc infinit; spre miezul nopții descoperiră o ușă distrusă care dădea spre coridorul orb și plin de riscuri. Dunraven spuse că în istoricul casei există multe încrucișări, dar că, mergând mereu la stânga, în mai puțin de o oră vor ajunge în centrul întregii urzeli. Unwin se declară de acord. Pașii răsunară cu grijă pe dușumeaua de piatră; coridorul se bifurcă în altele mai înguste. Casa, cu acoperișul foarte jos, părea că vrea să-i sugrume. Au fost nevoiți să meargă unul în spatele celuilalt prin bezna întortocheată. Unwin mergea în față. Zidul invizibil curgea sub mâna sa aspru și colțuros. Înaintând încet, în beznă, Unwin a ascultat din gura prietenului său povestea morții lui Abenjacán.

— Poate că prima mea amintire, a spus Dunraven, este cea a lui Abenjacán el Bojarí în portul din Pentreath. Îl însoțeau un om negru și un leu; neîndoielnic, primul negru și primul leu văzuți de mine, în afara celor desenați în *Sfânta Scriptură.* Eram copil, dar fiara de culoarea soarelui și negrul de culoarea nopții m-au impresionat mai mult decât Abenjacán. Mi s-a părut foarte înalt; măsliniu, cu ochii întredeschiși și negri, cu nasul în vânt și buze groase,

cu barba de culoarea șofranului, cu piept puternic și cu pasul sigur și tăcut. Acasă, le-am spus: „A venit un rege cu un vapor” . După aceea, când zidarii au început să lucreze, i-am lungit numele spunându-i Regele Babel.

Vestea că străinul va locui la Pentreath a fost primită cu bucurie; mărimea și forma clădirii pe care o construia au provocat stupoare și scandaluri. Tuturor li s-a părut inadmisibil ca o casă să fie alcătuită dintr-o singură încăpere și din leghe și leghe de coridoare. Maurii pot să aibă astfel de case, dar nu și creștinii - spunea lumea. Parohul nostru, om cu lecturi ciudate, domnul Allaby, a exhumat povestea unui rege pe care Divinitatea l-a pedepsit pentru că își construise un labirint și a ținut după aceea o predică. În luna următoare, Abenjacán a vizitat parohia; împrejurările acelei întâlniri secrete nu s-au aflat pe atunci, dar nu s-a mai rostit niciun cuvânt despre aceasta în biserică, iar maurul a reușit să-și tocmească zidarii. Câțiva ani mai târziu, când Abenjacán a murit, Allaby le-a spus autorităților ceea ce vorbise la acea întâlnire.

În picioare, Abenjacán i-a spus cuvintele acestea sau altele asemănătoare: „Nimeni nu mă poate împiedica să fac ceea ce fac. Vinovăția pe care o port în suflet e atât de mare încât, chiar dacă aș rosti timp de secole Ultimul Nume al lui Dumnezeu, nu mi-aș ușura nici cu o picătură frica și groaza pentru ziua de mâine; chiar dacă l-aș ucide cu aceste mâini, aceasta nu ar agrava cu nimic chinurile pe care mi le rezervă infinita Judecată de Apoi. Numele meu este cunoscut în toate colțurile lumii; sunt Abenjacán el Bojarí și am domnit peste triburile deșertului cu un sceptru de fier. Ani de zile le-am luat tot ce aveau, împreună cu vărul meu Zaid, dar Dumnezeu le-a auzit tânguirea și le-a îngăduit să se revolte. Oamenii mei au fost înfrânți și tăiați cu cuțitul. Eu am reușit să fug cu tezaurul pe care apucasem să-l strâng. Zaid m-a condus la mormântul unui sfânt de la poalele unui munte de piatră. I-am poruncit

sclavului meu să supravegheze deșertul; Zaid și eu ne-am culcat, frânți de oboseală. În noaptea aceea mi s-a părut că eram strâns într-o plasă de șerpi. M-am trezit înspăimântat. Alături de mine, în zori, Zaid mai dormea încă; o pânză de păianjen, prăbușită peste mine, mă făcuse să am visul acela. M-a durut faptul că Zaid, care era un laș, mai continua să doarmă. M-am gândit că tezaurul nu era fără fund și că el ar fi putut să-și ceară partea sa. La brâu, purtam iataganul cu mâner de argint; l-am tras și i-am străpuns gâtul. În agonie, a murmurat câteva vorbe pe care n-am reușit să le înțeleg. M-am uitat la el; era mort. Dar mi-a fost teamă că s-ar putea ridica și i-am poruncit sclavului să-i zdrobească fața cu o piatră. Am rătăcit, sub cer. Mai multe zile, până am zărit marea. Pluteau pe valurile ei vapoare înalte; m-am gândit că un mort nu va putea să meargă pe mare și m-am hotărât să caut un alt pământ. În prima noapte de călătorie am visat că-l ucideam pe Zaid. S-a repetat tot ceea ce se întâmplase și de data aceasta i-am înțeles cuvintele de pe urmă. Mi-a spus: *Așa cum mă strivești acum. oriunde te vei aflu, te voi strivi și eu.* M-am jurat să scap de o astfel de amenințare: mă voi ascunde în centrul unui labirint pentru ca fantasma sa să se rătăcească.”

O dată spuse toate acestea, a plecat. Allaby s-a gândit că maurul era nebun și labirintul absurd era un simbol și o dovadă limpede a acestei nebunii. După aceea și-a dat seama că această explicație corespunde construcției extravagante și povestirii ciudate, dar nu și impresiei energice pe care o lăsa omul. Poate că astfel de povestiri sunt ceva obișnuit în nisipurile egiptene, poate că astfel de cazuri rare corespund (asemeni dragonilor lui Plinius) mai mult unei culturi decât unei persoane… Allaby, la Londra, a recitit numere vechi din „Times”; a verificat adevărul despre revolta sclavilor și despre înfrângerea lui Bojarí și a vizirului, care se purta ca un laș.

Îndată ce zidarii au terminat lucrul, acesta s-a instalat în

centrul labirintului. Nimeni nu l-a mai văzut plimbându-se: uneori, Allaby se temea că Zaid l-ar fi descoperit și ucis. Noaptea, vântul ne aducea urletul leului și oile din țarc se strângeau cu o spaimă ancestrală.

Trecând spre Cardiff sau Bristol, în golful mic mai ancorau, uneori, corăbii din porturile orientale. Sclavul ieșea din labirintul care pe vremea aceea (îmi amintesc) era mai roșu decât acuma, schimba câteva cuvinte africane cu echipajele și părea că umblă să descopere printre oameni fantasma regelui. Se știa foarte bine că astfel de ambarcații aduceau contrabandă, alcool și fildeș. De ce nu ar fi adus și oameni morți?

La trei ani după construirea clădirii, la poalele colinelor a ancorat *Rose of Sharon.* Nu m-am aflat printre cei care l-au văzut și poate că imaginea pe care o am despre velier este influențată de litografiile uitate din Aboukir sau Trafalgar. Îmi dau însă seama că era vorba de unul dintre vapoarele acestea care par mai degrabă opera unui tâmplar și nu a unui armator și, chiar mai mult, nu sunt opera unui tâmplar, ci a unui lucrător în abanos. Era (dacă nu în realitate, în visurile mele) negru-strălucitor, iute și fără zgomot și era condus de arabi și malaiezi.

A ancorat în zorii unei zile de octombrie. Spre după-amiază, Abenjacán a dat buzna în casa lui Allaby. Era îngrozit; abia de a putut să articuleze știrea că Zaid intrase deja în labirint și că sclavul și leul său fuseseră uciși. A întrebat în mod serios dacă autoritățile ar putea să-l apere. Mai înainte însă ca Allaby să-i poată răspunde, s-a retras, terorizat de aceeași groază care-l adusese în casa acestuia, pentru a doua și ultima oară. Singur în bibliotecă, Allaby se gândea că fricosul acesta, în Sudan, oprimase triburi neîmblânzite și știa ce-i o bătălie și ce înseamnă să ucizi. A doua zi, vaporul plecase (spre Suakin, în Marea Roșie: s-a aflat mai apoi). Și-a dat seama că datoria sa era de a dovedi moartea sclavului și s-a dus spre labirint.

Povestea gâfâită a lui Bojarí i s-a părut fantastică, dar pe

unul din coridoare a dat peste leu și leul era mort, iar într-un alt coridor a dat peste sclav și sclavul era mort. În camera din centru l-a găsit pe Bojarí, căruia îi distruseseră fața. La picioarele lui se afla o casetă lucrată în sidef: i se forțase încuietoarea și nu mai rămăsese înăuntru nicio monedă.

Dunraven rostise ultimele fraze cu pauze oratorice, pentru a fi elocvent: Unwin și-a dat seama că acesta povestise de mai multe ori întâmplarea cu pricina, cu aceeași gravitate și cu aceeași ineficacitate. L-a întrebat, pentru a se face că era foarte preocupat:

— Cum au murit leul și sclavul?

Glasul incorigibil i-a răspuns cu aceeași gravitate:

— Până și acestora li se distruseseră fețele.

La zgomotul pașilor s-a adăugat murmurul ploii. Unwin s-a gândit că vor dormi în labirint, în camera centrală a povestirii și că mai târziu, în amintire, această lungă neplăcere va suna ca o aventură. A tăcut. Dunraven nu s-a putut stăpâni, și l-a întrebat ca unul care nu iartă nicio datorie:

— Nu-i așa că povestea aceasta este inexplicabilă?

Unwin i-a răspuns ca unul care gândește cu voce tare:

— Nu știu dacă este explicabilă sau inexplicabilă. Știu că-i o minciună.

Dunraven s-a făcut foc și a invocat mărturia fiului mai mare al preotului (Allaby, se pare, murise), precum și pe cea a tuturor oamenilor din împrejurimi. Nu mai puțin surprins decât Dunraven, Unwin și-a cerut scuze. În întuneric, timpul părea mai lung: amândoi s-au temut că s-au rătăcit și erau foarte obosiți în clipa când o lumină plăpândă, căzând de sus, le-a desenat primele trepte ale unei scări înguste. Au urcat și au pătruns într-o cameră rotundă, în ruină. Rămâneau două dovezi ale fricii urgisitului rege: o mică fereastră care se deschidea peste câmpie și mare, iar pe dușumea o trapă care se deschidea peste scară. Camera, chiar dacă era destul de spațioasă,

semăna cu o celulă de închisoare.

Cei doi prieteni, nu atât din cauza ploii, cât din dorința de a trăi pentru amintirile de mai târziu o astfel de aventură, au rămas peste noapte în labirint. Matematicianul a dormit fără griji; nu același lucru s-a petrecut cu poetul, chinuit de versuri pe care le considera detestabile:

Faceless the sultry and overpowering lion,
Faceless the stricken slave, faceless the king.

Unwin credea că nu-l interesase povestea morții lui Bojarí, dar s-a deșteptat convins că o descifrase. Întreaga zi a fost foarte preocupat și neprietenos, construind și distrugând tot felul de ipoteze, iar trei sau patru nopți mai târziu l-a chemat pe Dunraven într-o berărie din Londra și i-a spus, mai mult sau mai puțin, următoarele cuvinte:

— La Cornwall ți-am spus că istoria aceea era o minciună. *Faptele* erau adevărate sau puteau să nu fie, dar povestite așa cum le-ai povestit tu erau, în mod absolut sigur, o minciună curată. Voi începe cu cea mai mare minciună dintre toate, cu incredibilul labirint. Un om care este urmărit nu se ascunde într-un labirint. Nu construiește un labirint pe un loc ridicat, lângă țărmuri, mai ales unul roșu care atrage atenția marinarilor de departe. Nu-i nevoie să construiești un labirint atâta timp cât universul e labirintul cel mai perfect. Pentru cel care vrea într-adevăr să se ascundă, Londra este un labirint mult mai bun decât un balcon spre care duc toate coridoarele unei întregi clădiri. Judecata aceasta mi-a fost dezvăluită în noaptea aceea, în timp ce ascultam cum plouă peste labirint și ne chinuiam să putem adormi; atras de ea, am optat pentru uitarea absurdităților tale, gândindu-mă la ceva mai sănătos.

— La teoria aproximațiilor, să spunem sau la cea de-a patra dimensiune a spațiului, a intervenit Dunraven.

— Nu, i-a replicat Unwin cu seriozitate. M-am gândit la labirintul din Creta. La labirintul în centrul căruia se afla un om cu cap de taur.

Dunraven, cunoscător al romanelor polițiste, s-a gândit la faptul că rezolvarea misterului este, întotdeauna, interioară misterului ca atare. Misterul are ceva supranatural și chiar divin: rezolvarea lui e o scamatorie. Și pentru a întârzia inevitabilul, i-a spus:

— Cap de taur are, pe monede și în sculpturi, Minotaurul. Dante și l-a imaginat cu trup de taur și cap de om.

— Îmi convine și versiunea aceasta, i-a spus Unwin. Ceea ce interesează este asemănarea dintre clădirea monstruoasă cu locuitorul monstruos. Minotaurul îndreptățește de departe o astfel de construcție. Nimeni nu va spune același lucru despre o amenințare comunicată prin vis. Evocându-mi înfățișarea Minotaurului (lucru fatal în cazul când te afli într-un labirint), în mod virtual, problema era rezolvată. Totuși, mărturisesc că nu mi-am dat seama că această înfățișare ar fi fost cheia și, în felul acesta, a trebuit ca povestirea ta să-mi ofere un simbol mai exact: păianjenul.

— Păianjenul? a îngânat, perplex, Dunraven.

— Da. Nu m-ar surprinde în niciun fel faptul că păianjenul (forma universală a păianjenului, să ne înțelegem bine, păianjenul lui Platon) i-ar fi sugerat asasinului (pentru că există un asasin) comiterea crimei. Îți amintești că Bojarí, în mormântul de lângă poalele acelui munte de piatră, a visat o plasă de șerpi și că, trezindu-se, și-a dat seama că visul acesta îi fusese provocat de un păianjen. Să ne întoarcem, însă, la noaptea în care Bojarí a avut acest vis. Regele învins, vizirul și sclavul fug prin deșert cu tezaurul. Se refugiază într-un mormânt. Vizirul, despre care știm că este un laș, doarme: regele, despre care știm că este un om curajos, nu doarme. Și tot regele, pentru a nu împărți tezaurul cu vizirul, îi străpunge gâtul

cu iataganul: umbra acestuia îl amenință în vis, într-o altă noapte. Toate acestea sunt de necrezut: îmi dau seama că lucrurile s-au petrecut absolut altfel. În noaptea aceea, cel care a dormit a fost regele, curajosul, și a vegheat Zaid, lașul. A dormi înseamnă a te sustrage universului și această sustragere este destul de grea pentru cel care se știe urmărit cu sabia trasă din teacă. Lacom, Zaid s-a aplecat peste rege. S-a gândit să-l ucidă (poate chiar s-a jucat cu pumnalul), dar n-a îndrăznit. L-a chemat pe sclav, au ascuns o parte din tezaur în pământ și au fugit la Suakin și, după aceea, în Anglia. Nu pentru a se ascunde de Bojarí, ci pentru a-l atrage și a-l omorî a construit labirintul acesta roșu și înalt în fața mării. Știa că vapoarele vor duce spre porturile Nubiei faima omului cu părul roșu, a sclavului și leului și mai știa că, târziu sau devreme, Bojarí va veni să-l caute în labirintul său. Trapa îl aștepta în ultimul coridor. Bojarí îl disprețuia cu desăvârșire; nu s-ar fi coborât într-atât încât să ia vreo măsură de precauție. Ziua mult așteptată a sosit: Abenjacán a debarcat în Anglia, a ajuns la porțile labirintului, a străbătut coridoarele oarbe și poate că a urcat și primele trepte ale scării în clipa când vizirul l-a ucis. Poate împușcându-l prin deschizătoarea trapei. Sclavul a ucis leul și un alt glonț a ucis sclavul. După aceea, Zaid, cu o piatră, a distrus chipurile celor trei. A trebuit să facă acest lucru: un singur mort cu fața distrusă ar fi pus problema unei identificări, dar animalul, sclavul și regele alcătuiau o serie și, date fiind primele două, cea de-a treia era evidentă. Nu-i nimic ciudat în faptul că atunci când a vorbit cu Allaby îl stăpânea groaza: abia apucase să-și aplice oribilul plan până la capăt și se pregătea să dispară din Anglia pentru a-și recupera tezaurul.

O liniște care te făcea să gândești sau să fii incredul a urmat cuvintelor lui Unwin. Înainte de a-și spune părerea, Dunraven a cerut încă o bere.

— Sunt de acord, a spus el, ca Abenjacán al meu să fie

Zaid. Astfel de metamorfoze, îmi vei spune, sunt artificii clasice ale genului, adevăratele *convenții* pe care trebuie să le accepte cititorul. Ceea ce nu pot să admit este amănuntul că o parte din tezaur ar fi rămas în Sudan. Amintește-ți că Zaid fugea de rege și dușmanii regelui; mai ușor e să mi-l închipui furând întregul tezaur decât întârziind pentru a îngropa o parte din el. Poate că nu s-a găsit nicio monedă pentru că nu mai rămăsese niciuna; zidarii le vor fi luat pe toate căci, spre deosebire de aurul roșu al Nibelungilor, acesta nu era infinit. În felul acesta l-am vedea pe Abenjacán străbătând marea pentru a-și lua înapoi tezaurul care-i fusese furat.

— Furat, nu, îi spuse Unwin. Folosit la ridicarea pe pământul trădătorilor a unei uriașe curse circulare din cărămidă, menită să-l prindă și să-l anihileze. Zaid, dacă cele spuse de tine despre el sunt adevărate, atunci a procedat astfel din cauza urii și nu a lăcomiei și fricii. A furat tezaurul, dar după aceea și-a dat seama că acesta nu reprezenta pentru el lucrul cel mai important. Important era ca Abenjacán să dispară. A simulat că el este Abenjacán, l-a ucis pe Abenjacán și în cele din urmă *a fost Abenjacán.*

— Da, i-a întărit Dunraven spusele sale. A fost un vagabond care, înainte de a fi nimeni în fața morții, își va aminti că a fost sau s-a făcut că a fost cândva rege.

trad. D. N.

CEI DOI REGI ȘI CELE DOUĂ LABIRINTURI[17]

Oameni demni de încredere spun (dar Allah știe mai mult, că în primele zile a existat un rege peste insulele Babiloniei care i-a chemat la el pe toți arhitecții și magii, poruncindu-le să-i construiască un labirint atât de complicat și de subtil încât nici cei mai curajoși bărbați să nu se aventureze pe coridoarele lui. Iar dacă o vor face, totuși, să se piardă pentru totdeauna. Această lucrare era un adevărat scandal, pentru că miracolele și confuzia sunt lucruri care țin numai de Dumnezeu, și nu de oameni. Cu trecerea vremii, la curtea regelui s-a prezentat un rege arab, și acesta (pentru a glumi pe seama simplității oaspetelui său) l-a făcut să pătrundă în labirintul prin care a rătăcit, umilit și surprins, până la căderea scrii. Atunci, a implorat sprijinul divin și a dat de ieșire. Buzele sale n-au proferat nicio plângere, dar i-a spus regelui Babiloniei că el, în Arabia, avea un labirint mai bun ca acesta și că, dacă va voi Dumnezeu, într-o zi are să i-l arate. S-a întors după aceea acasă, și-a strâns căpitanii și armatele și-a venit peste regatul Babiloniei, având norocul să-i distrugă palatele, să-i omoare pe oamenii de aici și să-l facă chiar pe rege prizonier. L-a legat în spinarea unor cămile iuți și l-a dus în deșert. Au mers cale de trei zile și trei nopți, după care i-a spus: „O, rege peste timp, substanță și secol! în Babilonia ai vrut să mă pierzi într-un labirint de bronz cu scări, uși și ziduri; acum, Atotputernicul a vrut să ți-l arăt pe al meu, care nu are scări pentru a le sui, nici porți pentru a le forța, nici ziduri care să-ți oprească mersul, nici

[17] Aceasta este predica rostită de un preot. A se vedea paginile anterioare.

coridoare să-ți obosească pașii.”

După aceea i-a dezlegat legăturile și l-a părăsit în mijlocul deșertului, unde a murit de foame și sete. Gloria să fie cu Cel care nu moare.

trad. D. N.

AȘTEPTAREA

Trăsura l-a lăsat la numărul patru mii patru din strada aceasta din nord-vest. Nu trecuse de nouă dimineața; omul a observat cu plăcere bananii, pătrățelul de pământ din jurul fiecăruia, casele cu balconașe decente, farmacia de alături, romburile alungite de la vopsitorie și fierărie. Un zid orb și lung, cel al spitalului, oprea trotuarul din partea cealaltă; soarele scăpăra undeva, peste sere. Omul s-a gândit că aceste lucruri (întâmplătoare acum și arbitrare, fără vreo ordine, precum cele ce se văd în vis), cu timpul, dacă o vrea Dumnezeu, vor fi invariabile, necesare și familiare. Pe vitrina farmaciei se citea în litere de faianță: Breslauer. Evreii începeau să-i înlocuiască pe italieni și spanioli. Cu atât mai bine. N-avea chef să aibă de-a face cu oameni de același sânge cu al său.

Vizitiul l-a ajutat să-și coboare cufărul; o femeie cu aer distrat sau obosit i-a deschis, în cele din urmă, poarta. De pe capră, vizitiul i-a restituit una dintre monede, o para orientală pe care o avea în buzunar din timpul nopții, de la hotelul Melo. Omul i-a înmânat patruzeci de *centavos* și, imediat, a înțeles: „Sunt obligat să mă port în așa fel încât toți să-și uite de mine. Am săvârșit două greșeli: i-am dat o monedă dintr-o altă țară și i-am dovedit că această încurcătură mă preocupă.” Însoțit de femeie, a străbătut curtea și primul vestibul. Spre norocul lui, camera ce-i fusese rezervată dădea într-o a doua curte. Patul era de fier. Meșterul îl deformase în curbe fantastice, închipuind ramuri și frunze de viță: în cameră mai erau un dulap înalt de brad, o noptieră, un raft cu căni pus pe dușumea, două scaune desperecheate, un lavoar cu ligheanul său, săpuniera și cana de apă, precum și o sticlă de culoare

murdară. O hartă a provinciei Buenos Aires și un crucifix împodobeau pereții. Tapetul era roșiatic, cu păuni uriași, repetându-și coada înfoiată. Singura ușă dădea spre curte. Pentru a putea introduce cufărul înăuntru a trebuit să se schimbe locul scaunelor. Chiriașului i-au plăcut toate; când femeia l-a întrebat cum îl cheamă, i-a spus că Villari, nu ca o sfidare secretă, nici pentru a micșora o umilință pe care, de fapt, n-o simțea, ci pentru că numele acesta îl obseda, și nu s-a putut gândi la altul. Nu l-a sedus, bineînțeles, nici eroarea literară de a-și închipui că ar putea fi o viclenie să-și însușească numele dușmanului său.

La început, domnul Villari nu ieșea din casă; după câteva săptămâni, s-a plimbat pe stradă, la căderea întunericului. Într-o noapte s-a dus la cinematograful din apropiere. Niciodată n-a părăsit ultimul rând de scaune. Și se ridica mereu cu puțin înainte de sfârșitul filmului. A văzut tragice întâmplări cu vagabonzi; unele, neîndoielnic, aveau imagini greșite; altele, neîndoielnic, aveau imagini care fuseseră, cândva, și ale vieții sale: Villari nu și-a dat seama de acest lucru pentru că ideea unei coincidențe între artă și realitate îi era străină. Supus, încerca doar să-i placă; dorea să reușească s-o ia înaintea lor. Spre deosebire de cei care au citit romane, nu se vedea niciodată pe sine însuși ca pe un erou de carte.

Nu i-a venit niciodată vreo scrisoare, nici măcar o circulară, dar parcurgea cu o speranță nedeslușită o pagină anume din ziare. După-amiaza așeza în fața intrării unul din scaune și sorbea ceai cu un aer grav și cu privirile ațintite asupra zidului din față. Anii de singurătate îl învățaseră că zilele, în amintire, tind să semene între ele, dar că nu exista nicio zi, nici chiar dacă ți-o petreci în închisoare sau în spital, care să nu-ți aducă surprize sau care să nu fie, cercetată de-aproape, o înlănțuire de astfel de surprize, oricât de mici și de neînsemnate. În alte închisori cedase tentației de a socoti zilele și orele, dar această închisoare era deosebită pentru că nu avea

termen, în afară de cazul în care ziarul i-ar fi adus știrea morții lui Alejandro Villari. Era posibil ca Villari *să fi murit*, și-atunci această viață era doar un vis. Această situație îl neliniștea pentru că n-a reușit să priceapă dacă era o ușurare sau o nefericire; și-a spus că era absurdă și a respins-o. În zilele de mai demult, îndepărtate prin curgerea timpului și nu prin cele două sau trei întâmplări irevocabile, își dorise multe lucruri cu o dragoste fără scrupul. Această puternică voință care născuse ura bărbaților și dragostea vreunei femei, nu avea nevoie de lucruri deosebite: dorea să dureze și să nu se sfârșească. Savoarea ierbii, a tutunului negru, pânza de umbră care începea să pună stăpânire pe curte erau motive suficiente pentru a-l stimula.

Casa avea un câine lup, foarte bătrân. Villari s-a împrietenit cu el. Îi vorbea în spaniolă, în itaflană și în cele câteva cuvinte ale dialectului rustic rămas din copilărie. Villari se străduia să trăiască într-un prezent simplu, fără amintiri și fără profeții. Ultimele îl interesau mai mult decât primele. În mod neclar a început să creadă că a intuit faptul că trecutul este substanța din care se construiește timpul: tocmai de aceea timpul se transformă atât de grabnic în trecut. Oboseala sa, într-o zi, i s-a părut a fi fericirea însăși: în astfel de momente nu era mai complicat decât câinele.

Într-o noapte, o neașteptată durere în fundul gurii l-a zguduit ca un trăsnet, înfricoșându-l. Miracolul oribil s-a repetat după câteva minute și, încă o dată, în zorii zilei. A doua zi, Villari a cerut să i se aducă o trăsură și a coborât la intrarea unui cabinet dentar din Once. Aici i-au scos măseaua și nu s-a purtat nici mai laș, nici mai liniștit decât alte persoane.

Într-o altă noapte, întorcându-se de la cinematograf, a simțit că este împins. Cu furie, cu ură și cu o mulțumire ascunsă, s-a pus față-n față cu obraznicul din spatele său. I-a tras o înjurătură foarte urâtă; acesta, uluit, a îngânat un

fel de scuză. Era un om înalt, tânăr, cu părul negru, însoțit de o femeie care amintea tipul de nemțoaică: în noaptea aceea, Villari și-a repetat de mai multe ori că nu-i cunoștea. Totuși, au trebuit să treacă patru sau cinci zile până ieși din nou în stradă.

Între cărțile de pe raft se afla un exemplar din *Divina Commedia*, cu vechiul comentariu făcut de Andreoli. Împins mai mult de un sentiment de datorie decât de curiozitate, Villari a săvârșit citirea acestei opere capitale: înainte de a mânca citea câte un cânt, apoi, într-o riguroasă ordine, comentariul. Nu a considerat pedepsele infernale nici excesive, nici neverosimile și nu s-a gândit că Dante l-ar fi condamnat ultimului cerc, unde dinții lui Ugolino rod la nesfârșit ceafa lui Ruggieri.

Păunii de pe tapetul roșiatic păreau făcuți pentru a-i da coșmaruri îngrozitoare, dar domnul Villari n-a visat niciodată un umbrar făcut din întortocheate păsări vii. Spre dimineață visa un vis cu același conținut, dar în condiții diferite. Doi oameni și Villari intrau în cameră cu pistoalele pregătite sau îl obligau să iasă din cinematograf sau erau, toți trei, în același timp, necunoscutul care-l împinsese sau îl așteptau, în curte, triști, făcându-se că nu-l cunosc. La sfârșitul visului, scotea pistolul din noptieră (și e adevărat că în sertarul acesteia avea un pistol) și trăgea asupra lor. Zgomotul armei îl deștepta, dar întotdeauna era un vis, iar în alt vis atacul se repeta și în alt vis trebuia să-i omoare din nou.

Într-o dimineață nedeslușită de iulie l-a trezit prezența unor oameni necunoscuți (și nu zgomotul ușii când fusese deschisă) înalți în penumbra camerei, simplificați de această penumbră (întotdeauna în visele lui de groază fuseseră mai clari), atenți, nemișcați și fără grabă, își coborau ochii ca și când i-ar fi obligat la aceasta greutatea armelor. Alejandro Villari și un necunoscut, în sfârșit, dăduseră peste el. Printr-un gest le-a cerut să-l aștepte și s-a întors cu fața la perete, ca și când și-ar fi continuat

visul. A făcut-o, oare, pentru a trezi mila celor ce l-au ucis sau pentru că e mai puțin dur să suporți un fapt îngrozitor decât să ți-l închipui și să-l aștepți la nesfârșit sau - și acest lucru pare mai verosimil - pentru ca asasinii să fie un vis, cum fuseseră de atâtea ori, în același loc, la aceeași oră?

Într-o astfel de transă se afla în clipa când gloanțele au intrat în el.

trad. D. N.

OMUL DIN PRAG

Bioy Casares își cumpărase din Londra un pumnal ciudat cu lama triunghiulară și cu mânerul în formă de H; prietenul nostru Christopher Dewey, de la Consiliul Britanic, ne-a spus că astfel de arme se folosesc în mod obișnuit în Hindustan. Și-această împrejurare i-a îngăduit să-și amintească faptul că a lucrat în acea țară în timpul dintre cele două războaie *(Ultra Auroram et Gangen*, mi-amintesc că a rostit el, în latină, greșind un vers din Juvenal). Din povestirile pe care ni le-a spus în seara aceea, mă încumet s-o reconstitui pe cea care urmează. Textul meu îi va fi fidel: să mă scape Allah de ispita adăugării de scurte trăsături de circumstanță sau de agravarea aspectului exotic al celor relatate cu interpolări din Kipling. Povestirea are, cel puțin, o savoare veche și simplă, pe care ar fi păcat s-o pierd, precum cea din *O mie și una de nopți.*

*

„Locul precis al faptelor pe care vi le voi povesti are foarte puțină importanță. În plus, ce semnificație au la Buenos Aires nume ca Amritsar sau Udh? Îmi este suficient, prin urmare, să vă spun că în anii aceia, într-un oraș musulman, s-au petrecut tulburări, iar guvernul central a trimis un om foarte puternic pentru a impune ordinea. Acest om era scoțian, membru al unui clan vestit de războinici și avea în sânge o tradiție a violenței. L-am văzut o singură dată, dar nu-i voi uita părul negru, pometii ieșiți, nasul și gura lacomă, umerii lați și construcția vânjoasă de viking. În povestea mea din această seară se

va numi David Alexander Glencairn; se potrivesc amândouă numele pentru că au fost ale unor regi care au domnit cu o mână de fier. David Alexander Glencairn (trebuie să mă obișnuiesc cu numele acesta), bănuiesc, era un om temut; numai vestea sosirii lui a fost de ajuns pentru ca orașul să se liniștească. Aceasta nu l-a împiedicat să dea niște dispoziții foarte energice. Au trecut câțiva ani. Orașul și provincia trăiau în liniște: musulmanii și adversarii lor, acei *sikhs*, renunțaseră la vechile discordii și, imediat după aceea, Glencairn a dispărut. Bineînțeles, nu au lipsit zvonurile că l-ar fi sechestrat sau l-ar fi ucis.

Lucrurile astea le-am aflat de la șeful meu, pentru că cenzura era foarte puternică, iar ziarele nu au comentat (și, dacă-mi amintesc bine, nici n-au anunțat măcar) dispariția lui Glencairn. Un proverb spune că India e mai mare decât lumea; Glencairn, atotputernic, poate, în orașul care-i fusese încredințat printr-o semnătură în josul unui decret, nu era decât o simplă cifră din angrenajul administrației Imperiului. Cercetările poliției locale au rămas fără rezultat. Șeful meu s-a gândit că un polițist particular ar fi trezit mai puține bănuieli și ar fi avut mai mult noroc. Trei sau patru zile după aceea (în India măsurile sunt generoase) băteam fără prea mare speranță străzile opacului oraș în care dispăruse un om.

Am simțit, aproape instantaneu, prezența infinită a unei conjurații pentru a tăinui soarta lui Glencairn. *Nu există niciun suflet în orașul acesta* (am bănuit eu) *care să nu știe acest secret și care să nu fi jurat că îl va păstra.* Cei mai mulți dintre cei interogați dovedeau o ignoranță fără margini: nu știau cine este Glencairn, nu-l văzuseră niciodată, și niciodată nu auziseră vorbindu-se de el. Alții, în schimb. îl văzuseră în urmă cu un sfert de oră vorbind cu Cutare sau Cutare și uneori mă însoțeau chiar până la casa în care intraseră cei doi, unde nu se știa nimic despre așa ceva, sau mi se declara că abia de ieșiseră de câteva momente. Unuia din mincinoșii aceștia atât de preciși i-am

dat un pumn în față. Martorii au încuviințat supărarea mea și au fabricat alte minciuni. Nu le-am crezut, dar n-am avut curajul să nu le-ascult. Într-o după-amiază mi-au trimis un plic cu o fâșie de hârtie pe care se aflau niște semne…

Când am ajuns, soarele apusese. Cartierul era popular și sărăcăcios; casa, scundă; din stradă am văzut o succesiune de curți, iar în fund de tot o lumină. În ultima curte avea loc o ceremonie musulmană; a intrat un orb cu o lăută din lemn roșiatic.

La picioarele mele, nemișcat, asemenea unui lucru neînsuflețit, chiar în prag, se afla un om foarte bătrân. Vă voi spune cum era pentru că acest lucru pare cel mai important din toată povestirea. Anii care trecuseră peste el îl micșoraseră și-l șlefuiseră așa cum apele șlefuiesc o piatră, iar generațiile de oameni, o sentință. Era înfășurat în niște zdrențe lungi, așa mi s-a părut, iar turbanul care-i înconjura capul părea tot o zdreanță. Sub crepuscul, a ridicat spre mine o față întunecată și o barbă foarte albă. I-am vorbit pe nepregătite, pentru că pierdusem orice speranță, de David Alexander Glencairn. Nu m-a înțeles (poate că nu m-a auzit) și a trebuit să-i explic că mă aflu în căutarea unui judecător. Și, spunându-i aceste cuvinte, mi-am dat seama cât de zadarnică este interogarea acestui bătrân, pentru care prezentul nu-i decât un murmur neclar. *Omul acesta* (m-am gândit eu) *poate să-mi dea vești despre Rebeliune sau despre Akbar, dar niciodată despre Glencairn.* Și ceea ce mi-a spus a confirmat bănuiala mea.

— Un judecător! a articulat el cu o ușoară spaimă. Un judecător care s-a pierdut și pe care-l caută. Asta s-a petrecut pe când eram copil. Nu-mi amintesc când a fost asta, exact, dar încă nu murise Nikal Seyn (Nicholson) lângă zidurile din Delhi. Timpul care s-a scurs rămâne doar în amintiri, totuși, sunt în stare să povestesc ce s-a întâmplat atunci. Dumnezeu a vrut, în mânia sa, ca lumea să fie stricată; gurile erau pline de blesteme, fraude și înșelăciuni. Dar nu toți erau perverși și când s-a aflat că

regina a trimis un om care va aplica în această țară legile Angliei, cei mai puțini răi s-au bucurat, pentru că și-au dat seama că legea e mai bună decât dezordinea. Omul a sosit și n-a întârziat să ia măsuri, făcând abuzuri, oprimând, tăinuind delicte abominabile și vânzând cu bani grei tot felul de hatâruri. La început nu l-am învinovățit: justiția englezilor era necunoscută și aparentele fărădelegi ale noului judecător corespundeau, poate, unor rațiuni îndreptățite. *Totul are o justificare în cartea sa,* încercam noi să credem, dar asemănarea sa cu cei mai răi judecători din lume era evidentă și, în felul acesta, a trebuit să admitem că era pur și simplu un răufăcător. A devenit un tiran, iar bieții oameni (pentru a se răzbuna pe greșita speranță ce-și puseseră, cândva, în el) s-au gândit să-l sechestreze și să-l judece. A vorbi însă, nu ajunge. Trebuia să se treacă la fapte. Nimeni în afară de cei mai nepregătiți sau de cei mai tineri, n-a crezut că acest lucru ar fi putut să fie dus la bun sfârșit, dar miile de *sikhs* și musulmani și-au îndeplinit cuvântul dat. Astfel că. într-o bună zi, au împlinit, neîncrezători, ceea ce fiecăruia dintre ei i se păruse imposibil. L-au sechestrat pe judecător și l-au închis într-o fermă de la marginea orașului. După aceea i-au căutat pe cei pedepsiți de el, iar (în unele cazuri) pe orfani sau văduve, pentru că în anii aceia spada călăului nu se odihnise deloc. În sfârșit - și acest lucru a fost cel mai greu din toate - au căutat și au numit un judecător care să-l judece pe judecător.

Aici a fost întrerupt de niște femei care intrau în casă.

După aceea a continuat:

— E un lucru cunoscut de toți că nu există generație care să nu aibă patru oameni cinstiți și drepți care duc pe umeri universul și îl justifică în fața Domnului: unul dintre acești bărbați ar fi fost cel mai bun judecător. Dar unde să-i găsești dacă umblă necunoscuți și pierduți prin lume și nici ei înșiși, când se întâlnesc, nu se recunosc și nu știu de marea taină pe care o îndeplinesc? Cineva a fost de părere

că dacă destinul ni-i ascunde pe înțelepți, trebuie să-i căutăm pe smintiți. Și-această părere a prevalat. Cercetători și interpreți ai Coranului, doctori în legi, *sikhs* care poartă nume de lei și adoră un Dumnezeu al lor, hinduși care adoră mulțimi de dumnezei, călugări din Mahavira care ne învață că forma universului este cea a unui om cu picioarele desfăcute, adoratori ai focului și evrei negri au format tribunalul, dar sentința finală a fost încredințată aiurelii unui nebun.

Aici a fost întrerupt de niște persoane care părăseau ceremonia.

— Unui nebun, a repetat el, pentru ca înțelepciunea lui Dumnezeu să vorbească prin gura acestuia și să rușineze trufia oamenilor. Numele lui s-a pierdut sau nu s-a știut niciodată, dar se știe că rătăcea gol pe străzi, sau înfășurat în zdrențe, numărându-și degetele sau batjocorind arborii. Buna mea creștere s-a revoltat. Am declarat că a încredința unui nebun pronunțarea sentinței însemna anularea procesului.

— Acuzatul a acceptat judecătorul, mi s-a răspuns. Poate că și-a dat scama că, dat fiind pericolul în care s-ar fi aflat conjurații dacă l-ar fi lăsat în libertate, numai de la un nebun ar fi putut să scape de condamnarea la moarte. Am auzit că, atunci când i s-a comunicat cine îi va fi judecător, a izbucnit în râs. Din cauza numărului mare de martori, procesul a durat zile și nopți în șir.

Aici a tacut. Îl chinuia un gând. Pentru a spune ceva l-am întrebat câte zile a durat procesul.

— Cel puțin nouăsprezece, mi-a răspuns el.

Oamenii care părăseau casa l-au întrerupt din nou; vinul nu este îngăduit musulmanilor, dar aveau fețe și glasuri de bețivi. Unul, în trecere, s-a răstit la el.

— Nouăsprezece zile exact, a repetat el. Câinele infidel și-a ascultat sentința și cuțitul i-a fost înfipt în gât.

Vorbea cu o bucurie feroce. Și cu un alt glas a pus capăt povestirii sale:

— A murit fără frică; până și în cei mai răi există o virtute.

— Unde s-au petrecut toate astea? am întrebat. Într-o fermă?

Pentru prima oară m-a privit în ochi. După aceea m-a lămurit fără grabă, măsurându-și cuvintele:

— Am spus că într-o fermă a fost închis, dar nu că tot aici a fost judecat. L-au judecat în orașul acesta: într-o casă ca oricare alta, ca asta, de pildă. O casă nu poate să se deosebească de alta. Ceea ce interesează este să știi dacă este construită în infern sau în cer.

L-am întrebat care a fost soarta conjuraților.

— Nu știu, mi-a spus el. Întâmplarea asta s-a petrecut de mult și nimeni nu-și mai amintește de ei. Poate că i-au pedepsit oamenii, dar nu Dumnezeu.

Și cu astea, s-a ridicat. Mi-am dat seama că vorbele lui mă despărțeau de el, că, din clipa aceea, pentru el, eu nu mai existam. O amestecătură de bărbați și femei, din toate națiunile din Punjab a năvălit afară peste noi, rugându-se și cântând. Și aproape că ne-a călcat în picioare; m-a neliniștit faptul că din niște curți atât de mici, care păreau mai mult niște coridoare, ar fi putut să iasă atâta lume. Alții ieșeau din casele vecine; neîndoielnic, săriseră peste zid… Mi-am făcut loc cu îmbrânceli și înjurături. În ultima curte m-am întâlnit cu un om dezbrăcat, încununat cu flori galbene, pe care-l sărutau și-l îmbrățișau toți. În mâini avea o sabie. Era o sabie murdară, pentru că îl omorâse pe Glencairn, al cărui cadavru mutilat l-am găsit în grajdurile din fund.

trad. D. N.

ALEPH

O God, I could be bounded in a nutshell and count myself a King of infinite space.

Hamlet. II. 2.

But they will teach us that Eternity is the Standing still of the Present Time, a Nunc-stans *(as the Schools call it); which neither they, nor any else understand, no more than they would a* Hic-stans *for an Infinite greatnesse of Place.*

Leviathan, IV. 46.

În dimineața fierbinte de februarie când a murit Beatriz Viterbo, după o agonie îngrozitoare ce nu a căzut, nicio clipă măcar, nici în sentimentalism, nici în spaimă, am observat că reclamele de metal din Piața Constituției renovaseră nu mai știu ce anunț pentru țigările din tutun galben; lucrul acesta m-a durut pentru că mi-am dat seama că universul, vast și mișcător, deja se îndepărtase de ea și că această schimbare era prima dintr-o serie nesfârșită. Se va schimba universul, dar eu, nu - m-am gândit cu o melancolică vanitate; uneori, știu, zadarnica mea devoțiune o exasperase; dispărută, puteam să mă consacru memoriei sale, fără vreo nădejde, dar fără umilință. Mi-am amintit că pe treizeci aprilie era ziua ei de naștere; a merge, în ziua aceea, în casa din strada Goray pentru a-l

saluta pe tatăl său și pe Carlos Argentino Daneri, vărul său de frate, era un act de curtoazie, ireproșabil, poate chiar de neînlăturat. Voi aștepta din nou, în amurg, în sala cu ferestre din fier forjat, voi cerceta din nou împrejurările multelor portrete ale sale. Beatriz Viterbo, din profil, în culori; Beatriz cu mască, la carnavalul din 1921; Beatriz la prima comuniune: Beatriz în ziua nunții sale cu Roberto Alessandri: Beatriz, la puțin timp după divorț, luând prânzul la Clubul Hipic: Beatriz în Quilmes, cu Délia San Marco Porcel și Carlos Argentino; Beatriz cu pechinezul pe care i-l dăruise Villegas Hacdo: Beatriz din față și din trei sferturi, surâzând, cu mâna sub bărbie… Nu voi mai fi obligat să-mi justific prezența, ca altădată, prin ofrande ieftine de cărți: cărți ale căror pagini, în cele din urmă, am învățat să le tai pentru a nu descoperi, luni după aceea, că erau neatinse.

Beatriz Viterbo a murit în 1929; de-atunci n-am lăsat să treacă niciun treizeci aprilie fără să merg acasă la ea. Obișnuiam să fac acest lucru pe la șapte și un sfert și să rămân cam douăzeci și cinci de minute; cu fiecare an care trecea soseam puțin mai târziu și rămâneam ceva mai mult; în 1933, o ploaie torențială m-a favorizat: au fost obligați să mă invite la cină. N-am ratat, cum era și firesc, acest precedent favorabil; în 1934 am sosit după opt, cu un tort cum se fac în Santa Fe și am rămas, cu toată naturalețea, la masă. Astfel, în aceste aniversări melancolice și în van erotice, am primit confidențele treptate ale lui Carlos Argentino Daneri.

Beatriz era înaltă, fragilă, foarte puțin aplecată în față: în mersul ei (dacă un astfel de oximoron este îngăduit) avea ceva de prostie grațioasă, ca un început de extaz; Carlos Argentino e voinic, puternic, cu părul alb și trăsături fine. Îndeplinește nu știu ce funcție subalternă într-o bibliotecă neînsemnată din cartierele din Sud; e autoritar, dar, de asemenea, ineficace; până de curând profita de serile de petrecere pentru a nu ieși din casă.

După scurgerea a două generații s-ul itaflan și bogatele gesturi italienești supraviețuiau, încă, în el. Activitatea sa mentală era continuă, pasionată, schimbătoare și cu totul fără importantă. Abundă în analogii inutile și scrupule plictisitoare. Are (ca și Beatriz) mâini prelungi și frumoase. Câteva luni în șir a suferit de obsesia lui Paul Fort, mai mult din cauza ideii de glorie intangibilă decât din pricina baladelor sale. „Este prințul poeților francezi”, repeta cu infatuare. „În zadar te vei năpusti asupra lui; nu-l va atinge, nu, nici cea mai ascuțită dintre săgețile tale.”

La treizeci aprilie 1941 mi-am îngăduit să adaug la tort o sticlă de coniac. Carlos Argentino l-a gustat, i-a plăcut și, la capătul câtorva pahare, a dat drumul unei revendicări a omului modern.

— Îl evoc, a început cu o însuflețire inexplicabilă, în cabinetul său de lucru, ca și cum ar fi fost în turnul ogival al orașului, prevăzut cu telefoane, telegrafe, fonografe, aparate de radiotelefonie, cinematografe, lanterne magice, glosare, orare, concepte, buletine…

A adăugat că pentru un om înzestrat cu astfel de lucruri, a călători e un lucru inutil; secolul nostru, al douăzecilea, a schimbat legenda cu Mahomed și muntele; de-acuma, munții sunt cei care vin în jurul modernului Mahomed.

Mi s-au părut atât de stupide aceste idei, iar expunerea lor, atât de pompoasă și de lungă, încât am legat-o imediat de literatură; l-am întrebat de ce nu scrie. Firește, mi-a răspuns că a și făcut-o: concepțiile acestea și altele, la fel de noi, figurau în Cântul Augural, în Cântul Prologal și, în sfârșit, în Cântul prolog al unui poem la care lucra de mulți ani, fără *réclame,* fără hărmălaie asurzitoare, sprijinit de fiecare dată pe ceea ce se cheamă muncă și singurătate. Mai întâi dădea cale liberă imaginației, apoi corecta. Poemul se intitula *Pământul;* era vorba de o descriere a planetei, din care nu lipseau digresiuni pitorești, nici apostroful vesel.

L-am rugat să-mi citească ceva, oricât de scurt. A

deschis un sertar de la birou, a scos un mănunchi serios de foi de caiet marcate cu antetul Bibliotecii „Juan Crisóstomo Lafinur” și a citit cu o sonoră satisfacție:

> *Am cunoscut, precum grecul, cetățile de pe lume,*
> *Muncile, zilele cu lumini diferite, foamea din ele;*
> *Nu corectez nimic. Nu falsific vreun nume,*
> *Dar* voyage-*ul acesta este...* autour de ma chambre*.*

— Strofa aceasta, s-a oprit el, este desăvârșită. Primul vers captează interesul profesorului, academicianului și elenistului, iar dacă nu, pe cel al semidocților, sector foarte important al opiniei, cel de al doilea trece de la Homer la Hesiod (într-un omagiu implicit adus părintelui poeziei didactice), nu fără a reîntineri un procedeu a cărui origine se află în *Sfânta Scriptură,* cel al enumerării, înșiruirii sau îngrămădirii; cel de al treilea - barochism, decadentism sau cult pur și fonetic pentru formă? - constă din două emistihuri gemene; al patrulea, bilingv, îmi asigură sprijinul necondiționat al oricărui spirit sensibil pentru o plutire liberă a imaginației. Nu vreau să mai vorbesc și de rima bogată, nici despre cultura care îmi îngăduie - fără a fi pedant! - să acumulez în patru versuri trei erudite aluzii care cuprind treizeci de secole de aleasă literatură: cea dintâi este aluzia la *Odiseea*, cea de a doua la *Munci și zile*, la nemuritoarea bagatelă pe care ne-a hărăzit-o odihna fabricantului de savarine… Înțeleg o dată în plus că arta modernă are nevoie de balsamul râsului, de acel *scherzo.* În mod sigur, e vremea lui Goldoni!

Mi-a citit multe alte strofe care s-au bucurat de aprobarea și comentariul său dezlânat. Nu era nimic de reținut din ele; nici măcar nu le-am considerat mult mai rele decât primele. La scrierea lor participaseră

îndemânarea, resemnarea și întâmplarea; virtuțile pe care le descoperea Daneri erau ulterioare. Mi-am dat seama că munca poetului nu se rezuma la poezie; în primul rând se inventau tot felul de judecăți pentru a dovedi că poezia e admirabilă; firește, pentru el, această muncă ulterioară modifica poezia, dar nu o modifica și pentru ceilalți. Dicția lui Daneri era extravagantă. Stângăcia metrică l-a împiedicat, cu excepția câtorva cazuri, să transmită această extravaganță poemului său.[18]

O singură dată în viața mea am avut ocazia să parcurg cei cincisprezece mii de dodecasilabi din *Polyolbion*. Această epopee topografică în care Michael Draylon a transcris fauna, flora, hidrografia, orografia, istoria militară și monahală din Anglia; sunt sigur că acest produs considerabil, dar limitat, este mai puțin plictisitor decât vasta lucrare asemănătoare a lui Carlos Argentino. Acesta își propusese să verifice toată rotunjimea pământului; în 1941 terminase deja cu câteva hectare din Queensland, mai bine de un kilometru din râul Ob, un gazometru din nord de Veracruz, principalele case de comerț din Concepción, casa Marianei Cambaceres de Alvear din strada 11 Septembrie, din Belgrano, o baie turcească din apropierea cunoscutului acvariu Brighton. Mi-a citit anumite părți despre zona austraflană a poemului său; acestor alexandrini lungi le lipsea mobilitatea prefeței. Copiez o strofă:

Știe-se. În dreapta stâlpului obișnuit
(Sosind, bineînțeles, dintre nord-nord-vest)
Se plictisește un schelet. — Culoarea? Alb-

[18] Cu toate acestea, îmi amintesc de următoarele versuri ale unei satire în care i-a biciuit cu rigoarea sa pe poeții slabi:

Acesta dă poemului războinică armură
De erudiție; celălalt îi aduce noblețe.
Amândoi bat zadarnic ridicole aripi…
Am uitat, aveți grijă, factorul FRUMUSEȚE!.

albastru –
Care dă curții oilor o înfățișare de templu.

— Două lucruri de mare curaj! a strigat el exaltat. Te și aud, parcă, repetându-le. Mai întâi epitetul *obișnuit*, care subliniază, în mod foarte exact, *en passant*, inevitabilul plictis al muncilor agricole și păstorești, plictis pe care nici *Georgicele,* nici laureatul nostru *Don Segundo* n-a avut niciodată curajul să-l denunțe atât de direct. Al doilea lucru este *se plictisește un schelet*, de un energic prozaism, pe care un fandosit l-ar excomunica cu toată oroarea, dar pe care un critic de gust ar aprecia-o mai mult chiar decât propria-i viață. Întregul vers, în plus, e bătut în carate. Cel de al doilea emistih stabilește un dialog foarte viu cu cititorul; îi stârnește curiozitatea, îi pune o întrebare și-i răspunde pe loc… Și ce mai poți să zici de acest *alb-albastru*? Acest termen pitoresc sugerează cerul, factor extrem de important al peisajului austraflan. Fără această evocare, tonurile acuarelei ar fi destul de sumbre și cititorul s-ar vedea constrâns să închidă cartea, rănit în cel mai intim colțișor ai sufletului său de o incurabilă și neagră melancolie.

Spre miezul nopții am reușit să plec.

Două duminici mai târziu Daneri m-a chemat la telefon, pentru prima dată în viața mea. Mi-a propus să ne vedem pe la patru, „pentru a servi laptele împreună în barul-salon pe care progresiștii Zunino și Zungri - ți-amintești, proprietarii casei mele - îl inaugurează la colțul străzii; local pe care trebuie să-l cunoști” . Am acceptat mai mult cu resemnare decât cu entuziasm. Cu mare greutate am putut să găsim o masă: „barul-salon”, modernizat până la ostentație, era cu o idee mai puțin îngrozitor decât îmi închipuisem eu; la mesele din jur, publicul excitat vorbea despre banii investiți de către Zunino și Zungri fără niciun fel de precupețire. Carlos Argentino părea uimit de nu știu ce amănunte ale instalației de lumină (pe care,

neîndoielnic, le cunoștea) și mi-a spus cu o anume severitate:

— În pofida voinței tale, trebuie să recunoști că localul acesta se poate măsura cu cele mai bune și renumite localuri din Flores.

Mi-a recitit după aceea patru sau cinci pagini din poem. Le corectase după un depravat principiu al ostentației verbale: acolo unde înainte scrisese *albastru,* acum apărea *albăstrui*, *albăstrișor* și chiar *albăstruriu.* Cuvântul *lăptos* nu era îndeajuns de urât pentru el; în descrierea unei spălătorii de lână, preferase *lactant*, *lactic, lactație, lactozie…* A rânjit la niște critici imaginari; după aceea, mai înțelegător cu ei, i-a asemănat cu oamenii aceia „care nu dispun de metale prețioase, nici de piese cu aburi, laminatoare sau acid sulfuric pentru a bate monedă, dar care pot *să indice altora* locul unde se află un tezaur” . În continuare, a criticat *prologomania* „de care și-a bătut joc în grațioasa prefață la Don Quijote, Principele Ingenuității” . A admis, totuși, să apară pe coperta noii opere un prolog strălucitor, o acoladă semnată de o pană ascuțită, ca de lăncier. A mai adăugat că se gândea să publice primele cântece ale poemului. Abia atunci mi-am dat seama de această deosebită invitație telefonică; omul o să-mi ceară să-i prefațez pedantul talmeș-balmeș. Spaima mea s-a dovedit însă fără temei: Carlos Argentino mi-a spus, cu încântată admirație, că nu credea să greșească dacă va califica drept foarte solid prestigiul câștigat în toate cercurile de către omul de litere Álvaro Melián Lafinur, în cazul în care aș aranja cu aceasta să-i înfrumusețeze, cu prefața sa, poemul. Pentru a evita cea mai de neiertat înfrângere, urma ca eu să mă fac purtătorul de cuvânt a două merite incontestabile: perfecțiunea formală și rigoarea științifică, „pentru că această vastă grădină de tropi, de metafore și de eleganță nu poate tolera nici un singur amănunt care să fie în afara adevărului absolut” . Mi-a mai spus că Beatriz a fost întotdeauna în relații bune

cu Álvaro.

Am primit. Am primit fără șovăială. Și i-am spus, pentru mai multă siguranță, că nu voi vorbi cu Álvaro luni, ci joi: în timpul cinei care încheia de obicei reuniunea de la Clubul Scriitorilor. (Nu exista o astfel de cină, dar e absolut cert că întâlnirile au loc joia, lucru pe care Carlos Argentino Dancri îl putea verifica în ziare și asta dădea o oarecare certitudine cuvântului meu.) I-am mai spus că înainte de a aborda discuția despre prefață va trebui să-i fac o descriere a operei. Ne-am despărțit; când am cotit pe Bernando de Irigoyen, mi-am dat seama că nu-mi rămâneau decât două soluții: a) să vorbesc cu Álvaro și să-i spun că acel văr de frate al Beatricei (acest eufemism explicativ îmi va permite să rostesc numele ei) elaborase un poem în care părea să sporească la infinit posibilitățile cacofoniei și haosului: b) să nu vorbesc cu Álvaro. Cu toată luciditatea, am început să cred că voi opta pentru b.

Vineri dimineața, de la prima oră, telefonul a început să mă neliniștească. Eram revoltat de faptul că instrumentul acesta care, cândva, a cunoscut vocea irecuperabilă a Beatricei, putea să coboare la plângerile inutile și, poate, colerice ale înșelatului Carlos Argentino Daneri. Din fericire, nu s-a petrecut nimic grav - în afară de pica inevitabilă ce mi-a inspirat-o acest om care-mi dăduse o sarcină delicată și, mai apoi, uita de acest lucru.

Telefonul a încetat să mă mai tortureze, dar, la sfârșitul lui octombrie, Carlos Argentino Daneri mi-a vorbit iarăși. Era foarte agitat: la început nu i-am recunoscut vocea. Cu tristețe și furie mi-a spus, mai mult îngânându-se pe el însuși, că mărginiții de Zunino și Zungri, sub pretextul măririi localului lor, aveau să-i demoleze casa.

— Casa părinților mei! Casa mea, bătrâna casă din strada Garay! mi-a repetat el, uitându-și probabil, tristețea în tonul cu care-mi vorbea.

Nu mi-a fost greu să-i împărtășesc amărăciunea. După patruzeci de ani, orice schimbare este un simbol detestabil

al trecerii vremii: în afară de asta, era vorba de o casă care, pentru mine, însemna Beatriz. Am vrut să-i lămuresc această trăsătură atât de delicată, dar interlocutorul meu nu m-a auzit. Mi-a spus doar că în cazul când Zunino și Zungri vor persista în această idee absurdă, avocatul său, Zunni, le va cere *ipso facto* daune și prejudicii, obligându-i să plătească o sută de mii în monedă națională.

Numele lui Zunni m-a impresionat: biroul său dintre Caseros și Tacuarí e de o seriozitate proverbială. L-am întrebat dacă îl și angajase în această problemă. Mi-a spus că avea să-i vorbească în după-amiaza acelei zile. A șovăit și, după aceea, cu o voce calmă, impersonală, ca atunci când ne pregătim să încredințăm cuiva un secret foarte intim, mi-a mărturisit că pentru a termina poemul casa îi era absolut indispensabilă, căci într-un colț din subsol exista un Aleph. În același timp m-a lămurit că un Aleph este unul din punctele spațiului care conține toate celelalte puncte.

— E în subsolul sufrageriei, mi-a explicat el, cu același glas pierdut din pricina neliniștii. E al meu, absolut al meu, pentru că eu l-am descoperit, în copilărie, înainte de a mă duce la școală. Scara subsolului este înaltă; unchii mei îmi interziseseră să cobor, dar cineva mi-a spus că în subsol există o lume întreagă. Am aflat mai târziu că era vorba de un cufăr[19] uriaș, iar eu am înțeles lume. Am coborât în taină: am alunecat pe scară. Am căzut. Deschizând ochii am văzut Aleph-ul.

— Aleph-ul? l-am întrebat eu.

— Da, punctul în care se află, fără a se confunda, toate locurile planetei, văzute din toate unghiurile. Nu i-am relevat nimănui descoperirea mea și am mai coborât și altădată. Copil, pe atunci, nu-mi dădeam seama că privilegiul acesta îmi fusese acordat pentru ca, acum, om în toată puterea, să dăltuiesc acest poem. Zunino și Zungri

[19] Joc de cuvinte intraductibil: *baúl* înseamnă cufăr, *mundo* înseamnă lume, iar *mundo baúl,* cufăr mare. *(n. tr.).*

nu vor putea să-mi răpească acest lucru, nu, de o mie de ori nu! Cu Codul în față, doctorul Zunni va dovedi că Aleph-ul meu este *inalienabil.*

Am încercat să raționez.

— Bine, dar subsolul nu-i întunecat?

— Adevărul nu încape într-o inteligență revoltată. Dacă toate punctele de pe pământ se află în Aleph, aici se vor afla toate lămpile, toate luminile și toate sursele de lumină.

— Mă voi duce imediat să-l văd.

Și am întrerupt convorbirea înainte de a mi se spune că mi-e interzis. Uneori, pentru a înțelege dintr-o dată o serie întreagă de trăsături doveditoare, mai înainte nebănuite, este de-ajuns să afli un singur lucru; m-am înspăimântat de faptul că până atunci nu înțelesesem că acest Carlos Argentino era un nebun. Toți Viterbii, la urma urmei… Beatriz (eu însumi obișnuiesc să mi-o spun) era o femeie, o fetiță de o clarviziune aproape implacabilă, plină, însă, de neglijență, distracție, dispreț și adevărate cruzimi, care necesitau, poate, o explicație patologică. Nebunia lui Carlos Argentino m-a umplut de o fericire bolnavă: în intimitate, întotdeauna ne detestaserăm.

În strada Garay, servitoarea mi-a spus să am bunătatea și să aștept. Copilul se afla, ca de obicei, la subsol, developând fotografii. Lângă un vas fără nicio floare, alături de pianul inutil, surâdea (mai mult atemporal decât anacronic) marele portret al Beatricei, în culori stupide. Nu putea să mă vadă nimeni; într-un acces de disperată duioșie m-am apropiat de portret și i-am vorbit:

— Beatriz, Beatriz Elena, Beatriz Elena Viterbo, Beatriz cea atât de îndrăgită, Beatriz cea pierdută pentru totdeauna, sunt eu, sunt Borges.

Carlos a intrat puțin după aceea. Era foarte tăcut; mi-am dat seama că nu era în stare să se mai gândească decât la pierderea Aleph-ului.

— Un păhărel de pseudo-coniac, a cerut el, și te vei scufunda în subsol. Știi foarte bine că decubitul dorsal este

indispensabil. Tot așa, întunericul, nemișcarea și o anume obișnuință a văzului. Te vei culca pe dușumeaua de scânduri și-ți vei fixa privirile pe cea de-a nouăsprezecea treaptă a scării. În clipa aceea eu ies, las să cadă chepengul și rămâi singur. Un rozător oarecare te face să-ți fie frică. E o treabă ușoară! La câteva minute după aceea, vezi Aleph-ul. Microcosmosul alchimiștilor și cabaliștilor, proverbialul nostru prieten concret, acel *multum in parvo!*

În sufragerie a ținut să adauge:

— Bineînțeles, dacă n-ai să-l vezi, incapacitatea ta nu anulează dovezile mele… Coboară: foarte repede vei putea stabili un dialog cu toate imaginile Beatricei.

Am coborât de îndată, sătul de cuvintele lui dezlânate. Subsolul, puțin mai larg decât scara, părea mai mult o fântână. Am căutat în zadar să descopăr cufărul de care-mi vorbise Carlos Argentino. Niște lăzi cu sticle și câțiva saci de lână. Într-un colț, Carlos a luat un sac, l-a îndoit și l-a așezat într-un loc precis.

— Perna este destul de proastă, mi-a explicat, dar dacă o ridic un singur centimetru, n-ai să vezi nimic și te vei rușina tu însuți de tine. Întinde-te la pământ și numără nouăsprezece trepte.

Am îndeplinit ordinele lui prostești și, în cele din urmă, m-a lăsat singur. A închis chepengul; întunericul, în ciuda unei crăpături, mi s-a părut total. Și, imediat, am înțeles pericolul în care intrasem: mă lăsasem sechestrat de un nebun, după ce îmi dăduse să beau otravă. Fanfaronada lui Carlos mă făcea să cred că n-o să văd nimic; Carlos, pentru a-și apăra delirul, pentru a nu afla că era nebun, *trebuia să mă ucidă*. M-a încercat o indispoziție pe care am pus-o pe seama poziției rigide și nu a acțiunii narcoticului. Am închis ochii, i-am deschis. Și-atunci am văzut Aleph-ul.

Ajung, aici, la inefabilul centru al povestirii mele; de aici încolo începe disperarea mea de scriitor. Orice limbaj este un alfabet de simboluri a cărui întrebuințare presupune un

trecut pe care interlocutorii să-l cunoască; cum să transmiți altora infinitul Aleph-ului pe care înțelegerea mea cutezătoare abia de-l cuprinde? Misticii, într-o transă asemănătoare, vorbesc de simboluri: un persan, pentru a vorbi de Dumnezeu, vorbește de o pasăre care, într-un anume fel, reprezintă toate păsările; Alanus de Insulis, de o sferă al cărei centru se află pretutindeni, iar circumferința nicăieri; Ezechiel, de un înger cu patru fețe care se îndreaptă, în același timp, spre răsărit, apus, nord și sud. (Nu amintesc în zadar aceste asemănări neînțelese; au o oarecare legătură cu Aleph.) Poate că zeii nu-mi vor refuza descoperirea unei imagini echivalente, dar aceste rânduri vor rămâne contaminate de literatură și neadevăr. Cel puțin, problema fundamentală rămâne insolubilă; enumerarea, măcar parțială, a unei înlănțuiri infinite. În momentul acesta extraordinar am văzut milioane de lucruri plăcute sau îngrozitoare; nimic nu m-a înfricoșat mai mult decât faptul că toate ocupau același punct, fără suprapunere și fără transparență. Ceea ce au văzut ochii mei s-a petrecut simultan: transcriu, însă succesiv, așa cum îngăduie limbajul. Ceva-ceva, totuși, voi surprinde așa cum am văzut.

În partea de jos a treptei, în dreapta, am văzut o mică sferă roșu-violetă de o strălucire aproape orbitoare. La început am crezut că se rotește; după aceea, am înțeles că această mișcare era o iluzie produsă de amețitorul spectacol pe care-l închidea în ea. Diametrul Aleph-ului era de vreo doi-trei centimetri, dar spațiul cosmic se afla aici, fără ca mărimea să-i fie micșorată. Orice lucru (fața oglinzii, să zicem) era un infinit de lucruri, pentru că eu îl vedeam din toate punctele universului. Am văzut marea, zorii și după-amiaza, mulțimile din America, un păianjen de argint în centrul unei piramide negre, un labirint distrus (era Londra), nesfârșite priviri apropiindu-se și scrutându-se în mine ca într-o oglindă, am văzut toate oglinzile de pe lume și niciuna nu mi-a surprins chipul, am văzut, într-o

curte din strada Soler, aceeași dușumea pe care o văzusem, în urmă cu treizeci de ani, într-o casă din Fray Bentos, am văzul ciorchini, zăpadă, tutun, panglici de metal, aburi de apă, convexe deșerturi ecuatoriale și fiecare firișor de nisip, am văzut o femeie din Inverness pe care nu o voi uita niciodată, i-am văzut părul provocator, trupul înalt, am văzut un cancer la sân, am văzut un cerc de pământ arid într-o potecă unde înainte fusese un copac, am văzut o vilă din Adrogué, un exemplar din prima versiune englezească a lui Plinius, cea a lui Philemon Holland, am văzut, în același timp, fiecare literă de pe fiecare pagină (de când eram mic mă minunam de faptul că literele, închise într-o carte, nu se amestecă și nu se pierd peste noapte), am văzut noaptea și ziua în care mă aflam, am văzut un apus de soare în Querétaro care părea să reflecte culoarea unui trandafir din Bengal, am văzut un dormitor fără nimeni în el, am văzut într-un cabinet din Alkmaar un glob pământesc între două oglinzi care-l multiplicau la nesfârșit, am văzut cai cu coama în vânt pe o plajă a Mării Caspice, în zori, am văzut osatura delicată a unei mâini, am văzut supraviețuitorii unei bătălii, am văzut o pereche de cărți de joc spaniole într-o vitrină din Mirzapur, am văzut umbrele înclinate ale unor ferigi dintr-o seră, am văzut tigri, pistoane, bizoni, talazuri și armate, am văzut toate furnicile de pe pământ, am văzut un astrolab persan, am văzut, în sertarul unui birou (scrisul m-a făcut să tremur), scrisori obscene, de necrezut, precise, pe care Beatriz i le trimisese lui Carlos Argentino, am văzut un monument îndrăgit din Chacarita, am văzut relicva îngrozitoare a celei ce, cu atâta delicatețe, fusese Beatriz Viterbo, am văzut circulația nevăzută a sângelui meu, am văzut angrenajele iubirii și modificările morții, am văzut Aleph-ul din toate punctele, am văzut în Aleph pământul, am văzut chipul meu, viscerele mele, am văzut chipul tău, m-a cuprins amețeala și am plâns, pentru că ochii mei văzuseră acest obiect secret și conjectural, al

cărui nume oamenii îl intuiesc, dar nimeni nu l-a văzut: neconceputul univers. M-a încercat o venerație fără sfârșit și o nemărginită compasiune.

— Ai rămas paf de-atâta cercetare a locurilor unde nu te poți duce, a spus un glas jovial și totodată plictisit. Chiar dacă ți-ai zbura creierii, n-ai să-mi poți plăti nici într-un secol această revelație. Ce observator extraordinar, Borges, omule!

Picioarele lui Carlos Argentino ocupau treapta cea mai de sus. În penumbra bruscă, am îndrăznit să mă ridic și să îngaim:

— Extraordinar. Da, extraordinar!

Indiferența glasului meu m-a uluit. Neliniștit, Carlos Argentino insista:

— Ai văzut totul bine, în culori?

În clipa aceea am descoperit răzbunarea mea. Binevoitor, pios până la necuviință, nervos, evaziv, i-am mulțumit lui Carlos Argentino Daneri pentru ospitalitatea subsolului său și l-am sfătuit să profite de demolarea casei pentru a se îndepărta de metropola pernicioasă care pe nimeni, crede-mă, pe nimeni nu-l iartă. Am refuzat cu suavă energie să discut Aleph-ul: l-am îmbrățișat, despărțindu-mă și i-am repetat faptul că seninătatea și câmpia sunt doi mari medici.

În stradă, pe scările din Constitución, la subsol, toate chipurile mi s-au părut familiare. M-am temut că nu mă va părăsi niciodată senzația întoarcerii. Din fericire, după câteva nopți de insomnie, uitarea mi-a revenit din nou.

Post-scriptum din prima zi de martie a anului 1943. La șase luni după demolarea imobilului din strada Garay, Editura Procust nu s-a înspăimântat de lungimea considerabilă a poemului și a pus în vânzare o selecție de „fragmente argentiniene”. Merită amintit ce s-a petrecut după aceea. Carlos Argentino Daneri a primit cel de-al

doilea premiu național de literatură.[20] Primul i-a fost acordat doctorului Aita; al treilea, doctorului Mario Bofanti; în mod cu totul de necrezut, opera mea *Cărțile de joc ale trișorului* n-a întrunit niciun vot. Neînțelegerea și invidia au triumfat încă o dată! N-am mai reușit de mulți ani să-l revăd pe Carlos Argentino; din ziare aflu că foarte curând ne va oferi un volum nou. Norocosul său condei (neînvins de Aleph) s-a consacrat versificării rezumatelor lui Acevedo Díaz.

Vreau să adaug două observații: una, despre natura Aleph-ului; alta, despre numele său. Acesta, după cum se știe, este prima literă din alfabetul limbii sacre. Aplicarea lui la povestirea mea nu pare întâmplătoare. Pentru Cabală, această literă reprezintă acel En Soph, divinitatea pură și nemărginită; s-a spus, de asemenea, că are forma unui om care arată cerul și pământul, pentru a ne arăta că lumea de jos este oglinda și harta celei de sus; pentru *Mengenlehre*, este simbolul numerelor transfinite, în care întregul nu este mai mare decât partea. Eu doream să știu: Carlos Argentino a ales acest nume sau l-a citit, *aplicat altui punct în care converg toate punctele*, în vreun text din nenumăratele texte pe care Aleph i le-a arătat în casa sa? Oricât ar părea de necrezut, sunt sigur că există (că a existat) un alt Aleph, cred că Aleph-ul din strada Garay era un Aleph fals.

Mă explic. Prin 1867, căpitanul Burton a îndeplinit funcția de consul britanic în Brazilia; în iulie 1942, Pedro Henríquez Ureña a descoperit în Biblioteca din Santon un manuscris al acestuia, în care era vorba de o oglindă pe care Orientul o atribuie lui Iskandar Zu al-Kamayn sau lui Alexandru cel Mare din Macedonia. În cristalul acesteia se

---

20 „Am primit îndurerata ta felicitare” - mi-a scris el. „Bufonerii, lamentabilul meu prieten, din invidie, dar vei recunoaște - chiar dacă te înăbuși - că de data aceasta am putut să-mi împodobesc tichia cu pana cea mai roșie, iar turbanul meu, cu cel mai scump rubin de *calif.*”.

reflectă întreg universul. Burton menționează aceste artificii învecinate - cea de-a șaptea cupă al lui Kai Josrú, oglinda pe care Tarik Benzeyad a găsit-o într-un turn *(1001 de nopți*, 272), oglinda pe care Lucian din Samosata a putut s-o examineze pe lună (*Adevărata istorie* 1. 26), lancea strălucitoare pe care prima carte din *Satyricon*, de Capella, o atribuie lui Jupiter, oglinda universală a lui Merlin, „rotundă și goală, asemănătoare unei lumi de sticlă” *(The Faerie Queene*, III, 2, 19) - și adăugă aceste curioase cuvinte: Dar cele dintâi (în afară de defectul inexistenței) sunt simple instrumente optice. Cei credincioși, cei care sosesc la moscheea Amr, în Cairo, știu foarte bine că universul se află în interiorul uneia dintre coloanele de piatră care înconjoară curtea centrală… Nimeni, bineînțeles, nu a putut să-l vadă, dar cei care-și apropie urechea de suprafața lor, la puțin timp, percep murmurul său uriaș… Moscheea datează din secolul al VII-lea; coloanele provin de la alte temple ale religiilor de dinaintea Islamului, așa cum a scris Abenjaldún: *„În republicile fondate de nomazi, sprijinul străinilor este indispensabil în tot ceea ce reprezintă zidăria” .*

Există un Aleph în adâncul pietrei? L-am văzut, oare, când am văzut toate lucrurile și am uitat? Mintea noastră este poroasă față de uitare; eu însumi falsific și pierd, sub tragica eroziune a anilor, trăsăturile Beatricei.

Estelei Canto

trad. D.N.

Epilog

În afară de *Emma Zunz* (al cărei subiect splendid, cu mult superior tratării lui temerare, mi l-a dat Cecilia Ingenieros) și *Istoria războinicului și a prizonierei,* care-și propune să interpreteze două întâmplări absolut reale, povestirile din această carte aparțin genului fantastic. Dintre toate, prima este cea mai elaborată; tema ei este efectul pe care nemurirea l-ar aduce oamenilor. Acestei schițe de etică pentru nemuritori îi urmează *Mortul*: în această poveste, Azevedo Bandeira este un om din Rivera sau din Cerro Largo și, de asemenea, o divinitate rudimentară, o versiune mulatră și nesupusă a incomparabilului Sunday, eroul lui Cherterton. (În capitolul XXIX din *Decline and Fall of the Roman Empire* este istorisit un destin asemănător celui al lui Otálora, dar mult mai măreț și mai de necrezut.) Despre *Teologii* e suficient să spunem că sunt un vis, un vis mai degrabă melancolic, asupra identității personale; *Biografia lui Tadeo Isidoro Cruz* este o glosă după Martín Fierro. Unei picturi a lui Watts, făcută în 1896, îi datorez *Casa lui Asterion* și firea bietului protagonist. *Cealaltă moarte* este o închipuire despre timp, pe care am auzit-o în lumina unor rațiuni ale lui Pier Damiani. Nimeni nu a dorit mai mult ca mine ca Germania să fie înfrântă în cel de-al doilea război; nimeni n-a putut simți mai mult decât mine tragedia destinului german; *Deutsches Requiem* încearcă să înțeleagă acest destin, pe care n-au știut să-l deplângă, nici măcar să-l bănuiască „germanofilii” noștri, cei care nu știu nimic despre Germania. *Scriptura zeului* a fost judecată cu multă generozitate; jaguarul m-a obligat să pun în gura unui „mag al piramidei din Qaholom” argumente ale

cabaliștilor sau teologilor. În *Zahirul* și *Aleph* cred că observ o oarecare influență din povestea *The Cristal Egg* (1899) de Wells.

J.L.B.
Buenos Aires, 3 mai 1949

Post-scriptum din 1952. Am introdus patru piese noi în această reeditare. *Abenjacán el Bojarí, mort în labirintul său* nu este (mi se spune) cine știe ce, în ciuda titlului îngrozitor. Putem considera că este o variațiune după *Cei doi regi și cele două labirinturi* pe care caligrafii au intercalat-o în *1001 nopți* și pe care prudența lui Galland a omis-o. Cât despre *Așteptarea,* pot spune că a fost sugerată de o cronică polițistă pe care Alfredo Doblas mi-a citit-o în urmă cu vreo zece ani, în timp ce clasificam cărțile după Manualul Institutului Bibliografic din Bruxelles, cod pe care l-am uitat în întregime, mai puțin că lui Dumnezeu îi corespunde numărul 231. Subiectul din cronici era un turc; l-am făcut itaflan pentru a-l înțelege mai ușor. Momentana și repetata apariție a unei mici mănăstiri ce se afla la colțul străzii Paraná, din Buenos Aires, mi-a oferit povestirea intitulată *Omul din prag;* am situat-o în India pentru ca neverosimilul să fie tolerabil.

J.L.B.

trad. D. N.

FĂURITORUL
(1960)

Traduceri de
CRISTINA HĂULICĂ și ANDREI IONESCU

Prezentare

Făuritorul este un volum mixt, alcătuit din narațiuni scurte și din poeme. Povestirile cu aspect de parabolă reiau succint temele și motivele unui univers deplin structurat în această fază (care se deschide cu volumul *Ficțiuni),* pe care scriitorul îl îmbogățește cu variațiuni noi, cu nuanțe și accente care-i precizează contururile, fără însă a-i modifica alcătuirea de bază. Dezinvoltura ne cucerește de la primele pagini, dedicate amintirii lui Leopoldo Lugones, cu care intră în modul cel mai firesc, sărind peste bariera cronologiei, într-un dialog de mare cordialitate. Scena este doar „aparent imposibilă", și numai pentru cititorul îmbâcsit de prejudecățile realismului pozitivist. În fond, pentru Borges și cititorii săi fideli, care acceptă coordonatele universului său fantastic și concepția despre literatură ca „vis deliberat și dirijat", acest dialog este, nu numai cât se poate de firesc, ci și necesar, pentru că - așa cum constată în finalul dedicației - moartea sa va transforma cronologia într-o „lume de simboluri", și de aceea poate să afirme cu deplină îndreptățire că „eu ți-am oferit această carte și domnia ta ai acceptat-o" .

Povestirea *Făuritorul*, care dă titlul volumului, este evocarea scriitorului prin excelență, rapsodul orb, autor al cărților arhetipale ale antichității, în care răsună „un zvon de oameni apărând un templu pe care zeii n-aveau să-l salveze și un zvon de corăbii negre ce caută pe mări o insulă iubită, zvonul acelor Odisee și Iliade spre care îl chema destinul" . Tot mai des vor apărea asemenea evocări cu reflecții asupra condiției artistului, în care se îmbină fericit eseistica erudită și mărturia personală cea mai directă.

Câtă emoție înfiorată străbate convorbirea cu Macedonio Fernández *(Dialog pe marginea unui dialog),* în care nevoia de comunicare nestânjenită este atât de intensă, încât îi sugerează ideea de a se sinucide, pentru a putea astfel să stea de vorbă fără a fi deranjați de contingent. Finalul („Sincer să fiu, nu-mi amintesc dacă în noaptea aceea ne-am sinucis ori nu”) este un mod de a spune că literatura are pentru el o componentă quevedianã, a unei perspective de dincolo de mormânt, și că desprinderea de materia efemeră sporește trăirile spiritului în acea zonă amplu reverberantă a intersecției realului cu visul.

Vechile motive obsedante: tigrul, oglinda, urzeala, misterul identității, incertitudinile, reapar în forme tot mai pure, rod al decantării lor în timp. Iată finalul meditației despre eroul argentinian Martín Fierro și implicit despre vicisitudinile „comune și eterne” care alcătuiesc materia artei: „Un *gaucho* își implântă cuțitul într-un bărbat cu fața întunecată, îl zvârle apoi ca pe o traistă de oase, îl privește zvârcolindu-se și murind, se apleacă să-și șteargă cuțitul, își dezleagă armăsarul și încalecă încet, ca să nu se creadă că fuge. Și ce s-a petrecut o dată se repetă mereu, la nesfârșit; arătoasele oștiri s-au spulberat și n-a rămas decât o umilă înfruntare cu cuțite; visul unuia este parte din memoria tuturor” .

Într-o confruntare de planuri (arta și viața, veșnicia și efemerul) din *Parabola palatului* simțim dramatismul care va reveni, în finalul volumului, în sfâșietoarea meditație asupra identității esențiale a artistului intitulată *Borges și eu.* Sentimentul hipnotic al vieții domină acest univers al misterului și problemelor ultime ale existenței: „Necontenit, realul se confunda cu visul, sau, mai bine zis, realul era una din configurațiile visului”. Ultima interpretare pe care o propune pentru năruirea palatului și alcătuirea literară care i se substituie mută lucrurile din planul legendei în acela al realului implacabil: „A fost de ajuns (se spune) ca poetul să rostească poemul pentru ca

palatul să dispară, abolit, parcă, și fulgerat de ultima silabă. Asemenea legende nu sunt, de bună seamă, decât simple ficțiuni literare. Poetul era sclavul împăratului și a murit ca atare; poemul a căzut pradă uitării pentru că merita uitarea, și urmașii lui caută încă, și nu vor mai găsi în veci, cuvântul care să cuprindă universul".

Reluări ale definiției literaturii ca „vis deliberat și dirijat" aflăm în parabolele despre Dante, Cervantes și Shakespeare. Ultimului i-a inspirat pasaje ilustre tocmai această stare ambiguă dintre vis și veghe (care este, în fond, un vis ce nu știe că visează) sau, cum spune Borges, „fundamentala identitate dintre a exista, a visa și a reprezenta". De aceea, glasul lui Dumnezeu îi răspunde că nu trebuie să ceară o identitate precisă, să fie „unul și el însuși": „Nici eu nu sunt; și eu am visat lumea așa cum tu ți-ai visat opera, iubite Shakespeare, iar între înfățișările visului meu te afli tu, care ești, ca și mine, mulți și nimeni" .

Ideea universului ca scriitură a unei divinități nepătrunse reapare în *Infernul, I. 32,* împletită cu justificarea vieții prin artă. Glasul lui Dumnezeu se adresează aici tigrului care jinduiește cruzime și dorința de a sfâșia, cu vorbe ce vor trezi în el o „întunecată resemnare": „Trăiești și vei muri în temnița aceasta pentru ca un om pe care eu îl știu să te privească de un anumit număr de ori și apoi să nu te poată da uitării și să-ți pună făptura și simbolul într-un poem, care își are locul precis în urzeala universului. Înduri captivitatea, însă vei dărui acelui poem un cuvânt". Dar dacă „mersul lumii este prea complex pentru naivitatea unei fiare", nici pentru om nu este mai ușor să-i descifreze tainele: „Ani mai târziu, la Ravenna, Dante își trăia clipele de pe urmă, la fel de nejustificat, la fel de singur ca oricare alt om. În clipa unui vis, Dumnezeu îi dezvăluie tainicul rost al vieții și al migalei sale: Dante, uimit, află în sfârșit cine era și ce era și binecuvântă amărăciunile îndurate. Tradiția povestește

că, la deșteptare, simți că a primit și a pierdut un lucru infinit, ceva ce nu putea recupera, și nici măcar întrezări, căci mersul lumii este prea complex pentru naivitatea unui om” .

În sfârșit, identitatea vis-realitate în sensul proliferării visului și transformării istoriei în legendă și mit, din *Parabola lui Cervantes și a lui Don Quijote*: „Înfrânt de realitate, de Spania, Don Quijote se stinge din viață în satul său natal, către 1614. Și prea puțin va reuși să-i supraviețuiască Miguel de Cervantes. Pentru amândoi, pentru visător și visat, întreagă această urzeală a fost întemeiată pe opoziția a două lumi: lumea ireală a romanelor cavalerești, lumea cotidiană și comună a veacului al XVII-lea. N-am bănuit că anii vor sfârși prin a șlefui discordia, n-au bănuit că și la Mancha, și Montiel, și uscatul chip al cavalerului vor fi, pentru viitorime, nu mai puțin poetice decât etapele lui Sindbad sau vastele geografii ale lui Ariosto. Pentru că la începutul literaturii se află mitul, și tot astfel și la sfârșitul ei” .

Despre parabola *Borges și eu,* sinteză magistrală a concepției despre interdependența viață-literatură, mă mulțumesc să o recomand insistent cititorului pentru o mereu înnoită lectură, nu înainte însă de a transcrie paragraful inițial al seriei de disjuncții și legături împletite indestructibil dintre om și artist: „Mie îmi plac ceasurile de nisip, hărțile, tipografia din veacul al XVIII-lea, etimologiile, aroma cafelei și proza lui Stevenson; celălalt împărtășește aceste preferințe, dar într-o manieră plină de vanitate, care le preschimbă în atribute ale unui actor. Ar fi exagerat să afirm că relațiile dintre noi sunt ostile: eu trăiesc, eu îmi îngădui să trăiesc, pentru ca Borges să-și poată plăsmui literatura, și literatura aceasta mă justifică. Trebuie să recunosc, totuși, că a scris într-adevăr câteva pagini izbutite. Însă aceste pagini nu pot să mă salveze, poate din pricină că ceea ce e mai bun nu mai e în stăpânirea nimănui, nici chiar a celuilalt, ci aparține doar

limbii sau tradiției”.

Andrei Ionescu

LUI LEOPOLDO LUGONES

Vuietul străzii rămâne undeva în urmă și eu pătrund în Bibliotecă. În mod aproape fizic simt gravitatea cărților, ambianța senină a unei ordini, ceasurile disecate și conservate magic. La stânga și la dreapta, cufundați în lucidul lor somn, se profilează chipurile momentane ale cititorilor, la lumina lămpilor studioase, ca în hypallaga lui Milton. Îmi amintesc a-mi fi mai amintit și alteori figura aceasta, în chiar locul acesta, ca și celălalt epitet, și el definitor al ambianței - arida cămilă a Calendarului -, ori hexametrul faimos al Eneidei, ce mântuiește și învinge același artificiu:

Ibant obscuri sola sub nocte per umbram.

Aceste cugetări mă însoțesc până la ușa biroului său. Intru; schimbăm câteva fraze politicoase și cordiale și îi ofer această carte. Dacă nu mă înșel, domnia ta nu mă antipatizai, Lugones, și ți-ar fi făcut chiar plăcere să-ți placă vreo lucrare de-a mea. Asta nu s-a întâmplat nicicând, însă acum întorci filele una după alta și citești aprobator câte un vers, poate din pricină că în el îți regăsești propriul glas, poate din pricină că practica deficientă contează mai puțin pentru domnia ta decât robusta teorie.

În punctul acesta visul meu se destramă, precum un strop în plinul apei. Vasta bibliotecă ce mă înconjoară se află pe strada México, nu pe strada Rodríguez Peña, iar domnia ta, Lugones, nu mai ești în viață de la începutul anului treizeci și opt. Vanitatea și nostalgia mea au urzit o scenă imposibilă. Așa va fi fiind (îmi spun), însă mâine voi

fi murit și eu și timpurile noastre se vor confunda și cronologia se va pierde într-o lume de simboluri și într-un anume fel va fi drept să afirm că eu ți-am oferit această carte și că domnia ta ai acceptat-o.

J.L.B.

Buenos Aires, 9 august 1960

trad. C. H.

FĂURITORUL

Nu zăbovise niciodată în desfătările aducerii aminte. Impresiile alunecau asupra lui, fugare și intense; chinovarul unui olar, bolta împestrițată de stele care erau totodată și zei. Luna din care se prăvălise un leu, netezimea marmurii sub lente degete fremătătoare, aroma cărnii de mistreț pe care îi plăcea s-o sfâșie cu mușcături scânteietoare și abrupte, o vorbă feniciană, umbra neagră pe care o lance o așterne pe galbenul nisip, apropierea mării sau a femeilor, vinul dens a cărui asprime o îmblânzește mierea - toate acestea puteau cuprinde în întregime lăuntrul sufletului său. Cunoștea groaza, dar și mânia și curajul, și odată, chiar, fusese întâiul în a sări un zid dușman. Avid, curios, imprevizibil, fără altă lege decât desfătarea și apoi indiferența imediată, colindase pământul nesfârșit și privise, pe câte un țărm de mare, cetățile ridicate de oameni și palatele lor. În târguri înțesate de lume ori la piciorul unui munte cu piscuri nevăzute, unde s-ar fi putut prea bine să-și aibă satirii sălaș, ascultase întortocheate istorii, pe care le primise întocmai cum primea și realitatea, fără a cerceta dacă-s adevărate ori false.

Treptat, frumosul univers începu să-l abandoneze; o încăpățânată ceață îi șterse liniile mâinii, noaptea se despuie de stele, pământul îi deveni șovăielnic sub tălpi. Toate se îndepărtau și începeau să se confunde. Când înțelese că e pe cale de a rămâne orb, urlă; pudoarea stoică nu fusese încă imaginată și Hector avea dreptul s-o ia la fugă fără a se umili. *N-am să mai văd* (își spuse) *nici balta plină de temeri mitologice, și nici chipul acesta pe care anii îl vor preschimba.* Zile și nopți trecură peste

această deznădejde a trupului său, dar într-o dimineață se deșteptă, privi (de data aceasta fără urmă de mirare) cețoasele obiecte care-l înconjurau și, în mod inexplicabil, simți, așa cum recunoști o armonie ori un glas, că toate acestea i se mai întâmplaseră cândva, și că le înfruntase cu teamă, dar și cu bucurie, speranță și curiozitate. Atunci se cufundă în adâncurile memoriei, care-i păru de-a dreptul nesfârșită, și izbuti să smulgă din acel hău o amintire de mult pierdută ce prinse a străluci ca un ban nou sub ploaie, poate din pricină că niciodată n-o privise decât doar în strălucirea vreunui vis.

Amintirea se deslușea astfel: îl umilise pe băiat și el venise alergând la tatăl său și-i povestise cele întâmplate. Acesta îl lăsase să vorbească, de parcă n-ar fi auzit sau n-ar fi înțeles, și desprinsese din perete un pumnal de bronz, frumos și încărcat de tărie, la care deseori băiatul râvnise pe furiș. Acum îl avea în propriile-i mâini și uimirea de a-l stăpâni șterse umilința îndurată, dar glasul tatălui rosti: *Să știe oricine că tu ești un bărbat*, iar în glas răsuna o poruncă. Noaptea lăsase drumurile oarbe; contopit cu pumnalul, în care presimțea puteri miraculoase, coborî abruptul povârniș ce dădea ocol casei și alergă spre țărmul mării, visându-se și Aiax și Perseu și populând de răni și bătălii săratul întuneric. Mireasma exactă a acelei clipe era ceea ce căuta acum; restul n-avea nicio însemnătate: sfidările și provocarea, neîndemânatica înfruntare, întoarcerea cu lama însângerată.

O altă amintire, în care se întâlneau, de asemenea, o noapte și apropierea aventurii, se născu din cealaltă. O femeie, întâia pe care i-o sortiră zeii, îl aștepta în umbra unui hipogeu. Și el o căuta prin galerii care erau aidoma rețetelor din piatră și pe versante care se afundau în întuneric. De ce veneau până la el aceste amintiri și, mai ales, cum de puteau veni fără amărăciune, ca o simplă anticipare a prezentului?

Cu adâncă uimire înțelese. În acea noapte a ochilor lui

muritori, spre care cobora acum, îl așteptau din nou iubirea și primejdia. Ares și Afrodita, căci începea să întrevadă (căci începea să-l împresoare) un zvon de glorie și hexametri, un zvon de oameni apărând un templu pe care zeii n-aveau să-l salveze și de corăbii negre ce caută pe mări o insulă iubită, zvonul acelor Odisee și Iliade spre care îl chema destinul, pentru a le cânta și a le face să răsune, concav, în amintirea omenească. Știm toate aceste lucruri, dar nu și pe acelea pe care le-a simțit în clipa când a coborât către ultima umbră.

Trad. C. H.

DREAMTIGERS

În copilărie am practicat plin de fervoare adorația tigrului: nu tigrul șarg al stepelor cu flori din Paraná sau al hățișurilor amazoniene, ci tigrul dungat, asiatic, regal, pe care nu-l pot înfrunta decât războinicii adevărați, de sus, dintr-un castel aflat pe spatele unui elefant. Eu, însă, zăboveam la nesfârșit în fața uneia din cuștile Grădinii Zoologice; eu prețuiam vastele enciclopedii, ca și tratatele de istorie naturală, în funcție de splendoarea tigrilor înfățișați. (Îmi amintesc și acum figurile acelea: eu, care nu-mi pot aminti fără greșeală fruntea sau zâmbetul unei femei.) Copilăria a trecut, au pălit tigrii și pasiunea pentru ei, dar în visele mele încă stăruie aceste fiare. În apele acelea haotice sau fără fund tigrii continuă să dăinuiască, și iată cum: dormind, îmi cheamă luarea aminte un vis și, dintr-o dată, știu că e vorba despre un vis. Obișnuiesc atunci să mă gândesc: Acesta e un vis, o simplă relaxare a voinței mele și, întrucât am puteri nesfârșite, voi plăsmui un tigru.

Oh, nepricepere! Visele mele nu știu niciodată să zămislească mult doritul tigru. Apare tigrul, asta da, însă-i rahitic sau e descărnat, sau cu impure variații de înfățișare, sau de o mărime inadmisibilă, sau e prea nestatornic sau, mai degrabă, seamănă a dulău ori chiar a pasăre.

Trad. C. H.

DIALOG PE MARGINEA UNUI DIALOG

A. - Adânciți într-o conversație pe tema nemuririi, lăsasem să se înnopteze fără a mai fi aprins lumina. Nu ne vedeam fețele. Cu o nepăsare și o blândețe mult mai convingătoare decât pasiunea, glasul lui Macedonio Fernández ne repeta că sufletu-i nemuritor. Mă asigura că moartea trupului este lipsită de orice importanță și că a muri e, fără îndoială, faptul cel mai neînsemnat care i se poate întâmpla unui om. Eu îmi făceam de lucru cu briceagul lui Macedonio; îl deschideam și îl închideam la loc. O armonică de prin vecini plângea fără sfârșit *La Cumparsita,* acel moft consternat care le place atâtor inși din pricina minciunii că ar fi vechi... Atunci, eu i-am propus lui Macedonio să ne sinucidem, pentru a putea să stăm de vorbă fără a fi deranjați.

Z. *(amuzat)* - Dar presupun că, în cele din urmă, nu v-ați decis.

A. *(în plină transă)* - Sincer să fiu, nu-mi amintesc dacă în noaptea aceea ne-am sinucis ori nu.

Trad. C. H.

UNGHIILE

Supuși, ciorapii le răsfață cât e ziua de lungă, iar pantofii din piele împodobiți cu ținte le ocrotesc, însă degetele piciorului meu n-au habar de nimic. Nu le interesează altceva decât să emită unghii: lame cornoase, pe jumătate transparente și elastice, pentru a se apăra - de cine oare? Stupide și neîncrezătoare așa cum numai ele pot să fie, nu încetează o clipă să pregătească armamentul acela fragil. Refuză universul și extazul pentru a continua să elaboreze, la nesfârșit, niște vârfuri inutile, pe care le retează și le tot retează rapidele zvâcniri ale tăișurilor Solingen. La capătul celor nouăzeci de zile de claustrare prenatală, au întemeiat această unică industrie. Iar când voi fi depus la Recoleta[21] într-o căsuță de culoare cenușie, împodobită cu imortele și talismane, ele își vor continua încăpățânata trudă, până ce le va potoli dezagregarea. Ele, și barba de pe chipul meu.

Trad. C. H.

[21] *La Recoleta* - cimitirul de Nord, la Buenos Aires. *(n. tr.).*

OGLINZILE ACOPERITE

Islamul spune că, în ziua neclintită a Judecății, oricine va fi plăsmuit cândva chipul vreunei făpturi viețuitoare se va trezi o dată cu făptuirea sa, și va primi porunca de a o însufleți, și nu va izbuti s-o facă, și va fi azvârlit, cu ea împreună, în flăcările osândei. Cât mă privește, am cunoscut de mic această oroare a unei duplicări sau chiar multiplicări spectrale a realității, însă în fața marilor oglinzi. Pe atunci, infailibila și permanenta lor funcționare, urmărirea continuă a gesturilor mele, pantomima lor cosmică îmi apăreau, o dată cu lăsarea serii, de-a dreptul supranaturale. Una din rugăciunile stăruitoare pe care le adresam lui Dumnezeu și îngerului meu de pază era să nu visez oglinzi. Îmi amintesc și azi cum le vegheam neliniștit. Mă temeam, uneori, să nu înceapă să se deosebească de realitate; alteori, să nu-mi văd chipul desfigurat, în apa lor, de vrăjmășii necunoscute. Am aflat mai târziu că și această spaimă e răspândită, prodigios, în lume. Istoria este cu mult prea simplă, și neplăcută.

Către o mie nouă sute douăzeci și șapte, am cunoscut o fată brună: la telefon întâi (căci Julia a început prin a fi doar un glas, fără nume și chip); după aceea, la un colț de stradă, pe înserat. Avea ochi neliniștitor de mari, plete negre și drepte, trupul subțire. Era nepoată și strănepoată de federali, după cum eu eram de unitariști, și această veche dușmănie a neamurilor noastre constituia, pentru amândoi, o legătură, o mai completă stăpânire a patriei. Locuia cu ai săi într-un fel de conac sărăcăcios, cu tavanul extrem de înalt, în plinul resentimentelor și al acelei ambianțe anoste, specifice cuviinței nevoiașe. Seara - de câteva, foarte puține ori, și noaptea -, ieșeam să ne

plimbăm prin cartierul ei, pe nume Balvanera. Treceam de-a lungul zidului ce străjuia calea ferată; prin capătul dinspre Sarmiento am ajuns, odată, până către maidanele abandonate ale Parcului Centenar. Între noi doi n-a fost iubire, nici simulare a iubirii: ghiceam în ea un fel de intensitate care n-avea nimica asemănător cu cea erotică, și care mă speria. Se întâmplă deseori să le istorisești femeilor, pentru a te apropia de ele, fapte adevărate ori apocrife din propriul tău trecut copilăresc; eu trebuie să-i fi povestit cândva detaliul cu oglinzile, stârnind astfel, prin anul 1928, o halucinație care avea să înflorească în 1931. Nu de mult, am aflat că Julia a înnebunit și că în dormitorul ei oglinzile sunt, toate, învăluite, din pricină că în ele vede reflexul meu, uzurpându-l pe al ei, și tremură și nu scoate o vorbă și socotește că eu o urmăresc prin meșteșuguri magice.

Nefericită servitute dezlănțuită de propriul meu chip, de unul din vechile mele chipuri. Acest odios destin al trăsăturilor mele ar trebui să mă facă și pe mine odios, dar acum nu-mi mai pasă.

Trad. C. H.

ARGUMENTUM ORNITHOLOGICUM

Închid ochii și văd un stol de păsări. Viziunea ține o clipă sau chiar mai puțin; nu știu câte păsări am văzut. Numărul lor era definit sau nedefinit? Problema implică existența lui Dumnezeu. Dacă Dumnezeu există, numărul este definit, fiindcă Dumnezeu știe câte păsări am văzut. Dacă Dumnezeu nu există, numărul este nedefinit, fiindcă nimeni n-a putut ține socoteala. În acest caz, am văzut mai puțin de zece păsări (să spunem) și mai mult de una, dar nu am văzut nouă, opt, șapte, șase, cinci, patru, trei sau două păsări. Am văzut un număr între zece și unu, care nu este de neconceput; *ergo*, Dumnezeu există.

Trad. A. I.

CAPTIVUL

Pe undeva, prin părțile Junín-ului, sau mai sus, către Tapalquén, am auzit istoria aceasta. Un copil dispăruse în urma unei năvale a pieilor roșii; se socotea că indienii l-ar fi luat cu ei. Părinții îl căutară în zadar; după ani lungi, un soldat care venea din străfundul țării le pomeni despre un indian cu ochi albaștri care ar fi putut prea bine să fie cel pe care-l căutau. Îl găsiră, în sfârșit (cronica a pierdut circumstanțele exacte și nu-mi place să născocesc ceea ce nu știu) și avură chiar senzația că-l recunosc. Omul, înăsprit de pustiu și de sălbăticie, nu mai putea pricepe vorbele limbii lui natale, dar se lăsă condus, indiferent și blând, până acasă. Acolo se opri, poate din pricină că ceilalți se opriseră și ei. Privi poarta, parcă fără s-o înțeleagă. Brusc, își înclină capul, scoase un strigăt, străbătu în goană un vestibul și două curți interioare și pătrunse în bucătărie. Fără să șovăie, își vârî brațul în hornul înnegrit de fum și scoase cuțitașul cu mâner de lemn pe care îl ascunsese acolo, în vremea când era copil. Ochii îi străluceau de bucurie și părinții izbucniră în lacrimi, fiindcă își regăsiseră copilul.

Poate că acestei amintiri i-au urmat altele, dar indianul nu mai putea trăi între pereții unei case, și într-o zi plecă să-și recupereze pustiul. Aș fi dorit să știu ce a simțit, oare, în clipa aceea de amețeală, când trecutul și prezentul s-au suprapus; aș fi dorit să știu dacă fiul pierdut a renăscut și a murit în clipa aceea de extaz, sau dacă a ajuns să-și recunoască - măcar atât cât o pot face un prunc sau un câine - părinții și casa.

Trad. C. H.

SIMULACRUL

Într-una din zilele lui iulie 1952, îndoliatul a apărut în sătucul acela din Chaco. Era înalt, uscățiv, cu trăsături de indian, cu un chip inexpresiv de prostănac sau de mască; lumea îl trata cu deferență, nu pentru el, ci pentru ceea ce reprezenta sau chiar era. A ales o colibă în apropierea râului; cu ajutorul unor vecine a înjghebat o tarabă pe două capre și deasupra a pus o cutie de carton cu o păpușă cu părul blond. Pe urmă au pus patru lumânări în sfeșnice înalte și au așezat flori împrejur. Lumea n-a întârziat să vină acolo. Bătrâne disperate, copii năuciți, lucrători care își scoteau cu respect casca de protecție, se perindau, prin fața cutiei și repetau: *Sincere condoleanțe, Domnule General.* Acesta, profund îndurerat, îi primea în dreptul sicriului, cu mâinile care i se întindeau și răspundea cu calm și resemnare: *Așa a fost soarta. S-a făcut tot ce era omenește posibil.* Într-o cutie de tablă primea taxa de doi pesos, și pentru mulți n-a fost de ajuns să vină o singură dată.

Ce fel de om (mă întreb) a pus la cale și a executat această farsă funebră? Un fanatic, un amărât, un închipuit sau un impostor și un cinic? Credea că este Perón interpretând rolul său dramatic de văduv macabru? Povestea este incredibilă, dar s-a petrecut în realitate, și nu o dată, ci de mai multe ori, cu actori diferiți și în diferite împrejurări locale. În ea se află sinteza perfectă a unei epoci ireale și este reflexul unui vis sau acea dramă într-altă dramă pe care o vedem în *Hamlet.* Îndoliatul nu era Perón, iar păpușa blondă nu era soția lui, Eva Duarte, dar nici Perón nu era Perón, nici Eva nu era Eva, ci amândoi erau necunoscuți sau anonimi (al căror nume

secret și chip adevărat nu le cunoaștem) care au înfățișat, pentru dragostea credulă a mahalalelor, o mitologie grosolană.

Trad. A. I.

DELIA ELENA SAN MARCO

Ne-am despărțit la un colț de stradă din cartierul Once.

De pe trotuarul celălalt am întors capul ca să mă uit în urmă: te întorseseși și mi-ai făcut semn cu mâna, parcă vrând să-ți iei un ultim rămas-bun.

Un râu de vehicule și de oameni curgea între noi; era cinci după-amiază, într-o zi oarecare; cum puteam eu să știu că râul acela era tristul Acheron, de netrecut?

Nu ne-am mai văzut, și după un an aveai să mori.

Iar acum eu caut această amintire și o fac să prindă viață în fața ochilor și am impresia că era falsă și că dincolo de despărțirea obișnuită era infinita separație.

Aseară n-am mai ieșit să fac o plimbare după ce am mâncat și am recitit, pentru a înțelege aceste lucruri, ultima învățătură pe care Platon o pune în gura maestrului său. Am citit că sufletul poate fugi când trupul moare.

Iar acum nu știu dacă adevărul este în nefasta interpretare ulterioară sau în despărțirea nevinovată.

Fiindcă, dacă sufletele sunt nemuritoare, este foarte bine ca la despărțirea lor să nu existe nicio emfază.

A spune la revedere înseamnă a tăgădui despărțirea, cu alte cuvinte: *Astăzi ne jucăm de-a despărțirea*, *dar ne vom revedea mâine.* Oamenii au născocit salutul de bun rămas fiindcă știu că într-un fel sau altul sunt nemuritori, chiar dacă se socotesc întâmplători și efemeri.

Dragă Delia, cândva vom lega din nou firul - lângă ce râu? - acestui dialog incert și ne vom întreba dacă vreodată, într-un oraș care se pierdea într-o câmpie, am fost Borges și Delia.

Trad. A. I.

DIALOGUL MORȚILOR

Bărbatul a venit din sudul Angliei într-o dimineață din iarna lui 1877. Roșcat, atletic și obez, în mod inevitabil toți l-au crezut englez, și adevărul este că semăna foarte mult cu arhetipicul John Bull. Purta joben și un ciudat poncho de lână despicat la mijloc. O mulțime de bărbați, femei și copii îl așteptau cu nerăbdare; unii aveau gâtul însemnat cu o linie roșie, alții n-aveau cap și pășeau cu teamă și șovăială, de parcă ar fi mers pe întuneric. S-au strâns roată în jurul străinului și, de undeva din fund, cineva a trântit o înjurătură, dar o spaimă veche îi țintuia locului și n-au cutezat mai mult. Din mulțime s-a desprins un militar cu fața măslinie și ochi de tăciune; părul răvășit și barba stufoasă îi acopereau aproape complet chipul. Zece, dacă nu chiar douăsprezece răni mortale îi brăzdau trupul, asemenea dungilor de pe blana unui tigru. Când l-a văzut, străinul s-a tulburat, dar pe urmă a înaintat și i-a întins mâna.

— Ce dureros e să vezi un războinic vrednic de toată cinstea doborât cu armele perfidiei, a spus el pe un ton hotărât. Dar și ce mare satisfacție să poți ordona ca acei ucigași plătiți să-și ispășească vina fărădelegilor atârnați în streang, în piața Victoriei!

— Dacă vorbești despre Santos Pérez și cei din neamul Reinafé, află că le-am adus mulțumirile mele, a spus cu lentă gravitate însângeratul.

Celălalt s-a uitat la el de parcă s-ar fi temut de vreo batjocură sau vreo amenințare, dar Quiroga a continuat:

— Dumneata, Rosas, nu m-ai înțeles niciodată. Și cum ai fi putut să mă-nțelegi, când destinele noastre au fost atât de diferite? Dumitale ți-a fost dat să poruncești într-un

oraș, care privește spre Europa și va deveni unul dintre cele mai faimoase orașe din lume; mie mi-a fost dat să mă războiesc prin necuprinsele pustiuri ale Americii, într-o zonă săracă, cu *gauchos* săraci. Stăpânirea mea a fost o stăpânire de lănci și de strigăte și de terenuri nisipoase și de biruințe aproape secrete în locuri uitate de Dumnezeu și de oameni. Ce titluri sunt astea pentru amintire? Eu trăiesc și voi continua să trăiesc mulți ani în amintirea oamenilor, fiindcă am fost asasinat într-o trăsură, în locul numit Barranca Yaco, de bărbați călări înarmați cu spade. Dumitale îți datorez acest dar al unui sfârșit de viteaz, pe care n-am știut să-l prețuiesc în ceasul acela, dar pe care generațiile următoare n-au vrut să-l uite. Nu-ți sunt necunoscute, bănuiesc, litografiile minunate și opera atât de interesantă pe care a scris-o un bărbat de ispravă din San Juan.

Rosas, care-și recăpătase stăpânirea de sine, s-a uitat la el cu dispreț.

— Dumneata ești un romantic, și-a dat el verdictul. Aprecierile măgulitoare ale posterității nu valorează mult mai mult decât acelea ale contemporanilor, care nu valorează nimic și se obțin cu câteva monede.

— Îți cunosc modul de gândire, a răspuns Quiroga. În 1852, soarta, care a fost generoasă ori a vrut să te încerce până la capăt, ți-a oferit o moarte bărbătească, pe câmpul de luptă. Dumneata te-ai arătat nevrednic de acest dar, fiindcă încleștarea luptei și sângele te-au făcut să-ți fie frică.

— Frică? a repetat Rosas. Mie, care am îmblânzit cai sălbatici în Sud și pe urmă am îmblânzit întreaga țară?

Pentru prima dată Quiroga a zâmbit.

— Știu, a răspuns el cu glas tărăgănat, că ai executat desăvârșite acrobații călare, potrivit mărturiei vrednice de încredere a vătafilor și argaților dumitale; dar în aceste zile, în America și tot călare, se executau și alte acrobații, la fel de desăvârșite, care se numesc bătăliile de la

Chacabuco și Junín și Palma Redonda și Caseros.

Rosas l-a ascultat fără să clipească și i-a replicat astfel:

— Eu n-am avut nevoie să fiu viteaz. O acrobație de-a mea, cum spui, a fost să fac ca bărbați mai viteji decât mine să se lupte și să moară pentru mine. Santos Pérez, bunăoară, care te-a lichidat. Curajul e o chestiune de rezistență; unii suportă mai mult și alții mai puțin, dar până la urmă se moaie cu toții.

— Așa o fi, a spus Quiroga, dar eu am trăit și am murit și până în ziua de azi nu știu ce-i frica. Iar acuma mă duc să mă șteargă din catastif, să-mi dea un alt chip și o altă soartă, fiindcă istoria se satură de cei violenți. Nu știu cine va fi celălalt, ce vor face cu mine, dar știu că nu-i va fi frică.

— Mie îmi e de ajuns să fiu cine sunt, a spus Rosas, și nu vreau să fiu altul.

— Și pietrele vor să fie pietre pentru totdeauna, a spus Quiroga, și timp de veacuri chiar sunt, până când se prefac în pulbere. Eu gândeam la fel ca dumneata când am intrat în moarte, dar aici am învățat multe lucruri. Bagă de seamă, am început să ne schimbăm amândoi.

Dar Rosas nu l-a luat în seamă și a spus, ca și cum ar fi gândit cu glas tare:

— Poate că nu sunt făcut să fiu mort, dar locurile astea și discuția asta mi se par un vis, și nu un vis visat de mine, ci de altcineva, care nu s-a născut încă.

N-au putut vorbi mai mult, fiindcă în clipa aceea i-a chemat Cineva.

Trad. A. I.

URZEALA

Pentru ca oroarea lui să fie perfectă, Caesar, încolțit la piciorul unei statui de nerăbdătoarele pumnale ale prietenilor săi, descoperă, printre chipuri și lame de oțel, pe acela al lui Marcus Junius Brutus, favoritul, poate chiar fiul său, și atunci renunță să se mai apere și exclamă: *Și tu, fiul meu!* Shakespeare și Quevedo reiau pateticul strigăt.

Destinului îi plac repetițiile, variantele, simetriile; cu nouăsprezece veacuri mai târziu, în sudul provinciei Buenos Aires, un *gaucho* e atacat de alți *gauchos* și, prăbușindu-se, îl recunoaște pe finul său, căruia i se adresează cu blândă mustrare și lentă uimire (aceste vorbe ar trebui să fie ascultate, nu citite): *Măi, să fie!* E ucis și nu știe că moare doar pentru repetarea unei scene.

Trad. C. H.

O PROBLEMĂ

Să ne închipuim că la Toledo se descoperă manuscrisul unui text arab și că paleografii îl declară ca fiind scris de însăși mâna acelui Cide Hamete Benengeli, din care s-ar fi inspirat Cervantes pentru a scrie *Don Quijote.* În text citim că eroul (care, precum bine se știe, străbătea drumurile Spaniei, înarmat cu spadă și cu lance, și provoca la luptă, pentru oricare pricină, pe cel ce îi ieșea în cale) descoperă, după una din multele-i înfruntări, că a ucis un om. În acest punct, fragmentul încetează; problema este să ghicim, sau să presupunem, cum reacționează Don Quijote.

După câte îmi dau seama, ar fi trei răspunsuri posibile. Întâiul este negativ; nimic deosebit nu se întâmplă, pentru că în lumea halucinantă a lui Don Quijote moartea nu este mai puțin comună decât magia și faptul de a fi ucis un om n-are de ce să-l tulbure pe acela care se luptă, sau crede că se luptă, cu monștri și cu vrăjitori. Al doilea e patetic. Don Quijote n-a izbutit să uite niciodată că este o proiecție a lui Alonso Quijano, cititor de istorii fabuloase; a vedea moartea, a înțelege că un vis l-a mânat către vina lui Cain, îl trezește - și, poate, pentru totdeauna - din consimțita-i nebunie. Cel de-al treilea este, poate, și cel mai verosimil. O dată ucis omul acela, Don Quijote nu poate să admită că îngrozitorul act e opera unui delir; realitatea efectului îl face să presupună o simetrică realitate a cauzei și Don Quijote nu va mai izbuti să iasă niciodată din nebunia sa.

Rămâne o altă ipoteză, străină lumii spaniole și chiar lumii occidentale, și reclamând o ambianță mai veche, mai complexă și mai obosită. Don Quijote - care acum nu mai este Don Quijote, ci un rege al ciclurilor hindustane - intuiește, în fața trupului neînsuflețit al dușmanului său, că

a ucide și a zămisli constituie acte divine sau magice, acte ce depășesc, fără îndoială, condiția umană. Știe că mortul este iluzoriu, așa cum sunt și spada însângerată pe care-o ține în mână, și propria sa ființă, și vasta-i viață de până atunci, și vaștii zei, și universul.

Trad. C. H.

UN TRANDAFIR GALBEN

Nici în scara aceea, și nici în cea care a urmat, n-a pierit dintre noi Gianbattista Marino, pe care glasurile unanime ale Faimei (pentru a folosi imaginea ce i-a fost scumpă) îl numiseră nu o dată noul Homer și noul Dante, dar faptul imobil și tăcut care s-a petrecut atunci a fost într-adevăr, în viața lui, cel de pe urmă. Copleșit de ani și de glorie, omul Marino își trăia ultimele clipe într-un vast pat spaniol cu coloane sculptate. Nimic nu ne împiedică să ne închipuim, la câțiva pași de el, un luminos balcon care privea înspre apus și, doar puțin mai jos, marmuri și lauri și o grădină multiplicându-și treptele coborâtoare în oglinda dreptunghiulară a apei. O femeie așezase într-o cupă un trandafir galben. Poetul murmură inevitabilele versuri care, sincer vorbind, ajunseseră să-i stârnească, lui chiar, o anume sațietate:

Purpură a grădinii, podoabă a câmpiei,
Gemă a primăverii, privire a lui april...

Atunci a avut loc revelația. Marino a *văzut* roza, întocmai cum Adam trebuie să o fi văzut în Paradis, și a simțit că ea există prin propria-i eternitate și nu prin vorbele închinate de poet, și că putem, desigur, să menționăm sau să ilustrăm, dar nu să exprimăm cu adevărat, și că imensele și trufașele tomuri care urzeau, într-un colț al odăii, o penumbră aurită nu alcătuiau (așa cum vanitatea lui o năzuise) o oglindă a lumii, ci doar un fapt infim care venea să i se adauge acestei lumi.

Asemenea iluminare a cunoscut Marino în preajma morții sale, și poate că Homer și Dante au cunoscut-o și ei.

Trad. C. H.

MARTORUL

Într-un staul aproape înfrățit cu umbra pe care o așterne noua biserică din piatră, un om cu ochi albaștri și barbă cenușie, lungit pe jos, în mirosul stârnit de vite, își caută cu umilință moartea, așa cum ar căuta somnul. Lumina zilei, statornică unor vaste legi de taină, face să alunece și să se învălmășească umbrele dinlăuntrul nevoiașei zidiri; afară sunt pământurile arate și un șanț adânc umplut cu frunze moarte și câte o urmă de lup ivită în pământul negru acolo unde începe codrul. Omul doarme și visează, uitat. Clopotele pentru rugăciune îl trezesc. În regatele Angliei zvonul de clopot este unul dintre semnele înserării, dar omul, copil fiind, a cunoscut chipul lui Woden, groaza divină ca și bucuria, idolul frust din lemn, împodobit cu monede romane și cu veșminte grele, sacrificiul de cai, de câini și prizonieri. Înainte de a se revărsa de ziuă își va da ultima suflare și cu el vor muri, fără a se mai întoarce vreodată, imaginile cele de pe urmă ale abia încheiatelor rituri păgâne; iar lumea va rămâne mai săracă din clipa când acest saxon va fi murit.

Fapte care au îmbogățit odată spațiul și care pier când cineva se stinge pot să ne umple de uimire, însă adevărul este că un lucru - sau un număr infinit de lucruri - piere cu fiecare agonie; salvarea este că există o memorie a universului, așa cum au pretins teozofii. Cândva, demult, o zi anume a stins cei de pe urmă ochi care-l văzuseră pe Crist; bătălia de la Junín sau dragostea Helenei au pierit cu moartea unui om. Ce va pieri cu mine odată, ce întruchipare patetică sau neînsemnată va pierde, în clipa aceea, lumea? Glasul lui Macedonio Fernandez, imaginea unui cal roșu pe un maidan dintre Serrano și Charcas, o

bară de sulf în sertarul unei mese de scris lucrate în mahon?

Trad. C. H.

MARTÍN FIERRO

Din orașul acesta, odinioară, porniră oști care păreau imense, și care apoi au devenit astfel cu adevărat, prin supradimensionarea săvârșită de glorie. Iar după ani de zile, câte unul dintre oșteni s-a întors și, cu un ușor accent străin, a povestit istorii trăite de el însuși în locuri care se numeau Ituzaingó sau Ayacucho. Aceste fapte, acum, s-au dus de parcă n-ar fi fost nicicând.

Două aprige tiranii au stăpânit aici. În vremea celei dintâi, câțiva inși, de pe capra unei căruțe care ieșea din inima unei piețe din La Plata, își strigau marfa, alcătuită din piersici de soi alb și galben; un băiețandru ridică un colț al rogojinei care le acoperea și văzu capete de unitariști cu bărbile însângerate. Cea de a doua a fost, pentru mulți, prilej de temniță și moarte; iar pentru toți, ea a adus neliniște, iz de ocară în actele de fiecare zi, neîncetate umiliri. Aceste fapte, acum, s-au dus de parcă n-ar fi fost nicicând.

Un om ce cunoștea toate cuvintele privi cu dragoste minuțioasă plante și păsări de pe acest pământ, și apoi le defini, poate pentru vecie, și scrise cu metafore făcute din metale cronica vastă a tumultoaselor amurguri și a înfățișărilor pe care le ia luna. Aceste fapte, acum, s-au dus de parcă n-ar fi fost nicicând.

Și pe meleagurile noastre generațiile au cunoscut aceste vicisitudini comune, și într-un anume fel eterne, care alcătuiesc materia artei. Aceste fapte, acum, s-au dus de parcă n-ar fi fost nicicând, însă în odăița unui han, pe la o mie opt sute șaizeci și ceva, iată, un om visează o luptă. Un *gaucho* își implântă cuțitul într-un bărbat cu fața întunecată, îl zvârle apoi ca pe o traistă de oase, îl privește

zvârcolindu-se și murind, se apleacă să-și șteargă cuțitul, își dezleagă armăsarul și încalecă încet, ca să nu se creadă că fuge. Și ce s-a petrecut o dată se repetă mereu, la nesfârșit; arătoasele oștiri s-au spulberat și n-a rămas decât o umilă înfruntare cu cuțite; visul unuia este parte din memoria tuturor.

Trad. C. H.

MUTAȚII

Pe un coridor am văzut o săgeata care indica o direcție și m-am gândit că acel simbol inofensiv fusese cândva un lucru de fier, un proiectil inevitabil și mortal, care a intrat în carnea oamenilor și a leilor și a înnorat cerul la Termopile și i-a dat lui Harald Sigurdarson, pentru totdeauna, șase picioare de pământ englezesc.

După câteva zile, cineva mi-a arătat o fotografie cu un călăreț maghiar, calul lui avea pieptul înfășurat de mai multe ori cu un laț. Am aflat că lațul acela, care mai înainte șfichiuise văzduhul și culcase la pământ taurii pășunilor mănoase, nu era altceva decât o podoabă insolentă a harnașamentului de duminică.

În cimitirul din Vest am văzut o cruce runică, lucrată în marmoră roșie: brațele erau curbate și se îngroșau, și erau înconjurate de un cerc. Această cruce strânsă și limitată o închipuia pe cealaltă, cu brațele libere, care la rândul ei închipuie locul de execuție în care a pătimit un dumnezeu, „mașinăria josnică” insultată de Lucian din Samosata.

Cruce, laț și săgeată, vechi unelte ale omului, astăzi coborâte sau ridicate la rangul de simboluri; nu știu de ce mă fac să mă minunez, când nu există pe pământ un singur lucru pe care uitarea să nu-l șteargă și memoria să nu-l altereze și când nimeni nu știe în ce imagini îl va traduce viitorul.

Trad. A. I.

PARABOLA LUI CERVANTES ȘI A LUI DON QUIJOTE

Sătul de pământurile Spaniei, un bătrân oștean al regelui încearcă să-și găsească desfătarea în vastele geografii ale lui Ariosto, în acea vale a lunii unde sălășluiește timpul care-a fost risipit de vise, și în idolul de aur al lui Mahoma răpit de Montalbàn.

Într-o blajină ironie față de sine însuși, imaginã un cavaler naiv care, cu mintea tulburată de lectura acestor miracole, pornește să caute aventuri și vrăji în locuri prozaice numite El Toboso ori Montiel.

Înfrânt de realitate, de Spania, Don Quijote se stinge din viață în satul său natal, către 1614. Și prea puțin va izbuti să-i supraviețuiască Miguel de Cervantes.

Pentru amândoi, pentru visător și visat, întreagă această urzeală a fost întemeiată pe opoziția a două lumi: lumea ireală a romanelor cavalerești, lumea cotidiană și comună a veacului al XVII-lea.

N-au bănuit că anii vor sfârși prin a șlefui discordia, n-au bănuit că și la Mancha, și Montiel, și uscatul chip al cavalerului vor fi, pentru viitorime, nu mai puțin poetic decât etapele lui Sindbad sau vastele geografii ale lui Ariosto.

Pentru că la începutul literaturii se află mitul, și tot astfel și la sfârșitul ei.

Clinica Devoto, ianuarie 1955

Trad. A. I.

PARADISUL, XXXI, 108

Diodor Siculo povestește istoria unui zeu sfârtecat și împrăștiat. Cine, înaintând în penumbra asfințitului sau trasând o dată din trecutul său, nu a simțit că a pierdut un lucru infinit?

Oamenii au pierdut o față, o față irecuperabilă, și cu toții voiau să fie pelerinul acela (visat în empireu, sub Trandafir) care la Roma vede linţoliul Veronicăi și șoptește pătruns de credință: Isuse Cristoase, Dumnezeul meu, Dumnezeu adevărat, așa era, deci, fața ta?

Există o față de piatră pe un drum și o inscripție care spune *Adevăratul Portret al Sfintei Fețe a lui Dumnezeu din Jaén*; dacă într-adevăr am ști cum a fost, am deține cheia parabolelor și am ști dacă fiul dulgherului a fost de asemenea Fiul lui Dumnezeu.

Pavel l-a văzut ca o lumină care l-a doborât la pământ; Ioan, precum soarele când strălucește la amiază; Teresa de Jesús, de multe ori, scăldată într-o lumină blândă, și n-a putut preciza niciodată culoarea ochilor Lui.

Am pierdut aceste trăsături, așa cum se poate pierde un număr magic, alcătuit din cifre obișnuite; așa cum se pierde pentru totdeauna o imagine în caleidoscop. Le putem vedea și ignora. Profilul unui evreu în metrou este, poate, profilul lui Cristos; mâinile care ne dau câteva monede la un ghișeu repetă, poate, mâinile pe care niște soldați, cândva, le-au pironit pe cruce.

Poate că o trăsătură a feței răstignite pândește în fiecare oglindă; poate că fața a murit, s-a șters, pentru ca Dumnezeu să fim noi toți.

Cine știe dacă noaptea asta nu o vom vedea în labirinturile visului, iar mâine nu vom mai ști nimic?

Trad. A.I.

PARABOLA PALATULUI

În ziua aceea, Împăratul Galben îi arătă poetului palatul său. Lăsară încet în urmă, într-o lungă defilare, întâile terase dinspre apus, care, asemenea treptelor unui amfiteatru aproape nesfârșit, coborau către un paradis sau o grădină unde oglinzi de metal și încâlcite garduri de ienupăr începeau să prefigureze labirintul. Cu bucurie se pierdură în el, la început consimțind, parcă, la un joc și apoi nu fără neliniște, căci dreptele alei sufereau o curbură extrem de lină, însă în mod continuu și secret se arătau a fi cercuri. Spre miezul nopții, cercetarea plantelor și oportuna jertfire a unei țestoase le îngăduiră să se dezlege de acest tărâm ce părea fermecat, dar nu și de sentimentul de a se fi rătăcit, care îi însoți până la capăt. Săli și grădini și biblioteci străbătură apoi, și o sală hexagonală cu o clepsidră, iar într-o dimineață zăriră dintr-un turn un om de piatră, care în scurtă vreme dispăru pentru totdeauna. Multe strălucitoare râuri traversară în luntre de santal, sau, poate, un singur râu de multe ori. Trecea alaiul imperial și oamenii se închinau în fața lui, dar într-o zi se opriră într-o insulă în care cineva nu se închină, căci nu-l văzuse niciodată pe Fiul Cerului, și călăul trebui să-i reteze capul. Negre plete și negre dansuri și complicate măști de aur priviră cu indiferență ochii lor; necontenit, realul se confunda cu visul, sau, mai bine zis, realul era una dintre configurațiile visului. Părea cu neputință ca pământul să mai cuprindă altceva decât grădini, jocuri de ape, arhitecturi și forme de splendoare. La fiecare o sută de pași un turn săgeta văzduhul; pentru priviri culoarea părea aceeași, dar întâiul din toate era galben și ultimul roșu aprins, atât de fine erau gradațiile și atât de lung era șirul.

La piciorul ultimului turn, poetul (străin, parcă, de priveliștile care făceau uimirea tuturor) declamă scurta alcătuire pe care astăzi o legăm indisolubil de numele său și care, după câte afirmă istoricii vrednici de luat în seamă, i-a hărăzit nemurirea și moartea. Textul s-a pierdut; sunt unii care spun că ar fi constat doar dintr-un vers; alții, dintr-un singur cuvânt. Neîndoielnic și de necrezut e, însă, faptul că în poem se afla, întreg și minuțios, palatul uriaș, cu fiece ilustru porțelan și fiece desen de pe fiece porțelan și cu penumbrele și luminile amurgurilor și orice clipă nefericită ori norocoasă a glorioaselor dinastii de muritori, de zei și de dragoni care au sălășluit în el începând din trecutul ce nu cunoaște capăt. Toți amuțiră, însă împăratul izbucni: *Mi-ai răpit palatul*!, și spada de fier a călăului îi seceră poetului viața.

Alții relatează istoria într-un alt mod. În lume nu pot exista două lucruri egale; a fost de ajuns (se spune) ca poetul să rostească poemul pentru ca palatul să dispară, abolit, parcă, și fulgerat de ultima silabă. Asemenea legende nu sunt, de bună seamă, decât simple ficțiuni literare. Poetul era sclavul împăratului și a murit ca atare; poemul a căzut pradă uitării pentru că merita uitarea, și urmașii lui caută încă, și nu vor mai găsi în veci, cuvântul care să cuprindă universul.

Trad. C. H.

EVERYTHING AND NOTHING

Lăuntrul său nu era locuit de nimeni; căci îndărătul chipului (care - chiar după cât se deslușește în mediocrele picturi din vremea lui - nu se aseamănă cu niciun alt chip), ca și îndărătul vorbelor pe care le rostea și care se arătau îmbelșugate, fantastice și tumultuoase, nu se afla decât o vagă adiere rece, un vis ce nu fusese încă visat de nimeni. La început crezu că oamenii toți sunt ca el, însă uimirea unui interlocutor cu care începuse să comenteze acest vid îi revelă eroarea în care stăruise și îl făcu să simtă pentru totdeauna că un individ nu trebuie să se deosebească de restul speciei. Odată, îi veni ideea că ar putea găsi în cărți leac pentru răul care-l bântuia și astfel învăță prea puțină latină și încă mai puțină greacă despre care vorbește un contemporan; se gândi mai apoi că îndeplinirea unui elementar rit al umanității ar putea să conțină tocmai ceea ce căuta, și se lăsă inițiat de Anne Hathaway în timpul unei lungi după-amiezi de iunie. La douăzeci și ceva de ani plecă la Londra. Instinctiv, se antrenase în deprinderea de a simula că este *cineva*, pentru a nu îngădui să iasă la iveală condiția lui de *nimeni;* la Londra, descoperi în sfârșit profesiunea căreia îi fusese hărăzit, aceea de actor, și care constă în a te preface, pe o scenă, că ești altul, în fața unei adunări de oameni care se prefac a te lua, și ei, drept acel altul. Îndeletnicirile histrionice îi dezvăluiră o fericire singulară, întâia, poate, pe care-i era dat să o cunoască; însă o dată aclamat ultimul vers și extras din scenă ultimul ucis, detestata savoare a irealității îl invada din nou. Înceta a mai fi Ferrex sau Tamerlan pentru a deveni, încă o dată, *nimeni.* Hărțuit astfel, se apucă să născocească el însuși alți eroi și alte fabule tragice. Astfel, în timp ce trupul lui

își împlinea, în lupanarele și în tavernele din Londra, destinul său de trup, sufletul care-l ocupa era acela al lui Caesar, împotrivindu-se avertismentelor dezvăluite de auguri, și al Julietei, care urăște ciocârlia, și al lui Macbeth, care stă de vorbă, în mijlocul pustiei, cu vrăjitoarele care sunt totodată parce. Nimeni n-a fost atâția oameni ca acel om, care, asemenea egipteanului Proteu, a izbutit să epuizeze toate aparențele ființei omenești. Uneori a lăsat, în câte un ascunziș al operei, o palidă mărturisire, convins că nimeni n-o va descifra; astfel, Richard afirmă că, singură, ființa sa îndeplinește rolurile a *mulți,* iar Yago rostește straniile cuvinte *nu sunt ceea ce sunt.* Fundamentala identitate între a exista, a visa și a reprezenta i-a inspirat pasaje ilustre.

Vreme de douăzeci de ani a stăruit în această halucinație dirijată, dar într-o dimineață l-au copleșit scârba și spaima de a fi atâția regi ce mor uciși, toți, de tăișul spadei, și atâți nefericiți amanți care converg, diverg și armonios agonizează. În chiar aceeași zi a hotărât să-și vândă teatrul. Înainte de a fi trecut o săptămână se întorsese în satul său natal, unde regăsi copacii și râul din copilărie și nu-i asemui defel cu ceilalți, cu cei cântați de muza lui și încărcați de aluzii mitologice și de cuvinte latinești. Trebuia, totuși, să fie cineva; fu, așadar, un impresar retras care a făcut avere și pe care îl interesează împrumutul, litigiile și camăta modestă. În acest stil dictă aridul testament pe care îl cunoaștem, și din care omise, în mod deliberat, orice nuanță patetică sau literară. Obișnuiau să-l viziteze în acest loc retras prieteni din Londra, iar pentru ei își relua masca de poet. Istoria adaugă și faptul că, după sau înainte de moarte, s-a pomenit odată în fața lui Dumnezeu și i-a spus: *Eu, care în van am fost atâția oameni, voiesc să fiu doar unul și eu însumi.* Glasul lui Dumnezeu răspunse din mijlocul unui vârtej: *Nici eu nu sunt; și eu am visat lumea așa cum tu ți-ai visat opera, iubite Shakespeare, iar între înfățișările visului meu te afli*

tu, care ești, ca și mine, mulți și nimeni.

Trad. C. H.

RAGNARÖK

În vise (scrie Coleridge), imaginile întruchipează, de fapt, anumite impresii despre care noi credem, în mod fals, că ar fi fost provocate de respectivele imagini; nu ne simțim cuprinși de groază din pricină că ne strivește un sfinx, ci visăm, dimpotrivă, sfinxul pentru a ne lămuri groaza pe care o simțim. Dacă așa stau lucrurile, cum ar putea o simplă cronică a unor imagini să transmită stupoarea, exaltarea, neliniștile, amenințarea și bucuria care au urzit visul de astă-noapte? Voi încerca, totuși, cronica aceasta; și, poate, faptul că o singură scenă a fost cea care a alcătuit întregul vis va șterge sau va atenua dificultatea esențială.

Locul desfășurării era Facultatea de Filosofic și Litere; momentul, înserarea. Totul (așa cum se întâmplă de obicei în vise) era întrucâtva schimbat; o ușoară supradimensionare altera lucrurile. Ne alegeam, tocmai, senatul; eu discutam cu Pedro Henríquez Ureña, care, în realitate, a murit cu ani în urmă. Deodată ne-a asurzit un vuiet de manifestație sau de taraf. Urlete omenești și animalice veneau dinspre mahalaua Bajo. Un glas strigă: *iată-i*, *sosesc!,* și apoi: *Zeii! Zeii!* Patru sau cinci indivizi se desprinseră din mulțime și ocupară estrada din *Aula Magna*. Toți începurăm să aplaudăm plângând: erau Zeii, care se întorceau după un surghiun de veacuri. Amplificați de estradă, cu capul pe spate și pieptul înainte, primiră cu trufie omagiul nostru. Unul ținea în mână o creangă, a cărei linie se conforma, firește, botanicii simple din vise; altul, într-un gest amplu, întindea o mână care părea o gheară; una din fețele lui Janus privea bănuitoare ciocul încovoiat al lui Thoth. Stârnit, poate, de aplauzele noastre,

unul din ei, nu mai știu care, izbucni într-un cloncănit victorios, neașteptat de strident, ceva între șuierat și gargară. Din clipa aceea, lucrurile s-au schimbat.

Totul a început cu bănuiala (exagerată, poate) că Zeii nu știu să vorbească. Veacuri lungi de prigoană și cruzime atrofiaseră în ei tot ce fusese omenesc; luna Islamului și crucea Romei se arătaseră neiertătoare cu acești fugari. Frunți joase, colți îngălbeniți, mustăți rare de corcitură spelbă și fălci bestiale dezvăluiau degenerarea stirpei olimpice. Straiele lor nu răspundeau unei săracii cuviincioase și demne, ci luxului infam al tripourilor și lupanarelor din mahalaua Bajo. La o butonieră sângera o garoafă; într-un veston mulat pe corp se ghicea linia unui pumnal. Brusc, am simțit că își joacă disperat ultima carte, că sunt vicleni, ignoranți și sălbatici ca niște bătrâne animale de pradă și, dacă ne lăsăm cuprinși de spaimă sau de milă, vor sfârși prin a ne distruge.

Am scos, deci, grelele pistoale (deodată au apărut pistoalele în vis) și, fără urmă de regret, i-am omorât pe Zei.

Trad. C. H.

INFERNUL, I, 32

Din zorii zilei și până la lăsarea nopții, un leopard, către sfârșitul veacului al XII-lea, vedea niște tăblii de lemn, niște drugi verticali de fier, chipuri de bărbați și femei care nu erau niciodată aceleași, un zid gros și, poate, un șanț de piatră acoperit cu frunze uscate. Nu știa, nu putea ști, că jinduiește iubire și cruzime și aprinsa dorință de a sfâșia și vântul care aduce cu el boare de cerb, însă ceva înlăuntrul lui simțea că se înăbușă și că se răzvrătește și atuncea Dumnezeu îi glăsui într-un vis: *Trăiește și vei muri în temnița aceasta pentru ca un om pe care eu îl știu să te privească de un număr anumit de ori și apoi să nu te poată da uitării și să-ți pună făptura și simbolul într-un poem, care își are locul lui precis în urzeala universului. Înduri captivitatea, însă vei dărui acelui poem un cuvânt.* Dumnezeu, în vis, ilumină grosolănia fiarei și aceasta înțelese pricinile și își încuviință destinul, dar nu găsi înlăuntrul ei, când se trezi, decât o întunecată resemnare, o curajoasă ignoranță, căci mersul lumii este prea complex pentru naivitatea unei fiare.

Ani mai târziu, la Ravenna, Dante își trăia clipele de pe urmă, la fel de nejustificat, la fel de singur ca oricare alt om. În clipa unui vis, Dumnezeu îi dezvălui tainicul rost al vieții și al migalei sale; Dante, uimit, află în sfârșit cine era și ce era și binecuvântă amărăciunile îndurate. Tradiția povestește că, la deșteptare, simți că a primit și a pierdut un lucru infinit, ceva ce nu putea recupera, și nici măcar întrezări, căci mersul lumii este prea complex pentru naivitatea unui om.

Trad. C. H.

BORGES ȘI EU

Lui Borges - celuilalt, nu mie - i se întâmplă tot felul de lucruri. Eu nu fac altceva decât să hoinăresc prin Buenos Aires, zăbovind uneori, în mod mecanic poate, ca să privesc arcada unui vestibul ori ușa unei marchize; știrile despre Borges îmi vin prin poștă: din când în când, îi zăresc numele printre ale câtorva profesori, sau într-un dicționar biografic. Mie îmi plac ceasurile cu nisip, hărțile, tipografia din veacul al XVIII-lea, etimologiile, aroma cafelei și proza lui Stevenson; celălalt împărtășește aceste preferințe, dar într-o manieră plină de vanitate, care le preschimbă în atribute ale unui actor. Ar fi exagerat să afirm că relațiile dintre noi sunt ostile; eu trăiesc, eu îmi îngădui să trăiesc, pentru ca Borges să-și poată plăsmui literatura, și literatura aceasta mă justifică. Trebuie să recunosc, totuși, că a scris într-adevăr câteva pagini izbutite, însă aceste pagini nu pot să mă salveze, poate din pricină că ceea ce e bun nu mai e în stăpânirea nimănui, nici chiar a celuilalt, ci aparține doar limbii sau tradiției. De altminteri, eu sunt sortit să pier, în mod definitiv, și numai o frântură din mine ar putea supraviețui în celălalt. Puțin câte puțin, îi cedez totul, deși cunosc prea bine perversa lui deprindere de a falsifica ori a amplifica. Spinoza socotea că fiecare lucru are tendința de a-și păstra propria sa condiție; piatra voiește să fie veșnic piatră, tigrul să fie veșnic tigru. Eu trebuie să rămân în Borges, și nu în mine însumi (asta, presupunând că *eu însumi* exist), dar adevărul e că mă recunosc mai puțin în cărțile lui decât în multe altele, sau decât în stăruitorul vaiet al unei chitare. Cu ani în urmă, am încercat să mă eliberez de el și am trecut de la mitologia mahalalei la jocul cu timpul sau

cu infinitul, dar și acest joc îi aparține acuma tot lui Borges, astfel încât voi fi silit să imaginez alte lucruri. Viața mea nu este, așadar, decât o goană și, puțin câte puțin, pierd totul și totul trece în stăpânirea uitării, sau a celuilalt. Nu știu care din noi așterne aceste rânduri.

Trad. C. H.

RELATAREA LUI BRODIE (1970)

Traduceri de
CRISTINA HĂULICĂ și ANDREI IONESCU

Prezentare

Autor și personaje, atunci când vorbesc, nu fac altceva decât să se cufunde în „memoria infinită”, iar „visul fiecăruia este parte din memoria tuturor” . *(Martín Fierro,* din volumul *Făuritorul).* Acum, în *Relatarea lui Brodie,* ideea este prelungită chiar în *Prolog*, cu accentul pus pe implicarea întregului univers în fiecare dintre manifestările vieții: „Nu există pe pământ o singură pagină, un singur cuvânt, care să fie simple, de vreme ce toate postulează universul, al cărui atribut îndeobște cunoscut este complexitatea” , așa cum „nu există fapt, oricât de umil, care să nu implice istoria universală și infinita ei înlănțuire de efecte și cauze” *(Zahirul).* Această implicare inevitabilă a ansamblului total al lumii este invocată în sprijinul afirmației că povestirile pe care le-a scris nu pot fi simple, dar pot fi (și sunt în intenția lui, cel puțin) directe. Directe, însă nu patetic „angajate”, fiindcă planurile trebuie net diferențiate: eul literar este al autobiografiei esențiale, un eu în același timp personal și impersonal, iar exercițiul „misterios” al literaturii consemnează mai curând inspirația („teza platonică a Muzei”) decât „operația inteligenței” și „opinia” perisabilă.

Tot mai puternică este și convingerea, pe care am întâlnit-o în *Făuritorul*, că ceea ce e mai bun în creația lui aparține „doar limbii sau tradiției” *(Borges și eu).* Renunțarea la ornamentele baroce este mai veche, dar acum a renunțat și la iluzia că ar putea spori valoarea unui text prin „variațiuni și noutăți” Modificările verbale pot cel mult să ușureze o propoziție prea încărcată sau „să atenueze o emfază” , dar nimic mai mult. Deoarece „fiecare limbaj este o tradiție: fiecare cuvânt, un simbol împărtășit.” De aceea acum, la șaptezeci de ani, când și-a

găsit glasul propriu și a învățat „resemnarea de a fi Borges” , va folosi un stil neutru, invizibil. Nu lipsește din acest prolog al conștiinței propriilor mijloace literare nici nota de umor a maestrului intertextualității din paragraful final: „Să te ferească Dumnezeu, cititorule, de prologuri lungi. Citatul este din Quevedo, care, pentru a nu comite un anacronism ce cu timpul ar fi fost descoperit, nu le-a citit niciodată pe acelea ale lui Shaw” .

Dacă variațiile stilistice i se par naive iluzii ale unui barochism juvenil, în schimb variațiunile la temele sale predilecte, nu numai că nu pot fi evitate, dar constituie singura materie adevărată a ficțiunilor, deoarece corespund stratului profund al sensibilității, viziunii hipnotice asupra lumii, și alcătuiesc acel ansamblu de obsesii recurente pe care îl numim universul unui scriitor. Nu ne surprinde, prin urmare, reapariția infamiei, în povestirea *Nedemnul,* în care interesul cade pe psihologia personajului narator, cu înălțările și coborârile surprinzătoare ale condiției umane. Mirarea în fața misterului stăruie angoasant, și nu putem să nu împărtășim, văzând cum trădarea se strecoară perfid între ucenic și idolul său, convingerea că „prietenia nu-i mai puțin misterioasă decât iubirea, sau decât oricare din celelalte fețe ale acestei confuzii ce se numește viață”. Reapare oglinda, ca în *Istoria lui Rosendo Juárez,* cuțitarul care se satură să fie viteazul temut în toate cârciumile mahalalei și se retrage în Uruguay, cu riscul de a-și atrage disprețul tuturor, pentru a duce o viață tihnită de cărăuș. Este un act de lașitate sau de curaj? Oricum, este descoperirea adevăratului eu al personajului: „Atunci s-a întâmplat ceea ce nimeni nu vrea să priceapă. În nesăbuitul acela arțăgos m-am văzut pe mine însumi ca într-o oglindă și mi s-a făcut rușine. Nu mi-a fost frică, poate dacă-mi era, puteam să mă lupt cu el” .

Reapare ritualul înfruntării, mitologia de cuțite a mahalalelor pe care încercase să o surprindă în *Evaristo*

Carriego. Povestirea este directă, în limbajul autentic al unui narator vrednic de încredere: nepotul figurii mitice care a fost Juan Muraña. Cu conștiința superiorității mărturiei lui, povestitorul își îngăduie să-și ironizeze interlocutorul, care este însuși scriitorul, pentru că fusese nevoit să se „documenteze" când a scris despre celebrul cuțitar. Faptele se decantează, se reduc la esența lor, la adevărul lor necesar care le transformă în legendă: „Nu știu dacă povestea era adevărată, ceea ce are însemnătate acum e faptul de a fi fost narată și crezută". Din teribila întâmplare rămâne simbolul pumnalului, preluat de văduva eroului pentru a fi la înălțimea dispărutului pe care ea continua să-l adore: „În istoria femeii care a rămas singură și care-l confundă pe omul ei, pe tigrul ei, cu obiectul acela plin de cruzime pe care el i l-a lăsat, cu arma faptelor lui, întrezăresc un simbol, sau mai multe. Juan Muraña a fost un om care a pășit pe străzile copilăriei mele, care a știut tot ce le e dat oamenilor să știe, care a cunoscut gustul morții și care a devenit apoi un cuțit, iar acum amintirea unui cuțit, iar mâine fi-va uitarea, obștească uitare" .

Că „lucrurile stăruie mai mult decât oamenii" aflăm și în *Întâlnirea,* unde cel înjunghiat într-un duel neprevăzut („Ce ciudat. Totul e ca într-un vis.") își dă seama că lupta nu a fost a oamenilor, ci a pumnalelor pe care aceștia le-au luat dintr-o panoplie.

Motivul înfruntării, prin stratageme abile *(Guayaquil)* ori simple rivalități, unde nu se înregistrează nici înfrângeri, nici victorii *(Duelul),* ori manifestări ale urii *(Celălalt duel),* nu putea lipsi din acest volum al variațiunilor la una din temele cele mai caracteristice ale lui Borges: viziunea schopenhauerianã a lumii ca voință și reprezentare. Zimmerman, istoricul originar din Praga, orașul straniu unde „visele se pierd în alte vise", are câștig de cauză în înfruntarea cu contracandidatul său numai și numai prin puterea voinței: „Nici sfidarea nici ironia nu se întrevedeau în vorbele lui; ele constituiau expresia unei voințe, care

făcea din viitor ceva la fel de irevocabil ca și trecutul. Argumentele lui n-au mai avut nicio însemnătate: puterea se afla în om, nu în dialectica pe care o desfășura” *(Guayaquil).*

Tot ritualul, tiparele vieții și ale literaturii, constituie obiectul reflecțiilor și explicațiilor cu titlu de ipoteză („conjecturi”) din *Evanghelia după Marcu,* unde personajul central constată că „oamenii, de-a lungul vremii, au repetat întruna două istorii: aceea a unei corăbii ce caută pe ape mediteraneene o insulă iubită, și aceea a unui Dumnezeu ce se lasă răstignit pe Golgota” .

În sfârșit, în *Relatarea lui Brodie,* reflecția asupra culturii, a elementelor minime care ne îngăduie să pledăm pentru salvarea unei comunități primitive: „Au instituții, sunt guvernați de un rege, mânuiesc un limbaj bazat pe concepte generice, cred - precum evrei sau grecii - în originea divină a poeziei și intuiesc faptul că sufletul supraviețuiește morții trupului”.

Andrei Ionescu

PROLOG

Ultimele povești ale lui Kipling au fost nu mai puțin labirintice și angoasante decât cele ale lui Kafka sau James, pe care fără îndoială le întrec: dar în o mie opt sute optzeci și cinci, la Lahore, începuse o serie de povestiri scurte, scrise într-un stil direct, pe care le va strânge în volum în o mie opt sute nouăzeci. Nu puține - In the House of Suddhoo, Beyond the Pale, The Gate of the Hundred Sorrows - *sunt laconice capodopere: uneori m-am gândit că ceea ce a conceput și a executat un băiat genial poate fi imitat fără lipsă de modestie de un bărbat în pragul bătrâneții, care își cunoaște meseria. Rodul acestei reflecții este volumul de față, pe care îl vor judeca cititorii mei.*

Am încercat, nu știu cu cât noroc, să redactez câteva povestiri directe. Nu îndrăznesc să afirm că sunt simple: nu există pe pământ o singură pagină, un singur cuvânt, care să fie simple, de vreme ce toate postulează universul, al cărui atribut îndeobște cunoscut este complexitatea. Vreau să lămuresc doar faptul că nu sunt și nici n-am fost vreodată, ceea ce înainte se numea un născocitor de povești sau un predicator de parabole, iar acum se numește scriitor angajat. Nu aspir să fiu un Esop. Povestirile mele, la fel ca acelea din O mie și una de nopți, *vor să distreze și să emoționeze, nu să convingă. Aceasta intenție nu vrea să însemne, potrivit imaginii solomonice, că vreau să mă închid într-un turn de fildeș. Convingerile mele politice sunt prea bine cunoscute; m-am afiliat la Partidul Conservator, ceea ce este o formă de scepticism, și nimeni nu m-a taxat drept comunist, naționalist, antisemit, adept al lui Furnică Neagră sau Rosas. Cred că*

vom merita, cu timpul, să nu mai avem guverne. Nu mi-am ascuns niciodată opiniile, nici măcar în anii dificili, dar n-am îngăduit să se interfereze cu opera mea literară, în afară de cazul când am simțit nevoia urgentă să laud Războiul de Șase Zile. Exercițiul literaturii este misterios; opiniile noastre sunt trecătoare și își găsesc explicația mai curând prin teza platonică a Muzei decât prin teza lui Poe, care socotea, ori se prefăcea că socotește, că scrierea unui poem este o operație a inteligenței. Nu pot să nu-mi exprim surprinderea că scriitorii clasici susțin o teză romantică, iar un poet romantic susține o teză clasică.

În afară de textul care dă nume acestei cărți și care provine, evident, din ultima călătorie făcută de Lemuel Gulliver, povestirile mele sunt realiste, pentru a folosi denumirea astăzi la modă. Cred că respectă toate convențiile genului, nu mai puțin convențional ca altele și de care curând ne vom plictisi, dacă nu ne-am plictisit până acum. Sunt pline de solicitatele născociri de fapte circumstanțiale, cum găsim exemple strălucite în balada anglo-saxonă a lui Maldon, care datează din veacul al zecelea, și în ulterioarele sagas ale Islandei. Două narațiuni - nu voi spune care dintre ele - pot fi citite în aceeași cheie fantastică. Cititorul atent va băga de seamă unele afinități intime. Câteva - relativ puține - subiecte m-au bântuit de-a lungul vremii: hotărât lucru, sunt monoton.

Datorez unui vis al lui Hugo Ramírez Moroni urzeala povestirii care se intitulează Evanghelia după Marcu, *cea mai bună din întreaga serie*; *mă tem că am stricat-o cu schimbările pe care închipuirea sau rațiunea mea le-au socotit potrivite. De altminteri, literatura nu este altceva decât un vis dirijat.*

Am renunțat la surprizele unui stil baroc; am renunțat, de asemenea, la surprizele pe care le oferă un sfârșit neprevăzut. Am preferat, într-un cuvânt, pregătirea unei așteptări sau a unei uimiri. Mulți ani am crezut că-mi va fi dat să obțin o pagină reușită cu ajutorul variațiunilor și

noutăților; acum, când am împlinit șaptezeci de ani, cred că mi-am găsit glasul propriu. Modificările verbale nu vor strica, nici nu vor îmbunătăți ceea ce dictez, în afară de cazul în care acestea pot să ușureze o propoziție încărcată sau să atenueze o emfază. Fiecare limbaj este o tradiție; fiecare cuvânt, un simbol împărtășit; ceea ce un inovator este în stare să modifice este lipsit de importanță; să ne amintim de opera strălucită, dar nu de puține ori ilizibilă a unui Mallarmé sau a unui Joyce. Se prea poate ca aceste considerații rezonabile să fie rodul oboselii. Vârsta înaintată m-a învățat resemnarea de a fi Borges.

În aceeași măsurii mă Iasă indiferent Dicționarul Academici, dont chaque édition fait regretter la précédente, *potrivit melancolicei sentințe a lui Paul Groussac, și voluminoasele dicționare de argentinisme. Toate, și cele de pe malul nostru și cele de pe malul celălalt al oceanului, tind să accentueze diferențele și să dezintegreze limba. În legătură cu aceasta, îmi aduc aminte că lui Roberto Arlt s-a reproșat faptul că nu știe argoul lumfardo, iar el a replicat: „Am crescut la Villa Luro, printre oameni săraci și răufăcători; pur și simplu n-am avut timp să studiez aceste lucruri”. Lumfardo, de fapt, este o glumă literară inventată de compozitorii de operetă și de tangouri, ignorată de mahalagiii autentici, în afară de cazul în care au învățat câte ceva de pe plăcile de patefon.*

Am situat acțiunea povestirilor mele undeva departe, fie în timp, fie în spațiu. Imaginația poate să se desfășoare astfel cu mai multă libertate. În o mie nouă sute șaptezeci, cine oare își va mai aduce aminte cu precizie ce au fost, la sfârșitul veacului trecut, mahalalele Palermo și Lomas? Oricât de greu de crezut ar părea, există pedanți care exercită o teroare minuțioasă vânând mici neatenții. Observă, bunăoară, că Martín Fierro ar fi vorbit de o pungă cu oase, nu de un sac cu oase, și dezaprobă, poate pe nedrept, culoarea șarg roșcat a unui anumit cal faimos.

Să te ferească Dumnezeu, cititorule, de prologuri lungi.

Citatul este din Qevedo, care, pentru a nu comite un anacronism care cu timpul ar fi fost descoperit, nu le-a citit niciodată pe acelea ale lui Shaw.

J.L.B.

Buenos Aires, 19 aprilie 1970

Trad. A. I.

INTRUSA

„Frate Ionatane, întristat sunt după tine, căci tu mi-ai fost foarte scump și iubirea ta a fost pentru mine mai presus decât iubirea femeiască!”

(Cartea a Doua a Regilor. 1, 26)

Se spune (ceea ce este improbabil) că istoria ar fi fost relatată de Eduardo, cel mai mic dintre Nelsoni, la priveghiul lui Cristián, cel mai mare dintre ei, care a murit de moarte bună, pe la o mie opt sute nouăzeci și ceva, undeva prin ținutul Morónului. Fapt este că un ins a auzit-o de la altul, în acea lungă noapte fără somn, în fața ceaiului fierbinte, și i-a repetat-o apoi lui Santiago Dabove, de la care am aflat-o eu. Ani mai târziu am ascultat-o din nou la Turdera, unde se și întâmplase. A doua versiune, întrucâtva mai prolixă, o confirma în linii mari pe aceea a lui Santiago, cu neînsemnatele variații și divergențe proprii unor atare circumstanțe. O aștern acum pe hârtie pentru că în ea se concentrează, dacă îmi dau bine seama, o fugară și tragică viziune din viața vechilor noștri *orilleros*[22]. O voi face cu probitate, dar prevăd încă de pe acum că voi ceda tentației literare de a îngroșa ori de a adăuga câte un detaliu.

La Turdera, toți le spuneau „frații Nilsen”. Parohul mi-a povestit că predecesorul său își amintea, nu fără uimire, a fi văzut la acei oameni o biblie roasă, legată în negru, cu caractere gotice; pe ultimele pagini zărise nume și date

[22] Oameni săraci care trăiesc la periferia marilor orașe.

manuscrise. Era unicul tom ce se afla în casă. Nefericita cronică a Nilsenilor, pierdută, așa cum toate se vor pierde. Casa, o hardughie mare și dărăpănată care acum nu mai există, era din cărămizi netencuite; de la intrare se zăreau un *patio* cu lespezi colorate și un altul cu pământ bătătorit. Puțini, de altminteri, călcaseră acolo; Nilsenii își apărau singurătatea. În încăperile pustii, dormeau pe pat de scânduri; luxul pe care și-l îngăduiau, în schimb, includea calul, șaua împodobită, pumnalul prețios cu lama scurtă, straiele arătoase pentru sfârșitul săptămânii și băutura stârnitoare de gâlcevi. Știu că erau înalți, cu plete roșcovane. Danemarca sau Irlanda, despre care nu vor fi auzit nicicând, curgeau prin vinele acestor doi *criollos*[23]. Mahalaua le știa Roșcovanilor de frică; nu e cu neputință să fi avut pe cuget și vreo moarte. Umăr la umăr se bătuseră odată cu jandarmii. Se povestea că mezinul avusese o gâlceavă cu Juan Iberra și că nu el fusese păgubitul, ceea ce, spun cunoscătorii, e lucru vrednic de a fi luat în seamă. Fuseseră păzitori de cirezi, căruțași, hoți de cai și, câteodată, jucători de cărți. Aveau faimă de zgârciți, afară doar de acele dăți când băutura sau jocul îi făceau să devină generoși. Despre neamuri nu se știa nimic și nici despre meleagurile de unde vor fi venit. Aveau o căruță și o pereche de boi.

La înfățișare se deosebeau de cuțitarii cărora li se datorează tâlhărească poreclă a Coastei Crunte. Faptul acesta, și un altul pe care deocamdată îl ignorăm, ne ajută să înțelegem cât au fost de uniți. A te certa cu unul dintre ei era a-ți face doi dușmani deodată.

Nilsenii erau de-ajuns de zănatici, dar aventurile lor amoroase se petrecuseră până atunci doar prin unghere sau bordeluri N-au lipsit, așadar, comentariile, atunci când Cristián a adus-o la el pe Juliana Burgos. E drept că astfel dobândea o slujnică, dar nu e mai puțin adevărat că în

[23] *Criollo* - termen ce desemnează calitatea de „neaoș”, „autohton”, în opoziție cu *gringo* („străin”, „venetic”). *(n. tr.).*

scurtă vreme o copleșise cu lamentabile podoabe de tot soiul și că o arăta, trufaș, pe la petreceri. La inocentele petreceri suburbane, unde smucirea și unduirile din șold erau cu totul interzise și unde încă se dansa în plină lumină. Juliana avea fața măslinie și ochii migdalați. Pentru o mahala sărmană, în care istovirea și nepăsarea uzează repede femeia, se poate spune că arăta destul de bine.

La început îi însoțea și Eduardo. Apoi făcu un drum la Arrecifes, după diverse treburi; la întoarcere aduse acasă o fetișcană, pe care o culesese de pe drum, dar peste scurtă vreme o alungă. Se făcu mai ursuz; se îmbăta la cârciumă de unul singur și nu lega vorbă cu nimeni. Era îndrăgostit de femeia lui Cristián. Mahalaua care-și dăduse, poate, seama înaintea lui, prevăzu cu perfidă bucurie latenta rivalitate a celor doi frați.

Într-o seară, întorcându-se târziu de la cârciuma din colț, Eduardo văzu calul întunecat al lui Cristián legat în fața porții. În curte, fratele mai mare îl aștepta cu straiele de sărbătoare. Femeia se învârtea în jurul lui, cu ceaiul în mână. Cristián îi spuse lui Eduardo:

— Eu plec la un chiolhan la alde Farías. Ți-o las aicea pe Juliana; dacă vrei, folosește-o.

Tonul era între poruncitor și cordial. Eduardo rămase o vreme cu ochii pironiți la el; nu știa ce să facă. Cristián se ridică, își luă rămas bun de la Eduardo, nu și de la Juliana, care era un obiect, încălecă și porni la trap, fără grabă.

Din noaptea aceea o împărțiră. Nimeni nu va cunoaște vreodată amănuntele acestei sordide uniuni, care ultragia decența mahalalei. Învoiala merse bine câteva săptămâni, dar nu putea dura mai mult de atât. Între ei, frații nu rosteau numele Julianei, nici măcar ca s-o cheme, dar căutau necontenit, și izbuteau să și găsească, pricini pentru a nu fi de acord. Se luau la harță pentru vânzarea unor piei, însă, de fapt, gâlceava lor avea cu totul alt motiv. Cristián obișnuia să ridice glasul, iar Eduardo nu scotea o vorbă. Fără să știe, erau geloși unul pe altul. În mahalaua

aspră niciun bărbat n-ar fi recunoscut vreodată, nici chiar față de sine însuși, că o femeie poate avea vreo însemnătate, dincolo de dorință și de pasiune, dar amândoi erau îndrăgostiți. Asta, într-un fel, îi uimea.

Într-o după-amiază, în piața de la Lomas, Eduardo se întâlni cu Juan Iberra, care-l felicită că și-a găsit asemenea boboc de față. În clipa aceea, cred, Eduardo a slobozit înjurătura. Nimeni, cu el de față, n-avea să-și bată joc de Cristián.

Femeia îi slujea pe amândoi cu o supunere animalică: nu putea să-și ascundă, însă, o oarecare preferință pentru mezin, care nu respinsese învoiala, dar cel puțin n-o propusese.

Într-o zi, îi porunciră Julianei să aducă două scaune în primul *patio* și să nu pună piciorul acolo, pentru că au de vorbit. Ea se aștepta la un dialog prelung și se duse să tragă un pui de somn, însă peste câteva clipe o deșteptară. O puseră să umple o desagă cu toate câte le avea, fără să uite nici mătăniile de sticlă, nici cruciulița pe care maică-sa i le lăsase. Fără să-i spună o vorbă, o urcară în căruță și începură o călătorie mută și anevoioasă. Plouase; drumurile erau desfundate și trebuie să fi fost ceasurile trei spre ziuă când ajunseră în sfârșit la Morón. Acolo o vândură patroanei lupanarului. Târgul era dinainte încheiat; Cristián își luă banii și-i împărți apoi cu celălalt.

La Turdera, Nilsenii, afundați până atunci în hățișul acelui monstruos amor (devenit și el o rutină), voiră să-și reînnoade vechea lor viață de holtei. Reluară, așadar, jocul de cărți, luptele de cocoși, chefurile întâmplătoare. Poate că, uneori, se socoteau chiar mântuiți. Dar curând începuseră să păcătuiască, fiecare pe seama lui, prin nejustificate sau prea justificate absențe. Cu puțin înainte de sfârșitul anului, mezinul invocă niște treburi în capitală. Cristián se duse la Morón: în fața bine cunoscutei case, văzu îndată șargul lui Eduardo. Intră; celălalt se afla într-adevăr acolo, așteptându-și rândul. Cristián, se pare, i-ar fi

spus:

— Dacă o ținem tot așa, o să ne deșelăm caii. Mai bine s-o avem la îndemână.

Vorbi cu patroana, scoase din chimir câteva monede și o luară cu ei. Juliana mergea cu Cristián; Eduardo îi dădu pinteni șargului, ca cel puțin să nu-i mai vadă.

Se întoarseră la cele dinainte. Infama soluție dăduse greș, fiecare din ei cedase ispitei de a-l înșela pe celălalt. Cain dădea târcoale, însă iubirea dintre Nilseni era mare - cine poate să știe ce vitregii și ce primejdii înduraseră alături! - așa că preferară să-și descarce exasperarea asupra celorlalți: câte un necunoscut, dulăii, sau chiar Juliana, care adusese vrajba.

Martie era pe sfârșite și căldura nu se îmblânzea defel. Într-o duminică (duminica, oamenii obișnuiesc să se adune pe la case mai devreme) Eduardo, care se întorcea de la cârciumă, îl văzu pe Cristián înjugând boii. Cristián îi spuse:

— Vino; trebuie să ducem niște piei la dugheana Mulatrului. Le-am și încărcat; să-i dăm bătaie cât mai ține răcoarea.

Dugheana Mulatrului se afla, cred, ceva mai spre sud; o luară pe Calea Oastei; apoi, pe un drum lăturalnic. Câmpia se lărgea o dată cu lăsarea nopții.

Apucară de-a lungul unei pășuni cu bălării și iarbă înaltă. Cristián aruncă trabucul pe care abia îl aprinsese și spuse fără grabă:

— La lucru, frate. Pe urmă o să ne dea o mână de ajutor hultanii. Astăzi am omorât-o. Să stea aici, cu țoalele ei cu tot. Așa n-o să mai facă rău la nimeni.

Se îmbrățișară, aproape plângând. Acum îi mai lega ceva: femeia trist sacrificată și obligația de a o da uitării.

Trad. C. H.

NEDEMNUL

Imaginea pe care o avem despre oraș e totdeauna anacronică, într-o măsură mai mică sau mai mare. Cafeneaua a degenerat în bar; tinda care ne îngăduia să întrezărim vița din *patios* este acum un coridor opac, la capăt cu un ascensor. Astfel, vreme îndelungată am fost convins că într-un anume loc, pe Talcahuano, mă așteaptă Librăria Buenos Aires; într-o bună dimineață am constatat că o înlocuise un magazin de antichități și mi s-a spus că Don Santiago Fischbein, patronul, a murit. Era mai degrabă obez; îmi amintesc nu atât trăsăturile lui, cât lungile noastre dialoguri. Ferm și tihnit, obișnuia să condamne sionismul, care ar face din evreu un ins comun, legat, ca toți ceilalți, de o singură tradiție și o singură țară, fără complexitățile și discordiile ce-l îmbogățesc în clipa de față. Lucra, mi-a spus, la compilarea unei copioase antologii din opera lui Baruch Spinoza, epurată de tot acel aparat euclidian care îngreunează lectura și dă fantasticei teorii o rigoare iluzorie. Îmi arătase, fără a accepta să mi-l vândă, un curios exemplar din *Kabbala dezvăluită* a lui Rosenroth, însă în biblioteca mea se află și acum câteva cărți de Ginsburg și de Waite care îi poartă însemnul.

Într-o seară, când nu eram decât noi doi, mi-a încredințat un episod din viața lui, pe care astăzi pot să-l relatez. Voi schimba, cum e lesne de prevăzut, câte un detaliu.

„— Vă voi dezvălui un lucru pe care nu l-am mai povestit nimănui. Ana, soția mea, nu-l știe, și nici chiar prietenii cei mai intimi. S-au scurs atâția ani de când s-a întâmplat, încât acum îl simt cu totul străin mie. Poate vă va sluji pentru o povestire pe care o veți orna, desigur, cu

pumnale. Nu știu dacă v-am spus vreodată că sunt din Entre Ríos. N-am să pretind că eram *gauchos* evrei; *gauchos* evrei n-au existat nicicând. Eram negustători și grădinari. M-am născut la Urdinarruin, despre care abia dacă mai am vreo amintire; când părinții au venit la Buenos Aires, ca să deschidă o prăvălie, eu eram foarte mic. La câteva străzi de noi se afla Maldonado, iar mai departe, doar maidane.

Carlyle a scris că oamenii au nevoie de eroi. Istoria lui Grosso mi-a propus cultul lui San Martín, însă în el n-am aflat decât un militar care se războise în Chile și care devenise acum o statuie de bronz și numele unei piețe. Hazardul mi-a oferit, în schimb, un erou cu totul diferit, spre nefericirea mea și a lui: Francisco Ferrari. Este, probabil, prima oară când auziți rostindu-i-se numele.

Cartierul nu era atât de crunt pe cât fuseseră, se spune, Los Corrales și El Bajo, dar nu exista cârciumioară care să n-aibă gașca ei de *compadritos*[24]. Ferrari își avea sălașul la cârciuma de pe Triumvirato colț cu Thames. Acolo s-a petrecut incidentul care m-a făcut să devin unul din partizanii lui.

Mă dusesem să cumpăr un sfert de *mate*[25] pentru ceai. Un ins cu chică și mustață, care nu era de prin partea locului, se apropie de tejghea și ceru un rachiu de ienupăr. Ferrari i se adresă afabil:

— Spuneți-mi, nu cumva ne-am văzut acum două seri la balul Julianei? De unde sunteți?

— De la San Cristóbal, răspunse celălalt.

— Povața mea, insinuă Ferrari, ar fi să nu mai puneți

---

[24] *Compadrito* - termen argentinian extrem de răspândit, extins în toată America Hispanică, și desemnând un personaj tipic al suburbiei sud-americane; *fantele de mahala. (n. tr.).*

[25] *Mate* - cuvânt de origine *quichua,* care indică o specie de *dovleac,* precum și *vasul* făcut din coaja acestuia. Prin extensie, se folosește denumirea de *yerba mate* pentru copacul *Ilex paraguayensis,* ale cărui frunze se folosesc la *ceai,* infuzia pregătindu-se într-un vas din coajă de *„mate". (n. tr.).*

piciorul aici. Bântuie tot soiul de inși necuviincioși, în stare să vă facă cine știe ce necazuri.

Cel de la San Cristóbal se retrase, cu mustăcioara lui cu tot. Poate că nu era mai puțin curajos decât celălalt, însă știa că aici se află gașca.

Din ziua aceea Francisco Ferrari a devenit eroul pe care cei cincisprezece ani ai mei îl năzuiau. Era oacheș, mai degrabă înalt, bine făcut, destul de chipeș după stilul vremii. Se îmbrăca totdeauna în negru. Un al doilea episod ne-a apropiat Eram cu mama și mătușa mea; ne-au tăiat calea câțiva derbedei și unul dintre ei le-a spus cu voce tare celorlalți:

— Lăsați-le să treacă. Sunt niște căzături.

N-am știut ce să fac. În clipa aceea a intervenit Ferrari, care tocmai ieșea din casă. S-a oprit drept în fața provocatorului și a spus:

— Dacă ai poftă să te legi de cineva, mai bine leagă-te de mine, hai!

Îi măsură apoi din cap până-n picioare, unul câte unul, fără grabă, și nimeni nu răspunse o vorbă. Îl cunoșteau.

Ridică din umeri, ne salută și plecă. Înainte de a se îndepărta, îmi spuse:

— Dacă n-ai nimic de făcut, treci mai târziu pe la cârciumă.

Am rămas năucit. Sarah, mătușa mea, a declarat sentențios:

— Un cavaler care ține ca doamnele să fie respectate.

Mama, pentru a mă scoate din încurcătură, observă:

— Sau mai degrabă un arțăgos care nu vrea să aibă concurență.

Nu știu cum să vă explic mai bine. În clipa de față eu mă bucur de o anume bunăstare, am librăria asta care îmi place și ale cărei cărți le pot citi, sunt onorat de prietenii ca a domniei voastre, am soție și copii, m-am afiliat partidului socialist, sunt un bun argentinian și un bun evreu. Sunt un om respectat. Acuma, mă vedeți, sunt

aproape plești, pe vremea aceea, însă, eram un biet băiețandru pistruiat, cu părul roșu ca focul, într-un cartier mărginaș. Oamenii mă priveau peste umăr. Așa cum fac toți tinerii, mă străduiam și eu să fiu ca cei din jur. Îmi ziceam *Santiago* pentru a-l escamota pe *Iacob,* dar mai rămânea *Fischbein.* Toți semănăm cu imaginea pe care ceilalți o au despre noi. Eu percepeam disprețul lor, drept care mă disprețuiam pe mine însumi. În vremea aceea, și mai cu seamă în mediul acela, era important să fii curajos; iar eu mă știam laș. Femeile mă intimidau; simțeam rușinea intimă a castității mele temătoare. Prieteni de vârsta mea n-aveam.

În seara aceea nu m-am dus la cârciumă. O, de n-aș fi făcut-o niciodată! În cele din urmă am simțit că în invitație era și o poruncă; într-o sâmbătă, după cină, am intrat în local.

Ferrari prezida una din mese. Pe ceilalți îi cunoșteam din vedere; erau vreo șapte. Ferrari părea cel mai vârstnic, cu excepția unui ins bătrân, cu vorba rară și ostenită, al cărui nume e singurul ce-mi stăruie în minte: Don Eliseo Amaro. O cicatrice îi brăzda chipul, care era extrem de îngust și de subțire. Am aflat, mai târziu, că suferise o condamnare.

Ferrari mă așeză la stânga lui; pe Don Eliseo îl puseră să-și schimbe locul. Eu nu mă simțeam în apele mele. Mă temeam ca nu cumva Ferrari să pomenească despre incidentul survenit zilele trecute. Nimic de acest fel nu s-a întâmplat; s-a vorbit despre femei, despre jocul de cărți, despre comiții, despre un rapsod care urma să vină și care n-a venit, despre tot soiul de povești din cartier. La început le-a venit greu să mă accepte; apoi au fost siliți s-o facă, de vreme ce era voința lui Ferrari. În ciuda numelor de familie, cele mai multe italienești, fiecare se simțea (și era simțit) *criollo* și chiar *gaucho.* Câte unul era vizitiu sau căruțaș sau poate parlagiu; prezența animalelor îi apropia, desigur, de oamenii câmpiei. Îmi imaginez că cea mai mare

dorință a lor era să semene cu Juan Moreira. Sfârșiră prin a-mi spune Pistruiatul, dar în poreclă nu era nici urmă de dispreț. De la ei am învățat să fumez, și multe alte lucruri.

Într-un local de pe *Calle Juanín*[26] cineva m-a întrebat dacă nu sunt prieten cu Francisco Ferrari. I-am răspuns că nu; am simțit că un răspuns afirmativ ar fi constituit o probă de trufie.

Într-o noapte a venit poliția și ne-a scotocit pe fiecare în parte. Câțiva au fost chiar duși la comisariat; pe Ferrari l-au lăsat să plece. Peste cincisprezece zile, scena s-a repetat; de data asta l-au luat și pe Ferrari, care avea un pumnal la cingătoare. Pierduse, poate, protecția mai-marilor din parohie.

Acum văd în Ferrari un biet băiat amăgit și trădat; pe atunci, însă, el era pentru mine un zeu.

Prietenia nu-i mai puțin misterioasă decât iubirea, sau decât oricare din celelalte fețe ale acestei confuzii ce se numește viață. Mă gândesc uneori că singurul lucru lipsit de mister e fericirea, căci se justifică prin ea însăși. Fapt este că Francisco Ferrari, îndrăznețul, puternicul, a simțit prietenie pentru mine, vrednicul de dispreț. Eu am simțit că se înșela și că nu eram demn de această prietenie. Am încercat să fug de el și nu mi-am îngăduit s-o fac. Acest zbucium a devenit și mai chinuitor din pricina dezaprobării mamei, care nu se resemna defel ca eu să am a face cu ceea ce numea ea „pleava”, și să o și imit în totul. Esențialul istoriei pe care o narez este relația mea cu Ferrari, și nu sordidele fapte pentru care acum nu mai simt niciun fel de căință. Câtă vreme durează remușcarea, durează și vina.

Bătrânul, care își reluase locul alături de Ferrari, vorbea cu el în mare taină. Ceva trebuie să fi pus la cale. Din celălalt capăt al mesei, mi s-a părut că disting numele lui Weidemann, a cărui țesătorie se afla undeva la marginea

---

26 *Calle Junín* - stradă rău famată din Buenos Aires, plină de lupanare. *(n. tr.).*

cartierului. După câtăva vreme am fost trimis, fără alte explicații, să dau ocol acelor ateliere și să mă uit cu atenție la uși. Era pe înserate când am traversat râul și calea ferată. Îmi amintesc de niște case risipite, de un pâlc de sălcii și de niște gropi. Atelierele erau noi, dar cu un aspect părăsit și dărăpănat; culoarea lor roșie se confundă acum în amintire cu asfințitul. Clădirea era înconjurată de un grilaj. În afara intrării principale mai erau în spate două uși care priveau spre sud și duceau direct în încăperi.

Mărturisesc că am înțeles târziu ceea ce dumneavoastră, desigur, ați înțeles din prima clipă. Mi-am prezentat raportul, pe care un alt băiat l-a confirmat. Sora acestuia lucra chiar în țesătorie. Dacă cei din gașcă ar fi lipsit de la cârciumă într-o sâmbătă seara, faptul ar fi atras atenția tuturor; Ferrari hotărî așadar ca asaltul să se dea în vinerea următoare. Misiunea mea avea să fie aceea de a da alarma. Era mai bine ca, până atunci, nimeni să nu ne vadă împreună. Rămași numai noi doi, pe stradă, l-am întrebat pe Ferrari:

— Ai încredere în mine?

— Da, mi-a răspuns. Știu că ai să te porți ca un bărbat.

Am dormit bine în noaptea aceea și în cele care au urmat. Miercuri i-am spus mamei că mă duc în centru să văd un nou film cu *cowboys.* M-am îmbrăcat cu ce aveam mai bun și m-am dus pe strada Moreno. Drumul prin Lacroze a fost lung. La Departamentul de Poliție m-au lăsat să aștept, dar în cele din urmă unul dintre funcționari, un oarecare Eald sau Alt, m-a primit în biroul lui. L-am spus că vin să discut cu el o chestiune confidențială. M-a îndemnat să vorbesc fără teamă. I-am dezvăluit ce pusese la cale Ferrari. M-a uimit faptul că numele acesta îi era complet necunoscut; cu totul altceva a fost când i-am vorbit despre Don Eliseo.

— Ah!, mi-a spus el. Ăsta a fost în gașca Uruguayanului.

Ordonă să fie chemat un alt ofițer, care era din secția mea, și discutară o vreme amândoi. Unul din ei mă întrebă,

nu fără ironie:

— Și vii cu denunțul ăsta pentru că te socotești un bun cetățean?

Am simțit că nu m-ar înțelege și i-am răspuns:

— Da, domnule. Sunt un bun argentinian.

Mi-au spus să-mi îndeplinesc misiunea pe care mi-o încredințase șeful meu. Dar să nu fluier când o să-i văd venind pe polițiști. La despărțire, unul din ei m-a prevenit:

— Să fii atent. Știi ce-i așteaptă pe turnători.

Slujbașii poliției au voluptatea argoului, asemenea liceenilor de clasa a patra. I-am răspuns:

— Măcar de m-ar omorî. Ar fi cel mai bun lucru care ar putea să mi se întâmple.

Încă din zorii zilei de vineri, am simțit ușurarea de a mă afla în clipele definitive și remușcarea de a nu simți nici cea mai mică remușcare. Vremea trecea îngrozitor de greu. Abia dacă am atins mâncarea. La zece seara ne-am adunat cu toții nu prea departe de țesătorie. Unul dintr-ai noștri era lipsă; Don Elíseo spuse că întotdeauna există câte un laș. M-am gândit că după aceea aveau să arunce toată vina asupra lui. Se apropia ploaia. M-am temut că vreunul din băieți o să rămână cu mine, dar m-au lăsat singur la una dintre ușile din fund. Peste câteva clipe au apărut agenții, însoțiți de un ofițer. Veneau pe jos; pentru a nu atrage atenția, își lăsaseră caii la oarecare depărtare. Ferrari forțase ușa și au putut să intre, deci, fără să facă zgomot. M-au asurzit patru focuri de armă. Mi-am închipuit că înăuntru, în beznă, se ucid unii pe alții. În clipa aceea i-am văzut ieșind pe polițiști, și pe băieții noștri cu cătușe la mâini. Ieșiră apoi alți doi agenți, care târau după ei trupurile lui Francisco Ferrari și Don Elíseo Amaro. Îi ciuruiseră cu gloanțe. În procesul-verbal s-a declarat că se împotriviseră ordinului de arestare și deschiseseră – ei, primii - focul. Știam că e minciună, căci nu-i văzusem niciodată cu pistoale. Poliția profitase de acest prilej ca să-și plătească o poliță veche. Câteva zile

mai târziu, mi s-a spus că Ferrari încercase să fugă, însă un glonte îi fusese de ajuns. Ziarele, de bună seamă, l-au transformat într-un erou, cum nu fusese poate niciodată și cum visasem eu să fie.

Pe mine m-au luat o dată cu ceilalți și peste scurtă vreme m-au eliberat.”

Trad. C. H.

ISTORIA LUI ROSENDO JUÁREZ

Să fi fost ceasurile unsprezece noaptea: intrasem în cârciuma de la Bolívar colț cu Venezuela, care acum s-a transformat în bar. Dintr-un ungher, un ins mă fluieră încetișor. O doză de autoritate trebuie să fi existat în gest, de vreme ce m-am și supus pe dată. Ședea în fața uneia dintre mescioare; în mod inexplicabil am simțit că se scursese vreme multă de când nu se clintise de acolo, din fața păhărelului său gol. Nu era scund și nici înalt; părea un meșteșugar cuviincios, ori, poate, un vechi *gaucho.* Mustața rară îi încărunțise. Bănuitor cum sunt adesea *los porteños*[27], nu-și dezlegase fularul de la gât. Mă invită să beau ceva cu el. M-am așezat și am început să stăm de vorbă. Toate acestea s-au petrecut cam pe la o mie nouă sute treizeci și ceva.

Omul mi-a spus:

— Domnia voastră nu mă știți decât din auzite, dar eu vă cunosc bine. Sunt Rosendo Juárez. Răposatul Paredes trebuie să vă fi vorbit de mine. Bătrânul își avea damblalele lui; îi plăcea să mintă, nu ca să înșele, dar ca să distreze lumea. Acum, că tot n-avem nimica de făcut, o să vă povestesc ce s-a întâmplat cu adevărat în noaptea aceea. Noaptea în care l-au omorât pe El Corralero. Domnia voastră ați pus cele întâmplate într-o carte, pe care n-am priceperea trebuitoare ca s-o judec, dar vreau să știți adevărul despre toate pălăvrăgelile de atunci.

Făcu o pauză, vrând parcă să-și adune amintirile, și continuă:

---

[27] *Porteño* - originar din Buenos Aires. Cuvântul vine de la întâiul nume pe care Pedro de Mendoza i-l dăduse orașului la întemeiere. În 1536: *PUERTO de Nuestra Señora María del Buen Aire. (n. tr.).*

„— Ți se întâmplă fel și fel de lucruri și doar cu anii ajungi să le înțelegi. Ce mi s-a întâmplat mie în noaptea aceea venea de departe. Am copilărit în mahalaua Maldonado, dincolo de Floresta. Era un soi de groapă uitată de lume, pe care, slavă Domnului, au și astupat-o. Eu am fost totdeauna de părere că nimeni n-are dreptul să se pună în calea progresului. Ce mai încolo și încoace, fiecare se naște unde poate. N-am izbutit niciodată să aflu numele tatălui care m-a făcut. Clementina Juárez, mama, era o femeie tare la locul ei și își câștiga pâinea cu fierul de călcat. După mine, era orientală[28] sau din Entre Ríos[29]; ori de unde ar fi fost, obișnuia să povestească adesea despre neamurile ei din Concepción del Uruguay[30]. Am crescut ca o buruiană. Faimosul *vistear*[31] l-am învățat, ca toți ceilalți, cu un băț dat cu funingine la capăt. Pe vremea aceea nu ne cucerise încă fotbalul, care era o treabă de-a englezilor.

La cârciumă, într-o seară, a început să-mi dea târcoale un flăcău pe nume Garmendia. Eu tot făceam pe surdul, dar el, care era băut, nu voia nicidecum să se lase păgubaș. Am ieșit amândoi; din fața cârciumii a mai deschis o dată ușa și le-a spus celor dinăuntru:

— Să n-aveți nicio grijă, că uite acuș' mă-ntorc.

Eu îmi făcusem rost de un cuțit; am pornit către

---

28 *Oriental* - termen folosit în Argentina pentru „uruguayan". (Denumirea completă a Uruguayului este, de altminteri, *República Oriental de Uruguay.) (n. tr.).*

29 *Entre Ríos* - provincie situată în partea de est a țării, la limita cu Uruguayul. *(n. tr.).*

30 *Concepcion del Uruguay* - oraș din Argentina, aflat la granița dintre provincia argentiniană Entre Ríos și Uruguay. *(n. tr.).*

31 *Vistear* (termen argentinian) - un fel de scrimă fără arme, în care mâna (sau, într-o altă variantă, un băț mânjit cu funingine) îndeplinește funcția pumnalului sau a cuțitului, și care se practică în mediile țărănești ca antrenament pentru lupta adevărată. În loc de a fi rănit, învinsul este mânjit cu negru pe obraz. *(n. tr.).*

Arroyo[32], încet, pândindu-ne unul pe altul. Era cu câțiva ani mai mare decât mine; ne înfruntasem de multe ori la *vistear* și am simțit că avea să mă ucidă. Eu mergeam pe partea stângă. Deodată s-a împiedicat într-o grămadă de moloz. Cum a făcut de s-a împiedicat și cum m-am prăvălit eu peste el, aproape nici nu mi-am dat seama. I-am crestat fața cu vârful cuțitului, ne-am opintit apoi, strâns prinși unul de altul, a fost o clipă în care ar fi putut să se întâmple orișice și, în sfârșit, i-am dat o lovitură de pumnal care a fost și cea din urmă. Abia după aceea am simțit că și el mă rănise - nu mare lucru, niște zgârieturi. În noaptea aceea am aflat că nu e greu să omori un om sau să fii omorât. Apele râului erau tare scăzute; ca să mai câștig timp, am izbutit să ascund oarecum mortul îndărătul unui horn de cărămidă. În zăpăceala aceea i-am smuls inelul cu împletitură pe care îl purta tot timpul. Mi l-am pus. Mi-am așezat pălăria cu boruri largi și m-am întors la cârciumă. Am intrat fără grabă și am spus:

— Se pare că cel care s-a întors sunt eu.

Am cerut un rachiu de trestie și adevărul este că aveam mare nevoie. În clipa aceea mi-a arătat cineva pata de sânge.

Noaptea am petrecut-o răsucindu-mă fără somn în așternut; n-am închis ochii până s-a crăpat de ziuă. Pe înserat au venit doi polițiști. Mama, săraca, Dumnezeu s-o ierte, țipa cât o ținea gura. M-au înhățat, de parcă aș fi fost un criminal. Două zile și două nopți, în pușcărie, mi-am ținut firea cum am putut. N-a venit nimeni să mă vadă, afară doar de Luis Irala, prieten cu adevărat, însă nu l-au lăsat să intre. Pe urmă, într-o dimineață, comisarul a trimis după mine. Ședea tolănit pe un scaun; nici n-a ridicat ochii să mă privească și mi-a spus:

— Așa-i că tu i-ai făcut de petrecanie lui Garmendia?

---

32 *Arroyo* - cartier mizer și pustiu din Buenos Aires, vecin cu Maldonado, și care-și datorează numele faptului că e străbătut de un râuleț *(arroyo* înseamnă în limba spaniolă „pârâu"). *(n. tr.).*

— Dacă spuneți dumneavoastră, am răspuns.

— Mie să-mi spui «domnule». Și să nu-mi umbli cu cioara vopsită. Am aici declarațiile martorilor și inelul care a fost găsit la tine acasă. Semnează-ți declarația, ce stai!

Înmuie tocul în cerneală și mi-l întinse.

— Lăsați-mă să mă gândesc, domnule comisar, am îngăimat eu.

— Îți dau douăzeci și patru de ore ca să te gândești bine, la tine în celulă. Nu te zoresc. Dacă nu vrei să-ți bagi mințile-n cap, obișnuiește-te cu gândul unei vacanțe în strada Las Heras.

Cum e lesne de închipuit, n-am vrut să înțeleg.

— Dacă te învoiești, faci doar câteva zile și atât. Pe urmă, te scot eu; Don Nicolás Paredes m-a și asigurat că-ți rezolvă chestiunea.

Zilele au fost în număr de zece. Într-un târziu, și-au amintit de mine. Am semnat ce voiau și unul din cei doi polițiști m-a însoțit până în strada Cabrera.

În față erau câțiva cai legați de niște stâlpi. Iar în curte și înăuntru mai multă lume decât la bordel. Părea un soi de adunare. Don Nicolás, care își bea un *mate,* se îndură în cele din urmă să-mi dea atenție. La fel de tacticos ca până atunci, îmi spuse că o să mă trimită la Morón, unde se pregătesc alegerile. O să mă recomande domnului Laferrer, care o să mă pună la încercare. Scrisoarea a întocmit-o un băiețandru îmbrăcat în negru, care compunea versuri, pe cât am auzit, despre maghernițe și despre zoaie, subiecte ce nu sunt în interesul unui public subțire. I-am mulțumit pentru favoare și am plecat. La întoarcere, polițistul nu s-a mai ținut de mine.

Totul fusese spre bine; Cel de Sus știe el ce face. Moartea lui Garmendia, care la început mă băgase-n bucluc, îmi deschidea acum un drum neașteptat. Sigur că autoritățile mă aveau în mâna lor. Dacă nu slujeam cum trebuie partidul, mă azvârleau la zdup. Însă eu mă simțeam plin de trufie și de încredere în mine.

Domnul Laferrer m-a prevenit că trebuie să mă port cum se cuvine și că pot chiar să ajung omul lui de încredere și pază. Purtarea mea a fost cea așteptată. La Morón, ca și pe urmă, aici, am meritat încrederea șefilor mei. Încet-încet, poliția și partidul mi-au făcut faimă de bătăios nebiruit; am fost un element electoral de preț, la adunări din capitală și provincie. Alegerile erau crunte pe atunci; n-o să obosesc atenția domniei voastre cu atâtea și atâtea fapte sângeroase. Niciodată n-am putut să-i văd în ochi pe radicali, care trăiesc și acuma atârnați în barba lui Alem[33]. Nu era ins să nu-mi știe de frică. Mi-am găsit o femeie. La Lujanera[34], și un roib grozav care bătea în auriu. Ani de zile am jucat rolul lui Moreira, pe care poate că, la vremea lui, l-o fi jucat vreun alt *gaucho* de circ. M-am apucat de cărți și de absint.

Noi, bătrânii, trăncănim și iar trăncănim, dar uite că mă apropii în sfârșit de ce voiam să povestesc. Nu mai știu dacă v-am pomenit deja de Luis Irala. Un prieten cum nu mai sunt mulți. Era un om destul de vârstnic, căruia nu-i fusese niciodată silă de muncă, și care prinsese drag de mine. În veci de veci nu se băgase în treburi de politică. Trăia din meșteșugul lui de tâmplar. Nu se lega de nimeni și nici n-ar fi îngăduit ca cineva să se lege de el. Într-o dimineață a venit la mine și mi-a spus:

— Ai aflat poate că m-a lăsat Casilda. Ăl de mi-a luat-o e Rufino Aguilera.

Cu individul ăsta avusesem de-a face la Moron. I-am spus:

— Da, îl cunosc. Este cel mai puțin spurcat dintre frații Aguilera.

---

33 *Leandro Alem* (1845-1896) - avocat și om politic argentinian, șef al partidului radical, adversar neîmpăcat al lui Miguel Juárez Celman (1847-1909), care, în epoca rivalității lor, era președinte al Republicii. *(n. tr.).*

34 *Lujanera* - originară din Luján, oraș argentinian din provincia Buenos Aires. *(n. tr.).*

— Spurcat sau nu, acuma trebuie să mi-o plătească.

Am rămas pe gânduri și i-am spus:

— Nimeni nu poate să-i ia nimica nimănui. Dacă a vrut Casilda să te lase, înseamnă că-l iubește pe Rufino și că de dumneata nici nu-i mai pasă.

— Și lumea ce-o să spună? Că sunt laș?

— Sfatul meu e să nu te vâri în belea doar pentru gura lumii și pentru o femeie care nu te mai iubește.

— De ea nici nu-mi mai pasă. Un bărbat care se gândește la o muiere mai mult de cinci minute în șir nu e bărbat, e papă-lapte. Casilda n-are inimă. După ultima noapte pe care am petrecut-o împreună mi-a spus că încep să îmbătrânesc.

— Ți-a spus adevărul.

— Și tocmai adevărul doare mai rău. De cine-mi pasă mie acum este Rufino.

— Fii cu băgare de seamă. Eu l-am văzut pe Rufino la treabă, când au fost niște adunări la Merlo. E trăsnet.

— Crezi poate că mi-e frică de el?

— Că nu ți-e frică, știu, dar gândește-te bine. Una din două: ori îl omori și te duci la răcoare, ori te omoară el și te duci drept la Chacarita[35].

— Așa o fi. Ce-ai face în locul meu?

— Nu știu, dar viața mea nu e tocmai o pildă, căci eu, cum știi, ca s-o întind din pușcărie, m-am făcut bătăuș cu plată.

— Eu nu mă las plătit de nimeni, eu îmi plătesc o datorie.

— Și atunci, o să-ți joci liniștea pentru un necunoscut și pentru o femeie pe care nici n-o mai iubești?

N-a vrut să mă asculte, și s-a dus. A doua zi ne-a venit vestea că-l provocase pe Rufino într-o prăvălie din Morón și că Rufino îl omorâse.

El și-a căutat moartea și a murit în luptă dreaptă, ca între bărbați adevărați. Eu îi dădusem sfatul meu de

[35] *Chacarita* - cimitirul de vest, în Buenos Aires. *(n. tr.).*

prieten, dar cu toate astea mă simțeam vinovat.

Câteva zile după priveghi, m-am dus la niște lupte de cocoși. Niciodată nu mă prea încălziseră luptele de cocoși, dar în duminica aceea îmi făcură de-a dreptul silă. Ce-o fi cu bietele animalele astea, mă gândeam, de se fărâmă între ele numai așa, ca să se afle-n treabă?

În noaptea din povestea mea, în noaptea care-ncheie povestea mea, mă-nțelesesem cu băieții să mergem la un bal. Acolo, la Mulatra. Atâția ani s-au dus și îmi amintesc și acuma de rochia înflorată a muierii mele. Petrecerea se dădea în *patio.* Nu lipsea câte un bețivan care din când în când să facă larmă, dar eu îmi luasem misiunea să veghez ca lucrurile să meargă strună. Nu era încă miezul nopții, când au sosit necunoscuții. Unul, care-și zicea El Corralero și a fost ucis mișelnic în chiar noaptea aceea, ne-a plătit la toți câte un rând. Întâmplarea făcea că amândoi semănăm. Ceva, însă, pusese el la cale; se apropie de mine și începu să mă măsoare. Zise că e de undeva din nord și-i ajunsese, acolo, știre despre mine. Eu îl lăsam să trăncănească-n voie, dar devenisem bănuitor. Trăgea rachiu după rachiu, ca să mai prindă inimă pesemne, și, în sfârșit, mă îmboldi să ne încercăm puterile în luptă. Atunci s-a întâmplat ce nimeni nu vrea să priceapă. În nesăbuitul acela arțăgos m-am văzut pe mine însumi ca într-o oglindă și mi s-a făcut rușine. Nu mi-a fost frică, poate dacă-mi era, primeam să lupt cu el. Am stat, de parcă nici nu-l auzisem. Celălalt, cu fața vârâtă într-a mea, strigă așa ca toată lumea să-l audă:

— Știi ce? Nu ești decât un laș.

— Așa o fi, i-am spus. Nu mi-e frică să trec drept laș. Poți să adaugi, dacă-ți cade bine, că m-ai făcut fecior de târfă și că eu te-am lăsat să mă și scuipi. Acum ești mulțumit?

Lujanera mi-a tras cuțitul pe care obișnuiam să-l port în răscroiala hainei și mi l-a pus în mână, ca pe-o cârpă. Iar ca să mă stârnească, mi-a spus:

— Rosendo, cred că ai nevoie de el.

L-am azvârlit și am ieșit fără grabă. Oamenii s-au tras în

lături, uluiți. Ce-mi păsa mie de ce gândeau ei?

Și ca s-o rup cu viața asta, am fugit în Republica Orientală, unde m-am făcut căruțaș. De la întoarcere, m-am stabilit aici. San Telmo a fost întotdeauna un cartier tihnit.

Trad. C. H.

ÎNTÂLNIREA

Susanei Bombai

Cel ce parcurge ziarele în fiecare dimineață o face doar pentru uitare sau pentru întâmplătorul dialog din seara respectivă, așa că n-ar fi de mirare ca nimeni azi să nu-și aducă aminte, sau să-și aducă aminte ca prin vis, de cazul, pe atunci faimos și cu răsunet, al lui Maneco Uriarte și al lui Duncan. Faptul s-a petrecut, de altminteri, pe la 1910, an al cometei și al Centenarului, și câte lucruri n-am avut în stăpânire și n-am pierdut, de atunci și până acum! Protagoniștii nu mai sunt în viață; cei ce-au stat martori episodului au jurat o solemnă tăcere. Și eu am ridicat mâna să jur și am simțit importanța acelui rit. Cu toată gravitatea romantică a celor nouă sau zece ani ai mei. Nu știu dacă ceilalți au observat că și eu îmi dădusem cuvântul; nu știu dacă și l-au păstrat pe al lor. Oricum ar sta lucrurile, iată istoria, cu inevitabilele variații pe care timpul și buna sau proasta literatură le aduc.

Vărul meu Lafinur mă luă cu el în seara aceea la un grătar de miel, la ferma *Los Laureles.* N-aș putea să precizez topografia fermei; să ne închipuim unul dintre acele sate din nord, umbroase și tihnite, care coboară agale către râu și nu mai seamănă defel nici cu orașul vast, nici cu șesul din jurul lui. Drumul cu trenul a durat destul de mult pentru a ajunge să-mi pară plicticos, însă timpul copiilor, precum se știe, curge cu încetineală. Începea să înnopteze când am trecut poarta cea mare a fermei. Se aflau acolo, strânse laolaltă, am simțit-o curând, străvechi lucruri elementare: mirosul cărnii ce se rumenește, copacii, câinii, crengile uscate, focul ce-i strânge în jurul

lui pe oameni.

Erau cam doisprezece oaspeți; cu toții, inși în toată firea. Cel mai vârstnic dintre ei, am aflat după aceea, nu împlinise încă treizeci de ani. Erau, am înțeles fără întârziere, versați în teme de care eu mă simt și azi nevrednic: curse de cai, croiala hainei, vehicule, femei știut costisitoare. Nimeni nu-mi tulbură sfiala, și nimeni nu mă luă în seamă. Mielul, pregătit cu iscusită încetineală de unul din argați, ne reținu îndelung în ampla sufragerie. S-a discutat despre datele vinurilor. Era acolo și o chitară; vărul meu, cred că-mi amintesc bine, a fredonat *Mahalaua* și *El gaucho* de Elías Regules, iar apoi, în argou, în chinuitul argou al acelor ani, câteva strofe despre o luptă cu cuțite într-un local de pe strada Junín. Se aduse apoi cafeaua, împreună cu țigările de foi. Niciun cuvânt despre întoarcerea acasă. Simțeam (fraza e a lui Lugones) teama de prea târziu. Nu voiam să mă uit la ceas. Pentru a-mi disimula singurătatea de copilandru aflat între cei mari, am dat pe gât, fără plăcere, un păhăruț sau două. Pe un ton ridicat, Uriarte îi propuse lui Duncan un pocher în doi. Cineva obiectă că acest mod de a juca e neinteresant și sugeră o masă de patru. Duncan îl sprijini pe Uriarte, cu o obstinație pe care nici n-am înțeles-o, și nici nu m-am silit s-o înțeleg, insistă asupra variantei sale. În afară de *truco*, al cărui obiectiv esențial este acela de a umple timpul cu năstrușnicii și cu versuri, și de modestele labirinturi ale pasienței, jocul de cărți nu mi-a plăcut niciodată. M-am strecurat de acolo fără ca nimeni să observe. O casă imensă, necunoscută și cufundată în întuneric (numai sufrageria era luminată) înseamnă pentru un copil mai mult decât o țară neștiută pentru un explorator. Pas cu pas am cercetat odăile; îmi amintesc o sală de biliard, o galerie cu oglinzi în formă de dreptunghiuri și de romburi, două hamacuri și o fereastră prin care se zărea un pavilion. M-am rătăcit în întuneric; stăpânul casei, al cărui nume, după atâția ani, poate să fie Acevedo sau Acebal, a izbutit într-un

târziu să dea de mine. Din amabilitate, sau pentru a-și satisface orgoliul său de colecționar, m-a adus la o vitrină. Când a aprins lumina, am văzut că era plină de arme albe. Mi-a spus că are o moșioară undeva înspre Pergamino și că, tot colindând ținutul, a adunat aceste lucruri. Erau pumnale de tot soiul, care, pe vremea mânuirii lor, își dobândiseră o mare faimă. A deschis vitrina și, fără a se uita la indicațiile de pe cartonașe, mi a relatat istoria lor, în linii mari mereu aceeași, cu diferențe, doar, de loc și dată. L-am întrebat dacă, printre acele arme, nu se afla cumva pumnalul lui Moreira, pe atunci arhetipul de *gaucho,* așa cum mai apoi aveau să fie Martín Fierro și Don Segundo Sombra. Mi-a mărturisit că nu, însă mi-a spus, în schimb, că poate să-mi arate o armă întru totul asemănătoare, cu mânerul în formă de U. Îl întrerupseră niște glasuri mânioase. Închise imediat vitrina; eu îl urmai.

Uriarte vocifera că adversarul lui trișase. Invitații ceilalți stăteau în jurul lor, toți în picioare. Duncan, îmi amintesc, era mai înalt decât toți, robust, puțin adus de umeri, inexpresiv, de un blond aproape alb; Maneco Uriarte era agil, oacheș, puțin mongolic poate, cu o mustață obraznică și rară. Era evident că toți se îmbătaseră; nu știu dacă se aflau într-adevăr, pe dușumea, două-trei sticle azvârlite, sau dacă abuzul de cinematograf îmi sugerează această falsă amintire. Injuriile lui Uriarte nu se mai potoleau, acute și acum obscene. Duncan părea să nu-l audă; într-un târziu, obosit parcă, se ridică și-i trase un pumn. Uriarte, de pe jos, urlă că n-o să tolereze asemenea ofensă și îl provocă la luptă.

Duncan refuză net, și adăugă în chip de explicație:

— Adevărul este că mi-e frică.

Urmă un hohot general de râs.

Uriarte, acum în picioare, îi replică:

— O să mă bat cu dumneata, și chiar acum, pe loc.

Cineva, Dumnezeu să-l ierte, făcu observația că arme nu lipsesc.

Nu știu cine a fost cel care a deschis vitrina. Maneco Uriarte caută arma cea mai arătoasă și mai lungă, cea cu mânerul în formă de U; Duncan, aproape cu dispreț, alese un cuțit cu mâner de lemn, care avea gravat pe lamă conturul unui copăcel. Un altul dintre cei de față sublinie că-i pe deplin în stilul lui Maneco să aleagă o armă de asemenea lungime. Nimeni nu se miră că-i tremura în clipa aceea mâna; toți se mirară, în schimb, că și lui Duncan i se întâmpla același lucru.

Tradiția cere ca adversarii ce urmează să se înfrunte să nu ofenseze casa în care se află și să iasă sub cerul liber. Jumătate în glumă, jumătate în serios, am ieșit în umeda noapte. Eu nu mă îmbătasem cu alcool, dar eram beat, în schimb, de aventură; doream ca unul dintre ei să ucidă, pentru a putea povesti apoi fapta și pentru a o ține minte. Poate că, în clipa aceea, nici ceilalți nu erau mai maturi decât mine. Simții și eu că un vârtej, pe care nimeni nu era în stare să-l oprească, ne târa și ne îndrepta către pierzare. Niciunul dintre cei de față nu dădusem crezare acuzației lui Maneco; toți o interpretau ca fruct al unei vechi rivalități, exacerbate de vin.

Am pornit printre copaci, și am lăsat în urmă pavilionul. Uriarte și Duncan mergeau în frunte; m-a uimit faptul că se supravegheau unul pe altul, ca și cum s-ar fi temut de o perfidie. Străbăturăm o porțiune de peluză. Duncan spuse cu suava autoritate:

— Locul acesta-i potrivit.

Rămaseră amândoi în mijloc, nehotărâți. O voce le strigă:

— Aruncați sculele astea care vă încurcă și luați-vă la trântă cum se cade.

Însă cei doi erau deja în plină luptă. Se înfruntară întâi fără îndemânare, cu teama, parcă, de a nu se răni; la început priveau numai tăișul, dar apoi, ochii celuilalt. Uriarte își uitase mânia: Duncan, indiferența ori disprețul. Primejdia îi transfigurase; cei ce luptau acum nu mai erau

doi băieţandri, ci doi bărbaţi în toată firea. Eu prevăzusem lupta ca pe un haos de tăişuri, dar am putut s-o urmăresc în întregime, sau aproape în întregime, aşa cum aş fi urmărit un joc de şah. Anii vor fi exaltat sau vor fi întunecat, desigur, tot ce-am văzut atunci. Nu ştiu cât a durat: există acte ce nu se supun măsurii comune a timpului.

În lipsa unor ponchouri care să-i ocrotească, parau loviturile cu antebraţul. Mâinile, în scurtă vreme zdrenţuite, se întunecau din ce în ce mai mult de sânge. Mi-am spus că ne înşelasem presupunând că ignorau acest tip de scrimă. Am înţeles curând că procedau în stiluri foarte diferite. Armele nu erau la fel de lungi. Duncan, pentru a învinge acest dezavantaj, dorea să fie foarte aproape de adversar; Uriarte se trăgea înapoi, ca să poată arunca în lovituri prelungi şi joase. Acelaşi glas care indicase vitrina strigă:

— Se omoară. Nu-i mai lăsaţi.

Nimeni nu se încumetă să intervină. Uriarte pierduse teren, Duncan, atunci, îl atacă. Trupurile aproape se atingeau. Oţelul lui Uriarte căuta faţa lui Duncan. Deodată ne păru mai scurt, pentru că pătrunsese în piept. Duncan rămase întins pe iarbă. În clipa aceea spuse în şoaptă:

— Ce curios. Totul e ca într-un vis.

Nu închise ochii, nu se mişcă şi eu văzusem un om care ucidea un altul.

Maneto Uriarte se plecă asupra celui ucis implorându-i iertarea. Hohotea fără prefăcătorie. Gestul pe care-l săvârşise îl depăşea. Acum ştiu că regreta nu atât făptuirea unei crime cât pe aceea a unui act nesăbuit.

N-am vrut să mă mai uit. Ceea ce dorisem eu se întâmplase şi mă lăsa zdrobit. Lafinur îmi povesti apoi că a fost nevoie să se opintească din greu pentru a putea smulge arma. Se formă un conciliabul. Hotărâră să mintă cât mai puţin posibil şi să ridice duelul cu cuţite la rangul unuia cu spade. Patru din cei de faţă se oferiră ca martori,

printre ei și Acebal. La Buenos Aires, orice se poate aranja; există întotdeauna cineva care să fie prietenul cuiva.

Pe masa de mahon rămaseră în neorânduială cărți de joc englezești și bancnote, pe care nimeni nu voia să le privească ori să le atingă.

În anii ce-au urmat m-am gândit nu o dată să încredințez istoria unui prieten, însă am simțit întotdeauna că a fi depozitarul unei taine e pentru mine mai măgulitor decât a o dezvălui. Pe la 1929, un dialog întâmplător mă ispiti deodată să curm tăcerea îndelungată. Don José Olave, comisar în retragere, îmi povesti istorii de cuțitari din josul cartierului Retiro; observă că inșii de teapa asta sunt în stare de orice mișelie, numai și numai spre a-și doborî potrivnicul, și că, înainte de frații Podestá[36] și de Gutiérrez[37], aproape că n-au existat dueluri indigene. I-am spus atunci că am fost eu însumi martorul unuia dintre ele și i-am povestit cele întâmplate cu atâția ani în urmă.

M-a ascultat cu atenție profesională și apoi mi-a spus:

— E sigur că nici Uriarte și nici celălalt nu mai duelaseră niciodată? Se prea poate ca cine știe ce vacanță petrecută la țară să le fi fost de vreun folos.

— Nu, i-am răspuns. Toți cei care erau de față în noaptea aceea se cunoșteau, și toți erau la fel de uluiți.

Olave continuă fără grabă, de parcă ar îi gândit cu voce tare:

— Unul dintre pumnale avea mânerul în formă de U. Dintre pumnalele de acest fel două au fost cele care au

---

36 *José Podestá* (1858-1937) - mare actor comic argentinian care a avut un rol decisiv în întemeierea teatrului din Argentina. Prin faimosul său personaj, paiața *Pepino* - pe care îl interpreta în arena circului -. Podestá este creatorul pantomimei în țara sa. Și tot el este acela care va pune, împreună cu fratele său, bazele teatrului argentinian, mai cu seamă prin interpretarea unor cunoscute figuri de *gauchos. (n. tr.).*

37 *Eduardo Gutiérrez* (1853-1890) - scriitor argentinian, autor al unui mare număr de romane despre *gauchos.* A creat tipul extrem de popular al lui Juan Moreira, ale cărui aventuri, aduse în arena circului de frații Podestá, contribuie la apariția teatrului argentinian. *(n. tr.).*

ajuns vestite; al lui Moreira și al lui Juan Almada, pe undeva prin Tapalquéa.

Ceva îmi licări atunci în amintire; Olave continuă:

— Ați pomenit și de un cuțit cu mânerul de lemn, având ca însemn un copăcel. Arme de tipul acesta sunt cu miile, dar a fost una…

Se opri o clipă și continuă:

— Domnul Acevedo își avea conacul în apropiere de Pergamino. Tocmai prin locurile acelea umbla, pe la sfârșitul veacului, un alt gâlcevitor cu faimă: Juan Almanza. De la întâiul omor pe care îl făptuise, pe când avea doar paisprezece ani, folosea totdeauna un cuțit scurt din cele pomenite, fiindcă-i adusese atunci noroc. Juan Almanza și Juan Almada se urau între ei, din pricină că lumea îi confunda. Vreme îndelungată s-au căutat unul pe altul și niciodată n-au izbutit să se găsească. Pe Juan Almada l-a ucis un glonte rătăcit, în timpul unor alegeri. Celălalt, pe câte știu, a murit de moarte naturală în spitalul Las Flores.

Nu s-a mai spus nimic altceva în seara aceea. Am rămas amândoi pe gânduri.

Nouă sau zece oameni, care acum nu mai sunt în viață, au văzut ce vedeau și ochii mei - adânca lovitură de spadă în trup și trupul zăcând sub cerul gol -, însă ceea ce au văzut era, de fapt, sfârșitul unei alte istorii, cu mult mai vechi. Maneco Uriarte nu l-a ucis pe Duncan; armele, și nu oamenii, s-au înfruntat în noaptea aceea. Dormiseră somn lung, într-o vitrină, una lângă cealaltă, până ce mâinile le-au deșteptat. Poate că s-au neliniștit la deșteptare; de aceea a vibrat pumnul lui Uriarte, de aceea a vibrat pumnul lui Duncan. Știau să lupte, amândouă - ele, și nu instrumentele lor, oamenii - și au luptat în acea noapte așa cum cere rânduiala. Se căutaseră îndelung, pe lungile drumuri ale acelor meleaguri, și izbutiseră în sfârșit să se întâlnească, târziu, pe când stăpânii lor erau de mult țărână. Căci în oțelul lor stătea la pândă, ațipită, o încrâncenare omenească.

Lucrurile stăruie mai mult decât oamenii. Cine știe dacă istoria se încheie aici, cine știe dacă nu se vor întâlni cândva, din nou.

Trad. C. H.

JUAN MURAÑA

Ani de zile am repetat întruna că mi-am petrecut copilăria în Palermo. E vorba, acum o știu, de o simplă ostentație literară; adevărul este că am copilărit de cealaltă parte a lungului grilaj cu vârfuri ascuțite, într-o casă cu grădină și cu biblioteca tatălui și a bunicilor mei. Acel Palermo al cuțitului și al chitarei ajungea (mi-o spuneau cu toții) până la colțul casei noastre; în 1930, i-am consacrat un studiu lui Carriego, vecinul nostru, cântăreț și exaltator al mahalalei. Hazardul mi l-a scos în față, la scurtă vreme după asta, pe Emilio Trápani. Eu mă îndreptam către Morón; Trápani, care se afla chiar pe locul de la fereastră, m-a strigat pe nume. Nu l-am recunoscut din prima clipă; se scurseseră, doar, atâția ani din vremea când eram colegi de bancă, într-o școală de pe strada Thames. Roberto Godel, cred, își amintește.

Nu ne-am purtat afecțiune niciodată. Timpul ne îndepărtase, și tot astfel indiferența reciprocă. Mă învățase, acum îmi amintesc, rudimentele argoului din vremea aceea. Am înjghebat una dintre acele conversații banale ce se înverșunează în găsirea unor fapte inutile și revelează moartea unui coleg care acum e doar un nume. Deodată Trápani îmi spuse:

— Mi-a împrumutat cineva cartea ta despre Carriego. Vorbești acolo, fără încetare, despre răufăcători; ia spune, Borges, ce poți ști tu, de fapt, despre răufăcători?

Mă privi cu un soi de oroare ofensată.

— M-am documentat, i-am răspuns.

Nu mă lăsă să mai continuu și îmi spuse:

— Documentat, ăsta-i cuvântul. Mie documentele nu-mi sunt de nicio trebuință; eu lumea asta o cunosc.

După o pauză adăugă, încredințându-mi, parcă, o taină:

— Sunt nepotul lui Juan Muraña.

Dintre cuțitarii pe care i-a avut Palermo prin jurul anilor nouăzeci și ceva, cel mai vestit a fost Muraña. Trápani continuă:

— Florentina, mătușa mea, era nevasta lui. Povestea ar putea să te intereseze.

Unele accentuări de tip retoric și unele construcții ample mă făcură să presupun că nu era întâia oară când o relata.

„— Mamei i-a displăcut întotdeauna faptul că propria-i soră și-a unit viața cu aceea a lui Juan Muraña, care în ochii ei era o fiară, iar în ochii mătușii mele Florentina, un om de acțiune. Despre soarta unchiului meu au circulat fel și fel de povești. S-au găsit unii care au pretins că într-o noapte, după mai multe păhărele, ar fi căzut de pe capra trăsurii tocmai când dădea colțul spre strada Coronei, și țeasta i s-ar fi zdrobit de pietre. S-a mai spus că, urmărit fiind de oamenii legii, ar fi fugit în Uruguay. Mama, care nu l-a putut înghiți niciodată pe cumnatul ei, n-a vrut să-mi lămurească lucrurile. Eu eram foarte mic și nu mi-l amintesc deloc.

Pe vremea Centenarului, locuiam în pasajul Russell, într-o casă lungă și îngustă. Ușa din fund, care stătea totdeauna încuiată, dădea spre strada San Salvador. În odaia de la mansardă locuia mătușa mea, destul de vârstnică și întrucâtva ciudată. Slabă și ciolănoasă, era, sau îmi părea, foarte înaltă, și numai rareori se hotăra să scoată câte o vorbă. Îi era frică și de umbra ei, nu ieșea niciodată, nu ne îngăduia să-i pătrundem în odaie și o dată am prins-o, chiar, furând și ascunzând mâncare. În cartier se spunea că moartea, sau dispariția, lui Muraña îi tulburaseră mintea. Mi-o amintesc învești mântată mereu în negru. Căzuse în mania de a vorbi singură.

Casa era proprietatea unui anume domn Luchessi, patron al unei frizerii de prin Barracas. Mama, care făcea

cusătorie de comandă, ajunsese la ananghie. Fără a le înțelege pe de-a-ntregul, înregistram cuvinte spuse în taină: ofițer de justiție, mutare, evacuare pentru neplată. Mama era zdrobită; mătușa repeta cu înverșunare: Juan n-o să rabde ca veneticul să ne arunce în stradă. Și pomenea atunci împrejurarea - pe care o știam pe dinafară - când un neobrăzat din mahalaua Sudului își îngăduise să pună la îndoială curajul bărbatului ei. Acesta, îndată ce aflase, pornise tocmai către celălalt capăt al orașului, îl căutase, cu o lovitură de pumnal îi și făcuse felul, și-l azvârlise apoi în râu. Nu știu dacă povestea era adevărată; ceea ce are însemnătate acum e faptul de a fi fost narată și crezută.

Eu mă și închipuiam dormind pe vreunul dintre maidanele de pe strada Serrano, sau cerând de pomană cu un coșulet de zarzăre în mână. Mă ispitea a doua variantă, care m-ar fi scăpat de școală.

Nu știu cât a durat această frământare. Cândva, răposatul tău tată ne-a spus că timpul nu se poate măsura în zile, așa cum se măsoară banii în *centavos* și în *pesos,* din pricină că banii sunt egali, dar fiecare zi e diferită și, poate, fiecare ceas. N-am înțeles prea bine ce spunea, dar fraza mi-a rămas întipărită în minte.

Într-una din acele nopți am avut un vis care s-a preschimbat, la urmă, în coșmar. L-am visat pe unchiul meu Juan. Eu n-ajunsesem să-l cunosc, dar mi-l închipuiam cu chip de indian, vânjos, cu mustață rară și chică. Mergeam spre mahalaua Sud, printre mari bolovani și bălării, dar acești bolovani și aceste bălării erau totdeodată și strada Thames. În vis soarele era sus pe cer. Unchiul Juan era înveșmântat în negru. Se opri lângă un soi de schelă, într-un defileu. Își ținea una dintre mâini sub haină, în dreptul inimii, nu ca și cum ar fi voit să scoată o armă, ci mai degrabă s-o ascundă. Cu un glas foarte trist, rosti: M-am schimbat mult. Scoase mâna încet și ochii mei văzură o gheară de vultur. M-am deșteptat strigând în întuneric.

A doua zi mama îmi spuse să merg cu ea la prăvălia lui

Luchessi. Știu că voia să-i ceară o amânare; mă lua cu ea, fără îndoială, pentru ca proprietarul să-i vadă strâmtorarea. Nu-i spuse nicio vorbă soră-sii, care nu i-ar fi îngăduit să se umilească într-o asemenea măsură. Eu nu fusesem niciodată în Barracas; mi s-a părut că e mai multă lume, mai multă circulație și sunt, în schimb, mai puține maidane. Îndată ce dădurăm colțul, zărirăm polițiști și gloata în fața casei cu numărul pe care-l căutam. Un vecin trecea de la un grup la altul povestind că pe la trei dimineața îl deșteptaseră niște bătăi în ușă; auzise apoi ușa deschizându-se și pe cineva intrând. Iar ușa n-o mai închisese nimeni; în zori, Luchessi fu găsit în vestibul, pe jos și îmbrăcat numai pe jumătate. Era străpuns cu lovituri de pumnal. Omul locuia singur; justiția n-a găsit niciodată vinovatul. Nu se furase absolut nimic. Cineva își aminti că, în vremea din urmă, răposatul își pierduse vederea aproape pe de-a-ntregul. Altcineva rosti cu o voce autoritară: „Îi sunase ceasul.” Afirmația, ca și tonul m-au impresionat; de-a lungul anilor am putut să observ că, de fiecare dată când moare cineva, nu lipsește un sentențios care să facă aceeași descoperire.

Cei ce privegheau mortul ne îmbiară cu cafea și eu băui o ceașcă. În sicriu, în locul mortului, se afla un chip de ceară. I-am spus lucrul acesta mamei: unul din cei de la pompe funebre începu să râdă și-mi lămuri că acel chip înveșmântat în negru este domnul Luchessi. Am rămas parcă fascinat, privindu-l. Mama a trebuit să mă tragă de mână.

Luni de zile nu s-a vorbit despre altceva. Crimele erau rare pe atunci: adu-ți aminte cât s-a mai trăncănit pe seama acelora făcute de Pletosul, de Clopot sau, pe urmă, de Lemnaru’. Singura făptură din Buenos Aires căreia nu i s-a clintit un fir de păr a fost mătușa Florentina. Repeta întruna, cu insistența bătrâneții:

— V-am spus eu că Juan n-o să rabde ca veneticul să ne lase fără acoperiș deasupra capului.

Într-o zi ploua cu găleata. Cum nu puteam să mă duc la școală, m-am apucat să scotocesc prin casă. Am urcat la mansardă. Mătușa se afla acolo, cu o mână așezată peste cealaltă; am intuit că nici măcar nu se gândea. Odaia mirosea a umed. Într-un ungher se afla patul de fier, cu mătăniile atârnate de una dintre bare; în alt ungher, un cufăr de lemn pentru păstrat haine. Pe unul din pereții dați cu var, într-o imagine, era La Virgen del Carmen. Pe măsuța de noapte se afla sfeșnicul.

Fără să ridice privirea, mătușa îmi spuse:

— Știu ce te aduce aici. Maică-ta te-a trimis. Tot nu vrea să priceapă că Juan a fost cel care ne-a salvat.

— Juan? am bâiguit eu. Juan a murit de mai bine de zece ani

— Juan e aici, mi-a spus. Vrei să-l vezi?

Deschise sertarul mesei și scoase un pumnal.

Continuă să mi se adreseze cu blândețe:

— Uite-l aici. Știam eu că n-are să mă părăsească niciodată. Cât e pământul ăsta n-a fost alt om ca el. Nu l-a lăsat pe venetic nici să crâcnească.

Abia atunci am înțeles. Această sărmană femeie cu mintea rătăcită îl ucisese pe Luchessi. Mânată de ură, de sminteală, și poate, cine știe, de iubire, se strecurase pe ușa ce dădea spre sud, traversase în toiul nopții străzi după străzi, găsise în cele din urmă casa și, cu aceste mâini mari, ciolănoase, înfipsese pumnalul. Pumnalul era Muraña, era dispărutul pe care ea continua să-l adore.

Nu voi ști niciodată dacă i-a încredințat istoria mamei. A murit cu puțin înaintea evacuării.”

Aici sfârșește povestirea lui Trápani, cu care nu m-am mai întâlnit niciodată. În istoria femeii care a rămas singură și care-l confundă pe omul ei, pe tigrul ei, cu obiectul acesta plin de cruzime pe care el i l-a lăsat, cu arma faptelor lui, cred că întrevăd un simbol, sau mai multe. Juan Muraña a fost un om care a pășit pe străzile copilăriei mele, care a știut tot ce le este dat oamenilor să

știe, care a cunoscut gustul morții și care a devenit apoi un cuțit, iar acum amintirea unui cuțit, iar mâine fi-va uitarea, obștească uitare.

Trad. C. H.

BĂTRÂNA DOAMNĂ

La 14 ianuarie, Maria Justina Rubio de Jáuregui urma să împlinească o sută de ani. Era unica fiică a unui combatant pentru Independență[38], aflată încă în viață.

Colonelul Mariano Rubio, tatăl ei, fusese ceea ce, fără ireverență, s-ar putea califica drept un erou de dimensiuni modeste. Născut în ținutul Merced[39], fiu de mari moșieri din partea locului, fu promovat sublocotenent în armata Anzilor. Participă la biruința de la Chacabuco[40], la înfrângerea de la Cancha Rayada[41], luptă după aceea la Maipu[42] și, doi ani mai târziu, la Arequipa[43]. Se povestește că, în ajunul acestei acțiuni, el și José Olavarría și-ar fi schimbat spadele între ei. La începutul lui aprilie ’23 avea să se desfășoare faimoasa bătălie de la Dealul Înalt, care, din pricină că luptele s-au dat în vale, nu sus, pe înălțimi, este numit, adesea, Dealul Scăldat în Sânge. Necontenit pizmuitori pe gloria noastră, venezuelanii îi atribuie biruința generalului lor Simón Bolívar, însă observatorul nepărtinitor, istoricul argentinian, nu se lasă amăgit și știe foarte bine că laurii ei îi revin, de fapt, colonelului Mariano

---

38 Este vorba despre *Războiul pentru Independență* (1808-1824), denumire dată marilor bătălii pentru eliberare susținute de coloniile spaniole din America *(n. tr.).*

39 *Merced* - provincie din Argentina. *(n. tr.).*

40 În 1817, generalul argentinian José de San Martín, eliberatorul statelor Chile și Perú, începe marea sa campanie libertară prin temerara traversare a Anzilor; prima victorie e cucerită chiar în același an, la *Chacabuco. (n. tr.).*

41 Înfrângerea lui San Martín la *Cancha Rayada:* 1818. *(n. tr.).*

42 Marea victorie de la *Maipu,* care confirmă independența chiliană: 8 aprilie 1818. *(n. tr.).*

43 *Arequipa* - localitate din Perú. *(n. tr.).*

Rubio. Acesta, în fruntea unui regiment de husari columbieni, a hotărât incerta înfruntare de săbii și de lănci, pregătind astfel nu mai puțin faimoasele etape de la Junín[44] și Ayacucho[45], în care a continuat să lupte. A fost rănit în cea de a doua dintre ele. În ’27 i-a fost sortit să lupte vitejește la Itazuingó[46], sub ordinele directe ale lui Alvear. În ciuda rudeniei sale cu tiranul Rosas, a militat alături de Lavalle și i-a împrăștiat pe partizanii care - așa cum avea să povestească el de atâtea ori - au fost trecuți prin sabie, până la unul. O dată înfrânți unitariștii[47], a emigrat în Uruguay, unde s-a și căsătorit. În timpul Marelui Război[48], a pierit la Montevideo, cetatea asediată de *albii* lui Oribe. Urma să împlinească patruzeci și patru de ani, care însemnau, aproape, bătrânețea. A fost prieten

---

44 *Junín* - localitate din Perú, unde generalul venezuelan Simón Bolívar obține în 1824, la scurtă vreme după retragerea lui San Martín (1822), marea victorie care - alături de aceea de la *Ayacucho* - va fi hotărâtoare pentru eliberarea Americii de sub dominația spaniolă. *(n. tr.).*

45 Aproape în același timp cu victoria de la *Junín,* tot în Perú, la *Ayacucho,* Sucre - locotenentul lui Bolívar - obține o altă mare biruință, și ea tot decisivă. *(n. tr.).*

46 *Itazuingó* - localitate din Argentina (provincia Corrientes), unde, în 1827, argentinienii și uruguayenii conduși de Alvear obțin, împotriva brazilienilor, o victorie la fel de importantă pentru Argentina și Uruguay. Pe cât au fost cele de la Junín și Ayacucho pentru țările andine. *(n. tr.).*

47 *Unitariști* - nume primit, în Argentina, de adepții Constituției centralizatoare din 1819, în opoziție cu federaliștii. *(n. tr.).*

48 *„La Guerra Grande”* (1843-1851) - război civil desfășurat pe teritoriul Uruguayului între forțele liberale *(roșii)* conduse de generalul Fructuoso Rivera și forțele conservatoare *(albe),* conduse de generalul Manuel Oribe, succesorul lui Rivera la postul de președinte al Republicii. Trupele *roșii* sunt susținute de liberalii argentinieni ridicați împotriva tiraniei dictatoriale a lui Juan Manuel de Rosas, iar cele *albe* sunt sprijinite de Rosas însuși. Orașul Montevideo, supranumit în acele momente „Noua Troie”, rezistă eroic, vreme de aproape nouă ani, asediului organizat de albi, care sunt în cele din urmă biruiți, la 8 octombrie 1851. *(n. tr.).*

cu Florencio Varela. E foarte verosimil ca profesorii de la Colegiul Militar să nu fi vrut să-l promoveze; nu studiase decât bătălii, dar nici o singură materie de examen. Lăsă în urmă-i două fiice, dintre care Maria Justina, mezina, este eroina relatării noastre.

Către sfârșitul lui ’53, văduva colonelului și cele două fiice ale sale se stabiliră la Buenos Aires. Nu-și mai recăpătară ferma, odinioară confiscată de tiran, însă amintirea acelor pământuri definitiv pierdute, pe care nici nu le văzuseră vreodată, avea să stăruie în familie ani de-a rândul. La vârsta de șaptesprezece ani, Maria Justina lua în căsătorie pe doctorul Bernardo Jáuregui, care, deși civil, luptă la Pavón și Cepeda și pieri, în exercițiul funcțiunii sale, în timpul Frigurilor Galbene. Lăsă, la rândul lui, un fiu și două fiice; primul născut, Mariano, ajuns inspector de venituri, obișnuia să frecventeze Biblioteca Națională și Arhiva, mânat de gândul de a scrie o exhaustivă biografie a eroului, pe care n-a ajuns s-o termine nicicând și n-a început-o, poate, niciodată. Cea mai mare din fete, Maria Elvira, se căsători cu un văr de-al ei, un Saavedra, funcționar în Ministerul de Finanțe; Julia, cu un anume domn Molinari, care, în ciuda rezonanței italiene, era profesor de latină și un ins din cei mai cultivați. Omit nepoții, ca și strănepoții; este de ajuns ca cititorul meu să-și reprezinte o familie decentă și sărăcită, prezidată de o umbră epică și de fiica născută în exil.

Trăiau modest în cartierul Palermo, nu departe de biserica Guadalupe, unde Mariano încă își amintea a fi văzut, pe vremuri, dintr-un tramvai de pe Gran Nacional, laguna pe malul căreia se afla, ici-colo, câte o colibă încropită din cărămizi netencuite, și nu din plăci de zinc; mizeria de ieri era mai puțin mizeră decât aceea pe care ne-o rezervă azi industria. Iar bogățiile erau și ele mai reduse.

Locuința familiei Rubio ocupa etajul de sus al unei mercerii de cartier. Scara laterală era îngustă; balustrada,

care se afla pe dreapta, se prelungea pe una din laturile întunecosului vestibul, înzestrat cu un cuier și cu câteva scaune. Vestibulul ducea într-un salonaș cu mobilele tapițate, iar salonașul într-o sufragerie cu mobilierul din mahon și cu o vitrină. Obloanele de fier, totdeauna închise de teama arșiței, lăsau să pătrundă o lumină îndoielnică. Îmi amintesc și de un miros stătut. În fund se aflau dormitoarele, baia, un mic *patio* cu un bazinaș de piatră pentru spălatul rufelor, precum și odaia slujnicei. În toată casa nu existau alte cărți decât un tom al lui Andrade, o monografie a eroului, cu adăugiri manuscrise, și *Dicționarul hispano-american* al lui Montaner și Simón, achiziționat din pricină că se plătea în rate și că era însoțit de o mică etajeră. Trăiau dintr-o pensie, care venea mai totdeauna cu întârziere și din închirierea unui teren - unică rămășiță a fermei, odinioară vastă - în Lomas de Zamora.

La data relatării mele, bătrâna doamnă locuia cu Julia, rămasă văduvă, și cu un fiu al acesteia. Continua să-i urască pe Artigas, pe Rubio și pe Urquiza; primul război european - prilej de a-i detesta pe nemți, despre care nu știa mai nimic - fusese pentru ea mult mai puțin real decât revoluția din anii `90 și decât șarja de la Cerro Alto. De prin 1932, prinsese să se stingă încet-încet; metaforele comune sunt cele mai potrivite, fiind singurele adevărate. Profesa, de bună seamă, credința catolică, ceea ce nu înseamnă că ar fi crezut într-un Dumnezeu care e Unu și e Trei, și nici măcar în nemurirea sufletelor. Bolborosea rugăciuni pe care nu le înțelegea, iar degetele mângâiau mătănii. În locul Crăciunului și al Bobotezei, acceptase Revelionul, așa cum acceptase ceaiul în locul bătrânului *mate.* Cuvintele *protestant, evreu, mason*, *eretic* și *ateu* erau, pentru ea, sinonime și nu voiau să exprime nimic. Atâta vreme cât i-a stat în puteri să vorbească, n-a pomenit vreodată despre spanioli, ci numai despre *goți*[49], așa cum o

[49] Denumire peiorativă dată spaniolilor în timpul Războiului pentru Independență. *(n. tr.).*

făcuseră părinții ei. În 1910, nu voia să creadă că Infanta, care la urma urmelor era prințesă, ar fi vorbit, împotriva oricăror așteptări, ca o galiciană oarecare, și nu ca o distinsă doamnă argentiniană. Abia târziu, la priveghiul ginerelui ei, o rubedenie bogată, care nu le păsise niciodată pragul casei, însă al cărei nume îl căutau cu aviditate în cronica mondenă din ziare, fu cea care-i aduse tulburătoarea știre. Nomenclatura doamnei Jáuregui continua să fie aceea de odinioară; vorbea despre ulița Meșteșugarilor, despre strada Templului, despre strada Bunei Rânduieli, despre strada Pietății, despre cele două Străzi Mari, despre piața Parcului și a Coloanelor. Familia utiliza cu afectare aceleași arhaisme, care, însă, la ea erau spontane. Spuneau cu toții orientali și nu uruguayeni. Din casă nu ieșea defel; nici nu bănuia, poate, că Buenos Aires crescuse și se transformase. Primele amintiri sunt cele mai intense; orașul pe care bătrâna doamnă și-l închipuia de partea cealaltă a ușii dinspre stradă trebuie să fi fost, desigur, cu mult mai vechi decât acela din vremea când fuseseră siliți să se mute din centru. Boii de la căruțe se vor fi odihnit încă în piața Once, iar veștedele violete vor mai fi înmiresmat conacele dinspre Barracas. *Nu mai visez decât morți,* fusese unul din ultimele lucruri pe care le auziseră rostite de ea. Sărmană cu duhul nu fusese nicicând, dar nici nu căutase, pe câte știu, desfătări intelectuale; îi rămăseseră pesemne cele pe care le aduce amintirea, iar după ea, uitarea. A fost întotdeauna generoasă. Îmi amintesc limpezii ochi de culoare deschisă, ca și surâsul. Cine știe ce tumult de pasiuni, acum pierdute și prefăcute în scrum, a clocotit cândva în sufletul acestei femei bătrâne, care fusese chiar frumoasă? Foarte sensibilă la plante, a căror viață umilă și tăcută se aseamănă cu propria-i viață, avea în odaia ei niște begonii și îi plăcea să atingă frunzele pe care ochii nu le mai vedeau. Până în 1929, când se cufundase într-un fel de somnolență, obișnuia să povestească întâmplări istorice,

dar totdeauna cu aceleași cuvinte și într-o aceeași ordine, de parcă ar fi fost Tatăl Nostru, astfel încât eu bănuiam că încetaseră, de fapt, să mai răspundă unor imagini. Orice mâncare ar fi primit, îi era totuna. Pe scurt, se simțea fericită.

Să dormi, precum se știe, este cel mai secret dintre actele noastre. Îi dedicăm o a treia parte a vieții și nici măcar nu-l înțelegem. Pentru unii, nu este altceva decât o eclipsă a treziei; pentru alții, o stare mai complexă, care cuprinde laolaltă noțiunile de *ieri, azi*, *mâine;* iar pentru alții, o neîntreruptă serie de vise. A spune că doamna Jáuregui și-a petrecut zece ani într-un haos tihnit e, poate, o eroare; căci e foarte posibil ca fiecare clipă din acești zece ani să fi fost un adevărat prezent, fără *înainte* și fără *apoi.* Să nu ne minunăm prea mult de acest prezent pe care noi îl socotim în zile și în nopți și în sutele de file ale atâtor calendare și în spaime și în întâmplări; e cel pe care îl străbatem în fiecare dimineață înainte de a ne deștepta cu totul și în fiecare noapte înainte de a ne lăsa cuprinși de somn. În fiecare zi suntem, de câte două ori, bătrâna doamnă.

Membrii familiei Jáuregui trăiau, după cum am văzut, într-o situație de-ajuns de falsă. Credeau că aparțin aristocrației, dar aristocrația-i ignora; erau coborâtori dintr-un erou, dar manualele de istorie omiteau să-l menționeze. E drept că exista o stradă care îi purta numele, însă această stradă, pe care foarte puțini o cunosc, era pierdută undeva departe, îndărătul cimitirului de Vest.

Data se apropia. În ziua de zece, un militar în uniformă se prezentă cu o scrisoare semnată de ministrul însuși, care își anunța vizita pentru ziua de paisprezece; familia Jáuregui arată scrisoarea întregului cartier, subliniind îndeosebi antetul și semnătura autografă. Apoi sosiră ziariștii, care urmau să redacteze o notă. Le furnizară date peste date; era neîndoielnic faptul că auziseră de multe ori

cine a fost colonelul Rubio. Telefonară inși necunoscuți, rugând să fie invitați.

Munciră aprig pentru marea zi. Ceruiră dușumelele, spălară geamurile, curățară păianjenii, lustruiră mahonul, frecară argintăria din vitrină, modificară dispoziția mobilelor și deschiseră pianul din salon ca să se vadă plușul ce acoperea clapele. Toți se foiau încolo și încoace. Unica ființă pe deplin străină de toată această vânzoleală era bătrâna doamnă Jáuregui, care părea să nu înțeleagă absolut nimic. Surâdea întruna: Julia o dichisi, cu slujnica împreună, de parcă ar fi fost deja moartă. Întâiul lucru pe care vizitatorii aveau să-l vadă, de la intrare chiar, era portretul în ulei reprezentându-l pe erou și, puțintel mai jos și mai la dreapta, spada multelor sale bătălii. Chiar în momentele de strâmtoare, familia nu acceptase niciodată s-o vândă și intenționa acum să o doneze Muzeului de Istorie. O vecină din cale-afară de îndatoritoare le împrumută pentru marea împrejurare un ghiveci cu o mușcată.

Ceremonia trebuia să înceapă la ceasurile șapte. Fixară pentru invitați ora șase și jumătate, știut fiind că nimeni n-are chef să ajungă atunci când pregătirile nu-s încă isprăvite. La șapte și zece nu era nici țipenie de om; comentară, nu fără o doză de venin, avantajele și dezavantajele nepunctualității. Elvira, care se fălea că ajunge totdeauna la punct, decretă că este o desconsiderare de neiertat să faci oamenii să te-aștepte; Julia, repetând cuvinte ale soțului ei, opină că a ajunge târziu este de fapt o politețe și, dacă toți o practică deopotrivă, e mai comod și nimeni nu mai are pe cine deranja. La șapte și un sfert, lumea nu mai încăpea în casă. Cartierul întreg putu să vadă și să invidieze mașina și *chauffeur*-ul doamnei de Figueroa, care nu le invita aproape niciodată, dar pe care o primiră cu efuziune, pentru ca nimănui să nu-i treacă prin minte că nu se văd decât la zile mari. Președintele își trimise aghiotantul, un

domn extrem de amabil, care spuse că pentru el este o adevărată cinste să strângă mâna fiicei eroului de la Cerro Alto. Ministrul, care trebui să se retragă mai devreme, citi un discurs foarte pretențios, în care se vorbea, de bună seamă, mult mai mult despre San Martín decât despre colonelul Rubio. Bătrâna ședea în fotoliul ei, sprijinită de niște perne și, din când în când, înclina capul ori scăpa evantaiul pe jos. Un grup de doamne pline de distincție, *Doamnele Patriei*, îi intonară Imnul, pe care ea păru să nu-l audă. Fotografii orânduiră asistența în grupuri artistice și își revărsară *fash*-urile. Păhărușele de *oporto* și *jerez* nu erau îndestulătoare. Destupară mai multe sticle de *champagne.* Doamna Jáuregui nu rosti nici un singur cuvânt; poate că nu-și mai aducea aminte cine este. Din seara aceea nu mai putu să se dea jos din pat.

Când musafirii se retraseră, familia improviză o sumară cină rece. Mirosul de tutun și de cafea îl risipise pe cel al delicatei smirne.

Ziarele de dimineață și de seară mințiră cu loialitate; exaltară aproape miraculoasa memorie a fiicei eroului, care „este arhivă elocventă a o sută de ani de istorie argentiniană”. Julia încearcă să-i arate aceste cronici. În semiobscuritate, bătrâna doamnă continua să stea imobilă, cu ochii închiși. Febră n-avea; medicul o examină și declară că totul merge bine. Peste puține zile, muri. Invazia mulțimii, tumultul insolit, *flash*-urile, discursul, uniformele, repetatele strângeri de mână și zgomotosul *champagne* îi grăbiseră sfârșitul. Crezuse, poate, că era însăși Mazorca[50] aceea care năvălise.

Mă gândesc la morții de la Cerro Alto, mă gândesc la toți acei oameni uitați, fii ai Americii și ai Spaniei deopotrivă, care au pierit sub copitele cailor, și mă gândesc apoi că victima din urmă a acelei puzderii de lănci din Perú avea

[50] *Mazorca* (de la *„más horca”* - ’mai multe spânzurători’) - denumire a cumplitei poliții secrete înființate la Buenos Aires, în vremea tiraniei lui Rubio. *(n. tr.).*

să fie, peste aproape un veac, o doamnă în vârstă.

Trad. C. H.

DUELUL

Lui Juan Osvaldo Viviano

Poate că Henry James - a cărui operă mi-a fost dezvăluită de una dintre cele două protagoniste ale mele, doamna de Figueroa - n-ar fi disprețuit istoria aceasta. I-ar fi consacrat peste o sută de pagini de ironie și tandrețe, împodobite cu dialoguri complexe și riguros ambigue. Nu este improbabilă adăugirea vreunei trăsături melodramatice. Esențialul n-ar fi suferit prin decorul schimbat: Londra sau Boston. Faptele, însă, s-au petrecut la Buenos Aires și eu le voi lăsa la locul lor. Mă voi limita la un rezumat al întâmplării, căci evoluția ei lentă, ca și ambianța modernă sunt cu totul străine deprinderilor mele literare. Să relatez această întâmplare înseamnă pentru mine o modestă și laterală aventură. Trebuie să-l previn pe cititor că episoadele contează mai puțin decât situațiile care le prilejuiesc și decât caracterele ce intervin.

Clara Glencairn de Figueroa era semeață și înaltă și cu înfocate plete roșii. Mai puțin intelectuală decât pătrunzătoare, nu era talentată, dar era în schimb capabilă să aprecieze talentul celorlalți, și chiar pe al celorlalte. Sufletul ei era înclinat spre ospitalitate. Se simțea recunoscătoare diversității: din pricina aceasta, poate, călătorise atât de mult. Știa că mediul pe care soarta i-l hărăzise era un ansamblu, adesea arbitrar, de rituri și ceremonii, dar riturile acestea îi erau pe plac și le îndeplinea cu demnitate. Părinții o căsătoriră, de tânără, cu doctorul Isidro Figueroa, care a fost ambasadorul nostru în Canada și a sfârșit prin a abandona această misiune, motivând că, într-o epocă a telegrafului și

telefonului, ambasadele constituie anacronisme și reprezintă o povară inutilă. Această hotărâre îi atrase resentimentul tuturor colegilor: Clarei îi convenea clima de la Ottawa - la urma urmelor, era de spiță scoțiană - și îndatoririle unei soții de ambasador nu-i displăceau defel, însă nici nu-i trecu prin gând să protesteze. Figueroa muri la scurtă vreme după aceea; Clara, după mai mulți ani de nehotărâre și căutări intime, se dedică picturii, stârnită, poate, și de exemplul Martei Pizarro, prietena ei.

Caracteristic pentru Marta Pizarro este faptul că, atunci când se vorbește despre ea, e prezentată drept sora a strălucitei Nélida Sara, căsătorită și apoi divorțată.

Înainte de a fi ales penelul, Marta Pizarro luase în considerare alternativa literelor. Ar fi putut să utilizeze franceza, limba obișnuită a lecturilor sale; spaniola, pentru ea, nu era altceva decât o simplă ustensilă menajeră, întocmai cum e *guaraní*-ul pentru doamnele din provincia Corrientes. Ziarele îi puseseră la îndemână pagini semnate de Lugones și de madrilenul Ortega y Gasset; stilul acestor doi maeștri îi confirmase bănuiala că limba căreia îi era predestinată este mai puțin aptă pentru exprimarea gândului sau a pasiunilor decât pentru vanitatea flecară. Despre muzică nu știa altceva decât ceea ce trebuie să știe orice persoană care asistă în mod corect la concerte. Era din San Luis; își începu, deci, cariera cu scrupuloase portrete ale lui Juan Crisóstomo Lafinur și ale colonelului Pascal Pringles, care, după cum era lesne de prevăzut, au fost îndată achiziționate de Muzeul Provincial. De la portretele eroilor locali trecu apoi la case vechi din Buenos Aires, modestele lor curți interioare fiind evocate în culori modeste, și nu cu îndoielnica scenografie pe care alții le-o conferă. Cineva - care în mod sigur n-a fost doamna de Figueroa - a afirmat că toată arta ei se alimentează din maeștrii operelor genoveze ale veacului trecut. Între Clara Glencaim și Nélida Sara (care, pe cât se spune, l-ar fi plăcut cândva pe doctorul Figueroa) a existat întotdeauna

o anume rivalitate; poate că duelul s-a desfășurat, de fapt, între cele două, iar Marta n-a fost decât un instrument.

Toate, precum bine se știe, se petrec mai întâi în alte țări și abia după o vreme în țara noastră. Secta de pictori cu atâta nedreptate lăsată azi uitării, și care s-a numit concretă sau abstractă, ca pentru a-și exprima disprețul față de logică și de limbaj, constituie doar unul din multele exemple. Argumenta, cred, secta aceasta, că întocmai așa cum muzicii îi este îngăduit să-și creeze o lume proprie de sunete, pictura, sora ei, poate încerca și ea culori și forme care să nu le reproducă pe cele ale obiectelor văzute de ochii noștri. Astfel, Lee Kaplan scria că pânzele lui, care stârneau revolta burgheziei, țin seama de biblica recomandare, împărtășită de Islam, care interzice să lucrezi, cu mâini omenești, idoli ai făpturilor muritoare. Iconoclaștii, afirma el, erau pe cale de a restaura genuina tradiție a artei picturale, falsificate de eretici precum Dürer sau Rembrandt. Detractorii săi îl acuzară de a fi invocat drept pildă covorul, caleidoscopul și cravata. Revoluțiile estetice le propun oamenilor tentația iresponsabilului și a facilului; Clara Glencaim optă pentru a fi o pictoriță abstractă. Întotdeauna profesase cultul lui Turner; se pregăti, deci, să îmbogățească arta concretă cu splendorile lui indefinite. Lucră fără vreo grabă, refăcu și distruse mai multe compoziții și, în iarna anului 1954, expuse o serie de tempera într-o sală de pe strada Suipacha, specializată în acel tip de creații pe care o metaforă militară, pe atunci în vogă, le numea *de avangardă.* S-a întâmplat un fapt paradoxal: critica generală a fost benignă, însă organul oficial al sectei a reprobat aceste forme nefirești care, chiar dacă nu erau figurative, sugerau totuși tumultul unui asfințit, al unei păduri sau al mării, și nu se resemnau să fie austere rotocoale sau hașuri. Întâia care a zâmbit a fost, poate, chiar Clara Glencaim. Dorise să fie modernă și, iată, modernii o respingeau. Realizarea operei sale o interesa,

însă, mai mult decât succesul, așa că nu-și încetă lucrul. Străină acestui episod, pictura își urma propriul ei drum.

Duelul secret începuse deja să se înfiripe. Marta nu era doar artistă; se interesa cu pasiune de ceea ce n-ar fi injust să denumim aspectul administrativ al artei și era secretară adjunctă a societății cunoscute sub titlul de „Cercul lui Giotto”. Pe la jumătatea anului ’55 izbuti ca prietena ei, Clara, admisă deja ca membră stagiară, să figureze, între membrii cu drept de vot, pe lista celor nouă autorități. Detaliul, în aparență fără însemnătate, merită a fi analizat. Marta își sprijinise amica, dar este fapt neîndoielnic, chiar dacă dificil de explicat, că acela care acordă o favoare îl domină într-un fel pe cel care-o primește.

Către anul ’60, „două peneluri de nivel internațional” - să ne fie iertat acest stereotip - își disputau un premiu întâi. Unul din candidați, mai vârstnic, dedicase picturi solemne în ulei întruchipării unor *gauchos* fioroși, de o înălțime scandinavă; rivalul său, destul de tânăr, stârnise aplauze și scandal printr-o sârguincioasă incoerență. Membrii juriului, care depășiseră jumătatea de veac, se temeau să nu li se impute un criteriu învechit și înclinau să voteze pentru cel de al doilea, care, în mod intim, nu le plăcea. După tenace controverse, desfășurate la început cu politețe, iar mai apoi cu iritare, nu izbuteau să cadă de acord. În timpul celui de al treilea tur, cineva opină:

— Mie B îmi pare foarte slab; îmi pare într-adevăr mai slab chiar decât doamna de Figueroa.

— Dumneata ai votat-o? întrebă un glas feminin, vag malițios.

— Ei bine, da, răspunse cel dintâi, care începuse să se enerveze.

În aceeași seară, premiul a fost acordat cu unanimitate Clarei Glencairn. Era o persoană distinsă, plăcută, de o morală fără pată și organiza adeseori recepții, fotografiate de revistele cele mai scumpe, în vila ei de la Pilar. Obișnuita cină omagială a fost pusă la cale și oferită chiar

de Marta. Clara i-a mulțumit în cuvinte puține și măsurate; a subliniat că nu există opoziție între tradițional și nou, între ordine și aventură, și că tradiția este alcătuită dintr-o urzeală seculară de aventuri. La ceremonie au asistat numeroase persoane din înalta societate, aproape toți membrii juriului, precum și câțiva pictori.

Toți socotim că destinul ne-a hărăzit o ambianță meschină și că alte ambianțe sunt mult mai fericite. Cultul pentru *gauchos* și pentru *„Beatus ille*" sunt nostalgii urbane; Clara Glencairn și Marta, sătule de rutina prea multului confort, râvneau lumea artiștilor, a celor ce-și închină viața făuririi frumosului. Presupun că, în cer, Preafericiții sunt de părere că avantajele acestei instituții au fost exagerate de teologii care n-au pus piciorul acolo, niciodată. Poate că în infern nici păcătoșii nu sunt întotdeauna fericiți.

Cam la doi ani după acel eveniment a avut loc, în orașul Cartagena, Primul Congres Internațional al Artiștilor Plastici Latino-Americani. Fiecare dintre republici trimise câte un reprezentant. Tematica (fie-ne îngăduit, din nou, stereotipul) era de interesul cel mai arzător: poate oare artistul să eludeze caracterul autohton, poate el să omită sau să escamoteze fauna și flora, poate rămâne insensibil la problematica de caracter social, poate să nu-și unească glasul cu al tuturor celor ce combat imperialismul saxon etc., etc.? Înainte de a deveni ambasador în Canada, doctorul Figueroa îndeplinise la Cartagena o misiune diplomatică: Clarei, pe care premiul o înzestrase cu o anume doză de trufie, i-ar fi plăcut să se mai ducă o dată acolo, de data aceasta ca artistă. Speranța, însă, i să nărui: Marta Pizarro fusese desemnată de guvern. Participarea ei (deși nu întotdeauna persuasivă) se dovedi nu de puține ori strălucită, conform imparțialei mărturii a corespondenților de la Buenos Aires.

Viața pretinde o pasiune. Cele două femei o găsiseră în pictură sau, mai exact, în relația impusă de pictură. Clara

Glencairn picta împotriva Martei și, într-o măsură, pentru Marta; fiecare din ele era judecător rivalei sale și, totdeodată, solitarul public. În pânzele acestea, pe care nimeni nu le mai privea, mi se pare că întrezăresc, ceea ce de altminteri era inevitabil, o influență reciprocă. E, însă, important să nu uităm că amândouă țineau una la alta și că, de-a lungul secretului duel, au acționat cu o perfectă cinste.

În chiar anii aceia, Marta, care nu mai era la prima tinerețe, respinse o cerere în căsătorie; singurul lucru care o interesa era propria-i bătălie.

În ziua de doi februarie o mie nouă sute șaizeci și patru, Clara Glencairn muri în urma unui anevrism. Coloanele ziarelor îi consacrară lungi necrologuri, din cele care încă se scriu în țara noastră, și unde femeia este un exemplar al speciei și nu un individ. În afară de câte o grăbită mențiune a înclinărilor ei spre pictură și a rafinatului bun-gust, i-au fost subliniate credința, bunătatea, filantropia statornică și aproape anonimă, spița patriciană - generalul Glencairn luptase în campania din Brazilia - și locul important pe care-l deținea în cercurile cele mai înalte. Marta înțelese că viața ei nu mai avea niciun sens. Nicicând nu se simțise atât de inutilă. Își aminti de primele sale încercări, acum îndepărtate, și expuse la Salonul Național un auster portret al Clarei, în stilul maeștrilor englezi pe care-i admiraseră amândouă. Unii o socotiră drept cea mai bună operă a ei. N-avea să mai picteze niciodată.

În acest duel discret pe care doar câțiva prieteni apropiați l-am deslușit, n-au fost înfrângeri, nici victorii, nici măcar o ciocnire și nici alte vizibile detalii în afara acelora pe care am încercat să le înregistrez cu o pană deferentă. Dumnezeu, doar, (ale cărui preferințe estetice le ignorăm) poate să acorde laurii finali. Istoria desfășurată în umbră, în umbră se încheie.

Trad. C. H.

CELĂLALT DUEL

Sunt foarte mulți ani de când Carlos Reyles, fiul romancierului, mi-a relatat povestea la Adrogué, într-o seară de vară. În amintirea mea se amestecă acum lunga cronică a unei uri și sfârșitul ei tragic cu mirosul medicinal al eucaliptților și trilul păsărilor.

Am stat de vorbă, ca întotdeauna, despre încâlcita poveste a celor două patrii. Mi-a spus că fără îndoială auzisem de Juan Patricio Nolan, care își cucerise faimă de viteaz, de glumeț și de pungaș. I-am răspuns, mințind, că da. Nolan murise în nouăzeci, dar lumea continua să se gândească la el ca la un prieten. A avut și defăimători, care nu lipsesc niciodată. Mi-a povestit una dintre numeroasele lui isprăvi. Faptul se petrecuse puțin înainte de bătălia de la Manantiales; protagoniștii erau doi *gauchos* din Cerro Largo, Manuel Cardoso și Carmen Silveira.

Cum și din ce s-a iscat ura? Cum să recuperezi, după un veac, obscura poveste a doi bărbați care nu s-au bucurat de altă faimă în afară de aceea pe care le-a dat-o duelul lor final? Un văta f de-al tatălui lui Reyles, care se numea Laderecha și „care avea o mustață de tigru” , aflase prin tradiție orală unele amănunte pe care acum le transcriu fără prea multă convingere, fiindcă uitarea și amintirea sunt inventive.

Manuel Cardoso și Carmen Silveira își aveau fermele în imediata vecinătate. Ca și în cazul altor pasiuni, originea urii este întotdeauna obscură, dar se vorbește de o pricină stârnită de la niște animale neînsemnate cu fierul sau de la o cursă de purtat în cârcă, în care Silveira, care era mai puternic, îl scosese de pe pistă, împingându-l cu pieptul, pe partenerul lui Cardoso. După câteva luni, la birtul din sat,

s-au încins la jocul de cărți și nu s-au mai oprit până la ziuă; Silveira își felicita adversarul după fiecare levată, dar până la urmă l-a lăsat fără un sfanț. Când și-a pus hanii la chimir, i-a mulțumit lui Cardoso pentru lecția pe care i-o dăduse. Atunci, cred, erau gata-gata să se încaiere. Partida fusese foarte strânsă; cu mare greutate, ceilalți au izbutit să-i despartă. În acele vremuri aspre, bărbatul trebuia mereu să țină piept altui bărbat, iar oțelul se înfrunta cu oțelul. O trăsătură vrednică de atenție a acestei întâmplări este că Manuel Cardoso și Carmen Silveira se înfruntaseră cu cuțitul de mai multe ori, în asfințit și în zori, dar până la urmă nu s-au încăierat. Poate că bietele lor vieți rudimentare nu posedau un alt bun în afară de ura lor și de aceea aveau grijă s-o sporească. Fără a bănui acest lucru, fiecare dintre ei devenise sclavul celuilalt.

Nu mai știu dacă faptele pe care le voi povesti sunt efecte sau cauze. Cardoso, mai puțin din dragoste și mai mult pentru a-și omorî timpul, s-a încurcat cu o fată din vecini, Serviliana; a fost de ajuns să afle Silveira, ca să-i facă ochi dulci și s-o ducă la ferma lui. După câteva luni a alungat-o, fiindcă începuse să se plictisească de ea. Jignită, femeia s-a dus să caute ocrotire la Cardoso; acesta a petrecut o noapte cu ea și i-a făcut vânt la amiază. Nu se putea mulțumi cu firimiturile de la masa celuilalt.

Tot prin anii aceia s-a petrecut, nu mai știu dacă înainte sau după povestea cu Serviliana, și incidentul cu câinele ciobănesc. Silveira ținea mult la el și-l poreclise Treizeci și Trei. L-au găsit mort într-un șanț; Silveira l-a blestemat mult timp pe cel pe care-l bănuia că-l otrăvise.

În iarna lui șaptezeci, răzmerița lui Aparicio i-a găsit în birtul unde se înfruntaseră la jocul de cărți. În fruntea unui grup de răzvrătiți, un mulatru brazilian le-a ținut un discurs înflăcărat celor de față, le-a spus că patria are nevoie de ei, că jaful guvernului era insuportabil, le-a împărțit o grămadă de bani și, la capătul acestui exordiu din care ei n-au înțeles o iotă, i-a luat pe toți cu el. Nu le-a

fost îngăduit să-și ia rămas-bun de la familiile lor. Manuel Cardoso și Carmen Silveira și-au acceptat soarta; viața de soldat nu este mai grea decât viața unui *gaucho.* Să dormi sub cerul liber, trebuind să te adăpostești cum poți, era un lucru cu care erau obișnuiți; să omori oameni nu-i era atât de greu mâinii deprinse să omoare animale. Lipsa de imaginație i-a eliberat de frică și de milă, chiar dacă teama i-a încercat de câteva ori, când porneau la atac. Freamătul scărilor și armelor se aude întotdeauna când intră în luptă cavaleria. Cel care n-a fost rănit la început se crede invulnerabil. Nu li s-a părut nefiresc să fie plătiți. Ideea de patrie le era străină; deși primiseră bani buni de la cel care-i năimise, partidele în luptă încercau să-i momească cu aceeași monedă. Au învățat ce se poate face cu lancea. După lungi marșuri și contramarșuri, au ajuns să înțeleagă un lucru: faptul că erau camarazi le îngăduia să continue să fie rivali. Au luptat umăr la umăr și n-au schimbat, după câte știm, un singur cuvânt.

Toamna lui șaptezeci și unu, care a fost foarte grea, avea să însemne pentru ei sfârșitul.

Lupta, care n-a ținut mai mult de o oră, s-a purtat într-un loc al cărui nume nu l-au știut niciodată. Numele sunt puse pe urmă de istorici. În ajun, Cardoso s-a strecurat ca o pisică în cortul șefului și i-a cerut în șoaptă ca, dacă a doua zi câștigau bătălia, să-i dea pe mână un roșu, fiindcă el nu tăiase gâtul nimănui până atunci și voia să știe cum este. Superiorul i-a făgăduit că, dacă se purta ca un viteaz, îi va face acest hatâr.

Albii erau mai mulți, dar ceilalți dispuneau de un armament mai bun și i-au decimat din vârful unui deal. După două șarje inutile, care n-au ajuns la culme, șeful, grav rănit, s-a predat. La cererea lui, a fost executat pe loc.

Oamenii au depus armele. Căpitanul Juan Patricio Nolan, care-i comanda pe roșii, a ordonat, cu o formulă exagerat de minuțioasă, să fie executați prizonierii, cum se proceda de obicei. Era din Cerro Largo și nu putea să nu cunoască

ranchiuna veche dintre Silveira și Cardoso. A poruncit să-i caute și le-a zis:

— Știu că voi doi nu vă puteți suferi și vă pândiți de mult unul pe altul. Vă dau o veste bună: înainte de apusul soarelui o să puteți dovedi care din voi are boașele mai tari. Pun să vă descăpățâneze și pe urmă vă luați la întrecere. Numai Dumnezeu știe care va putea face mai mulți pași și va câștiga.

Soldatul care-i adusese i-a dus înapoi.

Vestea n-a întârziat să se răspândească în toată tabăra. Nolan hotărâse că întrecerea avea să încununeze ziua aceea atât de încărcată, dar prizonierii au trimis un delegat ca să-i spună că și ei voiau să fie martori și să parieze pe unul dintre concurenți. Nolan, care era un om de înțeles, s-a lăsat convins; au început să se strige pariurile în bani, piese de harnașament, arme albe și cai, care aveau să fie încredințate la timpul cuvenit văduvelor și rubedeniilor. Căldura era insuportabilă; pentru ca nimeni să nu fie silit să renunțe la somnul de după-masă, întrecerea a fost amânată până la ora patru. (Nu le-a fost ușor să-și aducă aminte de Silveira.) În cel mai tradițional stil creol, Nolan i-a făcut să aștepte o oră. Comenta probabil victoria împreună cu alți ofițeri; ordonanța intra și ieșea mereu cu ceainicul pentru *mate.*

De o parte și de alta a drumului de pământ, în fața corturilor, așteptau înșirați prizonierii, așezați pe jos, cu mâinile legate la spate, ca să nu dea nimănui bătaie de cap. Câte unul se răcorea trântind câte o înjurătură, unul a început să spună Tatăl Nostru, aproape toți erau zăpăciți. Firește, nu putea să fumeze. Nu-i mai interesa atât de mult întrecerea, dar așteptau cu toții ceea ce urma să se întâmple.

— Și pe mine o să mă ia de chică, a zis unul plin de invidie.

— Da, dar la grămadă, a observat vecinul lui.

— Ca și pe tine, i-a întors-o celălalt.

Un sergent a tras cu sabia o linie de-a curmezișul drumului. Lui Silveira și Cardoso le-au dezlegat legăturile de la mâini, ca să nu alerge împiedicați. Între cei doi rămânea un spațiu de vreo patru-cinci metri. Au pus piciorul în dreptul liniei; câțiva gradați le-au cerut să nu încerce să trișeze, fiindcă își puseseră nădejdea în ei și sumele pe care pariaseră erau foarte mari.

Lui Silveira i-a căzut la sorți Mulatrul Nolan, ai cărui bunici fuseseră fără îndoială sclavi ai familiei căpitanului și de aceea îi purtau numele; lui Cardoso i-a căzut casapul obișnuit, un bărbat din Corrientes, destul de bătrâior, care, pentru a-i îmbărbăta pe osândiți, le spunea, bătându-i ușor pe umăr: „Curaj, prietene; femeile suferă mai mult la naștere” .

Aplecați înainte, cei doi bărbați, covârșiți de tulburare, nu s-au privit.

Nolan a dat semnalul.

Mulatrul, plin de importanță, a lovit prea tare și a deschis o rană adâncă de la o ureche la cealaltă; cel din Corrientes s-a mulțumit cu o tăietură îngustă. Din gâtlejuri a țâșnit câte un șuvoi de sânge; cei doi bărbați au făcut câțiva pași și au căzut pe brânci. În cădere, Cardoso a întins brațele. Câștigase și poate că nu a știut-o niciodată.

Trad. A. I.

GUAYAQUIL

Nu voi vedea piscul Higuerota oglindindu-se în apele Golfului Plácido, nu voi ajunge în Statul Occidental, nu voi descifra, în acea bibliotecă pe care de la Buenos Aires mi-o închipui în atâtea feluri și care își are, fără îndoială, forma-i exactă și umbrele-i crescânde, scrisul lui Bolívar.

Recitesc paragraful anterior pentru a-l redacta pe următorul și mă surprinde stilul lui, care e totodată melancolic și solemn. Poate că nici n-ar fi posibil să vorbești despre acea republica scăldată de Marea Caraibilor fără a reflecta, măcar într-o măsură, monumentalul stil al celui mai de seamă cronicar al ei, căpitanul José Korzeniovski, dar în cazul de față pricina este alta. Dorința intimă de a imprima un ton patetic unui episod întrucâtva penibil și mai degrabă neînsemnat este cea care mi-a dictat paragraful inițial. Voi reda cu toată probitatea faptele petrecute; asta mă va ajuta, poate, să le înțeleg. Mai mult decât atât, să destăinui un fapt înseamnă să încetezi de a-i fi actor pentru a deveni un simplu martor, pentru a deveni un ins care-l privește și-l narează și care nu-i mai e executor.

Întâmplarea a avut loc vinerea trecută, în aceeași încăpere în care scriu acum, și la același ceas al serii, astăzi ceva mai răcoros. Știu că tendința noastră este să dăm uitării lucrurile ingrate; vreau să las scris dialogul meu cu doctorul Eduardo Zimmermann, de la Universitatea din Córdoba, înainte ca uitarea să-l fi șters. Amintirea pe care i-o păstrez e încă foarte vie.

Pentru ca relatarea mea să se înțeleagă, va trebui să amintesc pe scurt bizara aventură a unor scrisori lăsate de Bolívar, și scoase la iveală, nu de mult, în arhiva doctorului

Avellanos, a cărui operă - *Istoria a cincizeci de ani de proastă guvernare* - socotită a se fi pierdut în circumstanțe ce țin de domeniul public, a fost descoperită și tipărită în 1939 de nepotul acestuia, doctorul Ricardo Avellanos. Judecând după referințele pe care le-am cules din diferite publicații, scrisorile menționate n-ar suscita prea mare interes, cu excepția uneia din ele, datate la Cartagena în 13 august 1824, în care Eliberatorul prezintă detaliile întrevederii lui cu generalul San Martín. Ar fi cu totul de prisos să mai insist asupra valorii acestui document în care Bolívar a dezvăluit, fie și parțial, ce s-a întâmplat la Guayaquil[51]. Doctorul Ricardo Avellanos, tenace opozant al oficialismului, a refuzat să înmâneze epistolele Academiei de Istorie și le-a propus mai multor republici latino-americane. Grație zelului neobosit al ambasadorului nostru, doctorul Melaza, guvernul argentinian a fost întâiul în a accepta dezinteresata ofertă. S-a convenit ca un delegat să plece la Sulaco, în capitala Statului Occidental, unde să scoată copii după menționatele scrisori, pentru a le publica apoi aici. Rectorul Universității noastre, în care dețin funcția de titular al catedrei de Istorie Americană, a avut amabilitatea de a mă recomanda ministrului pentru îndeplinirea acestei misiuni; în același timp, am obținut sufragiile mai mult sau mai puțin unanime ale Academiei Naționale de istorie, din care fac de asemenea parte. O dată stabilită ziua în care ministrul urma să mă primească, ni s-a transmis că Universitatea din Córdoba, care ignora, prefer să cred, aceste hotărâri, propusese numele doctorului Zimmermann.

Este vorba, după cum știe, poate, cititorul, despre un

---

51 *Guayaquil* - localitate din Ecuador, unde a avut loc, la 25 iulie 1822, istorica întâlnire dintre cei doi conducători ai luptei pentru eliberarea Americii: generalul argentinian *José de San Martín,* în acel moment Protector al Perú-lui, și generalul venezuelean *Simón Bolívar*. În urma acestei întrevederi, San Martín îi cedează cu generozitate mai tânărului său rival, Bolívar, conducerea supremă a companiei, și se retrage în Europa. (*n. tr.*).

istoriograf străin, gonit din patrie de Cel de-al Treilea Reich și devenit cetățean argentinian. Din scrierile sale, desigur meritorii, n-am putut cerceta decât o apărare a republicii semitice a Cartaginei, pe care posteritatea o judeca îndeobște prin intermediul istoricilor romani, dușmanii ei, precum și un fel de eseu susținând că niciodată guvernarea nu trebuie să se transforme într-o funcție vizibilă și patetică. Aceste afirmații au atras opoziția decisivă a lui Martin Heidegger, care a demonstrat, cu fotocopii de mari titluri din ziare, cum că modernul șef de stat, departe de a fi anonim, este mai degrabă protagonistul, khoregosul, acel David dansant, care mimează drama propriului său popor, înconjurat de pompă scenică și recurgând, fără a ezita, la hiperbolele artei oratorice. A dovedit, de asemenea, că originea lui Zimmermann este evreiască… Această publicație a veneratului existențialist a fost cauza imediată a exodului și a transhumantelor activități ale oaspetelui nostru.

Fără îndoială, Zimmermann se deplasase până la Buenos Aires pentru o întrevedere cu ministrul; acesta din urmă mi-a sugerat personal, prin intermediul unui secretar, să stau de vorbă cu Zimmermann și să-l pun la curent cu chestiunea, pentru a se evita spectacolul ingrat a două universități în dezacord. Am consimțit, cum era și firesc. Întors acasă, mi s-a spus că doctorul Zimmermann își anunțase telefonic vizita, pentru orele șase după-amiaza. Locuiesc, după cum se știe, pe strada Chile. Tocmai băteau ceasurile șase când s-a auzit soneria.

Eu însumi i-am deschis, cu o simplitate adevărat republicană, și l-am condus până în biroul meu particular. S-a oprit să privească între *patio;* dalele negre și albe, cele două magnolii și fântâna i-au suscitat locvacitatea. Era, mi s-a părut, întrucâtva nervos. N-avea nimic deosebit; trebuie să fi numărat cam patruzeci de ani și capul îi era puțin prea mare. Ochelarii fumurii îi ascundeau privirea; la un moment dat, i-a așezat pe masă și apoi i-a pus la loc. În

clipa când ne-am salutat, mi-am dat seama cu satisfacție că eu eram cel mai înalt dintre noi, dar m-am simțit pe dată rușinat de satisfacția aceasta, căci nu ne aștepta un duel fizic, nici măcar moral, ci doar o *mise au point*, oarecum incomodă. Am prea puțin spirit de observație sau, poate, chiar deloc, însă totuși îmi amintesc ceea ce un poet numea, cu o urâțenie corespunzând noțiunii definite, o grosolană ornamentare vestimentară. Parcă văd, încă, hainele de un albastru violent, cu exces de nasturi și de buzunare. Cravata, am remarcat îndată, era unul dintre acele lanțuri de iluzionist care se prind cu două închizători elastice. Purta o servietă din piele, pe care mi-am închipuit-o plină de documente. Avea mustața nu prea mare, tăiată în stil militar; de-a lungul conversației noastre a aprins o țigară de foi și, în clipa aceea, am simțit că se aflau exagerat de multe lucruri pe chipul lui. *Trop meublé*, mi-am spus.

Caracterul succesiv al limbajului accentuează neîngăduit de mult faptele pe care vrem să le indicăm, căci fiece cuvânt ocupă un spațiu în pagină și o clipă în mintea cititorului; dincolo de banalitățile vizuale pe care le-am enumerat, omul crea impresia unui trecut nefericit.

Se afla în birou un portret oval al străbunicului meu, ce militase în războaiele pentru independență, precum și câteva vitrine conținând spade, medalii și stindarde. I-am arătat, cu câte o explicație pe alocuri, aceste vechi obiecte glorioase; le privea cu rapiditate, de parcă și-ar fi îndeplinit o datorie, și completa vorbele mele, nu fără o doză de impertinență, pe care am socotit-o involuntară și mecanică. Spunea, de pildă:

— Corect. Bătălia de la Junín. 6 august 1824. Șarja de cavalerie a lui Juárez.

— A lui Suárez, l-am corectat.

Presupun că eroarea fusese deliberată. Deschise brațele într-un gest oriental și exclamă:

— Întâia mea eroare, care, desigur, nu va fi cea din

urmă! Eu mă hrănesc cu texte și mă înșel; dar în domnia voastră clocotește pasionantul trecut.

Rostea sunetul *v* aproape ca pe un *f*.

Atare măguliri nu mi-au făcut plăcere. În mai mare măsură au părut să-l intereseze cărțile. Și-a lăsat privirea să rătăcească asupra titlurilor, într-un fel aproape amoros, și îmi aduc aminte că a spus:

— Ah, Schopenhauer, care n-a dat crezare, niciodată, istoriei… Ediția aceasta chiar, îngrijită de Grisebach, am avut-o la Praga, și socoteam să îmbătrânesc în compania tomurilor ei ușor de mânuit, dar iată că tocmai istoria, întruchipată de un smintit, m-a alungat din acea casă și din acel oraș. Așa se face că mă aflu aici, alături de domnia voastră, în America, în această plăcută locuință…

Vorbea cu incorectitudini și fluență; perceptibilul accent german conviețuia cu interdentalele spaniole.

Între timp ne așezasem, și am profitat de cele spuse chiar de el, pentru a intra de-a dreptul în subiect. I-am spus:

— Aici istoria e mai îndurătoare. Nădăjduiesc să mor în casa aceasta, în care m-am născut Aici străbunul meu a adus spada aceasta, care a străbătut America; aici am cercetat trecutul și mi-am scris cărțile. Aș putea spune, aproape, ea n-am părăsit niciodată biblioteca aceasta, dar acum voi ieși în sfârșit, ca să străbat pământul pe care nu l-am străbătut decât pe hartă.

Am atenuat printr-un zâmbet posibilul exces retoric.

— Faceți aluzie la o anume republică de pe țărmurile Caraibilor? spuse Zimmermann.

— Întocmai. Aceste călătorii iminente îi datorez onoarea vizitei dumneavoastră, i-am răspuns.

Trinidad ne-a servit cafeaua. Am continuat cu lentă siguranță:

— Trebuie să fi aflat desigur, că ministrul mi-a încredințat misiunea de a transcrie și de a prefața scrisorile lui Bolívar, pe care un hazard le-a scos la iveală

în arhiva doctorului Avellanos. Această misiune încoronează, cu un soi de fericită fatalitate, truda întregii mele vieți, trudă pe care, într-un anume fel, o am în sânge.

A fost o ușurare pentru mine faptul de a fi spus în sfârșit ceea ce aveam de spus. Zimmermann nu păru să fi auzit; ochii lui nu mă priveau pe mine, ci cărțile aflate îndărătul meu. Încuviință în mod vag și reluă cu emfază:

— În sânge. Domnia voastră sunteți istoricul genuin. Străbunii domniei voastre au străbătut câmpiile Americii și au desfășurat marile bătălii, în timp ce ai mei, obscuri, abia se arătau din ghetou. Domnia voastră aveți istoria în sânge, după elocventele cuvinte rostite adineauri; domniei voastre îi este de ajuns să asculte cu atenție acest glas tainic. Iar eu, în schimb, sunt nevoit să mă deplasez la Sulaco pentru a descifra tot soiul de hârtii. Unele, poate, apocrife. Vă rog să credeți, doctore, că vă invidiez.

Nici sfidarea și nici ironia nu se întrevedeau în vorbele acestea; ele constituiau de pe acum expresia unei voințe, care făcea din viitor ceva la fel de irevocabil ca trecutul. Argumentele lui n-au mai avut nicio însemnătate; puterea se afla în om, și nu în dialectica desfășurată. Zimmermann continuă cu o lentoare pedagogică:

— În materie bolivariană (scuzați, sanmartiniană), poziția domniei voastre, iubite maestre, e îndeajuns de cunoscută. *Votre siège est fait.* Încă n-am descifrat pertinenta scrisoare a lui Bolívar, dar e inevitabil, sau cel puțin rațional, să presupunem că Bolívar a scris-o pentru a se justifica. În orice caz, mult trâmbițata epistolă ne va destăinui ceea ce am putea numi sectorul Bolívar, și nu sectorul San Martín. O dată publicată, va trebui să fie cântărită, examinată, trecută printr-o sită critica și, dacă e nevoie, combătută. Nimeni n-ar fi mai indicat, pentru acest examen final, decât domnia voastră, cu propria-vă lupă. Scalpelul, bisturiul, dacă rigoarea științifică o reclamă! Îngăduiți-mi, de asemenea, să afirm că numele aceluia care va face publică scrisoarea va rămâne legat de scrisoare.

Domniei voastre nu i s-ar potrivi, în niciun caz, o astfel de raportare. Publicul nu percepe nuanțele.

Îmi dau seama acum că tot ce am discutat în continuare a fost cu desăvârșire inutil. Poate că în clipa aceea am simțit-o; pentru a nu-l înfrunta fățiș, m-am agățat de un amănunt și am întrebat dacă socotea într-adevăr că scrisorile ar fi apocrife.

— Chiar de-ar fi scrise de propria mână a lui Bolívar, răspunse, nu înseamnă că în ele se află întregul adevăr. S-ar putea ca Bolívar să fi vrut să-l inducă în eroare pe acela căruia i se adresa, ori, pur și simplu, să se fi înșelat. Domnia voastră, un istoric, un gânditor, știți doar mai bine decât mine că misterul se află în noi înșine, și nu în cuvinte.

Aceste generalități pedante m-au iritat și am remarcat, pe tonul cel mai sec posibil, că înlăuntrul acestei mari enigme care ne înconjoară, întrevederea de la Guayaquil - în care generalul San Martín a renunțat la propria sa ambiție și a lăsat destinul Americii în mâinile lui Bolívar - constituie, ea însăși, o enigmă ce merită să fie studiată.

Zimmermann răspunse:

— Explicațiile sunt așa de numeroase… Unii avansează ipoteza că San Martín ar fi căzut într-o capcană; alții, precum Sarmiento, că nu era decât un militar european, rătăcit într-un continent pe care nu l-a înțeles defel; alții, îndeobște argentinieni, îi atribuie un act de abnegație; alții, de oboseală. Sunt și unii care vorbesc despre ordinul secret al nu știu cărei loji masonice.

Am remarcat că, în orice caz, ar fi interesant să se recupereze cuvintele exacte pe care și le-au spus atunci Protectorul Perú-ului și Eliberatorul.

Zimmermann a răspuns:

— Cuvintele pe care le-au schimbat au fost, poate, banale. La Guayaquil s-au înfruntat doi oameni; dacă unul din ei a izbutit să se impună, asta s-a datorat voinței sale mai puternice, nu jocurilor dialectice. După cum vedeți, nu

l-am uitat pe Schopenhauer al meu.

Adăugă apoi cu un surâs:

— *Words, words, words*. Shakespeare, neîntrecutul maestru al cuvintelor, le disprețuia. Guayaquil, la Buenos Aires, ori la Praga, ele contează întotdeauna mai puțin decât indivizii.

În clipa aceea am simțit că ceva se întâmplă cu noi sau, mai exact, se și întâmplase. Într-un anume fel, eram alți oameni. Amurgul pătrundea în încăpere și eu nu aprinsesem lămpile. Cam într-o doară, am întrebat:

— Sunteți din Praga, doctore?

— Eram din Praga, a răspuns.

Pentru a eluda tema centrală, am observat:

— Trebuie să fie un oraș destul de straniu. Nu-l cunosc, însă întâia carte pe care am citit-o în germană a fost romanul lui Meyrink, *Golemul.*

Zimmermann răspunse:

— Este singura carte a lui Gustav Meyrink ce merită să fie amintită. E preferabil să nu le abordați pe celelalte, făcute din literatură proastă și din teozofie încă și mai proastă. Totuși, ceva din straniul Pragăi există în această carte, alcătuită din vise ce se pierd în alte vise. Totul e straniu la Praga sau, dacă vreți, nimica nu e straniu. Orice se poate întâmplă. Cândva, la Londra, într-o seară, am simțit același lucru.

— Domnia voastră, am răspuns, ați pomenit despre voință. În *The Mabinogion,* doi regi joacă o partidă de șah pe culmea unei coline, în timp ce jos, în vale, războinicii lor luptă. Unul dintre cei doi regi câștigă jocul; un călăreț sosește cu vestea că oștirea celuilalt a fost înfrântă. Bătălia oamenilor constituia reflexul bătăliei de pe tabla de șah.

— Ah, o operație magică, spuse Zimmermann.

I-am răspuns:

— Sau manifestarea unei voințe în două câmpuri diferite. O altă legendă a celților povestește duelul între doi barzi faimoși Unul, însoțit de harfă, cântă de la ivirea zilei și

până ce ziua pălește. Sub cerul populat deja de stele, sau de lună, îi înmânează harfa celuilalt. Acesta o pune deoparte și se ridică în picioare. Cel dintâi își mărturisește înfrângerea.

— Câtă erudiție, câtă putere de sinteză! exclamă Zimmermann.

Adăugă, ceva mai potolit:

— Trebuie să-mi recunosc ignoranța, regretabila mea ignoranță, în privința Bretaniei. Domnia voastră, asemenea zilei, cuprindeți Occidentul și Orientul, în timp ce eu mă văd redus la micul meu ungher cartaginez, pe care acum îl completez cu o fărâmă de istorie americană. Nu sunt decât un specialist îngust.

Mă imploră să nu mă preocup de formalitățile călătoriei sale. (*Tratative* a fost atrocele cuvânt pe care l-a utilizat.) În clipa următoare, scoase din servietă o scrisoare adresată ministrului, în care eu îi expuneam motivele renunțării mele, precum și recunoscutele virtuți ale doctorului Zimmermann, și îmi puse în mână stiloul său pentru a semna. Când așează scrisoarea la loc, în servietă, întrezării o clipă biletul de avion, cu rezervația făcută, pentru zborul Ezeiza-Sulaco.

La plecare se mai opri o dată în fața tomurilor lui Schopenhauer și îmi spuse:

— Maestrul nostru, maestrul nostru comun, presupunea că niciun act nu este involuntar. Dacă domnia voastră rămâneți în această casă, în această elegantă casă patriciană, e pentru că în mod intim doriți să rămâneți. Mă supun și sunt recunoscător unei asemenea voințe.

Am acceptat fără o vorbă această milostenie din urmă.

L-am însoțit până în vestibul. La despărțire, a spus:

— Excelentă cafeaua.

Recitesc aceste neglijente pagini, pe care în curând le voi azvârli în foc. Întrevederea a fost scurtă.

Presimt că n-am să mai scriu niciodată. *Mon siège est fait.*

Trad. C. H.

EVANGHELIA DUPĂ MARCU

Faptul s-a petrecut la ferma *Los Álamos,* prin părțile Junín-ului, spre sud, pe la sfârșitul lui martie 1928. Protagonistul e un student în medicină, Baltasar Espinosa. Putem să-l definim deocamdată ca pe unul dintre numeroșii tineri din Buenos Aires, fără alte trăsături vrednice de a fi pomenite în afară doar de o vie facultate a oratoriei, care-l făcuse să primească mai mult de un premiu la colegiul englez *Ramos Mejía,* și de o aproape nelimitată bunătate. Nu-i plăcea să discute în contradictoriu; prefera ca dreptatea să fie de partea celuilalt și nu a sa. Cu toate că neprevăzutul jocului îl tenta, era un jucător din cei mai slabi, din pricină că-i displăcea câștigul. Inteligența lui deschisă era comodă; la vârsta de treizeci și trei de ani îi rămăsese de trecut, pentru a-și obține diploma, doar un singur examen, tocmai acela care-l atrăgea mai mult. Tatăl său, liber cugetător, ca toți bărbații vremii, îl instruise în doctrina lui Herbert Spencer, însă mama, în ajunul unei călătorii la Montevideo, îi smulsese promisiunea că în toate serile va rosti Tatăl Nostru și își va face semnul crucii. De-a lungul anilor, nu călcase făgăduiala aceasta niciodată. Nu era lipsit de curaj; într-o dimineață, mai mult nepăsător decât mânios, se luase la bătaie cu un grup de colegi care țineau să-l vâre cu de-a sila într-o grevă universitară. Nutrea, dintr-un exces de toleranță, opinii sau deprinderi discutabile: astfel, țara îl interesa mult mai puțin decât riscul ca în alte părți să se gândească despre noi că încă folosim pana de scris; venera Franța, dar îi disprețuia pe francezi; nu făcea caz de americani, dar aproba faptul că există zgârie-nori la Buenos Aires; era convins că la câmpie *los gauchos*

călăresc mai bine decât la munte ori la deal. Când Daniel, vărul lui, i-a propus să-și petreacă vara la *Los Álamos*, a acceptat pe loc. Nu pentru că i-ar fi plăcut la țară, ci dintr-o naturală complezență și pentru că nu căutase rațiuni valabile ca să refuze.

Suprafața fermei era mare și întrucâtva lăsată în părăsire; dependințele vătafului, pe nume Gutre, se aflau foarte aproape. Familia Gutre era alcătuită din trei membri: tatăl, fiul care era neobișnuit de grosolan și o fiică de paternitate incertă. Erau înalți, zdraveni, ciolănoși, cu pletele bătând în arămiu și cu trăsături indiene. Nu scoteau aproape nicio vorbă. Nevasta vătafului murise cu ani în urmă.

La țară, Espinosa învăță lucruri pe care nu le cunoștea și nu le bănuia. De pildă, că nu trebuie să te apropii în galop de case, și că nimeni nu iese călare decât atunci când are de făcut ceva anume. Cu vremea, avea să ajungă să deosebească păsările după țipăt.

Peste puține zile, Daniel fu nevoit să se întoarcă în capitală pentru o negustorie cu animale. Cu totul și cu totul, afacerea avea să-i ia o săptămână. Espinosa, care era sătul de toate acele *bonnes fortunes* ale vărului său și de neobositul lui interes pentru variațiile modei, preferă să rămână la fermă, în tovărășia manualelor sale de studiu. Căldura era înăbușitoare și nici chiar noaptea nu izbutise s-o aline. În zori, îl deșteptară tunetele. Vântul zgâlțâia *casuarinele*[52]. Espinosa auzi primii stropi de ploaie și-i mulțumi lui Dumnezeu. Aerul rece răbufni dintr-o dată. În seara aceea, râul Salado se revărsă.

A doua zi Baltasar Espinosa, privind de pe verandă câmpia înecată, se gândi că metafora care compara *pampa* cu marea nu era, cel puțin în acea dimineață, cu totul falsă, deși Hudson lăsase scris că marea pare mai întinsă numai

---

52 *Casuarina* - copac din Australia, Madagascar, Java și unele zone ale Argentinei; frunzele lui se aseamănă cu penele struțului *(casuario* - specie de struț). *(n. tr.).*

din pricină că o vedem de pe puntea corăbiei și nu de pe cal sau de la propria noastră înălțime. Ploaia nu se mai domolea; cei trei Gutre, ajutați sau poate stingheriți de orășean, salvară o mare parte din bunurile fermei, însă o mulțime de animale se înecară.

Drumurile care duceau la *Los Alamos* erau în număr de patru: toate fuseseră acoperite de ape. În cea de a treia zi, o nouă aversă amenința locuința vătafului; Espinosa le oferi o încăpere aflată în partea din spate a casei, alături de șopronul cu unelte. Mutarea izbuti să-i mai apropie; acum luau mesele împreună, în[53] sufrageria cea mare. Dialogul, însă, era dificil; cei trei Gutre, care știau atâtea lucruri despre câmp, nu știau cum să le explice. Într-o seară, Espinosa îi întrebă dacă localnicii mai au vreo amintire despre năvalele indienilor, din vremea când comandamentul se afla la Junín. Îi răspunseră afirmativ, însă cu același ton cu care ar fi răspuns la o întrebare despre executarea lui Carlos Întâiul. Espinosa își aminti că tatăl său obișnuia să spună că aproape toate cazurile de longevitate care apar la țară se datoresc unei slabe memorii sau unei noțiuni vagi despre date. Îndeobște, *los gauchos* ignoră deopotrivă anul în care s-au născut și numele celor care i-au zămislit.

În casă nu existau alte cărți decât o serie completă a revistei *Ferma*, un manual de medicină veterinară, un exemplar de lux din *Tabaré*[54], o *Istorie a soiului Short horn*

---

53 *Casuarhui* - copac din Australia, Madagascar, Yava și unele zole ale Argentinei; frunzele lui se aseamănă cu penele struțului *(casuario* - specie de struț). *(N. tr.)*

Tabaré - poem romantic în versuri aparținînd poetului umguavan Juan Zorrilla de San Martin. Publicat în 1888. poemul, care cuprinde șase cîntun. e inspirat dintr-o faimoasă legendă indiană ce relatează povestea de iubire dintre metisul Tabaré și spaniola Blanca. *(N. tr.)*

54 *Tabaré* - poem romantic în versuri aparținând poetului uruguayan Juan Zorrilla de San Martín. Publicat în 1888, poemul, care cuprinde șase cânturi, e inspirat dintr-o faimoasă legendă indiană ce relatează

în Argentina, câteva povestiri erotice sau polițiste și un roman recent: *Don Segundo Sombra.* Espinosa, pentru a umple, într-un fel oarecare, inevitabilul gol de după încheierea mesei, le citi câteva capitole celor trei Gutre, care erau analfabeți. Din păcate, vătaful fusese păstor de cirezi, așa că nu se sinchisea nicicum de isprăvile altora. Declară că această muncă este din cale afară de ușoară, că ai mereu cu tine un animal de povară cu toate câte îți sunt de trebuință și că, de n-ar fi fost păstor, n-ar fi putut să ajungă în vecii vecilor, nici până la Bălțile lui Gómez, nici până la pământurile stăpânite de alde Núñez, în Chacabuco. În cuhne se afla o ghitară; lucrătorii, înaintea faptelor pe care le narez, obișnuiau să se așeze roată; unul din ei începea s-o înstruneze și n-ajungea să cânte niciodată. Asta se numea *una guitarreada.*

Espinosa, care-și lăsase barbă, tot zăbovea în fața oglinzii pentru a-și potrivi chipul schimbat și surâdea la gândul că, întors la Buenos Aires, îi va plictisi pe băieți cu istoria revărsării râului Salado. În mod ciudat, îi era dor de locuri unde se ducea de obicei și n-avea să se ducă niciodată: un colț al străzii Cabrera, unde se află o cutie poștală, niște lei de piatră aflați pe un portal de pe strada Jujuy, la câteva străzi de Once, o prăvălie pardosită cu dale, a cărei așezare nu și-o mai amintea prea bine. Cât despre frați și despre tatăl său, aflaseră pesemne de la Daniel că rămăsese izolat - cuvântul, vorbind etimologic, era just - din pricina inundației.

Explorând casa, care continua să fie înconjurată de ape, găsi o Biblie în engleză. Pe ultimele pagini, neamul Guthrie - acesta era numele originar - își așternuse propria istorie. Erau de fel din Inverness, debarcaseră pe acest continent, fără îndoială ca lucrători cu ziua, pe la începutul veacului al nouăsprezecelea, și se amestecaseră cu indieni. Cronica înceta pe la o mie opt sute șaptezeci și ceva: pe atunci, nu mai știau să scrie. După câteva generații doar, uitaseră

---

povestea de iubire dintre metisul Tabaré și spaniola Blanca. *(n. tr.).*

engleza; iar spaniola, când îi cunoscu Espinosa, le dădea mult de furcă. Nu erau credincioși, dar în sângele lor stăruiau, asemenea unor arme obscure, crâncenul fanatism al calvinistului deopotrivă cu superstițiile pampei. Espinosa le vorbi despre descoperirea lui și abia dacă îl ascultară.

Răsfoi cartea și degetele sale o deschiseră la începutul Evangheliei după Marcu. Pentru a se exersa în materie de traducere și, poate, pentru a vedea dacă ei sunt în stare să priceapă, hotărî să le citească acest capitol îndată după încheierea mesei. Îl surprinse faptul că-l ascultau cu luare-aminte și apoi chiar cu un interes tăcut. Își spuse că prezența literelor de aur pe copertă îi dă, probabil, mai multă autoritate. Au toate astea în sânge, se gândi. Și își mai spuse că oamenii, de-a lungul vremii, au repetat întruna două istorii: aceea a unei corăbii ce caută pe ape mediteraneene o insulă iubită, și aceea a unui Dumnezeu care se lasă răstignit pe Golgota. Își aminti orele de elocuțiune de la colegiul său, *Ramos Mejía,* și se ridică încet în picioare pentru a-și predica parabolele.

Cei trei Gutre înghițeau pe nerăsuflate sardelele și carnea friptă pentru a nu întârzia citirea Evangheliei.

O mieluță pe care fata o răsfăța și o împodobea cu o panglică albastră se răni într-o împrejmuire de sârmă ghimpată. Ca să-i oprească sângerarea, voiau să-i pună pânză de păianjen. Espinosa izbuti s-o vindece cu numai câteva pastile. Recunoștința pe care această vindecare o deșteptă în ei îl uimi peste măsură. La început, nu avusese încredere în neamul Gutre și ascunsese într-unul din volume suma de două sute patruzeci de *pesos* pe care o avea la el: acum, lipsind stăpânul, el încerca să-i țină locul și dădea ordine timide, care erau îndată îndeplinite. Cei trei Gutre se țineau după el prin încăperi și pe verandă, ca într-un fel de rătăcire. În vreme ce citea, observă că adunau cu grijă firimiturile care-i căzuseră pe masă. Într-o seară, îi surprinse vorbind despre el eu sfială și în cuvinte

puține. Odată încheiată Evanghelia după Marcu, vru să citească una din celelalte trei: tatăl, însă, îl rugă s-o repete pe cea dintâi, care-o mai citise, ca s-o priceapă bine. Espinosa înțelese ea sunt aidoma unor copii și repetiția îi atrage mai degrabă decât variația sau noutatea. Într-o noapte visă Potopul, fapt ce n-avea nimic surprinzător: loviturile de ciocan cu care se construia arca îl treziră din somn și se gândi că erau, poate, tunete. Într-adevăr, ploaia, care se domolise oarecum, se dezlănțui din nou. Frigul era intens. Îi povestiră că furtuna a dărâmat acoperișul șopronului cu scule și că au să i-l arate mai târziu, după ce așază bârnele la loc. Încetase de a mai fi pentru ei un străin, toți îl înconjurau cu grijă și aproape că îl răsfățau. Nici unuia din cei trei Gutre nu-i plăcea cafeaua, dar pentru el se pregătea întotdeauna o cești, pe care-o îndulceau peste măsură.

Furtuna izbucni într-o marți. Joi noaptea îl deșteptă un ciocănit ușor în ușa camerei pe care, pentru mai multă siguranță, o încuia întotdeauna. Se ridică și deschise: era fata. Nu izbuti s-o deslușească în beznă, dar, după pași, își dădu seama că e desculță, iar mai apoi, în pat, că a venit, tocmai din odaia ei, goală. N-o îmbrățișă, nu-i spuse nicio vorbă; ea se întinse alături de el și tremura toată. Era pentru întâia oară când cunoștea un bărbat. La plecare, nu-l sărută; Espinosa își dădu seama că nici măcar n-a întrebat-o cum o cheamă. Stăpânit de o rațiune intimă pe care nu încerca s-o lămurească, își jură că, întors la Buenos Aires, nu va povesti episodul acesta nimănui.

Ziua următoare începu la fel ca toate celelalte, în afară, doar, de faptul că tatăl se apropie de Espinosa și-l întrebă dacă Isus se lăsase ucis pentru a-i mântui pe toți oamenii. Espinosa, care era liber cugetător, dar care se văzu silit să justifice fragmentele citite, îi răspunse:

— Da. Pentru a-i mântui pe toți de iad.

Gutre, atunci, îl întrebă:

— Ce este iadul?

— Un loc sub pământ unde sufletele ard în flăcări.

— Și au fost mântuiți și cei care înfipseseră cuiele?

— Da, răspunse Espinosa, a cărui teologie era incertă.

Se temuse ca nu cumva vătaful să-i ceară socoteală pentru cele întâmplate peste noapte cu fata.

După masa de prânz, îl rugară să le recitească ultimele capitole.

Espinosa dormi după aceea îndelung, un somn neliniștit, întrerupt de persistente lovituri de ciocan și de incerte presimțiri. Pe înserat, se sculă și ieși pe verandă. Rosti, de parcă ar fi gândit cu voce tare:

— Apele au scăzut. Nu mai e mult.

— Nu mai e mult, repetă Gutre, ca un ecou.

Cei trei urmaseră. Îngenuncheați pe dalele de piatră, îi cerură binecuvântarea. Apoi îl huliră, îl scuipară și îl îmbrânciră înspre șopron. Fata plângea. Când deschise ușa, văzu cerul. O pasăre strigă; își spuse: E un sticlete. Șopronul nu mai avea acoperiș; bârnele fuseseră smulse pentru înălțarea Crucii.

Trad. C. H.

RELATAREA LUI BRODIE

Într-un exemplar al primului volum din cele *O mie și una de nopți* (Londra, 1839) editate de Lane, pe care mi l-a procurat iubitul meu prieten Paulino Keins, am descoperit manuscrisul pe care îl voi traduce acum în spaniolă. Caligrafia deosebit de îngrijită - artă pe care mașinile noastre de scris ne deprind s-o uităm - sugerează că ar fi fost redactat cam la aceeași dată. Lane și-a revărsat, precum se știe, amplele note explicative; marginile filelor abundă în adăugiri, în semne de interogație și uneori în corecțiuni, al căror scris e același cu al manuscrisului. S-ar spune că, pe cititorul lor, prodigioasele istorii ale Șeherezadei l-au interesat mai puțin decât obiceiurile Islamului. Despre David Brodie, a cărui semnătură, ornată cu înfloriturі, apare în josul paginii, n-am izbutit să aflu mai nimic, afară, doar de faptul că a fost un misionar scoțian, de fel din Aberdeen, care a predicat religia creștină în centrul Africii și apoi în câteva regiuni sălbatice din Brazilia, tărâmuri spre care îl va fi mânat, desigur, cunoașterea limbii portugheze. Ignor data și locul morții sale. Manuscrisul, pe câte știu, n-a văzut niciodată lumina tiparului.

Voi traduce cu fidelitate raportul, alcătuit într-o engleză incoloră, fără a-mi îngădui alte omisiuni decât ale vreunui verset din Biblie și ale câte unui curios pasaj referitor la practicile sexuale curente la *Yahoose,* pe care bunul prezbiterian le-a încredințat cu pudoare latinei. Lipsește prima pagină.

*

…al ținutului bântuit de oamenii-maimuțe *(Apemen)* își au lăcașul așa-zișii *Mlch*[55] pe care cu o voi numi *Yahoos*[56], pentru ca cititorii mei să aibă în vedere natura lor bestială și pentru ca transliterația precisă este aproape imposibilă, dată fiind absența vocalelor din asprul lor limbaj. Indivizii din trib nu trec, socot, de șapte sute, numărându-i și pe cei din neamul, *Nr* care locuiesc mai spre sud, în hățișuri. Cifra pe care am propus-o e ipotetică, întrucât, cu excepția regelui, a reginei și a vrăjitorilor, ceilalți *Yahoos* dorm unde îi apucă noaptea, fără să aibă vreun loc fix. Febra paludică și incursiunile continue ale oamenilor-maimuțe le împuținează numărul. Doar unii dinte ei, foarte puțini, au nume. Pentru a se chema unul pe altul obișnuiesc să se împroaște cu noroi. Am văzut, de asemenea, unii *Yahoos* care, pentru a-și chema un prieten, se trânteau la pământ și se rostogoleau. Din punct de vedere fizic nu se deosebesc de Kroo, decât, poate, prin fruntea lor ceva mai joasă și prin nuanța arămie care mai temperează negrul pielii. Hrana constă în fructe, în rădăcini și în reptile; beau lapte de pisică și de lilieci, și pescuiesc cu mâna. Se ascund pentru a mânca, sau închid ochii; tot restul îl fac în văzul tuturor, asemeni filosofilor cinici. Devorează cadavrele crude ale vrăjitorilor și regilor, pentru a-și asimila virtutea lor. I-am dojenit pentru acest obicei; și-au atins gura și pântecele cu mâna, poate pentru a arăta că morții alcătuiesc și ei o hrană sau - dar acest lucru este, desigur, prea subtil - pentru ca eu să pricep că toate câte le mâncăm sunt, la urma urmelor, carne omenească.

În războaie utilizează cu îmbelșugare pietrele, precum și imprecațiile magice. Umblă goi; arta veșmântului, ca și aceea a tatuajului le sunt necunoscute.

Vrednic de atenție e faptul că, având la dispoziție un podiș întins și plin de iarbă, unde se află izvoare cu apă

---

55 Îi atribui lui *ch* valoarea pe care o are în cuvântul scoțian *loch. (n. a.).*

56 *Yahoo* - în limba engleză, „brută, om grosolan”. *(n. tr.).*

cristalină, ca și copaci răspânditori de umbră, au preferat să se îngrămădească în mlaștinile ce înconjoară baza, găsindu-și, parcă, desfătarea în strășnicia soarelui ecuatorial și în murdărie. Coastele sunt abrupte și ar fi putut alcătui un soi de zid împotriva oamenilor-maimuțe. În Scoția, în ținuturile înalte, clanurile își înălțau castelele pe culmea câte unei măguri; le-am invocat vrăjitorilor obiceiul acesta, propunându-l drept pildă, dar totul a rămas zadarnic. Totuși, mi s-a îngăduit să-mi înjghebez coliba sus pe podiș, unde aerul nopții este mai răcoros.

Tribul e condus de un rege, înzestrat cu puteri absolute, dar bănuiala mea este că cei ce guvernează cu adevărat sunt, de fapt, acei patru vrăjitori care-l asistă și care l-au ales. Fiece prunc abia născut este supus unui amănunțit examen; dacă prezintă unele stigmate, ce nu mi-au fost dezvăluite, e ridicat la rangul de rege al neamului *Yahoos.* E mutilat pe loc *(he is gelded),* i se ard ochii și i se taie mâinile și picioarele, pentru ca lumea să nu-l poată distrage de la înțelepciune. Trăiește exilat într-o cavernă, al cărei nume este Alcázar *(Qzr),* și unde nu au drept să intre decât cei patru vrăjitori și cele două sclave care îl slujesc și-l ung cu bălegar. Când izbucnește un război, vrăjitorii îl scot din cavernă, îl exhibă în fața tuturor celor din trib pentru a le stimula curajul și-l duc apoi, purtat pe umeri, în cel mai crâncen loc al bătăliei, în chip de steag sau talisman. În asemenea cazuri lucrul cel mai obișnuit este să moară îndată, sub pietrele azvârlite de oamenii-maimuțe.

Într-un alt Alcázar locuiește regina, căreia nu-i e îngăduit să-și vadă regele. Ea a binevoit să mă primească; era surâzătoare, tânără și frumoasă, atât cât i-o permite rasa. Brățări din metal și din fildeș, laolaltă cu șiraguri de dinți, îi împodobeau goliciunea. Mă privi, mă adulmecă și mă atinse, și apoi sfârși prin a mi se oferi, în văzul tuturor slujitoarelor sale. Rasa pe care-o port *(my cloth),* ca și deprinderile rasei căreia-i aparțin, mă făcură să declin

această onoare, acordată îndeobște vrăjitorilor și vânătorilor de sclavi, mai ales, musulmani, ale căror convoaie (caravane) străbat regatul. Îmi înfipse de două sau trei ori în carne un ac de păr făcut din aur; atare împunsături constituie semne ale favorii regale și nu-s puțini acei *Yahoos* care și le aplică singuri, pentru a simula că a fost regina cea care le-a comis. Podoabele mai sus enumerate vin din alte ținuturi; toți le socotesc naturale, deoarece sunt incapabili de-a fabrica obiectul cel mai simplu. În ochii tribului, coliba mea nu era altceva decât un copac, deși mulți inși fuseseră de față la construirea ei și îmi dăduseră chiar ajutor. Printre alte obiecte, aveam la mine un ceas, o caschetă de plută, o busolă și o Biblie; toți le priveau, le cântăreau și doreau să afle de unde le-am cules. Obișnuiau să apuce cuțitul meu de vânătoare drept de tăiș; fără îndoială, îl percepeau în mod cu totul diferit. Nu știu în ce măsură ar fi putut percepe un scaun. O casă cu mai multe încăperi ar fi constituit, desigur, pentru ei toți, un labirint, dar poate nu s-ar fi pierdut într-însul, așa cum nu se pierde o pisică, deși nu-l poate înțelege. Pe toți îi uimea barba mea, care pe atunci mai era, încă, roșie ca focul; le plăcea s-o mângâie îndelung.

Sunt insensibili la durere și plăceri, cu excepția, doar, a desfătării pe care le-o oferă carnea crudă și rîncedă și lucrurile rău mirositoare. Lipsa de imaginație îi mână spre cruzime.

Am vorbit despre regină și despre rege; voi trece acum la vrăjitori. Am scris mai sus că ei sunt patru; acesta-i cel mai mare număr pe care îl admite aritmetica la *Yahoos.* Socotesc pe degete, *unu, doi, trei, patru, mulți;* infinitul începe de la degetul mare. Același lucru, mi s-a spus, se întâmplă și cu triburile ce jefuiesc pe lângă Buenos Aires. În ciuda faptului că *patru* este ultima cifră cunoscută, arabii care fac negoț cu ei nu izbutesc să-i păcălească, și asta pentru că, la troc, totul se împarte în loturi de *unu,* de *doi,* de *trei* și de *patru,* pe care fiece *Yahoos* și le așază

lângă el… Operațiile sunt lente, dar nu îngăduie eroarea sau înșelăciunea. Din neamul acestor *Yahoos*, vrăjitorii sunt, realmente, unicii care mi-au trezit interesul. Plebea le atribuie puterea de a preschimba, pe oricine doresc, în furnică ori în țestoasă; un ins care mi-a simțit neîncrederea mi-a arătat un furnicar, de parcă acesta ar fi constituit dovada. Memoria le lipsește cu desăvârșire sau apare doar în măsură neglijabilă; vorbesc despre ravagiile produse de o invazie de leoparzi, dar nu știu dacă au văzut-o ei, sau doar părinții lor, sau dacă povestesc un vis. Vrăjitorii o posedă, cu toate că într-un grad infim; ei izbutesc să-și amintească, spre seară, fapte întâmplate dimineața sau chiar în seara din ajun. Dispun, de asemenea, de darul previziunii; declară cu o calmă siguranță ce se va întâmplă peste zece sau cincisprezece minute. Indică, de exemplu: *O muscă îmi va atinge ceafa* sau *În curând vom auzi strigătul unei păsări*. De *s*ute de ori am fost martorul acestei curioase înzestrări. Am cugetat la asta îndelung. Știm că trecutul, prezentul și viitorul se află, până-n ultimul detaliu, în profetica memorie a lui Dumnezeu, în propria Lui eternitate; ciudat e faptul că oamenii pot să privească, nelimitat, către înapoi, dar nu și către înainte. De vreme ce îmi amintesc, cu toată limpezimea, acea imensă corabie cu pânze care venise din Norvegia pe când eu număram doar patru ani, de ce să mă mai mir de faptul că cineva se dovedește în stare să prevadă un lucru care-i pe punctul de a se întâmpla? Sub aspect filosofic, memoria nu este mai puțin prodigioasă decât ghicirea viitorului; ziua de mâine se află mai aproape de noi decât trecerea Mării Roșii de către evrei, episod pe care îl păstrăm, cu toate acestea, în amintire. Celor din trib le este interzis să-și ațintească ochii înspre stele, privilegiu rezervat vrăjitorilor. Fiecare din vrăjitori are un ucenic, pe care-l instruiește de copil în meșteșugul său de taină și care-i va lua locul după moarte. Repet, sunt totdeauna *Patru*, număr cu caracter magic, fiind ultimul la care poate ajunge mintea oamenilor.

Profesează, în felul lor, doctrina privitoare la infern și la cer. Și unul și celălalt se află sub pământ. În infern, care e luminos și uscat, vor sălășlui schilozii, vârstnicii, învinșii, oamenii-maimuțe, arabi și leoparzii; în cer, pe care și-l imaginează mlăștinos și întunecat, regele, regina, vrăjitorii, cei care pe pământ au fost fericiți, cruzi și sângeroși. Se închină, de asemenea, unui zeu al cărui nume este Bălegar, și care se prea poate să fi fost plăsmuit după chipul și asemănarea regelui; este o făptură mutilată, oarbă, rahitică și cu puteri nelimitate. Poate să ia înfățișarea unei furnici sau pe a unei năpârci.

Nimeni nu se va mai mira, după cele arătate, că în toată vremea șederii mele acolo n-am izbutit să convertesc nici măcar un *Yahoos.* Expresia *Tatăl Nostru* îi tulbura, deoarece conceptul paternității le lipsește. Nu reușesc să priceapă defel că un act petrecut cu nouă luni în urmă poate avea o legătură oarecare cu nașterea unui copil; nu admit o cauză atât de îndepărtată și de neverosimilă. De altminteri, toate femeile cunosc legătura trupească și nu toate sunt mame.

Limba este complexă. Nu se aseamănă cu niciuna din cele despre care mai am știre. Nu putem vorbi despre părți ale propoziției, căci propoziții nu există. Fiecare cuvânt monosilabic răspunde unei idei generale, care e precizată prin context sau prin diverse strâmbături. Cuvântul *nrz,* de pildă, sugerează dispersia sau petele; poate vărsatul de vânt, actul de a împrăștia sau fuga ce urmează înfrângerii. *Hro,* în schimb, indică ceea ce e strâns ori dens; poate să însemne tribul, un trunchi, o piatră, un morman de pietre, actul de a le îngrămădi unele peste celelalte, sfatul celor patru vrăjitori, uniunea trupească și o pădure. Rostit într-un alt fel sau cu alte grimase, fiecare cuvânt poate avea sensul opus. Să nu ne minunăm prea tare; în limba noastră, verbul *«to cleave»* înseamnă *a despica* dar și *a uni.* De bună seamă, nu există propoziții, și nici măcar construcții mai succinte.

Virtutea intelectuală de a abstrage, pe care o atare limba ar postula-o, îmi sugerează că aici nu este vorba despre o națiune primitivă, ci despre una degenerată. Această ipoteză se vede confirmată de inscripțiile pe care le-am descoperit sus, pe podiș, și ale căror caractere, asemănătoare acelor rune gravate de străbunii noștri, nu se mai lasă descifrate de cei din trib. E ca și cum aceștia ar fi uitat limbajul scris și nu l-ar fi păstrat decât pe cel oral.

Distracțiile oamenilor consistă în lupte de pisici dresate și în execuții. Un ins e învinuit de a fi atent la pudoarea reginei sau de a fi mâncat în văzul altcuiva; nu se cunosc nici audierile de martori, nici confesiunea; regele, doar, dictează verdictul condamnării. Cel condamnat îndură chinuri pe care încerc să nu mi le aduc aminte și apoi e lapidat. Regina are dreptul de-a azvârli întâia piatră, ca și pe cea din urmă, care mai totdeauna este de prisos. Mulțimea apreciază îndemânarea ei, precum și frumusețea membrelor, și o aclamă frenetic, aruncându-i roze și lucruri rău mirositoare. Regina, fără a rosti o vorbă, surâde.

Altă caracteristică a tribului e existența poeților. Unui ins i se întâmplă să potrivească șase sau șapte cuvinte, îndeobște enigmatice. Nu poate să se stăpânească și le strigă, în picioare, în mijlocul unui cerc alcătuit din vrăjitori și din mulțime, cu toții întinși pe jos. Dacă poemul nu-i stârnește în niciun fel, nimic nu se petrece; dacă, însă, cuvintele poetului îi tulbură, se îndepărtează toți de el, în tăcere, stăpâniți de o oroare sacră *(under a holy dread).* Simt că poetul este atins de spirit; nimeni nu-i va mai adresa o vorbă, sau o privire, nici chiar propria-i mamă. Din clipa aceea el nu mai e om, ci zeu, și oricine poate să-l ucidă. Poetul, dacă mai apucă, își caută refugiu în nisipurile dinspre Nord.

Am povestit mai sus cum am ajuns în ținutul locuit de *Yahoos.* Cititorul își amintește, poate, că m-au încercuit, că eu am tras în aer un foc de pușcă, iar ei au luat

împușcătura drept un soi de tunet magic. Pentru a alimenta această eroare, m-am străduit să merg întotdeauna fără arme. Într-o dimineață de primăvară, când se crapă de ziuă, au năvălit pe neașteptate oamenii-maimuțe; am coborât în goană de pe culme, de astă dată înarmat, și am ucis două dintre aceste animale. Ceilalți au luat-o la goană, uluiți. Gloanțele, după cum se știe, sunt invizibile. Pentru întâia oară în viață mi s-a întâmplat să fiu aclamat. Cred că atunci a fost și ziua în care m-a primit regina. Memoria acestor *Yahoos* este precară; în aceeași seară, am plecat. Aventurile mele în pădure nu au nicio însemnătate. În cele din urmă am dat peste un sat de oameni negri, care știau să are, să semene și să se roage, și cu care m-am înțeles în portugheză. Un misionar romanist, Părintele Fernandes, m-a găzduit în coliba lui și m-a îngrijit până ce mi-am putut relua anevoiosul drum. La început, simțeam o oarecare silă când îl vedeam deschizând gura fără nicio disimulare și azvârlind într-însa bucăți de mâncare. Îmi acopeream fața cu mâna sau întorceam privirea în altă parte; după câteva zile, m-am obișnuit. Îmi amintesc și astăzi, cu plăcere, discuțiile noastre teologice. N-am izbutit să-l fac să se întoarcă la genuina credință întru Isus.

Scriu acum de la Glasgow. Am relatat șederea mea între *Yahoos,* dar nu și groaza ei esențială, care nu m-a mai părăsit nicicând cu totul, și pe care o mai retrăiesc și acum, în vis. Pe stradă, uneori, încă mi se mai pare că mă împresoară. Neamul *Yahoos,* o știu prea bine, este barbar, poate cel mai barbar din lume, însă ar fi o nedreptate să dăm uitării unele trăsături care-l salvează. Au instituții, sunt guvernați de un rege, mânuiesc un limbaj bazat pe concepte generice, cred - precum evreii ori grecii - în originea divină a poeziei și intuiesc faptul că sufletul supraviețuiește morții trupului. Afirmă adevărul pedepsei și pe al recompensei. Reprezintă, pe scurt, cultura, așa cum o reprezentăm și noi, în ciuda multelor noastre

păcate. Nu-mi pare rău că am combătut în rândurile lor, împotriva oamenilor-maimuțe. Avem datoria de a-i salva. Sper ca Înaltul Guvern al Majestății Voastre să aibă în vedere datele pe care își îngăduie să le sugereze acest raport.”

Trad. C. H.

CARTEA DE NISIP
(1975)

Traduceri de
CRISTINA HĂULICĂ și ANDREI IONESCU

Prezentare

Volumul se deschide cu motivul dublului. Celălalt este *alter ego*-ul fiecăruia dintre noi. Dialogul cu noi înșine, cu celălalt care suntem noi, dar se află în alt moment pe traiectul vieții, ne face să ne confruntăm cu enigma enigmelor: timpul, și să ni se pară că „fiecare dintre noi este (era) pastișa caricaturală a celuilalt.” Revine și motivul metaforei, pe care acum, la bătrânețe, nu mai aspiră să o înnoiască, fiindcă (așa cum am văzut în *Relatarea lui Brodie*) s-a resemnat să fie Borges și, asemenea lui Averroes, care apăra vechea metaforă arabă despre destin văzut ca o cămilă oarbă, pentru motivul că „timpul, care roade castelele, îmbogățește versurile”, preferă să se înscrie în reverberațiile repertoriului tradițional: „Tânărul meu *alter ego* credea în inventarea sau descoperirea de metafore noi; eu, în metafore ce răspund afinităților intime și notorii, pe care imaginația noastră le-a acceptat de mult. Bătrânețea oamenilor și amurgul, visul și viața, curgerea timpului și a apei”.

O ficțiune de anvergura unor construcții atotcuprinzătoare precum *Tlön* sau *Aleph* este ambițioasa povestire intitulată *Congresul,* în care vechile angoase reapar în formulări lapidare, cum ar fi surprinzătoarea opțiune pentru spontaneitatea vieții în dauna erudiției uscate („O dată la câteva veacuri, trebuie arsă Biblioteca din Alexandria”) sau ridicarea tuturor lucrurilor la rangul din simboluri. Tot simboluri sunt și cuvintele, care postulează o memorie împărtășită. Congresul este chiar lumea, este bănuita solidaritate compactă a lumii: „Congresul lumii a început din prima clipă a lumii. Congresul este Iov pe maldărul de gunoi și Isus răstignit pe cruce…”

Timpul, mereu timpul, în *There are more Things:* „În repetate rânduri mi-am spus că nu există o altă enigmă în afară de timp, această infinită țesere de ieri, azi, de viitor, de totdeauna și de niciodată”.

Disputele teologice valorificate sub unghi estetic, ca în *Teologii,* reapar în povestirea *Secta celor treizeci.* Cum reapare și motivul duelului, în *Stratagema,* variațiune la disputa istoricilor din *Guayaquil,* câștigată de cel înzestrat cu o voință mai puternică. Aici duelul este al vanităților: „Un păcat ne unește: vanitatea. Dumneavoastră ați venit din vanitatea de a-mi expune ingenioasa stratagemă, iar eu v-am spirjinit din vanitatea de a mă arăta un om imparțial”.

Sau motivele pe care nu le mai numesc, fiindcă apar în titlul unei povestiri ca *Oglinda și masca,* variațiune la *Parabola palatului.* După ce compune al treilea poem, Poetul îi spune Regelui: „— Am simțit că făptuisem un păcat, acela, poate, pe care spiritul nu-l iartă. — Și pe care acum îl împărtășim amândoi, șopti Regele. Acela de a fi cunoscut frumusețea, care-i un har neîngăduit oamenilor. Acum va trebui să ne primim osânda. Ți-am dăruit o oglindă și o mască de aur; iată cel de-al treilea dar, care va fi și cel din urmă. Îi puse în mâna dreaptă un pumnal. Despre Poet se știe că și-a dat singur moartea îndată ce a părăsit palatul. Despre Rege, că e cerșetor și rătăcește pe drumurile Irlandei, care i-a fost cândva regat, și că n-a mai rostit poemul niciodată".

Împăcarea cu darurile de care ai parte este morala povestirii *Undr*: „Tuturor viața le dă totul, dar cei mai mulți nu își dau seama de asta”. Același Borges recunoscător pentru ce i-a fost dat să trăiască apare și în *Noaptea darurilor.* Tânărul care asistă din întâmplare la uciderea lui Juan Moreira spune în final, cu mulțumirea de a fi avut o șansă neobișnuită: „În scurta trecere a acelor ceasuri eu cunoscusem dragostea și privisem moartea. Tuturor oamenilor le sunt dezvăluite toate lucrurile sau, cel puțin, toate acele lucruri care îi sunt date spre

cunoaștere unui om, dar mie, de seara până dimineața, mi-au fost dezvăluite aceste două lucruri esențiale”.

O variațiune la anti-haosul visat de inteligența omului din *Tlön* este *Utopia unui om ostenit.* Vechea idee despre filosofie ca o ramură a literaturii fantastice este reformulată acum ca un adevăr de la sine înțeles pe tărâmul utopiei: „Îmi amintesc că am citit două povestiri fantastice: *Călătoriile lui Gulliver* și *Summa Theologica*”. Acolo nu există cronologie, nici istorie. Oamenii trăiesc în timp, cu servitutea succesiunii temporale, dar încearcă să trăiască *sub specie aeternitatis.* Nu există muzee și nici biblioteci, iar oamenii trebuie să le „producă”. Totul este reluare, înscriere în ritual, citat. Limba însăși nu este altceva decât un „sistem de citate”.

Cartea de nisip este, desigur, cartea infinită, numită astfel pentru că „nici cartea, nici nisipul n-au început și nici sfârșit”.

Andrei Ionescu

CELĂLALT

Faptul s-a petrecut în luna februarie a anului 1969, la nord de Boston, în Cambridge. Nu l-am așternut pe hârtie atunci, deoarece primul meu gând a fost să-l dau uitării, pentru a nu-mi pierde judecata. Acum, în 1972, mă gândesc să-l scriu totuși, căci, dacă ceilalți îl vor citi ca pe o poveste, cu vremea va deveni, poate, astfel și pentru mine.

Știu că a fost aproape atroce în clipele desfășurării lui, și mai mult, chiar, în lungile nopți de nesomn ce i-au urmat. Asta nu înseamnă că relatarea lui îl poate tulbura pe un al treilea.

Era în jurul ceasurilor zece ale dimineții. Stăteam pe o bancă, sprijinit comod, și având în față râul Charles. Cam la vreo cinci sute de metri înspre dreapta mea, se afla un edificiu înalt al cărui nume nu l-am știut niciodată. Apele cenușii duceau cu ele fragmente lungi de ghețuri. În mod inevitabil, râul m-a făcut să mă gândesc la timp. Milenara imagine a lui Heraclit. Noaptea dormisem bine; cursul ținut în după-amiaza precedentă izbutise, cred, să-i intereseze pe studenți. În jur nu era nici țipenie de om.

Am avut dintr-o dată impresia (despre care psihologii afirmă că ar corespunde stărilor de oboseală) că am mai trăit cândva acel moment. La capătul opus al băncii mele se așezase cineva. Aș fi preferat să fiu singur, însă n-am vrut să mă ridic îndată, pentru a nu părea nepoliticos. Celălalt începuse să fluiere. Atunci s-a declanșat prima din multele emoții ale acelei dimineți. Ceea ce fluiera, ceea ce încerca să fluiere (niciodată auzul meu n-a fost prea sigur) era varianta creolă a *Mahalalei* lui Elfa Regules. Stilul ei m-a purtat îndărăt spre un *patio* care nu mai există, și spre

memoria lui Álvaro Melián Lafinur, care a murit cu ani în urmă. Apoi am auzit cuvintele. Erau din strofa de început. Glasul nu era cel al lui Álvaro, dar voia să semene cu al lui Álvaro. L-am recunoscut îngrozit.

M-am apropiat și i-am spus:

— Domnule, sunteți oriental sau argentinian?

— Argentinian, dar din 1914 locuiesc la Geneva, a fost răspunsul.

A urmat o lungă tăcere. L-am întrebat:

— La numărul șaisprezece pe strada Malagnou, în fața bisericii ruse?

Mi-a răspuns afirmativ.

— În acest caz, i-am spus cu hotărâre, vă numiți Jorge Luis Borges. Și eu sunt tot Jorge Luis Borges. Ne aflăm în anul 1969, în orașul Cambridge.

— Nu, mi-a răspuns cu propriul meu glas, întrucâtva îndepărtat.

După câteva clipe a insistat:

— Mă aflu la Geneva, pe o bancă, la câțiva pași de Rhône. Ciudat este că semănăm, dar dumneavoastră sunteți mult mai vârstnic și aveți capul încărunțit.

I-am răspuns:

— Îți pot dovedi că nu mint. O să-ți spun lucruri pe care un necunoscut n-ar putea să le știe. Avem acasă un vas de argint pentru *mate,* cu piciorul în formă de șarpe, adus de străbunicul nostru din Perú. Mai este acolo un lighenaș de argint care se atârna la oblânc. În dulapul din camera ta se află două șiruri de cărți. Toate trei tomurile celor *O mie și una de nopți* ale lui Lane, cu gravuri în oțel și note „în corp mic” între un capitol și altul, dicționarul latin al lui Quicherat, *Germania* lui Tacit în latină și în versiunea lui Gordon, un *Don Quijote* în ediția Garnier, *Războiul de sânge* al lui Rivera Indarte, cu dedicația autorului, *Sartor Resartus* al lui Carlyle, o biografie de Amiel și, ascuns îndărătul celorlalte, un volum broșat despre obiceiurile sexuale proprii popoarelor balcanice. Și n-am uitat nicio

anume seară la un etaj întâi din piața Dubourg.

— Dufour, mă corectă.

— E drept, Dufour. Ești mulțumit cu atât?

— Nu, mi-a răspuns. Dovezile acestea nu dovedesc nimic. Dacă visez, este firesc să știu ceea ce știu. Prolixa înșiruire e întru totul inutilă.

Obiecția lui era justă. I-am răspuns:

— Dacă această dimineață și această întâlnire se desfășoară în vis, fiecare din noi trebuie să-și închipuie că cel care visează este el. Poate că vom înceta să visăm, poate că nu. Deocamdată, obligația noastră evidentă este aceea de a accepta visul, așa cum am acceptat universul și faptul de a ne fi născut și de a privi cu ochii și de a respira.

— Și dacă visul va dura? întrebă tulburat.

Pentru a-l liniști și a mă liniști, am simulat un calm pe care, în mod sigur, nu-l aveam. I-am spus:

— Visul meu a durat mai bine de șaptezeci de ani. Și, de altminteri, atunci când te deștepți, te regăsești, în mod fatal, pe tine însuți. E tocmai ce ni se întâmplă acum, cu deosebirea, doar, că suntem doi. Nu vrei să știi ceva despre trecutul meu, care e viitorul ce-ți stă în față?

Consimți fără o vorbă. Am continuat, ușor confuz:

— Mama e teafără și sănătoasă în casa ei din *Charcas y Maipú,* la Buenos Aires, dar tata a murit acum aproape treizeci de ani. A murit de inimă. L-a doborât o hemiplegie; mâna stângă deasupra celei drepte părea mâna unui copil peste aceea a unui gigant. A murit cu nerăbdarea de a muri, dar fără o tânguire. Bunica noastră murise în aceeași casă. Cu puține zile înainte de a se stinge, ne-a chemat pe toți și ne-a spus: «Sunt o femeie tare bătrână, care se sfârșește prea încet. Să nu se tulbure niciunul dintre voi pentru un lucru atâta de comun și de obișnuit.» Norah, sora ta, s-a măritat și are doi copii. Apropo, pe-acasă ce mai e?

— Bine. Tata, ca de obicei, cu glumele lui anti-religioase. Aseară a născocit că Isus era asemenea acelor *gauchos*

evazivi, care nu vor să-și ia nicio răspundere, și asta l-a făcut să predice în parabole.

Șovăi o clipă și apoi mă întrebă:

— Dar dumneavoastră?

— Nu știu numărul cărților pe care le vei scrie, dar știu că sunt destule. Vei scrie versuri care îți vor aduce o bucurie fără seamăn și povestiri de tip fantastic. Vei ține cursuri, ca și tata și ca-atâția alții din sângele nostru.

M-am bucurat că nu m-a întrebat nimic despre eșecul ori succesul cărților. Am schimbat tonul și am continuat:

— Cât privește istoria… A mai avut loc un război, aproape între aceiași antagoniști. Franța a capitulat curând; Anglia și America au desfășurat împotriva unui dictator german, pe nume Hitler, ciclica bătălie de la Waterloo. Buenos Aires, către o mie nouă sute patruzeci și șase, a generat un nou Rosas[57], destul de asemănător cu străbunul nostru. În cincizeci și cinci, provincia Córdobei ne-a salvat, așa cum altădată o făcuse Entre Ríos. Acum, lucrurile merg rău. Rusia încearcă să pună stăpânire pe planetă. America, frântă de superstiția democrației, nu se decide să fie un imperiu. Pe zi ce trece, țara noastră e tot mai provincială. Mai provincială și mai încrezută, de parcă ar ține ochii închiși. Nu m-ar surprinde ca predarea latinei să fie înlocuită cu cea a limbii *guaraní.*

Am observat că abia mă urmărea. Teama elementară de ceea ce e imposibil și totdeodată cert îl paraliza. Eu, care n-am fost părinte niciodată, am simțit brusc un val de afecțiune față de acest sărman băiat, mai apropiat mie decât dacă ar fi fost trup din trupul meu. Am văzut că

---

[57] *Juan Manuel de Rosas* (1793-1877). Dictator argentinian care a instaurat în țară un regim de teroare și cruzime. După douăzeci de ani de tiranie, a fost înfrânt, în 1852, de forțele provinciei argentiniene Entre Ríos, cu sprijinul Braziliei și al Paraguayului. Borges face aluzie aici la una din perioadele guvernării lui *Juan Domingo Perón,* care părea, pe atunci, să se transforme într-un regim de tip dictatorial și care a fost întreruptă, în 1955, printr-o lovitură pornită din provincia Córdoba. *(n. tr.).*

strângea în mână o carte. L-am întrebat ce este.

— *Posedații* sau, după mine, *Demonii* lui Feodor Dostoievski, mi-a replicat nu fără vanitate.

— Mi s-a șters din minte. Cum este?

Îndată ce am rostit-o, am înțeles că întrebarea mea era o blasfemie.

— Maestrul rus, a afirmat tranșant, a pătruns mai adânc decât oricine în labirinturile sufletului slav.

Această tentativă retorică mi-a părut o dovadă a faptului că se mai liniștise.

L-am întrebat ce alte tomuri ale maestrului a mai citit.

Enumera două sau trei, printre care și *Dublul.*

L-am întrebat dacă în cursul lecturii lor distinge bine personajele, așa cum se întâmplă când îl citești pe Joseph Conrad, și dacă intenționează să-și extindă investigarea asupra operei întregi.

— Adevărul este că nu, răspunse el cu o anume surpriză.

L-am întrebat ce scrie și mi-a spus că pregătește un volum de versuri care se va intitula *Imnurile roșii.* Se gândise și la *Ritmurile roșii.*

— De ce nu? i-am spus. Poți invoca antecedente ilustre. Versul albastru al lui Ruben Darío, cântecul gri al lui Verlaine.

Fără să ia vorbele mele în seamă, mi-a precizat că versurile lui vor cânta fraternitatea tuturor oamenilor. Poetul vremurilor noastre nu poate întoarce spatele epocii lui.

Am rămas pe gânduri și l-am întrebat dacă într-adevăr se simte frate al tuturor. De pildă, al tuturor funcționarilor de la pompe funebre, al tuturor poștașilor, al tuturor scafandrilor, al tuturor celor ce locuiesc pe partea numerelor pare, al tuturor afonilor etc. Mi-a spus că versurile lui se referă la marea masă de *paria* și de oprimați.

— Masa ta de *paria* și de oprimați, i-am răspuns, nu e decât o simplă abstracțiune. Doar indivizii există, dacă

admiți că există cineva. *Omul de ieri nu e omul de azi,* a afirmat cândva un grec. Noi doi, pe această bancă din Geneva ori din Cambridge, constituim, poate, dovada.

Dincolo de severele pagini ale Istoriei, faptele memorabile se dispensează de fraze memorabile. Un om în clipa morții încearcă să-și aducă aminte de o ilustrație întrezărită în copilărie; soldații gata să se arunce în luptă vorbesc despre noroi sau despre sergent. Situația noastră era unică și, ca să fiu sincer, niciunul dintre noi nu se arăta pregătit. Vorbeam, în mod fatal, despre literatură. Mă tem că n-am spus altceva decât le spun de obicei ziariștilor. Tânărul meu *alter ego* credea în inventarea sau descoperirea de metafore noi; eu, în metaforele ce răspund afinităților intime și notorii, și pe care imaginația noastră le-a acceptat de mult. Bătrânețea oamenilor și amurgul, visul și viața, curgerea timpului și a apei. I-am expus această părere, pe care, cu ani mai târziu, aveam s-o expun în carte. Aproape nu mă asculta. Deodată îmi spuse:

— Dacă dumneavoastră ați fost eu însumi, cum se explică faptul de a fi uitat întâlnirea cu un domn în vârstă care în anul 1918 v-a spus că și el este Borges?

Nu mă gândisem la această dificultate. I-am răspuns fără convingere:

— Poate că a fost atât de straniu încât m-am străduit să-l uit.

Riscă o întrebare timidă:

— Cum vă merge memoria?

Am înțeles că pentru un băiat care nu împlinise încă douăzeci de ani, un om de peste șaptezeci era aproape un mort. I-am răspuns:

— Începe să se asemene cu uitarea, dar izbutește încă să extragă ce i se solicită. Învăț anglo-saxona și nu sunt ultimul din clasă.

Discuția noastră durase mult prea mult pentru a mai fi cea dintr-un vis.

Pe neașteptate, mă fulgeră un gând.

— Îți pot dovedi pe loc, i-am spus, că nu mă visezi. Ascultă bine acest vers, pe care nu l-ai citit niciodată, pe câte îmi amintesc.

Și, lent, am recitat faimosul vers:

L'hydre - univers tordant son corps ecaille d'astres.

Am simțit aproape înfricoșata lui uimire. L-a repetat cu glas scăzut, savurând fiecare strălucitor cuvânt.

— E adevărat, a șoptit el. Eu nu voi putea scrie niciodată un vers ca acesta.

Hugo fusese comuniunea noastră.

Ceva mai înainte, el repetase cu fervoare, acum îmi amintesc, acea scurtă alcătuire în care Walt Whitman rememorează o împărtășită noapte în fața mării, când se simte cu adevărat fericit.

— Dacă Whitman a cântat-o, am observat, e pentru că o dorea și nu s-a petrecut. Poemul e în câștig dacă ne lasă să ghicim că e manifestarea unei mari dorințe, și nu istoria unui fapt.

Mă privi țintă.

— Nu-l cunoașteți, a exclamat. Whitman e incapabil de minciună.

Jumătate de veac nu trece în zadar. Din conversația noastră de inși cu lecturi variate și gusturi diferite, mi-am dat seama că nu ne vom putea înțelege. Eram prea deosebiți și prea asemănători. N-am fi putut să ne înșelăm unul pe altul, ceea ce face dialogul dificil. Fiecare din noi era pastișa caricaturală a celuilalt. Situația era prea anormală ca să se poată prelungi mai mult. Să-i dau sfaturi sau să mai stăm de vorbă ar fi fost întru totul zadarnic, de vreme ce destinul lui inevitabil era să fie cel ce sunt.

Deodată mi-am amintit o fantezie a lui Coleridge. Un om visează că străbate paradisul și drept dovadă i se dă o floare. Când se trezește, floarea se află lângă el.

Îmi veni în minte un artificiu analog.

— Ascultă, am întrebat, ai ceva bani la tine?

— Da, mi-a răspuns. Cam douăzeci de franci. Diseară îl

invitasem pe Simon Jichlinski la *Crocodile.*

— Spune-i lui Simon că va practica medicina la Carouge și că va face mult bine… Acum, dă-mi una din monedele tale.

Scoase trei scuzi de aur și câteva piese mici. Fără să înțeleagă, îmi întinse una dintre cele de aur.

Eu i-am oferit una din acele imprudente bancnote americane care au valori foarte diferite și aceleași dimensiuni. A cercetat-o cu aviditate.

— E cu neputință, a strigat. Are ca dată o mie nouă sute șaptezeci și patru.

(Câteva luni mai târziu, cineva mi-a atras atenția că bancnotele nu au dată).

— Toate astea țin de miracol, a izbutit să rostească, și miracolul înspăimântă. Cei ce-au stat martori la învierea lui Lazăr trebuie să fi fost cuprinși de groază.

Nu ne-am schimbat defel, mi-am spus. Întotdeauna referințele livrești.

Făcu hârtia fărâme și își luă înapoi moneda.

Eu hotărâsem s-o arunc în râu. Arcul trasat de scudul de argint pierzându-se în râul de argint ar fi conferit istoriei mele o imagine trăită, dar soarta n-a voit-o.

I-am răspuns că supranaturalul, dacă se întâmplă a doua oară, încetează de a mai înspăimânta. I-am produs să ne întâlnim a doua zi, tot pe această bancă aflată în două epoci și în două locuri.

A încuviințat pe dată și a constatat, fără a se fi uitat la ceas, că s-a făcut târziu. Amândoi mințeam și fiecare știa că interlocutorul lui minte. I-am spus că aștept pe cineva care să vină să mă ia de aici.

— Să vină să vă ia? s-a mirat el.

— Da. Când vei fi ajuns la vârsta mea, vei fi pierdut vederea aproape pe de-a-ntregul. Nu vei mai izbuti să vezi decât culoarea galben, și umbre, și lumini. Nu te neliniști. Orbirea treptată nu este un lucru tragic. E ca un lent amurg de vară.

Ne-am despărțit fără a ne fi atins. A doua zi nu m-am mai dus. Probabil că nici celălalt.

Am cugetat mult la această întâlnire, pe care n-am povestit-o nimănui. Cred că am descoperit cheia. Întâlnirea a fost reală, dar celălalt a stat de vorbă cu mine doar în vis și așa se face că m-a putut uita; ei am vorbit cu el treaz fiind și încă mă mai chinuiește amintirea.

Celălalt m-a visat, dar nu m-a visat în mod riguros. A visat, acum înțeleg, imposibila dată de pe dolar.

Trad. C. H.

ULRICA

Hann tekr sverthit Gram ok
leggr i methal theira bert.

Volsunga Saga, 27

Relatarea mea va fi conformă realității sau, în orice caz, amintirii mele personale despre realitate, asta însemnând același lucru. Faptele s-au petrecut de curând, dar știu că deprinderea literară e totodată deprinderea de a intercala detalii circumstanțiale și de a intensifica accentele. Vreau, așadar, să povestesc întâlnirea mea cu Ulrica (nu i-am știut numele întreg și nu i-l voi ști, poate, niciodată) petrecută în orașul York. Cronica va cuprinde o noapte și o dimineață.

Nimic nu m-ar împiedica să relatez că am văzut-o pentru întâia oară în preajma celor Cinci Surori din York, acele vitralii pure de orice imagine pe care iconoclaștii lui Cromwell le-au cruțat, dar adevărul este că ne-am cunoscut într-o încăpere de la *Northern Inn,* care se află de cealaltă parte a zidurilor. Eram puțini și Ulrica stătea cu spatele spre mine. Cineva i-a oferit un pahar pe care, însă, ea l-a refuzat.

— Sunt feministă, a spus. Nu vreau să-i imit pe bărbați. Îmi displace tutunul, ca și alcoolul lor.

Fraza voia să fie spirituală și am ghicit că nu era întâia oară când o rostea. Mi-am dat seama apoi că nu se potrivea cu ea, dar ceea ce rostim nu seamănă întotdeauna cu noi înșine.

Povesti că ajunsese la muzeu târziu, dar i-au îngăduit să intre când au aflat că e norvegiană.

Unul din cei de față a comentat:

— Nu este pentru întâia oară când norvegienii intră în York.

— Așa e, a spus ea. Anglia a fost a noastră și am pierdut-o, dacă admiți că poți avea ceva sau că ceva se poate pierde.

Abia în clipa aceea am privit-o. Un vers al lui William Blake vorbește despre fete de argint suav și aur vehement, însă în Ulrica se aflau și aurul și suavitatea. Era mlădie și înaltă, cu trăsături extrem de fine și ochi cenușii. Mai puțin decât chipul, m-a tulburat aerul ei de liniștit mister. Zâmbea cu ușurință și zâmbetul părea s-o îndepărteze. Era îmbrăcată în negru, fapt rar pe meleagurile dinspre nord, care se străduiesc să înveselească prin culori ceea ce-i mohorât în peisaj. Vorbea o engleză netedă și precisă și accentua ușor sunetul *r.* Nu am spirit de observație: lucrurile acestea le-am descoperit puțin câte puțin.

S-au făcut prezentările. I-am spus că sunt profesor la Universitatea Anzilor, în Bogotá. Am precizat că sunt columbian.

M-a întrebat dusă pe gânduri:

— Ce înseamnă oare a fi columbian?

— Nu știu, i-am răspuns. E un act de credință.

— Și tot astfel a fi norvegiană, a încuviințat.

Nu pot să-mi amintesc nimic mai mult din ce s-a spus în seara aceea. A doua zi am coborât în sufragerie devreme. Am văzut pe geam că ninsese; întinderile se pierdeau în ceața dimineții. Nu mai era nimeni altcineva. Ulrica m-a invitat la masa ei. Mi-a spus că-i place să se plimbe de una singură.

Mi-am amintit o glumă a lui Schopenhauer și i-am răspuns:

— La fel și mie. Putem să ne plimbăm, deci, împreună.

Ne-am îndepărtat de han, pășind pe zăpada proaspătă. Nu era nimeni cât vedeai cu ochii. I-am propus să mergem până la Thorgate, care se află în josul râului, la câteva mile. Știu că eram deja îndrăgostit de Ulrica; n-aș fi dorit

în preajma mea nicio altă făptură.

Am auzit deodată îndepărtatul urlet al unui lup. Nu auzisem niciodată urlet de lup, dar știu că lup era. Ulrica nici n-a tresărit.

După o vreme a spus, de parcă ar fi gândit cu voce tare:

— Puținele și rudimentarele spade pe care le-am văzut ieri la York Minister m-au emoționat mai mult decât imensele corăbii aflate în muzeul de la Oslo.

Drumurile noastre se întretăiau. Ulrica, în seara aceea, avea să-și urmeze călătoria spre Londra; eu, spre Edinburgh.

— Pe Oxford Street, mi-a spus, voi relua pașii lui De Quincey, care și-o căuta pe Anna lui pierdută în mulțimea Londrei.

— De Quincey, i-am răspuns, a încetat s-o caute. De-a lungul vremii, eu o caut încă.

— Poate, spuse cu glas scăzut, ai și găsit-o.

Am înțeles că un lucru nesperat nu-mi era interzis și i-am sărutat buzele și ochii. M-a îndepărtat cu delicată hotărâre și apoi a spus:

— Voi fi a ta la hanul din Thorgate. Îți cer ca până atunci să nu mă atingi. Este mai bine așa.

Pentru un bărbat stingher și ajuns la o anumită vârstă, iubirea ce se oferă singură este un dar cu totul neașteptat Iar miracolul are dreptul de a impune condiții. M-am gândit la tinerețea mea petrecută la Popayan, și la o fată din Texas, luminoasă și zveltă ca Ulrica, dar care îmi refuzase iubirea ei.

N-am comis greșeala de a o întreba dacă mă iubește. Am înțeles că nu eram întâiul și n-aveam să fiu cel din urmă. Această aventură - ultima, poate, pentru mine - avea să fie una printre atâtea altele pentru strălucitoarea și hotărâta adeptă a lui Ibsen.

Ne-am urmat drumul mână în mână.

— Totul e ca un vis, i-am spus, și eu nu visez niciodată.

— Ca acel rege care nu visase niciodată, mi-a replicat

Ulrica, până ce un vrăjitor l-a făcut să adoarmă într-o cocină.

A adăugat apoi:

— Ascultă bine. În curând va cânta o pasăre.

După puțină vreme îi auzirăm cântul.

— Prin locurile acestea, am spus atunci, se crede că cel care se află în preajma morții poate să prevestească viitorul.

— Iar eu mă aflu în preajma morții, a spus ea.

Am privit-o uluit.

— Să scurtăm prin pădure, am zorit-o. Vom ajunge mai repede la Thorgate.

— Pădurea e primejdioasă, a replicat.

Ne continuarăm drumul prin locuri netede.

— Aș vrea ca această clipă să dureze veșnic, am șoptit eu.

— *Veșnic* e un cuvânt neîngăduit oamenilor, a rostit Ulrica și apoi, pentru a diminua emfaza, m-a rugat să-i repet numele meu, pe care nu-l auzise bine.

— Javier Otálora, i-am spus.

Vru să-l repete, însă nu izbuti. Și eu pății la fel cu numele de Ulrikke.

— Te voi numi Sigurd, a propus ea cu un zâmbet.

— Dacă eu sunt Sigurd, i-am răspuns, atunci tu vei fi Brynhild.

Încetinise pasul.

— Cunoști saga? am întrebat-o.

— Firește, mi-a răspuns. Povestea tragică pe care germanii au nimicit-o cu târziii lor Nibelungi.

N-am vrut să prelungesc discuția și am spus:

— Brynhild, umbli de parcă ai vrea ca între noi doi, în așternut, să fie o spadă.

Ne-am pomenit deodată în fața hanului. Nu m-a surprins că se numea, ca celălalt, tot *Northern Inn.*

De sus, din capul treptelor, Ulrica mi-a strigat:

— Ai auzit lupul? În Anglia nu mai sunt lupi. Grăbește-te.

Când am urcat în odaia de sus, am observat că pereții erau tapetați în stilul lui William Morris, cu un roșu foarte adânc pe care se înlănțuiau fructe și păsări. Ulrica intră cea dintâi. Încăperea întunecată era joasă, cu un tavan în două ape. Așteptatul pat se răsfrângea într-o vagă oglindă iar luciul mahonului mi-o aminti pe aceea din Scriptură. Ulrica își scosese veșmintele. Mă chemă pe adevăratul meu nume, Javier. Am simțit că ninsoarea se întețește. Nu mai erau nici mobile și nici oglinzi. Între noi doi nu era nicio spadă. Timpul se furișa precum nisipul. Veche de veacuri, în umbră, s-a strecurat iubirea și am stăpânit pentru întâia și cea din urmă oară imaginea Ulricăi.

Trad. C. H.

CONGRESUL

Ils s'acheminèrent vers un château immense, au frontispice duquel on lisait: „Je n'appartiens à personne et j'appartiens à tout le monde. Vous y étiez avant que d'y entrer, et vous y serez encore quand vous en sortirez."

Diderot: *Jacques Le Fataliste et son Maître* (1769)

Numele meu este Alejandro Ferri. Ecouri marțiale sunt în el, dar nici alămurile gloriei, nici marea umbră a macedoneanului - fraza e a celui care a scris *Los mármoles* și a cărui prietenie m-a cinstit cândva - nu seamănă defel cu modestul ins cenușiu ce însăilează aceste rânduri, la unul din etajele superioare ale unui hotel de pe strada Santiago del Estero, într-un Sud care a încetat de mult să mai marcheze sudul. În curând voi fi trecut de șaptezeci de ani; continuu să predau limba engleză unui număr restrâns de elevi. Din nehotărâre sau din neglijență, sau din alte pricini, nu m-am căsătorit și acum sunt singur. Singurătatea, însă, nu mă doare; mi se pare suficient de anevoios efortul de a-ți tolera propria-ți ființă și nesfârșitele-i manii. Constat că îmbătrânesc pe zi ce trece; un simptom neîndoielnic este faptul că nu mă mai interesează și nu mă mai surprind noutățile, și asta, poate, deoarece îmi dau seama că nimic din tot ce se ascunde în ele nu-i cu desăvârșire nou, iar ele înseși nu sunt decât timide variații. Când eram tânăr, mă atrăgeau amurgurile, mahalalele și nefericirea; acum, zorii în centrul orașului și

seninătatea. Am încetat să mă mai joc de-a Hamlet. M-am afiliat partidului conservator și unui club al jucătorilor de șah, pe care m-am deprins să-l frecventez ca spectator, de multe ori cu mintea în altă parte. Curiosul poate să extragă, din adâncul vreunui raft întunecos al Bibliotecii Naționale de pe Strada Mexico, un exemplar din cartea mea *Succint examen al limbii analitice a lui John Wilkins,* operă care ar reclama o nouă ediție, fie și numai pentru a corecta sau a atenua unele dintre multele-i erori. Noul director al Bibliotecii, mi s-a spus, este un literat care s-a consacrat studiului limbilor antice, ca și cum cele actuale n-ar fi îndeajuns de rudimentare, precum și exaltării demagogice a unui imaginar Buenos Aires al cuțitarilor. N-am voit niciodată să-l cunosc. Eu am ajuns în acest oraș încă în 1899 și doar o dată întâmplarea m-a pus în fața unui cuțitar sau a unui ins cu asemenea renume. Dacă se va ivi prilejul, voi relata episodul mai departe.

Spuneam, mai sus, că sunt singur pe lume; mai zilele trecute, un vecin de cameră, știind că-l cunoscusem pe Fermín Eguren, mi-a spus că acesta a murit la Punta del Este.

Moartea acelui om, care, fără îndoială, nu mi-a fost niciodată prieten, s-a înverșunat să mă întristeze. Acum știu că sunt singur cu adevărat; am rămas, pe fața pământului, unic depozitar al acelui eveniment, Congresul, a cărui amintire n-o s-o mai pot împărtăși cu nimeni. Acum sunt cel din urmă congresist. E adevărat că, într-un fel, oamenii toți sunt membri în acest Congres, e adevărat că nu există pe planetă nici măcar o singură ființă care să nu îi fie integrată, dar eu sunt într-un mod cu totul diferit. Eu *știu* ce sunt; și asta mă deosebește de nenumărații mei colegi, actuali și viitori. E adevărat că în ziua de 7 februarie 1904 am jurat pe tot ce aveam mai sfânt - există oare pe pământul acesta ceva care să fie sfânt sau ceva care să nu fie? - să nu dezvăluim niciodată istoria Congresului, dar nu e mai puțin adevărat că sperjurul meu

din clipa asta se integrează și el în Congres. Această afirmație este obscură, dar poate stârni curiozitatea eventualilor mei cititori.

În orice caz, sarcina pe care mi-am impus-o nu-i deloc ușoară. N-am abordat niciodată, nici măcar în specia epistolară, genul narativ și - fapt cu mult mai grav, desigur - istoria pe care o voi relata e incredibilă. Pana lui José Fernández Irala, pe nedrept uitatul poem al *Marmurelor,* era cea hărăzită unei asemenea întreprinderi, însă acum e prea târziu. Nu voi falsifica în mod deliberat faptele, dar presimt că indolența și stângăcia mă vor împinge, nu o dată, la eroare.

Datele exacte n-au nicio însemnătate. Să ne amintim că am venit din Santa Fe, provincia mea natală, în 1899. Nu m-am mai întors niciodată acolo, m-am obișnuit cu Buenos Aires, oraș care nu mă atrage, așa cum te obișnuiești cu propriul trup sau cu o veche suferință. Prevăd, fără prea mare interes, că în curând va trebui să mor; e cazul, așadar, să-mi înfrânez tendința digresivă și să urnesc puțin narațiunea.

Anii nu ne modifică esența, dacă vom fi având vreuna; impulsul care avea să-mi poarte pașii, într-o noapte, spre Congresul Lumii era același care mă adusese, la început, în redacția *Ultimei Ore.* Pentru un sărman biet provincial, a fi ziarist poate reprezenta un destin romantic, tot așa după cum un biet băiat din capitală își poate închipui că e romantic destinul unui *gaucho* sau cel al unui fermier. Nu mi-e rușine de faptul că am dorit să fiu ziarist, rutină care acum îmi pare absolut banală. Îmi amintesc a-l fi auzit pe Fernández Irala, colegul meu, spunând că ziaristul scrie numai pentru uitare, în vreme ce dorința lui aprinsă este să scrie pentru aducere aminte și pentru eternitate. Dăltuise deja (verbul era de uz comun în vremea aceea) câteva din sonetele perfecte care aveau să apară mai târziu, cu câte un mic retuș ici-colo, în paginile *Marmurelor.*

Nu pot să precizez când anume am auzit pentru întâia oară vorbindu-se despre Congres. Poate în seara aceea când casierul mi-a înmânat leafa pe-o lună, iar eu, pentru a sărbători dovada aceasta că Buenos Aires mă acceptase, i-am propus lui Irala să mâncăm împreună. El s-a scuzat, motivând că nu poate lipsi de la Congres. Am înțeles imediat că nu e vorba despre trufașul edificiu cu o cupolă, care se înalță la capătul unei ample alei înțesate de spanioli, ci despre altceva, mai tainic și mai însemnat. Oamenii discutau despre Congres, unii cu ostentativă indiferență, alții coborând glasul, iar alții cu neliniște sau curiozitate; toți, cred, cu ignoranță. După câteva sâmbete, Irala m-a invitat să-l însoțesc. Efectuase deja, m-a încredințat, formalitățile necesare.

Vor fi fost ceasurile nouă sau zece seara. În tramvai mi-a spus că întrunirile preliminare aveau loc sâmbăta și că Don Alejandro Glencoe, înduplecat pesemne de numele ce-l port, îșI și dăduse încuviințarea. Am intrat în Cafeneaua Gazului. Congresiștii, care trebuie să fi fost cincisprezece sau douăzeci la număr, ședeau în jurul unei mese lungi; nu mai știu dacă aveau într-adevăr și o estradă, sau dacă o adaugă amintirea. Pe președinte l-am recunoscut din prima clipă, deși nu-l mai văzusem niciodată. Don Alejandro era un bărbat cu aer demn, de vârstă îndeajuns de înaintată, cu frunte înaltă, ochi de oțel și o căruntă barbă roșcovană. Niciodată nu l-am văzut altfel decât în redingotă întunecată; obișnuia să-și sprijine în baston mâinile încrucișate. Era puternic și înalt. La stânga lui se afla un ins cu mult mai tânăr, și el tot roșcovan; culoarea violentă a pletelor acestuia sugera focul, iar cea a bărbii domnului Glencoe, frunzele toamnei. La dreapta se afla un tânăr cu fața prelungă și fruntea incredibil de joasă, îmbrăcat ca un *dandy.* Toți comandaseră cafea și, câțiva dintre ei, absint. Ceea ce mi-a atras atenția în prima clipă a fost prezența unei femei, singura printre atâția bărbați. La celălalt capăt al mesei se afla un copil de cel mult zece ani, îmbrăcat în

costum de marinar, și care în scurtă vreme a adormit. Mai erau acolo un pastor protestant, doi indubitabili evrei și un negru cu legătură de mătase la gât și haine foarte strâmte, după moda galanților de cartier. În fața negrului și a copilului se afla câte o ceașcă de ciocolată cu lapte. Pe ceilalți nu mi-i amintesc, afară doar de un oarecare domn Marcelo del Mazo, ins de o perfectă politețe și cu un dialog rafinat, pe care, însă, nu l-am mai revăzut din seara aceea. Păstrez și acum o începătoșată și deficientă fotografie de la una din întruniri, dar n-o voi da publicității, căci veșmintele epocii, pletele și mustățile i-ar conferi un aer burlesc și aproape mizer, care ar falsifica, desigur, scena. Toate grupările tind să-și creeze dialectul și riturile proprii; Congresul, care a avut întotdeauna pentru mine ceva de vis, voia, se pare, ca participanții să descopere singuri, fără grabă, scopul propus, ba chiar și numele celorlalți colegi. Am înțeles curând că obligația mea era să nu pun întrebări și am evitat să-l iscodesc pe Fernández Irala, care, la rândul lui, a preferat să tacă. N-am lipsit nicio singură sâmbătă, dar au trecut o lună sau chiar două înainte de a mă dumiri. Începând cu a doua întrunire, l-am avut ca vecin pe Donald Wren, inginer la Căile Ferate Sud, care avea să-mi dea lecții de engleză.

Don Alejandro vorbea foarte puțin; ceilalți nu i se adresau direct, dar am simțit că vorbeau pentru el și urmăreau încuviințarea lui. Un gest al mâinii lente era de ajuns pentru a face ca tema dezbaterii să se schimbe. Am descoperit încetul cu încetul că roșcovanul din stânga avea curiosul nume de Twirl. Îmi amintesc aerul lui fragil, atribut al anumitor persoane foarte înalte, cărora propria statură le-ar produce, parcă, amețeală, silindu-le să se încovoaie. Mâinile lui, îmi amintesc, se jucau de obicei cu o busolă de aramă, pe care uneori o așeza pe masă. La sfârșitul lui 1914 a murit un soldat de infanterie într-un regiment irlandez. Cel care ocupa întotdeauna locul din dreapta era un tânăr cu fruntea foarte joasă, Fermín

Eguren, nepotul președintelui. Nu am încredere în metodele realismului - gen artificial, dacă așa ceva există, prefer să dezvălui dintr-o dată ceea ce am înțeles treptat. Dar, mai întâi, vreau să-i amintesc cititorului situația mea de atunci: eu eram un biet flăcău din Casilda, copil de fermieri sărmani, care izbutise să ajungă la Buenos Aires și care se trezea deodată, așa simțeam în clipele acelea, în miezul intim al orașului și, poate, cine știe, al lumii. Jumătate de veac s-a scurs de atunci și încă simt acea orbire de la început, care, fără îndoială, n-a fost și cea din urmă.

Iată faptele; am să le relatez cu cea mai mare concizie. Don Alejandro Glenoe, președintele, era un moșier din Oriente, stăpân al unui întins domeniu care se învecina cu Brazilia. Tatăl lui, originar din Aberdeen, se stabilise pe acest continent spre jumătatea veacului trecut. Adusese cu sine o sută și ceva de tomuri, singurele, aș îndrăzni să afirm, pe care Don Alejandro le-a consultat de-a lungul vieții sale. (Vorbesc despre aceste cărți eterogene, pe care le-am avut în mână, pentru că una dintre ele stă chiar la rădăcina relatării mele.) La moartea sa, întâiul Glenoe lăsă o fiică și un fiu; acesta din urmă avea să fie președintele nostru. Fiica avea să se mărite cu un Eguren, devenind apoi mama lui Fermín. Don Alejandro aspirase cândva să fie deputat, dar liderii politici îi refuzaseră intrarea în Congresul Uruguayului. Omul se încăpățânase și hotărâse întemeierea unui alt Congres, de respirație mai amplă. Își aminti a fi citit într-una din vulcanicele pagini ale lui Carlyle destinul acelui Anacharsis Cloots, închinător zeiței Rațiunii, care, în fruntea a treizeci și șase de străini, vorbise, ca „orator al genului uman”, în fața unei adunări pariziene. Mânat de acest exemplu, Don Alejandro concepu planul de organizare a unui Congres al Lumii care să-i reprezinte pe toți oamenii tuturor națiunilor. Centrul reuniunilor preliminare era Cafeneaua Gazului; actul deschiderii, pentru care se prevăzuse un termen de patru

ani, urma să aibă loc la ferma lui Don Alejandro. Acesta, ca atâția alți uruguayeni, nu era partizan acerb al lui Artigas[58], ținea la Buenos Aires, dar hotărî ca, totuși, Congresul să se întrunească în patrie. În mod straniu, termenul stabilit atunci avea să fie respectat cu o precizie aproape magică.

La început am acceptat niște subvenții, care nu erau deloc neglijabile, însă pasiunea ce ne înflăcăra pe toți îl făcu pe Fernández Irala, care era la fel de nevoiaș ca mine, să renunțe la partea cuvenită lui și toți ceilalți îi urmarăm exemplul. Această măsură se dovedi benefică, îngăduind să se aleagă pleava de grâu; numărul participanților se micșoră și nu ramaserăm decât fidelii. Singura funcție retribuită era aceea a secretarei, Nora Erfjord, care nu dispunea de alte mijloace de trai și a cărei muncă era strivitoare. Să organizezi o entitate care să cuprindă planeta nu e o acțiune obișnuită. Aveam sub ochi un du-te-vino de scrisori, ca și de telegrame. Soseau adeziuni din Perú, din Danemarca și din Hindustan. Un bolivian ne semnală că patria lui este lipsită de orice acces la mare și că această lamentabilă carență ar trebui să alcătuiască tema uneia din primele dezbateri.

Twirl, a cărui inteligență era lucidă, atrase atenția că acest Congres presupune o problemă de natură filosofică. A închipui o adunare care să reprezinte întreaga omenire e ca și cum ai stabili numărul ferm al arhetipurilor platoniciene, enigmă ce a stârnit, vreme de veacuri, perplexitatea gânditorilor. Sugeră că, fără a căuta mai departe, Don Alejandro Glenoe poate să-i reprezinte pe moșieri, dar și pe uruguayeni, pe marii precursori, pe oamenii cu barbă roșie sau pe cei așezați într-un fotoliu. Nora Erfjord este norvegiană. Are să reprezinte secretarele, norvegienele sau, pur și simplu, totalitatea femeilor frumoase? E suficient un inginer pentru a-i

[58] *José Gervasio Artigas* (1774-1850) - unul din marii întemeietori ai independenței Uruguayului. *(n. tr.).*

reprezenta pe inginerii toți, chiar și pe cei din Noua Zeelandă?

În clipa aceea, cred, interveni Fermín.

— Ferri îi reprezintă aici pe *gringos*[59], zise el hohotind.

Don Alejandro îl privi cu severitate și-i spuse fără grabă:

— Domnul Ferri este reprezentantul emigranților, a căror trudă contribuie la ridicarea țării.

Niciodată Fermín Eguren nu m-a putut suferi. Întrunea o mulțime de pricini de trufie: pe aceea de a fi uruguayan, pe aceea de a fi *oriollo,* pe aceea de a cuceri toate femeile, pe aceea de a avea un croitor scump și, n-o să înțeleg niciodată de ce, pe aceea de a se trage din basci, neam care, de-a lungul istoriei, n-a făcut altceva decât să mulgă vite.

Un incident din cele mai banale pecetlui potrivnicia noastră. După una din întruniri, Eguren ne propuse să mergem în *calle Junín.* Proiectul nu mă atrăgea, dar am primit, pentru a nu mă expune zeflemelelor lui. Ne-am dus, împreună cu Fernández Irala. Când voiam să ne întoarcem, ne ieși în față un vlăjgan zdravăn. Eguren, care era puțin băut, îl îmbrânci. Omul ne tăie calea și ne spuse:

— Cel care vrea să iasă va trebui să treacă, prin acest cuțit.

Îmi amintesc lucirea oțelului în întunericul din tindă. Eguren se aruncă înapoi, înspăimântat. Eu nu mă simțeam în apele mele, însă mânia se dovedi mai tare decât spaima. Mi-am dus mâna la cingătoare, ca pentru a scoate o armă, și am rostit cu voce neclintită:

— Asta o rânduim în stradă.

Necunoscutul îmi răspunse, cu un glas care suna cu totul altfel:

— Așa îmi place mie să se poarte bărbații. Am vrut doar să vă pun la încercare, prietene.

Acum râdea plin de bunăvoință.

— Cât despre termenul de *prieten,* păstrează-ți-l, i-am

[59] *Gringo* - termen disprețuitor pentru „străin”, „venetic”. (*n. tr.*).

răspuns eu și am ieșit.

Vlăjganul cu cuțitul intră în bordel. Am aflat după aceea că se numea *Tapia,* sau *Paredes,* sau cam așa ceva[60], și avea faimă de scandalagiu. O dată ajunși în stradă, Irala, care își păstrase cumpătul, mă bătu pe umăr și spuse cu emfază:

— Printre noi trei era și un mușchetar. Salve, D'Artagnan!

Fermín Eguren nu mi-a iertat niciodată faptul de a fi fost martor slăbiciunii sale.

Simt că aici, și abia aici, începe cu adevărat povestea. Paginile scrise până acum n-au făcut decât să înregistreze condițiile de care hazardul sau destinul avea nevoie pentru a declanșa faptul acela incredibil, singurul, poate, din toată viața mea. Don Alejandro Glenoe era întotdeauna centrul acțiunii, dar treptat ne-am dat seama, nu fără anume uimire și neliniște, că adevăratul președinte-i Twirl. Acest singular personaj cu mustața în flăcări îl adula pe Glenoe, ba chiar și pe Fermín Eguren, dar într-un mod atât de apăsat încât totul putea să treacă drept o glumă fără a-i compromite demnitatea. Glenoe avea orgoliul vastei lui averi; Twirl intui că, pentru a-i impune un proiect, era îndeajuns să-i sugereze că presupune cheltuieli de-a dreptul oneroase. La început, Congresul nu fusese altceva, socot, decât o vagă denumire; Twirl propunea continue amplificări pe care Don Alejandro le accepta întotdeauna. Te simțeai parcă în centrul unui cerc mișcător, care creștea la nesfârșit, îndepărtându-se mereu. Declară, de exemplu, că în niciun caz Congresul nu s-ar putea lipsi de o bibliotecă, alcătuită din tomuri pentru consultare; Nierenstein, care lucra într-o librărie, ne-a procurat, unul după altul, atlasele lui Justus Perthes și diferite enciclopedii de mari proporții, de la *Historia naturalis* a lui Plinius și *Speculum* al lui Beauvais, până la acele

[60] Figură parasinonimică, *tapia* însemnând „zăplaz", „îngrăditură", „împrejmuire", iar *pared,* „zid", „perete". (*n. tr.*).

desfătătoare labirinturi (recitesc aceste cuvinte cu glasul lui Fernández Irala) ale iluștrilor enciclopediști francezi, ale *Britannicei,* ale lui Pierre Larousse, Brockhaus, Larsen, Montaner și Simón. Îmi amintesc a fi mângâiat plin de reverență mătăsoasele tomuri ale unei enciclopedii chineze, iar caracterele acesteia, decis trasate, mi-au părut mai misterioase decât petele de pe pielea unui leopard. N-am să dezvălui încă soarta pe care au avut-o și pe care, fără îndoială, n-o regret.

Don Alejandro începuse să ne îndrăgească, pe Fernández Irala și pe mine, poate pentru că eram singurii care nu încercam să-l lingușim. Ne-a invitat să petrecem câteva zile la *Caledonia,* ferma lui, unde zidarii începuseră deja lucrul.

După o lungă navigare, pe râu în sus, și după o traversare cu pluta, am pășit, în zorii unei dimineți, pe malul celălalt. Apoi a trebuit să înnoptăm în hanuri nevoiașe, ori să umblăm zadarnic, din ușă în ușă, prin Cuchilla Negra. Călătoream într-un soi de caleașcă; întinderea câmpiei mi s-a părut mai vastă și mai pustie decât aceea unde mă născusem.

Mi-au rămas încă vii în amintire cele două imagini ale fermei: aceea pe care o prevăzusem și aceea care, în sfârșit, li s-a înfățișat ochilor mei. În mod absurd îmi plăsmuisem, ca într-un vis, o imposibilă îmbinare a întinderilor dinspre Santa Fe cu somptuosul Palat al Jocurilor de Ape; *La Caledonia* era o zidire întinsă, făcută din chirpici, cu acoperiș de paie în două ape și cu o prispă de cărămidă. Părea clădită pentru vremuri de restriște și pentru timpul îndelung. Aproape un stânjen măsura grosimea asprelor ei ziduri, iar ușile erau înguste. Nu-i trecuse prin minte nimănui să planteze un copac. Cea dintâi și cea din urmă văpaie a soarelui o dogoreau în plin. Ogrăzile erau pietruite; vitele erau numeroase, costelive și cu coamele mari; cozile încâlcite ale cailor ajungeau până la pământ. Pentru întâia oară am simțit savoarea cărnii

proaspete; ni s-au adus niște desagi cu turle de mălai; vătaful mi-a spus, câteva zile mai târziu, că nu gustase pâinea niciodată. Irala întrebă unde se află „baia”. Don Alejandro, cu un amplu gest, îi arătă întregul continent. Era o noapte cu lună; am ieșit să mă plimb și l-am surprins pe Irala, privegheat de un struț.

Zăpușeala, pe care noaptea n-o domolise defel, era de neîndurat și toți jinduiam răcoarea. Odăile erau joase și multe și mi-au părut abandonate; ne pregătiseră una din cele care dădeau spre sud; se aflau în ea două paturi de lemn și o comodă cu un lighean și o cană din argint. Pe jos era pământ.

A doua zi am descoperit biblioteca și tomurile lui Carlyle și am căutat paginile despre oratorul genului uman, Anacharsis Cloots, cel care mă adusese către acea dimineață și acea singurătate. După micul dejun, care nu se deosebea întru nimic de prânz, Don Alejandro a dorit să ne arate lucrările. Am străbătut, călare, o leghe, luând-o peste câmp de-a dreptul. Irala, al cărui stil de a călări era cu totul redutabil, suferi un ușor accident; vătaful remarcă fără urmă de zâmbet:

— Orășeanul știe să cadă de minune.

Din depărtare am zărit șantierul. Vreo douăzeci de oameni ridicaseră un soi de amfiteatru dezarticulat. Îmi amintesc de niște schele și de niște trepte care lăsau să se întrevadă frânturi de cer.

Nu o dată am încercat să stau de vorbă cu acei *gauchos,* dar orice tentativă a eșuat. Într-o măsură anume, știau că ei sunt altfel decât noi. Pentru a se înțelege între ei foloseau cu zgârcenie o fonfăită spaniolă brazilienizată. În vinele lor curgea, probabil, sânge indian și sânge negru. Erau vânjoși, dar scunzi: la *Caledonia,* eu treceam drept om înalt, lucru care nu se întâmplase până atunci. Aproape

toți purtau *chiripá*[61], iar câte unul, *bombacha*[62]. N-aveau nimic comun - sau prea puțin - cu personajele atât de chinuite ale lui Hernández sau Rafael Obligado. Sub stimulentul alcoolului de sâmbătă seara, deveneau cu ușurință violenți. Nu era printre ei nicio femeie și n-am auzit niciodată o chitară.

Mai mult decât oamenii de la această margine de țară m-a interesat schimbarea totală care se petrecuse în Don Alejandro. La Buenos Aires, era un domn afabil și măsurat; la *Caledonia,* severul șef al unui clan, întocmai ca străbunii lui. Duminica dimineața le citea lucrătorilor Sfânta Scriptură, din care aceștia nu înțelegeau o iotă. Într-o seară, vătaful, un băiat tânăr care moștenise slujba de la tatăl său, ne vesti cum că un zilier și un zidar din cei nou angajați se încăieraseră, scoțând cuțitele. Don Alejandro se ridică fără grabă. Ajuns la locul sfadei, își scoase arma, întotdeauna încărcată, i-o dădu vătafului care îmi păru înfricoșat, și își deschise drum printre tăișuri. După o clipă auzii porunca:

— Aruncați cuțitele, băieți!

Apoi, cu vocea la fel de liniștită, adăugă:

— Acum vă dați mâna și vă purtați cum se cuvine. Nu vreau harababură aici.

Amândoi îi dădură ascultare. A doua zi am aflat că Don Alejandro îl dăduse afară pe vătaf.

Am simțit că singurătatea mă împresoară. M-am temut că nu voi mai ajunge la Buenos Aires niciodată. Nu știu dacă și Fernández Irala a împărtășit aceeași temere, dar am vorbit mult despre Argentina și despre ce vom face la întoarcere. Îmi era dor de leii unui portal de pe strada Jujuy, undeva pe lângă piața Once, sau de lumina cutărei prăvălii de imprecisă topografie - altele decât locurile mele obișnuite. Am fost întotdeauna un bun călăreț; m-am

---

61 *Chiripá* - un fel de șorț în formă de pantaloni, purtat adesea de *gauchos* (termen hispano-american). *(n. tr.).*

62 *Bombacha* - pantalon bufant (termen hispano-american). (*n. tr.).*

obișnuit să ies călare și să străbat distanțe lungi. Îmi amintesc și acum de acel pag pe care-l înșeuam eu însumi, și care trebuie să fi murit demult. Poate că în vreuna din serile sau nopțile acelea am ajuns în Brazilia, căci granița nu era altceva decât o linie marcată prin borne.

Mă învățasem să nu mai număr zilele când, la sfârșitul unei zile ca oricare alta, Don Alejandro ne-a prevenit:

— Acum trebuie să mergem la culcare. Mâine pornim în zorii zilei.

Pe râu în jos mă simțeam atât de fericit încât am izbutit să mă gândesc la *Caledonia* cu înduioșare.

Am reluat întâlnirile de sâmbăta. În cea dintâi, Twirl a cerut cuvântul. A spus, cu obișnuitele-i înfloriturі retorice, că biblioteca marelui Congres al Lumii nu se poate reduce la cărți de consultare și că operele clasice ale tuturor națiunilor și limbilor constituie o adevărată mărturie pe care n-am putea-o ignora fără pericol. Intervenția fu aprobată pe loc; Fermín și doctorul Cruz, care era profesor de latină, acceptară misiunea de a alege textele necesare. Twirl vorbise deja despre acest proiect cu Nierensten.

În vremea aceea nu exista un singur argentinian a cărui Utopie să nu fi fost Parisul. Cel mai nerăbdător dintre noi era, poate, Fermín Eguren: îl urma Fernández Irala, din rațiuni destul de diferite. Pentru poetul *Marmurelor,* Parisul însemna Verlaine și Leconte de Lisle; pentru Eguren, o prelungire mai luxoasă a deșucheatei străzi Junín. Se înțelesese, presupun, cu Twirl. Acesta, într-o altă reuniune, aduse în discuție limba pe care aveau s-o folosească membrii Congresului și necesitatea ca doi din delegați să plece la Londra și Paris spre a se documenta. Pentru a simula imparțialitatea, propuse mai întâi numele meu și apoi, după o ușoară ezitare, pe cel al prietenului său Eguren. Ca întotdeauna, Don Alejandro încuviință.

Mi se pare a fi scris mai sus că Wren, în schimbul unor ore de italiană, mă inițiase în studiul infinitei limbi engleze. A eludat, pe cât posibil, gramatica și propozițiile fabricate

special pentru învățare, și am pătruns direct în poezie, ale cărei forme pretind concizie. Primul meu contact cu limba care avea să-mi umple viața a fost bărbătescul *Requiem* al lui Stevenson; au urmat apoi baladele pe care Percy le-a revelat respectabilului veac optsprezece. Puțin înainte de a pleca la Londra, am cunoscut strălucirea lui Swinburne, care m-a făcut să pun la îndoială, cu un sentiment de vinovăție, eminența alexandrinilor lui Irala.

Am debarcat la Londra pe la începutul lui ianuarie nouă sute doi; îmi amintesc mângâierea zăpezii, pe care n-o văzusem niciodată și pentru care m-am simțit plin de recunoștință. Din fericire, nu mi-a fost dat să călătoresc împreună cu Eguren. Am tras la o pensiune modestă din spatele Muzeului Britanic, la a cărui bibliotecă mă duceam și dimineața și după-amiaza, în căutarea unei limbi care să fie vrednică de Congresul Lumii. N-am neglijat limbile universale; am încercat să mă apropii de esperanto - pe care *Cavalerul sentimental* îl califică drept „echitabil, simplu și economic” - precum și pe Volapük, care își propune să exploreze toate posibilitățile lingvistice, declinând verbele și conjugând substantivele. Am considerat argumentele în favoarea și împotriva reînvierii latinei, a cărei nostalgie n-a încetat să stăruie după atâtea veacuri. Am zăbovit, de asemenea, asupra limbii analitice a lui John Wilkins, în care definiția fiecărui cuvânt stă în literele ce-l alcătuiesc. Acolo, sub înalta cupolă a sălii, am cunoscut-o pe Beatriz.

Relatarea de față este, desigur, istoria generală a Congresului Lumii, și nu aceea a lui Alejandro Ferri - a mea -, dar cea dintâi o implică și pe cea de a doua, ca și pe toate celelalte. Beatriz era înaltă, zveltă, cu trăsături pure și un păr roșcat care ar fi putut să mi-l amintească, și n-a făcut-o niciodată, pe cel al piezișului Twirl. Nu împlinise douăzeci de ani. Părăsise unul din comitatele nordului pentru a studia literele la universitate. Originea ei, ca și a mea de altminteri, era umilă. Să fii de spiță italiană la

Buenos Aires e de-a dreptul dezonorant; la Londra am descoperit că, pentru mulți este un atribut romantic. Doar câteva seri am fost amanți; am cerut-o în căsătorie, dar Beatriz Frost, întocmai ca și Nora Erfjord, era adeptă a credinței predicate de Ibsen și nu voia să-și lege viața de nimeni. Buzele ei rostiră cuvântul pe care eu nu mă încumetasem să-l rostesc. O, nopți, și dulce umbră împărtășită, și dragoste ce curge în întuneric asemenea unui tainic râu, clipă de împlinire când fiecare este celălalt, nevinovată candoare a fericirii, îmbrățișare în care ne pierdeam pentru a ne pierde apoi în somn, prime pâlpâiri ale zilei când nu mă săturam să te privesc…

Lângă aspra frontieră a Braziliei mă năpădise dorul; nu tot astfel în roșul labirint al Londrei, care mi-a dăruit atâtea lucruri, în ciuda pretextelor imaginate pentru a-mi întârzia plecarea, la sfârșitul anului a trebuit să mă întorc; am petrecut Crăciunul împreună. I-am făgăduit că Don Alejandro o va invita să facă parte din Congres; mi-a replicat, în mod confuz, că ar interesa-o să viziteze emisfera australă și că un văr de-al ei, dentist, se stabilise în Tasmania. Beatriz n-a vrut să vadă vaporul; despărțirea, după părerea ei, era doar o emfază, o smintită sărbătorire a nefericirii, iar ea detesta emfaza. Ne-am spus adio în biblioteca unde ne cunoscusem cu o iarnă înainte. Sunt un om laș; nu i-am lăsat adresa mea, vrând să înlătur zbuciumul de a aștepta scrisori.

Observasem că întoarcerea acasă pare a dura, de obicei, mai puțin decât plecarea, dar trecerea Atlanticului, împovărată de amintiri și de neliniști, mi s-a părut, de data aceasta, nesfârșită. Nimic nu mă durea mai mult decât ideea că, în paralel cu viața mea, Beatriz avea să și-o trăiască pe-a ei, clipă de clipă și noapte de noapte. Am alcătuit o scrisoare de multe pagini, pe care am rupt-o, însă, o dată cu ridicarea ancorei la Montevideo. În patrie am acostat într-o joi; Irala mă aștepta pe chei. M-am întors în vechea mea locuință de pe strada Chile; ziua aceea, ca și

pe cea care a urmat, le-am petrecut plimbându-ne și stând de vorbă. Voiam să recâștig pierdutul Buenos Aires. A fost o ușurare să aflu că Fermín Eguren se află încă la Paris; faptul de a mă fi întors înaintea lui atenua într-un fel îndelunga-mi absență.

Irala era descurajat. Fermín risipea în Europa sume nesăbuite și în repetate rânduri nesocotise ordinul de a se întoarce fără întârziere. Toate acestea erau previzibile. În măsură mai mare m-au neliniștit, însă, alte noutăți; Twirl, în ciuda opoziției manifestate de Irala și de Cruz, îl invocase pe Plinius cel Tânăr, după care nu există carte atât de rea încât să nu ascundă în ea și ceva bun, și propusese cumpărarea nediscriminată a unor colecții din *La Prensa,* a trei mii patru sute de exemplare din *Don Quijote,* în formate diferite, a epistolarului lui Balmes, a unor teze universitare, a unor cărți de conturi, a unor buletine și programe de teatru. Totul constituie o mărturie, spusese el. Nierenstein îl susținuse; Don Alejandro, „după trei sâmbete sonore", aprobase moțiunea. Nora Erfjord renunțase la slujba ei de secretară; o înlocuia un nou membru, Karlinski, care era instrumentul lui Twirl. Nemăsuratele colete se îngrămădeau acum unele peste altele, fără catalog sau fișier, în încăperile din fund și în beciul marii case a lui Don Alejandro. Pe la începutul lui iulie, Irala petrecuse o săptămână în *La Caledonia;* zidarii se opriseră din lucru. Vătaful, întrebat, răspunse că așa a hotărât stăpânul și că, de altminteri, zilele n-au intrat în sac.

La Londra redactasem un raport, pe care nu e cazul să-l amintesc aici; vineri, m-am dus să-l salut pe Don Alejandro și să-i înmânez acel text. Mă întovărășea Fernández Irala. Era după-amiază și în casă pătrundea vântul de *pampas.* În fața porții dinspre strada Alsina aștepta o căruță cu trei cai. Îmi amintesc de oamenii încovoiați care își descărcau poverile în cea de-a doua curte interioară; Twirl, imperios, le dădea ordine. Se mai aflau acolo, de parcă ar fi presimțit

ceva, Nora Erfjord și Nierenstein și Cruz și Donald Wren și încă unul sau doi din congresiști. Nora mă sărută și mă îmbrățișă, iar sărutul și îmbrățișarea ei mi le amintiră pe ale altcuiva. Negrul, jovial și fericit, îmi sărută mâna.

Într-una din încăperi se vedea, larg deschis, chepengul pătrat al beciului; niște trepte de metal se pierdeau în întuneric.

Deodată am auzit pașii. Înainte de a-l fi văzut, am știut că cel care venea era Don Alejandro. Intră, aproape în goană.

Glasul îi era schimbat; nu mai era acela al cumpătatului senior care prezida sâmbetele noastre, și nici al moșierului feudal care interzicea o luptă cu cuțite și predica, pentru *gauchos,* cuvântul lui Dumnezeu, dar se asemăna mai mult cu cel din urmă.

Fără să privească pe nimeni, porunci:

— Scoateți imediat tot ce se află îngrămădit acolo jos. Să nu rămână în pivniță o carte!

Îndeplinirea poruncii a durat aproape o oră. Am strâns în curtea nepavată un morman mai înalt decât cei mai înalți dintre noi. Toți alergam încolo și încoace; singurul care nu s-a clintit din loc a fost Don Alejandro.

Apoi s-a auzit ordinul:

— Acum dați foc acestor hârțoage.

Twirl era foarte palid. Nierenstein izbuti să murmure:

— Congresul Lumii nu se poate dispensa de aceste prețioase auxiliare pe care eu le-am selectat cu atâta dragoste.

— Congresul Lumii? spuse Don Alejandro.

Râse disprețuitor și eu nu-l auzisem râzând niciodată.

Există în distrugere o plăcere misterioasă; flăcările au izbucnit strălucitoare, iar noi ne-am repezit pe lângă ziduri sau prin încăperi. În *patio* nu mai rămăsese decât noapte, cenușă, și mirosul de ars. Îmi amintesc de câteva foi rătăcite ce izbutiseră să se salveze, albe pe pământul gol. Nora Erfjord, care nutrea pentru Don Alejandro acea

iubire pe care femeile tinere o nutresc de obicei pentru bărbații vârstnici, spuse fără să înțeleagă:

— Don Alejandro știe ce face.

Irala, credincios literaturii, încercă o frază:

— O dată la câteva veacuri, trebuie arsă Biblioteca din Alexandria.

Atunci auzirăm revelația:

— Patru ani a durat până să înțeleg ce vă voi spune acum. Acțiunea pe care am pornit-o este atât de vastă încât cuprinde -acum o știu - întreaga lume. Ea nu implică doar câțiva palavragii care fac pe grozavii undeva, în pustietatea unei ferme îndepărtate. Congresul lumii a început cu prima clipă a lumii și va continua când noi vom fi țărână. Nu există loc în care el să nu se afle. Congresul e stiva de cărți pe care am ars-o noi. Congresul este vitejia caledonienilor care au ținut în loc legiunile Cezarilor. Congresul este Iov pe maldărul de gunoi și Isus răstignit pe cruce. Congresul este băiatul acela inutil care îmi irosește averea cu târfele.

Nu m-am putut abține și l-am întrerupt:

— Don Alejandro, și eu sunt vinovat. Eu îmi încheiasem raportul, pe care vi l-am și adus aici, dar continuam să zăbovesc în Anglia risipindu-vă banii, de dragul unei femei.

Don Alejandro continuă:,

— O bănuiam, Ferri. Congresul e cireada mea de tauri. Congresul e cireada pe care am vândut-o și întinderile de pământ care nu mai sunt ale mele.

Se auzi o voce consternată; era cea a lui Twirl.

— N-o să ne spuneți că ați vândut *La Caledonia?*

Don Alejandro răspunse fără grabă:

— Ba da, am vândut-o. Nu mi-a mai rămas nicio palmă de pământ, dar ruina mea nu mă doare, căci acum înțeleg. Poate că nu ne vom mai vedea niciodată, deoarece Congresul nu are nevoie de noi, dar în această ultimă noapte vom ieși cu toții pentru a privi Congresul.

Era beat de victorie. Ne-am simțit copleșiți de fermitatea

și de fervoarea lui. Nimeni, nicio clipă, nu s-a gândit că ar putea fi nebun.

În piață am luat o trăsură deschisă. Eu m-am așezat pe capră, lângă vizitiu, și Don Alejandro a poruncit:

— Maestre, vrem să colindăm orașul. Du-ne oriîncotro vrei.

Negrul, cocoțat pe una din scările trăsurii, nu înceta să zâmbească. Nu voi ști niciodată dacă înțelesese ceva.

Cuvintele sunt simboluri ce postulează o memorie împărtășită. Cea pe care vreau s-o expun acum este numai a mea; aceia care o împărtășeau au murit toți. Misticii invocă o rază, un sărut, o pasăre care e toate păsările, un soare care e toate stelele și soarele deodată, un ulcior cu vin, o grădină sau actul sexual. Dintre aceste metafore, niciuna nu mi-ar putea sluji pentru acea noapte de împlinire care ne-a lăsat istoviți și beți de fericire, la hotarul aurorei. N-am scos aproape nicio vorbă, în timp ce roțile și copitele răsunau pe pietre. Înainte de ivirea zorilor, vocea înaltă a Norei Erfjord intona balada lui Patrick Spens, iar Don Alejandro îngăimă câte un vers, cu glas scăzut și spart. Cuvintele în engleză nu mi-au adus imaginea lui Beatriz. Îndărătul meu, Twirl murmură:

— Am vrut să fac răul și, iată, fac binele.

Câte ceva din cele întrezărite atunci stăruie încă - roșiaticul zid de pe Recoleta, galbenul zid al temniței, doi bărbați dansând fără muzică undeva la un colț de stradă, o curte cu mozaic pe jos și cu grilaj, barierele trenului, casa mea, o piață, nepătrunsa și umeda noapte -, însă niciunul dintre aceste fugare lucruri, care nici n-au fost poate acestea, nu are însemnătate, însemnătate are doar faptul de a fi simțit că acel proiect al nostru, de care nu o dată ne bătusem joc, exista în mod real și tainic și era universul și noi înșine. Fără mare speranță, am căutat de-a lungul anilor mireasma acelei nopți; uneori mi s-a părut că o recuperez în muzică, în dragoste, în șovăielnica amintire, dar ea nu s-a întors decât o dată doar, în zorii unei

dimineți, într-un vis. Când am jurat să nu destăinuim nimic nimănui, era deja dimineața de sâmbătă.

Pe ceilalți nu i-am revăzut de atunci, cu excepția lui Irala. N-am comentat niciodată întâmplarea; orice cuvânt al nostru ar fi fost o profanare. În 1914, Don Alejandro Glencoe a murit și a fost înmormântat la Montevideo. Irala murise cu un an în urmă.

Cu Nierenstein m-am întâlnit o dată pe strada Lima și amândoi ne-am prefăcut că nu ne vedem.

Trad. C. H.

THERE ARE MORE THINGS

În memoria lui Howard P. Lovecraft

În ajunul ultimului examen pe care trebuia să-l trec la Universitatea Texas, din Austin, am primit vestea că unchiul meu Edwin Arnett murise în urma unui anevrism, la capătul opus al Continentului. Am simțit ceea ce simțim cu toții când moare cineva apropiat: convingerea chinuitoare, acum întru totul zadarnică, că ne-ar fi stat, desigur, în puteri să ne arătăm ceva mai buni. Omul uită că el însuși nu e decât un mort care stă de vorbă cu morții. Materia pe care o studiam era filosofia; mi-am amintit că unchiul meu, fără a fi invocat măcar un nume propriu, îmi revelase frumoasele-i perplexități, acolo, în Casa cu Zidurile Roșii, nu departe de Lomas. Una din portocalele de la desert fusese instrumentul prin care mă inițiase în idealismul lui Berkeley; tabla de șah îi fusese de ajuns pentru paradoxurile eleate. Ani mai târziu avea să-mi împrumute tratatele lui Hinton, ce-și propuneau să demonstreze realitatea unei a patra dimensiuni a spațiului, pe care cititorul urma s-o intuiască prin complicate exerciții cu cuburi colorate. Nu voi uita prismele și piramidele pe care le ridicam în birou, pe podea.

Unchiul meu era inginer. Înainte de a se pensiona din slujba sa de la Căile Ferate, hotărî să se stabilească la Turdera, care îi oferea avantajele unei singurătăți aproape sălbatice și, totodată, ale apropierii de Buenos Aires. Nimic mai previzibil decât faptul de a-l fi ales ca arhitect pe prietenul său Alexander Muir. Acest om rigid profesa rigida doctrină a lui Knox; unchiul meu, ca aproape toți intelectualii vremii sale, era liber-cugetător sau, mai exact,

agnostic, dar se interesa de teologie, după cum se interesa și de falacioasele cuburi ale lui Hinton sau de închegatele coșmaruri ale tânărului Wells. Îi plăceau câinii; avea un uriaș dulău ciobănesc, ce primise porecla de Samuel Johnson pentru a aminti de Lichfield, îndepărtatu-i loc natal.

Casa cu Zidurile Roșii se afla pe o colină, împrejmuită înspre apus de terenuri supuse inundării. De cealaltă parte a grilajului, *araucariile*[63] nu-și puteau ascunde înfățișarea lor ursuză. În loc de terase, casa avea acoperișul de ardezie înclinat și un turn pătrat cu un orologiu, care păreau să strivească zidurile și parcimonioasele ferestre. În copilărie, acceptam aceste urâțenii așa cum accepți toate acele lucruri incompatibile, care numai din pricina coexistenței lor răspund la numele de univers.

M-am întors în patrie în 1921. Pentru a se evita litigiile, casa fusese scoasă la licitație; izbuti s-o obțină un străin, Max Preetorius, care oferise dublul sumei propuse de cel mai generos din licitanți. După semnarea actelor, veni pe înserat cu două ajutoare și azvârliră pe un maidan, nu departe de Drumul Oștii, toate mobilele, toate cărțile și toate obiectele aflate în casă. (Mi-am amintit cu tristețe de diagramele volumelor lui Hinton și de marele glob pământesc.) A doua zi, se duse să stea de vorbă cu Muir și-i propuse anumite transformări pe care acesta le respinse cu indignare. Ulterior, lucrarea fu preluată de o întreprindere din capitală. Tâmplarii din localitate refuzară o nouă mobilare a casei; un oarecare Mariani, din Glew, acceptă în cele din urmă condițiile impuse de Preetorius. Vreme de două săptămâni trebui să lucreze noaptea, cu ușile închise. Și, tot la vreme de noapte, se instală în Casa cu Zidurile Roșii noul ei locatar. Din clipa aceea ferestrele încetară să se mai deschidă, însă prin întuneric se zăreau dâre de lumină. Lăptarul găsi într-o dimineață, în fața casei, trupul câinelui ciobănesc, decapitat și ciopârțit.

[63] *Araucaria* - conifer originar din Chile. (*n. tr.*).

Iarna, *araucariile* fură tăiate. Nimeni nu-l mai văzu vreodată pe Preetorius, care - se presupune - părăsi în scurtă vreme țara.

Asemenea vești, cum e lesne de închipuit, m-au incitat. Știu că principala mea trăsătură e curiozitatea, care m-a împins cândva, de pildă, la apropierea de o femeie total străină mie, numai pentru a afla cine e și cum este, la folosirea anumitor droguri (fără vreun rezultat apreciabil), la explorarea numerelor transfinite și la aventura atroce pe care o s-o relatez aici. În mod fatal am hotărât să investighez faptele.

Întâiul meu demers a fost să-l văd pe Alexander Muir. Mi-l aminteam înalt și smead, de o slăbiciune care nu excludea forța; acum era încovoiat de ani și barba întunecată i se făcuse cenușie. M-a primit în casa lui din Temperley, care în mod previzibil semăna cu a unchiului meu, de vreme ce amândouă se supuneau normelor talentatului poet și ale mediocrului constructor pe nume William Morris.

Dialogul a fost sumar; nu în zadar simbolul Scoției este ultimul. Am intuit, cu toate acestea, că înmiresmatul ceai de Ceylon și cumpătatul castronaș cu *scones* (pe care gazda mea îi tăia și îi ungea cu unt ca în vremea când eram copil) reprezentau, de fapt, un frugal festin calvinist, orânduit pentru nepotul vechiului prieten. Controversele lui teologice cu unchiul meu constituiseră o lungă partidă de șah, în care fiecăruia din jucători i se cerea colaborarea cu adversarul.

Timpul trecea și eu nu mă apropiam de subiect. Se lăsă o tăcere stânjenitoare, în urma căreia Muir vorbi.

— Tinere *(Young man),* spuse el, domnia ta nu te-ai deplasat până aici doar ca să stăm de vorbă despre Edwin sau despre Statele Unite, țară ce mă interesează prea puțin. Ceea ce îți alungă somnul este vânzarea Casei cu Zidurile Roșii, precum și straniul ei cumpărător. Și mie, de altminteri. Sincer vorbind, istoria îmi este profund

neplăcută, însă îți voi spune tot ce pot. Nu, va fi mult.

După câteva clipe, continuă fără grabă:

— Înainte de moartea lui Edwin, intendentul m-a invitat în cabinetul lui de lucru. Era acolo și parohul. Mi-au propus să întocmesc proiectul unei capele catolice. Munca mea ar fi fost bine remunerată. I-am refuzat pe loc. Eu sunt un slujitor al Domnului și nu pot comite infamia de a ridica altare pentru idoli.

Aici s-a oprit.

— Asta e tot? am îndrăznit să întreb.

— Nu. Ovreiul acela de Preetorius dorea să-mi nimicesc lucrarea pentru ca în locul ei să ticluiesc un lucru monstruos. Căci infamia cunoaște forme nenumărate.

A rostit aceste vorbe pe un ton grav și s-a ridicat în picioare.

Când am dat colțul, s-a apropiat de mine Daniel Iberra. Ne cunoșteam așa cum se cunosc localnicii în așezările mărunte. Mi-a propus să ne întoarcem împreună. Niciodată nu m-au interesat palavragiii și am prevăzut un sordid șir de trăncăneli de cafenea mai mult sau mai puțin apocrife și brutale, însă m-am resemnat și am acceptat. Era aproape noapte. Zărind de la distanță Casa cu Zidurile Roșii, aflată sus pe o înălțime, Iberra a schimbat brusc direcția. L-am întrebat care e pricina. Răspunsul n-a fost cel pe care-l așteptam.

— Sunt mâna dreaptă a lui Don Felipe. Nimeni nu m-a făcut vreodată laș. Îți vei fi amintind de acel flăcău pe nume Urgoiti care venise după mine tocmai de la Merlo și știi ce s-a ales de el. Uite, într-una din nopțile trecute, mă întorceam de la un chef. Cam la vreo patruzeci de stânjeni de căsoaie, zăresc ceva. Armăsarul mi s-a speriat și dacă nu strângeam eu zdravăn frâul ca să-l reped pe ulicioară, poate că nu mai apucam să povestesc ce-ți povestesc. Cu ce-am văzut, n-ar fi fost de mirare.

Furios, adăugă o înjurătură.

N-am închis ochii toată noaptea. În zori abia, am visat o

gravură în stilul lui Piranesi, pe care n-o văzusem niciodată sau pe care o văzusem și o uitasem, și care înfățișa labirintul. Era un amfiteatru de piatră înconjurat de chiparoși, dar mai înalt decât coroanele chiparoșilor. Nu avea nici uși și nici ferestre, ci doar un șir infinit de crăpături verticale și înguste. Cu ajutorul unei lupe încercam să descopăr minotaurul. În cele din urmă am izbutit. Era monstrul unui monstru; semăna mai puțin a taur decât a bizon și, cu trupul omenesc lungit pe pământ, părea că doarme și visează. Visează - dar ce oare, sau pe cine?

În seara aceea am trecut prin fața Casei. Poarta cea mare a grilajului era închisă și unele zăbrele răsucite. Ceea ce odinioară fusese grădină se preschimbase în bălării. La dreapta se afla un șanț nu prea adânc, și marginile îi erau călcate în picioare.

Îmi rămânea o singură încercare, pe care însă am amânat-o zile în șir, nu pentru că o simțeam zadarnică întru totul, ci pentru că m-ar fi împins la un act inevitabil, desigur cel din urmă.

Fără prea mari speranțe am pornit la Glew. Mariani, tâmplarul, era un italian obez și rumen, destul de înaintat în vârstă, cât se poate de frust și cordial. Mi-a fost de ajuns să-l văd ca să renunț complet la vicleșugurile pe care le urzisem în ajun. I-am întins cartea mea de vizită, pe care a silabisit-o pretențios, cu voce tare, lăsând o mică pauză reverențioasă înaintea cuvântului *doctor.* I-am spus că mă interesează mobilele fabricate de el pentru proprietatea ce aparținuse unchiului meu, la Turdera. Omul a început să pălăvrăgească. N-am să încerc să transcriu multele și agitatele-i cuvinte, însă, pe scurt, mi-a declarat că deviza lui este îndeplinirea tuturor exigențelor clientului, oricât de năstrușnice ar fi, și că el își executase lucrarea întocmai cum i se ceruse. După ce scotoci în tot felul de sertare, îmi arătă niște hârtii din care n-am putut pricepe o iotă, semnate de știutul Preetorius. (Fără îndoială, mă lua drept

avocat.) La despărțire, mi-a mărturisit că nici pentru tot aurul din lume n-ar mai pune piciorul în Turdera și cu atât mai puțin în casa cu pricina. Adăugă apoi că, firește, clientul este sfânt, însă, după umila lui părere, domnul Preetorius e nebun. Apoi tăcu, pătruns de remușcare. N-am mai putut să-l iscodesc în niciun fel.

Prevăzusem acest eșec, dar una este să prevezi un lucru și alta să ți se întâmple.

În repetate rânduri mi-am spus că nu există nicio altă enigmă în afară de timp, această infinită întrețesere de ieri, de azi, de viitor, de totdeauna și de niciodată. Profundele mele reflecții s-au dovedit, însă, inutile; căci dacă îmi închinam după-amiaza studierii lui Schopenhauer sau lui Royce, noaptea rătăceam, în schimb, pe drumurile bătătorite din jurul Casei cu Zidurile Roșii. De câteva ori am zărit sus o lumină foarte albă; alteori mi s-a părut că aud un geamăt. Asta până la nouăsprezece ianuarie.

Era una din acele zile tipice pentru Buenos Aires în care te simți nu numai istovit și ultragiat de vară, dar aproape înjosit. Trebuie să fi fost unsprezece noaptea când izbucni furtuna. Întâi vântul de miazăzi și apoi apa în șuvoaie. Orbecăiam în căutarea unui copac. Brusca lumină a unui fulger mi-a arătat că mă aflu la numai câțiva pași de grilaj. Cu teamă sau speranță, nu știu, am încercat poarta. Și, incredibil, s-a deschis. Am pătruns, azvârlit de furtună. Cerul și pământul mă amenințau deopotrivă. Ușa casei era și ea întredeschisă. O rafală de ploaie mi-a biciuit fața și am intrat.

Înăuntru lespezile fuseseră date la o parte și am pășit pe dușumeaua oarbă. Un miros dulceag și grețos stăruia în toată casa. La stânga sau la dreapta, nu știu bine, m-am izbit de o balustradă de piatră. Cu înfrigurare am urcat. Aproape fără să-mi dau seama, am răsucit comutatorul.

Sufrageria și biblioteca din amintirea mea deveniseră acum, prin dărâmarea zidului dintre ele, o singură imensă încăpere delabrată, cu câte o mobilă ici-colo. N-am să

încerc să le descriu, căci nu sunt sigur că le-am și văzut, în ciuda nemiloasei lumini albe. Să mă explic. Pentru a vedea un lucru e necesar să-l înțelegi. Fotoliul presupune corpul uman, articulațiile și părțile lui; foarfecele, actul de a tăia. Ce să mai spun despre o lampă ori un vehicul? Sălbaticul nu poate să perceapă biblia misionarului; călătorul nu vede același tachelaj ca membrii echipajului. Dacă am vedea cu adevărat universul, l-am înțelege, poate.

Niciuna dintre formele nesăbuite pe care mi le-a hărăzit noaptea aceea nu corespundea figurii omenești ori unui sens inteligibil. Am simțit și repulsie și groază. Într-unul din unghere am descoperit o scară verticală ducând către etajul următor. Între largile traverse de fier, care trebuie să fi fost cam zece la număr, se vedeau goluri neregulate. Această scară, ce presupunea efortul mâinilor și al picioarelor, era comprehensibilă și într-o măsură oarecare m-a făcut să mă simt ușurat. Am stins lumina și am așteptat o vreme în întuneric. N-am auzit nici cel mai mic zgomot, însă prezența acelor lucruri de neînțeles mă tulbura. În sfârșit, m-am hotărât.

O dată sus, mâna mea temătoare a răsucit pentru a doua oară butonul de lumină. Coșmarul prefigurat de etajul inferior se învolbura și înflorea la cel de-al doilea. Erau aici multe obiecte, sau puține obiecte întrepătrunse. Refac acum în amintire un soi de lungă masă operatorie, foarte înaltă, în formă de U, cu deschideri circulare la capete. M-am gândit că s-ar putea să fie patul locatarului, a cărui monstruoasă anatomie se revela astfel, indirect, întocmai ca aceea a unui animal ori zeu, prin mijlocirea umbrei sale. De undeva dintr-o pagină de Lucanus, citită cu ani în urmă și apoi uitată, îmi veni pe buze cuvântul *anafisbena,* care sugerează, dar fără a epuiza, desigur, ce aveau să vadă ochii mei după aceea. Și îmi mai amintesc un V de oglinzi, ce se pierdea în bezna de deasupra.

Cum va fi locatarul? Ce-ar putea căuta el pe această planetă, la fel de atroce pentru el pe cât ne este și el nouă?

Din ce zone secrete ale astronomiei sau ale timpului, din ce crepuscul străvechi și acum incalculabil va fi ajuns el, oare, tocmai în această suburbie sud-americană și în acest miez de noapte anume?

M-am simțit un intrus în plin haos. Afară ploaia încetase. M-am uitat la ceas și am văzut cu uimire că arăta aproape două. Am lăsat lumina aprinsă și am început cu grijă coborârea. Să cobor pe unde urcasem nu era imposibil. Să cobor înainte de întoarcerea locatarului. Mi-am spus că trebuie să fi lăsat deschise cele două uși, pentru că n-aș fi știut cum să le-nchid.

Tălpile mele atingeau ultima stinghie a scării când am simțit că ceva urcă de-a lungul balustradei, opresiv și lent și plural. Curiozitatea a fost mai puternică decât groaza și n-am închis ochii.

Trad. C. H.

SECTA CELOR TREIZECI

Manuscrisul original poate fi consultat la Biblioteca Universității din Leiden; este scris în latină, dar unele elenisme justifică ipoteza că a fost tradus din greacă. Potrivit lui Leisegang, datează din veacul al patrulea al erei creștine. Gibbon îl menționează, în trecere, într-una din notele la capitolul al cincisprezecelea din *Decline and Fall.* Autorul anonim scrie:

„…Secta nu a fost niciodată numeroasă, iar acum adepții ei sunt pașnici. Decimați prin foc și sabie, dorm pe marginea drumurilor sau printre ruinele pe care le-a cruțat războiul, fiindcă li s-a interzis să-și construiască locuințe. De obicei, umblă în pielea goală. Faptele înregistrate de pana mea sunt îndeobște cunoscute; intenția mea actuală este să aștern în scris ceea ce mi-a fost dat să descopăr despre doctrina și obiceiurile lor. Am stat de vorbă îndelung cu învățătorii lor și n-am izbutit să-i convertesc la credința Domnului.

Primul lucru care mi-a atras atenția a fost diversitatea părerilor pe care le au cu privire la morți. Cei mai inculți înțeleg că sufletele celor care au părăsit această viață au grijă să-i îngroape; alții, care nu se țin de litera Scripturii, declară că admonestarea lui Isus Cristos: *Lasă morții să-și îngroape morții lor* osândește deșertăciunea fastuoasă a riturilor noastre funerare.

Sfatul de a vinde ce ai și de a da săracilor e ascultat cu sfințenie de toți; cei dintâi care primesc dau altora, iar aceia dau altora și așa mai departe. Aceasta este o explicație suficientă pentru sărăcia și goliciunea lor, care îi învecinează totodată cu starea paradisiacă. Repetă cu fervoare cuvintele Noului Testament: *Priviți la păsările*

cerului, că nu seamănă, nici nu seceră, nici nu adună în jitnițe, și Tatăl vostru ceresc le hrănește. Oare nu sunteți voi cu mult mai presus decât ele? Textul proscrie agonisirea: *Iar dacă iarba câmpului, care astăzi este și mâine se aruncă în cuptor, Dumnezeu astfel o îmbracă, oare nu cu mult mai mult pe voi, puțin credincioșilor? Deci, nu duceți grijă, spunând: Ce vom mânca? ori: Ce vom bea? ori: Cu ce ne vom îmbrăca?*

Aprecierea: *Oricine se uită la femeie, poftind-o, a și săvârșit adulter cu ea în inima lui* este un îndemn neîndoielnic la o viață de puritate. Totuși, sunt mulți sectanții care propovăduiesc învățătura că, dacă nu există pe pământ un bărbat care să nu se fi uitat la o femeie poftind-o, atunci toți am săvârșit adulter. De vreme ce dorința nu este mai puțin vinovată decât săvârșirea faptei, cei drepți pot să se lase fără niciun risc în voia celui mai nerușinat dezmăț.

Secta ocolește bisericile; învățații ei predică sub cerul liber, de pe o colină suiți pe un zid sau uneori de pe puntea unei corăbii trase la mal.

Numele Sectei a suscitat stăruitoare ipoteze. Una dintre ele ne asigură că arată numărul pe care nu-l pot depăși credincioșii, ceea ce este derizoriu, dar profetic, deoarece Secta, dată fiind doctrina ei perversă, este sortită morții. Potrivit altei ipoteze, vine de la înălțimea arcei, care era de treizeci de coți; potrivit alteia, care falsifică astronomia, provine de la numărul nopților, care sunt suma lunilor calculate după fazele lunii; potrivit alteia, de la botezul Mântuitorului; potrivit alteia, de la anii lui Adam, când s-a întruchipat din țărâna cea roșie. Toate sunt la fel de false. Nu mai puțin mincinos este catalogul celor treizeci de divinități sau tronuri, dintre care una este Abraxas, înfățișată cu cap de cocoș, brațe și tors de om și coadă de șarpe încolăcit.

Știu Adevărul, dar nu pot găsi acest Adevăr prin rațiune. Neprețuitul dar de a-l comunica nu mi-a fost hărăzit. Îmi

doresc ca alții, mai norocoși decât mine, să-i mântuie pe sectanți prin cuvânt. Prin cuvânt sau prin foc. E mai bine să fii executat decât să-ți pui singur capăt zilelor. Mă voi mărgini, prin urmare, la expunerea îngrozitoarei erezii.

Verbul s-a întrupat pentru a fi om între oameni, care îl vor răstigni pe cruce și vor fi mântuiți de El. S-a născut din pântecele unei femei a poporului ales, nu numai pentru a propovădui Iubirea, ci și pentru a suferi martiriul.

Era nevoie ca lucrurile să fie de neuitat. Nu era de ajuns moartea unei ființe umane prin tăiș și fier sau printr-o cupă de cucută pentru a răni imaginația oamenilor până la sfârșitul zilelor. Domnul a hotărât ca lucrurile să ia o întorsătură patetică. Aceasta este explicația cinei de taină, a cuvintelor lui Isus ce prevestesc vânzarea, a indicării repetate a unuia dintre ucenici, a binecuvântării pâinii și vinului, a jurămintelor lui Petru, a vegherii singuratice în locul numit Ghetsimani, a visului celor doisprezece, a rugăciunii omenești a Fiului, a sudorii de sânge, a spadelor, a sărutului trădător, a lui Pilat care se spală pe mâini, a biciuirii, a batjocurii, a cununii de spini, a purpurei și a sceptrului de trestie, a vinului amestecat cu fiere, a Crucii în vârful colinei, a făgăduinței făcute tâlharului celui bun, a pământului ce s-a cutremurat și a întunericului ce s-a lăsat pe pământ.

În marea mila Sa, Dumnezeu s-a îndurat de mine și mi-a îngăduit să descopăr adevărata și tainica origine a numelui purtat de Sectă. La Kerioth, unde se presupune că s-a născut, există până astăzi un schit numit schitul celor Treizeci de Arginți. Acesta este numele străvechi și ne dă cheia de interpretare. În tragedia crucii - scriu aceste cuvinte cu tot respectul cuvenit - au existat actori voluntari și actori involuntari, absolut necesari cu toții, prin forța fatalității. Involuntari au fost arhiereii care i-au dat vânzătorului arginții, involuntară a fost mulțimea care l-a desemnat pe Baraba, involuntar a fost guvernatorul Iudeii, involuntari au fost romanii care au ridicat Crucea

muceniciei Lui, l-au țintuit cu piroane și au tras la sorți cămașa Lui. Voluntarii au fost numai doi: Mântuitorul și Iuda. Acesta a aruncat cei treizeci de arginți care erau prețul mântuirii sufletelor și îndată după aceea s-a spânzurat. Împlinise treizeci și trei de ani, la fel cu Fiul Omului. Secta îi venerează deopotrivă și iartă de păcate pe ceilalți.

Nu există un singur vinovat. Nu există niciunul care să nu fie, cu bună știință sau nu, un executant al planului pe care l-a trasat Înțelepciunea. Se află acum cu toții în împărăția Cerurilor.

Mâna mea refuză să scrie o altă osândire. Inițiații, când împlinesc vârsta cuvenită, se lasă batjocoriți și răstigniți pe culmea unui munte, pentru a urma celor care le-au fost Învățători. Această încălcare criminală a celei de a cincea porunci trebuie să fie pedepsită cu strășnicia pe care legile umane și divine au cerut-o întotdeauna. Fie ca blestemele cerului și ura îngerilor…”

Sfârșitul manuscrisului n-a fost găsit

Trad. A. I.

NOAPTEA DARURILOR

Istoria de față am auzit-o la vechea Cafenea a Acvilei, undeva în Florida[64], prin ținutul Piedad.

Se dezbătea problema cunoașterii. Cineva a invocat teza platoniciană cum că toate au fost văzute de noi într-o lume anterioară, astfel încât a cunoaște înseamnă a recunoaște; tatăl meu, cred, l-a citat pe Bacon care scrisese că, dacă a învăța înseamnă a-ți aminti, a ignora înseamnă, de fapt, a fi uitat. Alt interlocutor, un domn în vârstă, care trebuie să se fi simțit întrucâtva pierdut în toată această metafizică, se hotărî să ia cuvântul. Spuse cu lentă siguranță:

— „Nu izbutesc să înțeleg problema arhetipurilor platoniciene. Nimeni nu-și amintește care a fost prima oară când a văzut culoarea galbenă sau culoarea neagră, sau prima oară când a prins gustul cutărui fruct, poate din pricină că era mic copil și nu putea să știe că inaugurează astfel un șir extrem de lung. Și, totuși, există alte *prime dăți* pe care nimeni nu le uită. Eu v-aș putea istorisi ce mi-a lăsat o anumită noapte pe care o readuc adesea în amintire, cea din treizeci aprilie ’72.

Pe vremuri, vilegiaturile erau mai lungi, dar nu știu totuși din ce pricină am zăbovit până la acea dată la ferma unor veri, familia Dorna, la câteva leghe bune de Lobos. Pe atunci, unul dintre argați, Rufino, mă inițiase în tainele câmpului. Mă apropiam de treisprezece ani; el mă întrecea destul de mult în vârstă și avea faimă de semeț. Era foarte dibaci; la trântă, cel biruit era întotdeauna adversarul. Într-o vineri, mi-a propus ca sâmbătă seara să mergem în sat să petrecem. Am acceptat, de bună seamă, fără a ști

[64] *Florida* - provincie din Uruguay, având drept capitală orașul cu același nume. (*n. tr.*).

prea bine despre ce e vorba. L-am prevenit că nu știu să dansez; mi-a răspuns că dansul se poate învăța cu ușurință. După cină, pe la șapte și jumătate, am pornit. Rufino se dichisise de parcă ar fi mers la bal și purta cu mândrie un pumnal de argint; eu nu-mi luasem cuțitul, de teama glumelor pe seama mea. Peste puțin, am și zărit primele case. Domniile voastre n-ați fost niciodată la Lobos? N-are nicio însemnătate; nu există așezare de provincie care să nu fie aidoma celorlalte, până și prin faptul de a se socoti deosebită. Aceleași ulicioare cu glod bătătorit, aceleași gropi, aceleași case făcute parcă pentru a da celui urcat pe cal mai multă importanță. Am descălecat undeva, la un colț, în fața unei case vopsite în albastru deschis ori în trandafiriu, cu o firmă pe care scria *La Estrella.* În față așteptau legați de stâlpi vreo câțiva cai din cei mai arătoși. Prin poarta dinspre uliță, ușor întredeschisă, zării o dungă de lumină. La capătul vestibulului era o încăpere lungă, cu bănci de scândură pe-o parte și pe alta și, între bănci, câteva uși întunecate a căror destinație nu se ghicea. Un cățeluș cu blana gălbuie mă întâmpină lătrând cu veselie. Era destulă lume: vreo cinci-șase femei cu halate înflorate se tot foiau de colo până colo. O doamnă respectabilă, îmbrăcată în întregime în negru, părea a fi stăpâna casei. Rufino o salută și îi spuse:

— Iată, vă aduc un prieten nou care nu prea e dat pe brazdă.

— O să se-nvețe, n-avea nicio grijă, îi răspunse doamna.

Am simțit că mi se face rușine. Pentru a le distrage atenția sau, poate, pentru a le arăta că nu sunt decât un copil, am început să mă joc cu cățelul, la capătul unei bănci. Pe o masă de bucătărie ardeau mai multe lumânări de seu înfipte fiecare în câte o sticlă și îmi amintesc și de micul vas cu jăratic aflat undeva, într-un ungher din fund. Pe peretele din față, proaspăt văruit, se afla o imagine cu Sfânta Fecioară Îndurătoarea.

Înconjurat de glume, cineva înstruna o ghitară care-i da

mult de furcă. Dintr-o timiditate excesivă, n-am refuzat un rachiu de ienupăr care mi-a făcut buzele ca jarul. Printre femei era și una care mi-a părut altfel decât celelalte. I se spunea Captiva. Avea un aer vag indian, dar trăsăturile îi erau parcă desenate, iar ochii erau foarte triști. Părul împletit într-o coadă îi ajungea până la brâu. Rufino, care observase că o privesc, i-a spus:

— Mai povestește o dată cum a fost cu năvala, ca să ne împrospătăm amintirea.

Fata vorbi ca și cum ar fi fost singură și, într-un fel, am simțit că nu se poate gândi la nimic altceva și că lucrul acesta pe care-l povestește este singurul lucru care i s-a întâmplat vreodată în viață. Ne spuse așa:

— Când m-au adus de la Catamarca nu eram decât un copil. Ce puteam să știu eu despre năvale? De groază, cuvântul acesta la fermă nici nu se rostea. Ca despre o mare taină am aflat că indienii se puteau prăvăli asupra noastră asemenea unui nor, puteau ucide oamenii și răpi animalele. Femeile erau târâte în inima ținutului și apoi supuse la câte și mai câte pătimiri. Am făcut ce mi-a stat în putință ca să nu cred nimic. Lucas, fratele meu, care apoi a fost străpuns de o lance, îmi jura că toate astea sunt minciuni, dar, când un lucru este adevărat, ajunge ca cineva să-l rostească o singură dată pentru a-ți da seama că așa este. Guvernul le oferă *vicios*[65] și ierburi de tot soiul ca să-i mai potolească, dar ei au vraci atoateștiutori care le dau neîncetat povețe. La o poruncă a șefului de trib nu pregetă defel să năvălească peste întărituri, nimicind totul. Într-atâta mă frământase gândul acesta încât aproape că doream să vină și învățasem să mă uit în partea unde apune soarele. Nu știu socoteala timpului, dar au trecut înghețuri și arșițe și vremea în care se înseamnă vitele cu

[65] *Vicios* - termen utilizat în mediile rurale din Argentina și Uruguay, și care include tutunul, ceaiul *mate,* băutura, pariurile, jocul la curse și alte forme ale „viciului” mai degrabă modest, ce poate fi satisfăcut cu bani puțini. *(n. tr.).*

fierul roșu și moartea unui fiu al vătafului și numai după aceea a venit năvala. Parcă i-ar fi mânat vântul de *pampas.* Văzusem o floare de ciulin pe marginea unei râpe și noaptea i-am visat pe indieni. În zori s-a întâmplat. Animalele au știut-o înaintea oamenilor, ca la cutremurele de pământ. Ferma era neliniștită, iar păsările în văzduh nu-și găseau tihna. Ne-am repezit să ne uităm în partea spre care mă uitam eu totdeauna.

— Cine v-a dat de știre? întrebă cineva.

Fata, care tot timpul păruse a fi foarte departe, repetă ultima frază.

— Ne-am repezit să ne uităm în partea spre care mă uitam eu totdeauna. Părea că tot pustiul s-ar fi urnit din loc. Printre zăbrelele grilajului de fier am văzut nori de colb înainte de a vedea indienii. Veneau în goana cailor. Își loveau gurile cu palma și urlau. La Santa Irene existau niște arme lungi, care n-au slujit, însă, decât pentru a-i zăpăci și a-i întărâta apoi mai tare.

Captiva rostea vorbele de parcă ar fi fost o rugăciune, venită din adâncuri, dar eu, în clipa aceea, am auzit pe uliță indienii pustiului și urletele lor. O izbitură și ne-am pomenit cu ei în încăpere și a fost de parcă ar fi intrat călare, pe apa unui vis. Erau vreo câțiva mahalagii beți. Acum, în amintire, îi văd foarte înalți. Cel ce venea în fruntea lor îi arse un ghiont lui Rufio, care se afla lângă ușă. Acesta păli și se trase la o parte. Doamna casei, care nu se clintise de la locul ei, se ridică și ne spuse:

— Este Juan Moreira.

Acuma, după ce s-a scurs atâta vreme, nu mai știu dacă îmi stăruie în amintire omul din noaptea aceea sau cel pe care aveam să-l văd de atâtea ori în mijlocul arenei. Mă gândesc la coama și la barba neagră a lui Podestá[66], dar și

[66] Din nou aluzie la *José Podestá,* mare actor argentinian de la sfârșitul veacului trecut și începutul veacului nostru, care - printre alte creații rămase celebre - a interpretat, în arena circului figura lui Juan Moreira *(n. tr.).*

la o figură roșcovană, ciupită de vărsat. Cățelușul ieși alergând în întâmpinarea lui. Dintr-o lovitură de călcâi, Moreira îl lungi la pământ. Căzu pe spate și își dădu sufletul zvârcolindu-și lăbuțele. Aici începe cu adevărat istoria.

M-am îndreptat fără zgomot către una din uși, care dădea spre un coridor îngust cu o scară. Sus, m-am ascuns într-o încăpere întunecoasă. În afara unui pat foarte jos, nu știu ce alte mobile se mai aflau acolo. Tremuram tot. Jos, țipetele nu se potoleau defel și un obiect din sticlă se făcu țăndări. Am auzit pașii unei femei care urca și am văzut o dungă fugară de lumină. Apoi glasul Captivei mă chemă în șoaptă.

— Mă aflu aici ca să slujesc, dar numai oamenii de bine. Apropie-te, căci n-am să-ți fac niciun rău.

Își scoase halatul. M-am întins alături de ea și i-am căutat fața cu mâinile. Nu știu cât timp a trecut. N-au fost nici vorbe și nici sărutări. I-am despletit cosița și m-am jucat cu părul ei, care era foarte mătăsos, iar apoi cu ea însăși. N-aveam să ne mai revedem după aceea și nu i-am știut numele vreodată. O împușcătură ne-a asurzit. Captiva mi-a spus:

— Poți ieși pe scara cealaltă.

Am făcut întocmai și m-am pomenit în ulicioară. Era o noapte cu lună. Un sergent de poliție, cu carabină și cu baioneta pusă, străjuia gardul. Începu să râdă și îmi zise:

— Precum văd. Ești dintr-aceia care se scoală cu noaptea-n cap.

Trebuie să fi bâiguit ceva, dar nici nu m-a mai luat în seamă. De peste zăplaz, un ins aluneca încet în jos. Dintr-o săritură, sergentul îi înfipse oțelul în trup. Omul căzu la pământ, unde rămase prăvălit pe spate, gemând și sângerând. Mi-am amintit de câine. Ca să-l facă să-și dea și ultima suflare, sergentul mai înfipse o dată baioneta. Cu un fel de veselie îi spuse:

— Moreira, de data asta glonțul nu ți-a folosit la nimic.

Din toate părțile se năpustiră soldații în uniforme care împresurară casa, și apoi vecinii. Andrés Chirino fu nevoit să se opintească pentru a smulge arma. Toți se îmbulzeau să-i strângă mâna. Rufino spuse râzând:

— Cumătrul ăsta și-a mâncat mălaiul.

Eu mă duceam de la un grup la altul, povestindu-le oamenilor ce văzusem. Dintr-o dată m-am simțit ostenit din cale-afară; poate că aveam și febră. M-am strecurat din mijlocul mulțimii, l-am căutat pe Rufino și am pornit spre casă. Călări fiind, zărirăm lucirea albă a dimineții. Mai mult decât ostenit, mă simțeam năucit de acest vârtej de întâmplări.”

— De imensul fluviu al acelei nopți, spuse tatăl meu.

Celălalt încuviință.

— Așa este. În scurta trecere a acelor ceasuri eu cunoscusem dragostea și privisem moartea. Tuturor oamenilor le sunt dezvăluite toate lucrurile sau, cel puțin, toate acele lucruri care îi sunt date spre cunoaștere unui om, dar mie, de seara până dimineața, mi-au fost dezvăluite aceste două lucruri esențiale. Anii trec și împrejurările în care am povestit istoria sunt într-atât de numeroase încât nici nu mai știu măcar dacă mi-o amintesc aievea sau dacă îmi amintesc numai cuvintele cu care o povestesc. Poate că așa i s-a întâmplat și Captivei cu indienii ei. Acum nu mai are nicio însemnătate dacă am fost eu sau dacă a fost altul cel care a văzut uciderea lui Moreira.

Trad. C. H.

OGLINDA ȘI MASCA

După încheierea bătăliei de la Clontarf, în care umilit a fost norvegul, Preaînaltul Rege și-a chemat poetul și i-a spus:

— Isprăvile cele mai strălucite își pierd lumina dacă nu sunt pecetluite prin cuvinte. Voiesc să-mi cânți biruința și slav.a Deci fi-voi eu Eneas; iar tu îmi vei fi Vergiliu. Te simți în stare să pornești la astă înfăptuire, ce ne va face pe amândoi nemuritori?

— Da, Rege, i-a răspuns poetul. Eu sunt Ollan. Douăsprezece ierni în șir deprins-am știința metricii cu de-amănuntul. Pot spune pe de rost cele trei sute șaizeci de alcătuiri ce stau la temelia adevăratei poezii. Ciclurile din Ulster și din Munster supuse-s, toate, strunelor harfei mele. Canoanele mă îndrituiesc a mânui străvechile cuvinte ale limbii ca și metaforele cele mai dibace. Stăpânesc tainica scriitură ce ocrotește meșteșugul nostru de curioasa iscodire a plebei. Pot cânta deopotrivă iubirile, furtul de vite, isprăvile pe mare sau războiul. Știu stirpea mitologică a tuturor caselor domnitoare din Irlanda. Cunosc virtuțile ierburilor, astrologia judiciară, matematicile și dreptul canonic. Mi-am înfrânt, în publică întrecere, adversarii. Am deprins iscusința în ale satirei, speță care pricinuiește vătămarea pielii, chiar și lepra. Cunosc și mânuirea spadei, așa cum dovedit-o-am în bătălia ta. Un singur lucru nu-mi stă în puteri: să mulțumesc pentru darul ce-mi faci.

Regele, care ostenea lesne în fața discursurilor lungi și neobișnuite, îi spuse cu ușurare:

— Cunosc prea bine aceste lucruri. Am aflat că în hotarul anglilor privighetoare a și început să cânte. Când

se vor fi încheiat din nou ploi și zăpezi, când iar se va fi întors privighetoarea de pe meleagurile ei din sud, îți vei rosti cântarea în fața curții și a Sfatului poeților. Un an întreg îți las. Vei șlefui fiece literă și fiece cuvânt. Răsplata, știi prea bine, nu va să fie nevrednică nici de regeasca noastră rânduială și nici de veghile-ți pline de har.

— Rege, răsplata cea mai mare e să-ți văd chipul, spuse poetul, care era, totdeodată, curtean.

Se înclină și se duse, întrezărind, deja, câte un vers.

Când se împlini anul - tot, numai molime și răzvrătiri - înfățișă cântarea. O declamă cu lentă siguranță, fără o privire către manuscris. Regele încuviința din cap. Iar toți în jurul lui făceau la fel, până și aceia care, îngrămădiți la uși, nu deslușeau niciun cuvânt. În cele din urmă, Regele grăi:

— Primesc opera ta. E o victorie mai mult. Ai redat fiecărei vorbe miezul ei nestricat și fiecărui nume epitetul pe care i-l dăruiseră poeții cei dintâi. În tot poemul n-ai găsi nici măcar o imagine care să nu fi fost folosită de clasici. Războiul e frumoasa întreținere de oameni, iar apa spadei este sângele. Marea își are zeul ei, iar norii prezic viitorul. Ai mânuit cu iscusință rima, aliterația, asonanța, cantitățile, artificiile doctei retorici, înțeleaptă alternare a metrilor. Dacă s-ar pierde întreaga literatură a Irlandei - *omen absit -,* ea s-ar putea reconstrui, fără nicio omisiune, prin mijlocirea clasicei tale ode. Treizeci de scribi o vor transcrie de câte două ori.

Urmă o tăcere și apoi continuă.

— Totu-i desăvârșit, însă, cu toate acestea, nimic nu s-a întâmplat. În vine sângele n-a prins să curgă mai năvalnic. Mâinile n-au tresărit în căutarea arcului. Și nimeni n-a pălit. Nimeni n-a slobozit răcnetul luptei, nimeni nu și-a repezit pieptul drept stavilă în fața vikingului. De astăzi într-un an aplauda-vom o nouă laudă, poete. Ca semn al mulțumirii noastre, primește această oglindă, care e din argint.

— Mă închin și înțeleg, spuse poetul.

Stelele cerului își reluară limpedea cale. Din nou cântă privighetoarea în pădurile saxone și poetul se întoarse iar cu codicele său, mai puțin lung decât acela dinainte. Nu-l spuse pe de rost; îl citi cu vădită șovăială, înlăturând anumite frânturi, de parcă el însuși nu le-ar fi înțeles pe deplin sau n-ar fi voit să le pângărească. Pagina era stranie. Nu era o descriere a bătăliei, era chiar bătălia. În vălmășagul luptei se zbuciumau Dumnezeul care e Trei și totdeodată Unu, zeii păgâni ai Irlandei și aceia care aveau să se înfrunte peste veacuri, la începutul Eddei celei Mari. Forma era la fel de curioasă. Un substantiv la singular putea admite un verb la plural. Prepozițiile erau străine normelor comune. Asprimea se învecina cu armonia. Metaforele erau arbitrare sau, cel puțin, așa păreau.

Regele schimbă câteva cuvinte cu învățații care îi stăteau în preajmă și apoi vorbi astfel:

— Despre întâia ta cântare am spus că e esența fericită a tot ce s-a cântat cândva în Irlanda. Aceasta le întrece, însă, pe toate câte-au fost până la ea și totdeodată le ucide. Te minunează, te farmecă și te descumpănește. De n-o vor prețui nepricepuții, vor prețui-o în schimb, din plin, cei știutori, nu mulți la număr. Un sipet din ivoriu va fi străjerul unicului exemplar. Iar de la pana care a zămislit o operă atât de strălucită putem nădăjdui una și mai măreață.

Adăugă cu un zâmbet:

— Suntem figuri ale unei fabule, cu toții, și se cuvine să ne amintim că în fabule-i stăpânitor numărul trei.

Poetul își îngădui să șoptească:

— Cele trei daruri ale vrăjitorului, triadele și neîndoielnica Treime.

Regele continuă:

— Iar drept zălog al prețuirii noastre, primește în dar această mască de aur.

— Mă închin și înțeleg, rosti poetul.

Sorocul se împlini din nou. La palat, străjile observară că poetul n-avea cu sine niciun manuscris. Nu fără uimire Înaltul Rege îl privi: era aproape alt om. Ceva ce nu putea fi timpul îi adâncise și îi preschimbase chipul. Ochii păreau să privească foarte departe ori să fi rămas fără vedere. Poetul ceru îngăduința să-i vorbească. Slujitorii părăsiră încăperea.

— N-ai compus oda? întrebă Regele.

— Ba da, răspunse trist poetul. De nu mi-ar fi îngăduit Atotputernicul s-o fac!

— Poți s-o repeți?

— Nu mă încumet.

— Îți dau curajul care îți lipsește, spuse Regele.

Poetul rosti poemul. Era alcătuit doar dintr-un singur rând.

Fără a îndrăzni să-l spună cu glas tare, poetul și Regele său îl murmurară în șoaptă, ca pe o rugăciune tainică ori un blestem. Regele nu era nici mai puțin uimit, nici mai puțin cutremurat decât poetul. Se priviră amândoi, palizi la chip.

— În anii tinereții mele, spuse apoi Regele, am navigat înspre apus. Pe o insulă am văzut ogari de argint care ucideau mistreți de aur. În alta ne-am îmbătat de aroma merelor fermecate. În alta am văzut ziduri de foc. În cea mai depărtată dintre toate un râu boltit, atârnând în văzduh, brăzda cerul, iar apele lui erau pline de pești și de corăbii. Acestea sunt minuni, desigur, dar nu se pot asemui cu poemul tău, care într-un fel le cuprinde pe toate. Ce vrăji ți l-au dezvăluit?

— În zorii zilei, răspunse poetul, m-am pomenit rostind niște cuvinte pe care întâi nu le-am putut pricepe. Cuvintele acestea sunt un poem. Am simțit că făptuisem un păcat, acela, poate, pe care Spiritul nu-l iartă.

— Și pe care acum îl împărtășim amândoi, șopti Regele. Acela de a fi cunoscut frumusețea, care-i un har neîngăduit oamenilor. Acum va trebui să ne primim osânda. Ți-am

dăruit o oglindă și o mască de aur; iată cel de al treilea dar, care va fi și cel din urmă.

Îi puse în mâna dreaptă un pumnal.

Despre poet se știe că și-a dat singur moartea îndată ce a părăsit palatul; despre Rege, că-i cerșetor și rătăcește pe drumurile Irlandei, care i-a fost cândva regat, și că n-a mai rostit poemul niciodată.

Trad. C. H.

UNDR

Trebuie să-l previn pe cititor că paginile pe care le transcriu aici vor fi căutate zadarnic în vechiul *Libellus* (1615) al lui Adam din Brema, care, pe cât se știe, s-a născut și a murit în veacul al unsprezecelea. Lappenberg le-a găsit într-un manuscris aflat la Bodleian Library din Oxford și, dată fiind îmbelșugarea detaliilor circumstanțiale, a socotit că reprezintă o interpolare târzie; l-a publicat, cu toate acestea - e drept, ca pe o curiozitate -, în *Analecta Germanica* (Leipzig, 1894). Opinia unui simplu amator argentinian atârnă prea puțin în balanță; cititorul să le judece, deci, cum crede de cuviință. Versiunea mea spaniolă nu este literală dar e, oricum, vrednică de crezare. Iată ce scrie Adam din Brema:

„… Dintre neamurile învecinate cu pustiul ce se lățește de partea cealaltă a Golfului, dincolo de pământurile unde zămislește calul sălbatic, cel mai vrednic de a fi pomenit este neamul urnilor. Șovăielnicele sau fabuloasele mențiuni ale neguțătorilor, nesiguranța drumului și hăituielile nomazilor nu mi-au îngăduit să ajung vreodată până la hotarele lor. Am știință, totuși, cum că umilele și risipitele lor sate s-ar afla undeva către gurile Vistulei. Deosebindu-se de suedezi, urnii nutresc o dreaptă credință întru Isus, neîntinată de arianism și nici de sângerosul cult al demonilor, din care-și trag obârșia casele domnitoare ale anglilor și ale altor neamuri dinspre nord. Ei sunt păstori, luntrași, vrăjitori, făuritori de spade și călăreți dibaci. Din pricina războaielor necruțătoare, nu-și lucrează pământul aproape niciodată. Câmpia și triburile ce-o bântuie necontenit i-au făcut iscusiți în mânuirea calului și a arcului. Căci mai întotdeauna sfârșești prin a te asemui

tu însuți cu vrăjmașul. Lăncile lor sunt mai lungi decât ale noastre, fiind lănci de călăreți și nu de pedestrași.

N-au știre, cum e lesne de închipuit, nici despre folosința penei, nici despre a cornului plin cu cerneală, nici despre a pergamentului. Își scrijelesc slovele întocmai cum săpau străbunii runele pe care Odin le dezvăluise, după ce stătuse atârnat de frasin, Odin sacrificat lui Odin, vreme de nouă nopți în șir.

Acestor lămuriri destul de vagi le adaug relatarea convorbirii mele cu islandezul Ulf Sigurdarson, ins cu vorba temeinică și măsurată. Ne-am întâlnit la Uppsala, nu departe de templu. Focul de lemne se stinsese; prin crăpăturile ciudate ale zidului se strecurau frigul și zorii. Afară în zăpadă se așterneau, probabil, urmele tăinuite ale lupilor suri care aveau să sfâșie trupurile păgânilor sacrificați celor trei zei. Convorbirea noastră a început în latină, așa cum se obișnuiește între clerici, dar în puțină vreme am trecut la graiul nordului care se întinde de la ultima Thule și până în târgurile Asiei. Islandezul mi-a spus:

— Sunt neam de *Skald;* mi-a fost de ajuns să aflu că poezia urilor se alcătuiește dintr-un singur cuvânt pentru a porni în căutarea lui și a drumului către ținutul greu de atins. Nu fără chin și osteneală am izbutit să ajung, după un an de zile. Era în puterea nopții, mi-am dat seama curând că oamenii cu care mă încrucișam pe drum mă cercetau iscoditori și nu o dată am simțit izbitura unei pietre. Am zărit lumina unei fierării și am intrat.

Fierarul m-a îmbiat să rămân peste noapte la el. Se numea Orm. Graiul său era apropiat de-al nostru. Am schimbat câteva cuvinte, puține la număr. Din gura lui am auzit pentru întâia oară numele regelui, care era Gunnlaug. Am aflat că de la încheierea ultimei bătălii se uita bănuitor la străini și obișnuia să-i răstignească. Pentru a ocoli acest destin, mai puțin potrivit unui om decât unui zeu, am început meșteșugirea unei *drapa,* alcătuite întru

slava domnească, ce-i cânta regelui biruințele, faima, dar și mărinimia. Abia o învățasem pe de rost, când se înfățișară doi oșteni. N-am vrut să le înmânez sabia mea, dar m-am lăsat condus de ei.

Mai erau încă stele în lumina dimineții. Am străbătut un drum bătătorit, cu colibe de o parte și de alta. Mi se vorbise despre piramide; tot ce-am văzut în prima dintre piețe a fost un stâlp de lemn vopsit în galben. În vârful lui am deslușit înfățișarea întunecată a unui pește. Orm, care ne însoțea, îmi spuse că peștele acela e Cuvântul. În cea de a doua piață am văzut un stâlp roșu în vârful căruia se afla un disc. Din nou îmi spuse Orm că e Cuvântul. L-am rugat să mi-l spună. Mi-a spus că el e doar un biet meșteșugar și că nu-l știe.

În cea de a treia piață, care era și cea din urmă, am văzut un stâlp vopsit în negru, cu un desen pe care l-am uitat. În fund era un zid înalt și drept, ale cărui capete nu le-am putut deslușI. Mi-am dat seama apoi că era circular, acoperit cu lut, fără porți interioare, și că dădea ocol întregului oraș. Caii legați de niște pari înfășurați în pământ erau mici de statură și aveau coame stufoase. Fierarului nu i s-a îngăduit să treacă. Înăuntru era plin de oșteni, toți în picioare. Gunnlaug, regele, care era bolnav, zăcea cu ochii pe jumătate închiși pe un soi de pat înalt, așternut cu piei de cămilă. Era împuținat și mistuit, un obiect sacru și aproape dat uitării; lungi și învechite cicatrice îi brăzdau pieptul. Unul dintre oșteni mi-a deschis drum. Cineva adusese o harpă. Îngenuncheat, cu glas scăzut, mi-am rostit *drapa.* Nu lipseau nici figurile retorice, nici aliterațiile sau accentele pe care genul le pretinde. Nu știu dacă regele a înțeles-o, dar mi-a dat un inel de argint pe care îl mai păstrez și astăzi. Sub pernă am întrezărit lucirea unui pumnal. În dreapta se afla o tablă de șah, cu peste o sută de căsuțe și câteva piese în neorânduială.

Străjerul mă împinse mai în spate. Un alt ins îmi luă locul, și rămase în picioare. Mângâie strunele ca pentru a

le potrivi și repetă cu glas scăzut cuvântul pe care aș fi dorit să-l pot pricepe și nu l-am priceput. Cineva a rostit plin de cuviință: *Acum nu vrea să spună nimic.*

Văzui câte o lacrimă ici-colo. Omul înălța ori îndepărta glasul, iar acordurile, aproape aceleași, erau monotone sau, mai bine spus, infinite. Aș fi dorit ca acel cântec să nu se mai sfârșească niciodată și să însemne însăși viața mea. Brusc încetă. Am auzit zgomotul harfei în clipa în care cântărețul, fără îndoială istovit, a aruncat-o la pământ. Învălmășindu-ne, am ieșit cu toții. Eu eram printre cei din urmă. Am văzut cu uimire că lumina zilei începea să coboare.

Am făcut câțiva pași. O mână așezată pe umărul meu m-a încremenit în loc. Am auzit un glas:

— Inelul regelui ți-a fost azi talismanul, dar în puțină vreme va trebui să mori, pentru că ai auzit Cuvântul. Eu, Bjarni Thorkelsson, te voi salva. Sunt neam de *Skald.* În închinarea ta ai numit sângele rouă a spadei, iar bătălia înfruntare a oamenilor. Îmi amintesc a fi auzit aceste întorsături de la tatăl tatălui meu. Tu și cu mine suntem poeți; te voi salva. Acum nu mai rostim fiece lucru ce face să vibreze cântul nostru, ci îl cifrăm într-un singur cuvânt, care-i Cuvântul.

I-am spus:

— N-am putut să-l aud. Te rog să-mi spui și mie care este.

Șovăi o clipă și apoi îmi răspunse:

— Am jurat să nu-l dezvălui. Și, în afară de asta, nimeni nu-l poate învăța pe celălalt. Trebuie să-l cauți singur. Să ne grăbim, căci viața ta e în primejdie. Te ascund la mine, unde nu va îndrăzni să te caute nimeni. Dacă vântul va fi prielnic, mâine poți naviga înspre sud.

Acesta a fost începutul aventurii care avea să cuprindă atâtea ierni. N-o să redau acum isprăvile ei toate, nici n-o să încerc să-mi amintesc înșiruirea cumpenelor mele. Am fost vâslaș, negustător de sclavi, sclav, tăietor de lemne,

jefuitor de caravane, cântăreț, căutător de ape adânci și de metale. Am îndurat vreme de un an robia în minele de argint viu, care șubrezesc dinții. Am slujit alături de oșteni suedezi ca străjer la Mikligarthr (Constantinopol). Pe malurile Azovului m-a iubit o femeie pe care n-o s-o uit nicicând; am părăsit-o sau m-a părăsit, asta însemnând de fapt același lucru. Am fost trădat și trădător. Nu o dată soarta m-a silit să ucid. Un oștean grec m-a provocat și mi-a întins, pentru a alege, două spade. Una din ele era mai lungă decât cealaltă cu o palmă. Am înțeles că încerca să-mi zdruncine curajul și am ales-o pe cea scurtă. M-a întrebat de ce. I-am răspuns că de la brațul meu la pieptul lui distanța e oricum aceeași. Pe un țărm al Mării Negre se află un epitaf runic pe care l-am săpat pentru tovarășul meu Leif Arnarson. M-am luptat cu Oamenii Albaștri din Serkland, cu sarazinii. În fuga vremii am fost *mulți,* dar tot acest vârtej n-a însemnat decât un somn prelung. Esențial era Cuvântul. Uneori mă îndoiam de el. Îmi repetam că părăsirea acelui frumos joc de a îmbina cuvintele frumoase este desigur o nesăbuință și n-are niciun rost să te oprești la un singur cuvânt, care e, poate, iluzoriu. Această cugetare s-a dovedit zadarnică. Un misionar mi-a sugerat cuvântul Dumnezeu, pe care însă l-am înlăturat. Cândva, într-un revărsat de zori, pe malul unui râu ce se arunca într-o mare, mi s-a părut că mi se dezvăluie taina.

M-am întors pe meleagurile urnilor și am găsit cu greu casa poetului.

Am intrat și mi-am spus numele. Se înnoptase. Thorkelsson, așezat pe jos, mi-a spus să aprind o lumânare groasă în sfeșnicul de bronz. Atât de tare îi îmbătrânise chipul încât n-am putut goni gândul că trebuie să fi îmbătrânit și eu. Așa cum se obișnuiește, l-am întrebat ce face regele. Mi-a răspuns:

— Nu se mai cheamă Gunnlaug. Acum numele lui e altul. Istorisește-mi cu de-amănuntul drumurile tale.

Am făcut-o într-o rânduială ceva mai izbutită și cu

stufoase amănunte pe care acum le las deoparte. Înainte de a fi isprăvit, mă întrebă:

— De multe ori ai cântat pe aceste meleaguri?

Întrebarea mă luase pe neașteptate.

— La început, i-am răspuns, am cântat pentru a-mi câștiga traiul. Mai apoi, o teamă pe care n-o înțeleg m-a îndepărtat de cântec și de harfă.

— Bine, a încuviințat. Poți să-ți urmezi povestea.

Am dat ascultare poruncii. Apoi s-a așternut o îndelungă tăcere.

— Ce ți-a dăruit prima femeie pe care ai avut-o? m-a întrebat.

— Totul, i-am răspuns eu.

— Și mie viața mi-a dat totul. Tuturor viața le dă totul, dar cei mai mulți nu-și dau seama de asta. Glasul meu e ostenit, iar degetele îmi sunt slăbite, dar ascultă-mă totuși.

Rosti cuvântul *Undr*, care vrea să însemne minune.

M-am simțit învăluit de cântul omului care murea, dar în glasul și în strunele lui mi-am văzut propriile restriști, sclava care mi-a dăruit prima iubire, oamenii pe care i-am ucis eu însumi, diminețile înfrigurate, zorii ce se revarsă asupra apei, vâslele. Am luat harfa și am cântat cu un alt cuvânt.

— E bine, mi-a spus el și a trebuit să mă apropii ca să-l pot auzi. M-ai înțeles.”

Trad. C. H.

UTOPIA UNUI OM OSTENIT

> Și i-a zis *Utopia,* cuvânt grecesc semnificând *asemenea loc nu există.*
>
> Quevedo

Nu există două coline identice, însă în orice loc de pe pământ câmpia este una și aceeași. Mergeam pe un drum de câmpie. M-am întrebat fără multă curiozitate dacă mă aflu în Oklahoma ori în Texas ori în regiunea pe care literații o numesc *pampa.* Nici la dreapta și nici la stânga nu se vedea vreo împrejurare. Ca și alteori am rostit, lent, aceste versuri ale lui Emilio Oribe:

> *În miezul înspăimântătoarei câmpii fără sfârșit*
> *Și aproape de Brazilia,*

care înaintează crescând și dobândind amploare.

Drumul era neregulat. A început să plouă. La două sau trei sute de metri am văzut lumina unei case. Era joasă și dreptunghiulară și împrejmuită de copaci. Mi-a deschis ușa un om atât de înalt încât aproape mi-a făcut frică. Era îmbrăcat în cenușiu. Am simțit că aștepta pe cineva. Ușa n-avea încuietoare.

Am pătruns într-o încăpere lungă cu pereții din lemn. De tavan atârna o lampă cu lumină gălbuie. N-aș putea spune exact din ce pricină, masa mi-a părut curioasă. Pe masă se afla o clepsidră, întâia pe care am văzut-o, în afara vreunei gravuri în oțel. Omul mi-a indicat unul din scaune.

Am încercat să mă exprim în diferite limbi și nu ne-am

înțeles. Când a început să vorbească el însuși, a făcut-o în latină. Mi-am adunat îndepărtatele amintiri de licean și m-am pregătit pentru dialog.

— După veșminte, mi-a spus, văd că vii dintr-un alt veac. Diversitatea limbilor favoriza diversitatea popoarelor și chiar pe aceea a războaielor; planeta s-a întors la latină. Unii se tem că va degenera din nou în franceză, în *langue d'oc* ori în papiamento[67], dar riscul nu e imediat. De altminteri, nici ce a fost, nici ce va fi nu mă interesează.

N-am spus nimic și a adăugat:

— Dacă nu-ți este neplăcut să vezi pe cineva mâncând, accepți să-mi ții tovărășie?

Am înțeles că-mi ghicise restriștea și am răspuns afirmativ.

Am străbătut un coridor cu uși laterale, care dădea într-o mică bucătărie unde totul era din metal. Ne-am întors cu cina pe o tavă: boluri cu fulgi de porumb, un ciorchine de struguri, un fruct necunoscut a cărui aromă mi-a amintit-o pe cea a smochinei, și un ulcior cu apă. Pâine nu era, cred. Trăsăturile gazdei mele erau ascuțite și în ochi avea ceva straniu. Nu voi uita acest chip sever și palid pe care n-am să-l mai revăd vreodată. În timp ce vorbea nu făcea niciun gest.

Mă stânjenea obligația de a vorbi în latină, dar în cele din urmă i-am spus:

— Nu te uimește neașteptata mea apariție?

— Nu, mi-a răspuns; asemenea vizite survin aproape în fiecare secol. Nu durează mult; cel târziu mâine, vei fi din nou acasă.

Certitudinea vocii lui mi-a fost de ajuns. Am socotit oportun să mă prezint:

— Mă numesc Eudoro Acevedo. M-am născut în 1897, în orașul Buenos Aires. Am împlinit deja șaptezeci de ani. Sunt profesor de literatură engleză și americană și scriitor de povestiri fantastice.

---

67 *Papiamento* - limbă creolă vorbită în Antilele Olandeze. (*n. tr.*).

— Îmi amintesc a fi citit, și nu cu neplăcere, îmi răspunse, două povestiri fantastice. Călătoriile Căpitanului Lemuel Gulliver, pe care mulți le socotesc adevărate, și Summa Theologica. Dar să nu vorbim despre fapte. Acum nimeni nu se mai preocupă de fapte. Sunt simple puncte de pornire pentru invenție și raționament. În școli învățăm îndoiala și arta uitării. Înainte de toate, uitarea a ceea ce este personal și local. Trăim în timp, care e succesiv, dar încercăm să trăim *sub specie aeternitatis.* Din trecut ne-au rămas o serie de nume, pe care, însă, limbajul tinde să le uite. Eludăm precizările inutile. Nu există cronologie și nici istorie. Nu există nici statistici. Mi-ai spus că te numești Eudoro; eu nu-ți pot spune cum mă numesc, dat fiind că mi se spune *cineva.*

— Și cum se numea tatăl tău?

— Nu se numea.

Pe unul din pereți am văzut un raft. Am deschis un volum la întâmplare; literele erau clare și indescifrabile și trasate cu mâna. Liniile lor angulare mi-au amintit de alfabetul runic, care, de bună seamă, nu s-a întrebuințat decât pentru scriitura epigrafică. M-am gândit că oamenii viitorului sunt nu doar mai înalți, dar și mai iscusiți ca noi. În mod instinctiv am privit degetele lungi și fine ale gazdei mele.

Acesta mi-a spus:

— Acum o să vezi un lucru pe care nu l-ai văzut niciodată.

Mi-a întins cu grijă un exemplar al *Utopiei* lui Morus, tipărit la Basel în anul 1518 și din care lipseau file și planșe. Nu fără orgoliu i-am replicat:

— Este o carte tipărită. Acasă am, cred, peste două mii, chiar dacă nu atât de vechi și nici atât de prețioase.

Am citit cu glas tare titlul. Celălalt a râs.

— Nimeni nu poate să citească două mii de cărți. În cele patru secole de când mă aflu pe lume, nu cred că am trecut de o jumătate de duzină. De altminteri, nu contează să

citești, ci să recitești. Tipografia, acum abolită, a fost unul din cele mai mari neajunsuri pentru om, căci s-a silit să multiplice amețitor texte ce nu erau utile.

— În vremea straniului meu ieri, am răspuns, precumpănea superstiția că de seara până dimineața se întâmplă lucruri pe care ar fi rușine să le ignori. Planeta era populată de spectre colective, Canada, Brazilia, Congo-ul Elvețian și Piața Comună. Aproape nimeni nu cunoștea istoria preliminară a acestor entități platoniciene, însă toți cunoșteau, în schimb, detaliile cele mai mărunte ale ultimului congres al pedagogilor, iminenta rupere a relațiilor, ca și mesajele trimise de președinți și elaborate de secretarul secretarului cu precauta imprecizie proprie genului.

Toate acestea se citeau pentru a fi uitate, căci după doar câteva ceasuri aveau să fie șterse de alte banalități. Din toate funcțiile, aceea de politician se bucura, fără îndoială, de maxima publicitate. Un ambasador sau un ministru era un soi de infirm ce trebuia purtat în lungi și fâșâitoare vehicule, înconjurat de motocicliști și gorile și pândit de nerăbdători fotografi. Parcă ar avea picioarele tăiate, obișnuia să spună mama. Imaginile și cuvântul tipărit erau mai reale decât lucrurile înseși. Doar ce era tipărit era adevărat *Esse est percipi* (*a fi* înseamnă *a fi perceput*) constituia începutul, miezul și sfârșitul ciudatei noastre concepții despre lume. În acel ieri când mi-a fost dat să fiu, oamenii erau naivi; credeau că o marfă este bună pentru că așa susține și repetă propriul ei fabricant. Și furturile erau numeroase, deși nimeni nu ignora că posesia banului nu aduce mai multă fericire și nici mai multă liniște.

— Bani? repetă. Nimeni nu mai suferă azi de sărăcie, care trebuie să fi fost îngrozitoare, și nici de bogăție, care trebuie să fi fost forma cea mai incomodă a vulgarității. Fiecare exercită o profesiune.

— Ca și rabinii, am spus.

Păru să nu înțeleagă și continuă.

— Nu mai există nici orașe. Judecând după ruinele de la Bahía Blanca, pe care am avut curiozitatea să le explorez, nu s-a pierdut mare lucru. De vreme ce nu sunt proprietăți, nu sunt nici moșteniri. Când omul devine matur, la o sută de ani, e pregătit pentru a se înfrunta cu sine însuși și cu singurătatea lui. Până atunci a zămislit un copil.

— Un copil? am întrebat.

— Da. Unul singur. Nu trebuie să sporești specia umană. Sunt unii care consideră că ea ar reprezenta un organ al divinității prin care aceasta să aibă conștiința universului, dar nimeni nu știe cu certitudine dacă asemenea divinitate există. Cred că în momentul de față se discută avantajele și dezavantajele unei sinucideri treptate ori simultane a tuturor oamenilor de pe lume. Dar să ne întoarcem la ce discutam.

Am încuviințat.

— Când a împlinit o sută de ani, individul se poate lipsi de dragoste și prietenie. Bolile sau moartea involuntară nu-l amenință. Se îndeletnicește cu una dintre arte, cu filosofia, cu matematicile, sau joacă șah de unul singur. Când dorește, își dă moartea. Stăpân pe viața lui, omul este stăpân și pe propria-i moarte.

— Este un citat? am întrebat.

— Firește. Nu ne-au rămas decât citate. Limba este un sistem de citate.

— Și marea aventură a timpului meu, călătoriile spațiale? am întrebat.

— Sunt secole de când am renunțat la aceste translații, care, fără îndoială, au fost admirabile. Niciodată n-am izbutit să evadăm dintr-un aici și un acum.

Cu un surâs, adăugă:

— De altminteri, orice călătorie este spațială. Să mergi de la o planetă la alta e ca și cum te-ai duce la ferma de peste drum. Când ai intrat în această încăpere, executai o călătorie spațială.

— Așa este, am replicat. Se mai vorbea și de substanțe

chimice și de animale zoologice.

Omul stătea acum cu spatele spre mine și se uita pe geam. Afară, câmpia era albă de tăcuta zăpadă și de lună. Am îndrăznit să întreb:

— Mai există muzee și biblioteci?

— Nu. Dorim să dăm uitării ce a fost ieri, exceptând doar alcătuirea de elegii. Nu există comemorări, nici centenare, și nici efigii ale celor morți. Fiecare trebuie să producă pe cont propriu științele și artele care îi sunt de trebuință.

— În cazul acesta, fiecare trebuie să fie propriul său Bernard Shaw, propriul său Isus și propriul său Arhimede.

Încuviință fără un cuvânt. Îl cercetai:

— Ce s-a întâmplat cu guvernele?

— Conform tradiției, se pare că au fost treptat abandonate. Chemau oamenii la alegeri, declarau războaie, stabileau taxe, confiscau averi, ordonau arestări și pretindeau să impună cenzura, așa că nimeni pe tot globul nu le mai dădea ascultare. Presa a încetat să le mai publice colaborările și efigiile. Politicienii au fost siliți să-și caute îndeletniciri cinstite; unii au devenit buni actori sau buni vraci. Realitatea s-a dovedit, fără îndoială, mai complexă decât acest rezumat.

Schimbă tonul și spune:

— Am construit această casă, care e la fel cu toate celelalte. Am fabricat aceste mobile și ustensile. Am lucrat câmpul, pe care alții, al căror chip nu l-am văzut, îl vor lucra mai bine decât mine. Pot să-ți arăt unele lucruri.

L-am urmat într-o încăpere alăturată. A aprins o lampă, care atârna tot de tavan. Într-un colț am văzut o harfă cu puține coarde. Pe pereți atârnau pânze dreptunghiulare unde predominau tonuri de galben. Nu păreau să fi fost făcute, toate, de aceeași mână.

— Aceasta e opera mea, declară.

Examinai pânzele și mă oprii în fața celei mai mici, care figura sau sugera un apus de soare și închidea în sine infinitul.

— Dacă îți place, poți s-o iei, ca amintire de la un prieten viitor, îmi spuse cu glas liniștit.

I-am mulțumit, dar alte pânze mă neliniștiră. N-am spune că erau cu totul albe, însă erau, într-adevăr, aproape albe.

— Sunt pictate în culori pe care vechii tăi ochi nu le pot percepe.

Mâinile lui delicate atinseră strunele harfei și abia am izbutit să aud câte un sunet slab.

Atunci s-au auzit bătăile în ușă.

O femeie înaltă și trei sau patru bărbați au intrat în casă. Ai fi zis că sunt frați sau că timpul îi uniformizase. Gazda mea se adresă întâi femeii.

— Știam că în noaptea asta n-ai să lipsești. L-ai mai văzut pe Nils?

— Din când în când. Continuă să se ocupe de pictură.

— Să sperăm că va avea mai mult noroc decât tatăl lui.

Manuscrise, tablouri, mobile, unelte; n-am lăsat în casă nimic.

Femeia munci cot la cot cu bărbații. M-am rușinat de slăbiciunea mea, care aproape nu-mi îngăduia să-l ajut. Nimeni n-a închis ușa și am ieșit, încărcați cu lucruri. Am observat înclinarea acoperișului.

După cincisprezece minute de mers, am cotit la stânga. În fund am zărit un fel de turn, încoronat de o cupolă.

— E crematoriul, a spus cineva. Înăuntru se află camera letală. Se spune că a fost inventată de un filantrop al cărui nume, cred, era Adolf Hitler.

Îngrijitorul, a cărui statură nu m-a uimit, ne-a deschis grilajul.

Gazda mea i-a spus în șoaptă câteva cuvinte. Înainte de a intra în clădire, și-a luat rămas bun printr-un gest.

— O să mai ningă, a spus femeia.

În biroul meu de pe strada Mexico păstrez pânza pe care cineva o va picta, peste mii de ani, cu substanțe risipite azi pe fața planetei.

Trad. C. H.

STRATAGEMA

Istoria pe care o relatez este aceea a doi oameni sau, mai degrabă, a unui episod în care au intervenit doi oameni. Faptul însuși, deloc singular sau fantastic, contează mai puțin decât natura protagoniștilor lui. Amândoi au păcătuit prin vanitate, dar într-un mod cu totul diferit, rezultatele fiind și ele diferite. Anecdota (de fapt nu este cu mult mai mult de atât) s-a petrecut de curând undeva în Statele Unite ale Americii. Înțeleg prin aceasta că nu s-ar fi putut petrece în altă parte.

Către sfârșitul lui 1961, la Universitatea Texas, din Austin, am avut prilejul să stau de vorbă îndelung cu unul din cei doi, doctorul Ezra Winthrop. Era profesor de engleză veche (nu aproba utilizarea cuvântului *anglo-saxonă,* ce sugerează un mecanism alcătuit din două piese). Îmi aduc aminte că, fără să mă fi contrazis măcar o dată, a corectat nenumăratele-mi erori și temerarele-mi prezumții. Mi se povestise că la examen prefera să nu formuleze nicio întrebare: invita studentul să dezbată cutare sau cutare temă, lăsând la alegerea lui punctul precis. De veche obârșie puritană, originar din Boston, se deprinsese greu cu normele și cu prejudecățile din Sud. Avea nostalgia zăpezii, dar am observat că oamenii din nord sunt învățați să se ferească de frig, așa după cum noi ne ferim de arșiță. Păstrez imaginea, acum începțoșată, a unui om mai degrabă înalt, cu părul sur, mai puțin agil decât puternic. Mai limpede e amintirea ce i-o păstrez colegului său Herbert Locke, care mi-a dat un exemplar din cartea lui *Toward a History of the Kenning,* unde se spune că saxonii au renunțat curând la acele metafore întrucâtva mecanice *(drumul balenei* pentru *mare, șoim al*

bătăliei pentru *vultur),* în vreme ce poeții scandinavi au continuat să le combine și să le întrețească până la inextricabil. L-am menționat pe Herbert Locke pentru că este parte integrantă din relatarea mea.

Ajung acum la islandezul Eric Einarsson, poate adevăratul ei protagonist. Nu l-am văzut niciodată. A venit în Texas în anul 1969, când eu mă aflam la Cambridge, dar scrisorile unui prieten comun, Ramón Martínez López, mi-au lăsat convingerea de a-l fi cunoscut îndeaproape. Știu că este impetuos, energic și rece; într-un ținut de oameni înalți este printre cei mai înalți. Din pricina părului său roșu era inevitabil ca studenții să-l poreclească Eric cel Roșu. Opina că folosința, *slang*-ului, prin forța lucrurilor eronată, face din orice străin un intrus, și n-a cedat, de altminteri, niciodată uzualului O.K. Bun cercetător al limbilor nordice, al englezei, al latinei și - cu toate că n-o mărturisea - al germanei, a izbutit cu ușurință să-și deschidă drum în universitățile americane. Întâia lui lucrare a fost o monografie în regiunea lacustră Westmoreland. I-a urmat o a doua, despre dialectul țărilor din Yorkshire. Ambele studii au fost bine primite, dar Einarsson a socotit că ascensiunea lui are nevoie de un element mai senzațional. În 1970 a publicat la Yale o copioasă ediție critică a baladei lui Maldon. Dacă notele făceau din plin dovada unui indubitabil *scholarship,* anumite ipoteze din prefață au suscitat, în schimb, o scenă de discuții în aproape conspirativele cercuri academice. Einarsson afirma, de pildă, că stilul baladei este înrudit, fie și într-un mod îndepărtat, cu fragmentul eroic din *Finnsburh,* și nu cu așezata, tihnita retorică din *Beowulf,* iar mânuirea unor înduioșătoare detalii circumstanțiale prefigurează straniu metodele pe care nu fără dreptate le admirăm în atâtea *saga* din Islanda. Amendă totodată o seamă de lecturi ale textului făcute de Elphinston. Încă în 1969 fusese numit profesor la Universitatea Texas. Precum se știe, sunt foarte obișnuite în cadrul universităților

americane congresele de germaniști. Doctorului Winthrop îi revenise participarea la ediția anterioară, cea de la East Lansing. Șeful departamentului, care se afla în preajma Anului Sabatic, îi ceru să se gândească, el, la un candidat pentru apropiata sesiune de la Wisconsin. De altfel, posibili candidați nu erau decât doi: Herbert Locke sau Eric Einarsson.

Winthrop, întocmai ca și Carlyle, abandonase credința puritană a străbunilor săi, dar nu și îndatoririle eticii. Nu refuzase să-și spună părerea, datoria lui era limpede. Herbert Locke, începând din 1954, îi acordase un sprijin neprecupețit în elaborarea unei ediții cu note a Gestei lui *Beowulf,* ediție care, în unele institute de studiu, înlocuise folosirea ediției lui Klaeber; acum era pe cale de a compila o lucrare extrem de utilă pentru germanistică: un dicționar englez-anglo-saxon, care să le scutească cititorilor examinarea, de multe ori zadarnică, a dicționarelor etimologice. Einarsson era cu mult mai tânăr; nestăpânirea lui îi atrăsese aversiunea generală, fără a o exclude pe aceea a lui Winthrop. Ediția critică a lui *Finnsburh* contribuise într-o măsură deloc neglijabilă la răspândirea numelui său. Devenea cu ușurință polemic; la Congres s-ar fi descurcat mai bine decât tăcutul și timidul Locke. Acestea erau gândurile care îl frământau pe Winthrop când s-au petrecut cele ce urmează.

La Yale a apărut un amplu articol despre studiul universitar al literaturii și al limbii anglo-saxonilor. În josul ultimei pagini se citeau transparentele inițiale E.E. și, pentru a îndepărta parcă orice îndoială, specificarea Texas. Articolul, redactat într-o corectă engleză învățată, nu-și îngăduia nici cea mai mică impolitețe, dar conținea o anume violență. Argumenta că a începe acest studiu prin Gesta lui *Beowulf,* operă de dată arhaică însă de stil pseudo-vergilian și retoric, era la fel de arbitrar pe cât ar fi să începi studiul englezei cu întortocheatele versuri ale lui Milton. Recomanda o inversiune a ordinii cronologice: să

se începă cu *Sepultura* din veacul al unsprezecelea, care lasă să se întrevadă limba actuală, și abia apoi să se meargă îndărăt către origini. Iar cât privește *Beowulf,* ar fi de ajuns un simplu fragment extras din greoiul ansamblu de trei mii de versuri; riturile funerare ale lui Scyld, de pildă, care se întoarce în mare și din mare vine. Nu se menționa nici măcar o dată numele lui Winthrop, însă acesta se simți stăruitor atacat. Atare circumstanță îl deranja, însă, mai puțin decât faptul de a i se contesta metoda pedagogică.

Mai erau câteva zile. Winthrop dorea să fie imparțial și nu putea îngădui ca articolul lui Einarsson, recitit și comentat de atâția, să-l influențeze în luarea hotărârii. Faptul îi dădu multă bătaie de cap. Într-o dimineață, Winthrop stătu de vorbă cu șeful său; în aceeași seară, Einarsson primi însărcinarea oficială de a efectua călătoria la Wisconsin.

În ajunul zilei de nouăsprezece martie, ziua plecării, Einarsson se prezentă în biroul lui Ezra Winthrop. Venea să-și ia rămas bun și să-i mulțumească. Una dintre ferestre dădea către o stradă înfrunzită și piezișă și din toate părțile îi înconjurau rafturi de cărți: Einarsson recunoscu îndată prima ediție din *Edda Islandorum,* legată în piele de vițel. Winthrop răspunse că e convins de faptul că celălalt își va îndeplini bine misiunea și că nu are pentru ce să-i mulțumească. Dialogul, pe câte știu, a fost destul de lung.

— Să vorbim cu sinceritate, spuse Einarsson. Oricine în universitate știe că dacă doctorul Lee Rosenthal, șeful nostru, mă onorează cu misiunea de a reprezenta Universitatea, o face sfătuit de dumneavoastră. Voi încerca să nu vă dezamăgesc. Sunt un bun germanist; limba copilăriei mele este, cea din saga și anglo-saxona o pronunț mai bine decât colegii mei britanici. Studenții mei spun *cyning,* și nu *cunning.* Ei știu, de asemenea, că le este cu desăvârșire interzis să fumeze în clasă și că nu se pot prezenta travestiți în *hippies.* Cât despre frustratul meu

rival, ar fi de un gust cu totul îndoielnic ca tocmai eu să-l critic; în studiul despre *Kenning,* de altminteri, demonstrează nu numai cercetarea izvoarelor originale, dar și a pertinentelor lucrări ale lui Meissner și Marquardt. Dar să lăsăm aceste fleacuri. Eu vă datorez, doctore Winthrop, o explicație de ordin personal. Mi-am părăsit patria la sfârșitul anului 1967. Când cineva se hotărăște să emigreze într-o țară îndepărtată, își impune în mod fatal obligația de a se afirma în această țară. Cele două opuscule de început, de natură strict filologică, nu răspundeau nici unui alt obiectiv decât acela de a-mi dovedi capacitatea. Ceea ce, evident, nu era de ajuns. Întotdeauna mă interesase balada lui Maldon, pe care pot oricând s-o recit din memorie, cu câte o ezitare ici sau colo. Am reușit ca autoritățile din Yale să-mi publice ediția critică. Balada înregistrează, după cum știți, o victorie scandinavă, dar cât privește teoria că ar fi influențat ulterioarele *saga* din Islanda, o socotesc inadmisibilă și absurdă. Am inclus-o doar pentru a-i măguli pe cititorii de limbă engleză.

Ajung acum la esențial: nota mea polemică din *Yale Monthly.* După cum știți, ea justifică, sau vrea să justifice, propriul meu sistem, însă în mod deliberat exagerează inconvenientele sistemului dumneavoastră, care, cu prețul de a le impune elevilor plictiseala a trei mii de întortocheate versuri consecutive narând o istorie confuză, îi înzestrează în schimb cu un copios vocabular ce le va îngădui să se bucure, dacă între timp n-au dezertat, de întregul corpus al literelor anglo-saxone. Călătoria la Wisconsin era adevăratul meu scop. Dumneavoastră și cu mine, iubite prietene, știm că aceste congrese sunt simple nerozii, că prilejuiesc cheltuieli inutile, dar că pot fi folositoare pentru un *curriculum*.

Winthrop l-a privit cu surpriză. Era inteligent, însă avea tendința de-a lua lucrurile în serios, inclusiv congresele și universul, care poate prea bine să fie, și el, o glumă

cosmică. Einarsson continuă:

— Va amintiți, poate, întâiul nostru dialog. Eu sosisem de la New York. Era într-o duminică; la Universitate cantina era închisă și ne-am dus să prânzim la Nighthawk. Atunci am învățat o mulțime de lucruri. Ca bun european, am presupus întotdeauna că Războiul Civil a fost o cruciadă împotriva apărătorilor sclaviei; dumneavoastră ați argumenta că Sudul era în dreptul lui dorind să se separe de Uniune și să-și mențină instituțiile. Pentru a da mai multă forță celor afirmate, mi-ați spus că sunteți din Nord și că unul din strămoșii dumneavoastră militase în rândurile lui Henry Halleck. Ați exaltat de asemenea curajul confederațiilor. Spre deosebire de alții, eu știu aproape imediat *cine* e celălalt. Dimineața aceea mi-a fost de ajuns. Am înțeles, iubite Winthrop, că vă lăsați condus de curioasa pasiune americană a imparțialității. Că doriți, înainte de toate, să fiți *fairminded.* Tocmai pentru că sunteți din Nord, ați încercat să înțelegeți și să justificați cauza Sudului. Când am aflat că drumul meu la Wisconsin depinde de câteva cuvinte adresate de dumneavoastră lui Rosenthal, am hotărât îndată să profit de mica mea descoperire. Am înțeles că a ataca metodologia pe care o respectați întotdeauna la catedră e mijlocul cel mai eficient pentru a vă obține votul. Mi-am redactat teza pe dată. Uzanțele de la Monthly m-au obligat la folosirea inițialelor, dar am făcut tot posibilul pentru a nu lăsa nici cea mai mică îndoială asupra identității autorului. Ba am mărturisit-o chiar câtorva colegi.

A urmat o lungă tăcere. Winthrop a fost întâiul care a întrerupt-o.

— Acum înțeleg, a spus. Eu sunt un vechi prieten al lui Herbert, a cărui muncă o stimez; dumneavoastră, direct sau indirect, m-ați atacat. Să vă refuz votul meu ar fi însemnat un fel de represalii. Am confruntat meritele celor doi și rezultatul a fost cel pe care-l știți.

Adăugă, de parcă ar fi gândit cu voce tare:

— Am cedat poate vanității de a nu mă arăta vindicativ. După cum vedeți, stratagema dumneavoastră n-a dat greș.

— Stratagemă e cuvântul exact, replică Einarsson, dar nu am remușcări pentru cele făcute. Voi acționa cum nu se poate mai bine pentru instituția noastră de studii. De altminteri, hotărâsem să merg la Wisconsin.

— Întâiul meu Viking, spuse Winthrop, și îl privi în ochi.

— O altă superstiție romantică. Nu e suficient să fii scandinav pentru a coborî din Vikingi. Părinții mei au fost buni pastori ai bisericii evanghelice; la începutul secolului zece, strămoșii mei au fost poate buni preoți ai lui Thor. În familia mea n-au existat, pe câte știu, oameni de mare.

— Într-a mea au fost o mulțime, răspunse Winthrop. Și, totuși, nu suntem atât de diferiți. Un păcat ne unește: vanitatea Dumneavoastră ați venit să mă vedeți din vanitatea de a-mi expune ingenioasa stratagemă; iar eu v-am sprijinit din vanitatea de a mă arăta un om imparțial.

— Altceva ne unește, răspunse Einarsson. Naționalitatea. Sunt cetățean american. Destinul meu este aici, nu în Ultima Thule. Veți spune că un pașaport nu modifică natura unui om.

Își strânseră mâna și se despărțiră.

Trad. C. H.

AVELINO ARREDONDO

Faptul s-a petrecut la Montevideo, în 1897.

În fiecare sâmbătă prietenii se așezau la aceeași masă, undeva într-un colț mai ferit al Cafenelei Globo, asemenea săracilor plini de cuviință care știu bine că nu pot să-și arate casa ori vor să evadeze din mediul lor. Erau toți din Montevideo; la început le fusese greu să lege prietenie cu Arredondo, om din străfundul țării, care nu-și îngăduia mărturisiri și nici nu punea întrebări. Avea puțin peste douăzeci de ani; era subțiratic și brun, mai degrabă scund și poate întrucâtva stângaci. Chipul i-ar fi fost aproape anonim, dacă nu l-ar fi răscumpărat ochii, adormiți și energici totodată. Vânzător într-o marchitănie din strada Buenos Aires, studia cu disperare Dreptul. Când ceilalți condamnau războiul ce pustiise țara și pe care, în opinia tuturor, președintele îl prelungea din rațiuni nedemne, Arredondo nu scotea o vorbă. Și nu scotea o vorbă nici când râdeau de el din pricină că ar fi zgârcit.

Îndată după bătălia de la Cerros Blancos, Arredondo le spuse prietenilor săi că nu-l vor mai vedea câtăva vreme, căci e silit să plece la Mercedes. Vestea nu-i păru curioasă nici unuia din ei. Cineva îi atrase atenția să se ferească de oamenii lui Aparicio Saravia[68]; Arredondo îi răspunse, cu un zâmbet, că el nu se teme de *albi.* Celălalt, care tocmai se afiliase la partid, nu răspunse nimic.

Mai greu i-a fost să-și ia rămas bun de la Clara, logodnica lui. A făcut-o aproape în aceiași termeni. Mai mult, a prevenit-o să nu aștepte scrisori, căci va fi copleșit

---

68 *Aparicio Saravia* - organizatorul unei rebeliuni a partidului *alb* din Uruguay, prin care se încearcă, în 1896, înlăturarea președintelui Juan Idiarte Borda. Rebeliunea este înfrântă. *(n. tr.).*

de treburi. Clara, care n-avea obiceiul să scrie, a încuviințat fără niciun protest. Cei doi se iubeau mult.

Arredondo locuia la periferie. Îl slujea o mulatră ce se numea tot Arredondo, din pricină că străbunii ei fuseseră sclavii familiei pe vremea Marelui Război. Era o femeie de toată încrederea; Avelino îi porunci să spună oricui l-ar fi căutat că e plecat la țară. Cât despre slujbă, își ridicase ultimul salariu.

Se mută într-o odaie din fund, cea care dădea spre curtea păsărilor. Măsura era de prisos, dar îl ajuta să marcheze începutul acestei recluziuni impuse de propria-i voință.

Din strâmtul pat de fier, în care își recăpătase treptat deprinderea de a se odihni după-amiaza, privea cu anume tristețe o etajeră pustie. Își vânduse toate cărțile, chiar și pe cele de introducere în Drept. Nu-i rămânea decât o Biblie pe care n-o citise niciodată și pe care n-apucă s-o mai isprăvească.

O studie filă cu filă, uneori pasionat și alteori plictisit, impunându-și chiar datoria de a învăța pe dinafară câte un capitol din Exod, ca și ultima parte a Eclesiastului. Nu încerca să înțeleagă ce citește. Era liber cugetător, dar nu lăsa să treacă o seară fără să spună Tatăl Nostru, căci așa îi făgăduise mamei înainte de a pleca la Montevideo. Nerespectarea promisiunii filiale i-ar fi putut aduce nenoroc.

Știa că ținta lui e dimineața zilei de douăzeci și cinci august. Știa numărul exact al zilelor pe care trebuie să le epuizeze. O dată cucerită ținta, timpul avea să înceteze sau, mai bine zis, nu mai avea nicio însemnătate ce urma să se întâmple după aceea. Aștepta ziua stabilită ca pe o fericire și o eliberare. Își oprise ceasul pentru a nu-l urmări necontenit, însă în fiecare noapte, când se auzeau cele douăsprezece dangăte întunecate smulgea din calendar o filă și își spunea o *zi mai puțin.*

La început vru să-și elaboreze o rutină. Să-și facă ceaiul

mate, să fumeze țigările cu tutun negru pe care și le răsucea el singur, să citească și să repete un număr stabilit de pagini, să încerce să mai schimbe o vorbă cu Clementina când aceasta îi aducea mâncarea pe o tavă, să repete și să împodobească un discurs anume înainte de a stinge lumânarea. Să stai de vorbă cu Clementina, femeie destul de înaintată în vârstă, nu era, însă, prea ușor, căci amintirea ei rămăsese atârnată de anii petrecuți la țară și de cotidianul vieții de la țară.

Avea și o tablă de șah, pe care juca partide dezarticulate, ce nu ajungeau niciodată la capăt. Îi lipsea un turn, înlocuit de obicei cu un glonte ori cu o monedă.

Pentru a-și umple timpul Arredondo își curăța în fiecare dimineață odaia cu o cârpă și un măturoi, și apoi pornea în urmărirea păianjenilor. Mulatrei nu-i plăcea să-l vadă coborându-se la asemenea îndeletniciri, care erau de domeniul ei și pe care, de altminteri, el nu se pricepea să le facă.

Ar fi dorit să se trezească abia când soarele se află sus pe cer, însă deprinderea de a se scula în zori era mai tare decât propria-i voință.

Îi lipseau mult prietenii și se gândea fără amărăciune că aceștia, cu siguranță, nu-i duc dorul, din pricina discreției lui excesive. Într-o după-amiază, veni să-l caute unul dintre ei, dar fu expediat de la intrare. Mulatra nu-l cunoștea; Arredondo n-a aflat niciodată cine fusese. Avid cititor de ziare, cu greu izbuti să renunțe la aceste muzee pline de bagatele efemere. Nu era, însă, omul care să stea pe gânduri sau să-și clintească hotărârea.

Zilele și nopțile erau toate la fel, dar cel mai greu de suportat erau duminicile.

Pe la jumătatea lui iulie se gândi că făptuise o greșeală când parcelase timpul, care, oricum, ne poartă după sine. Atunci își lăsă închipuirea să rătăcească în voie pe întinsele ținuturi *orientale,* acum scăldate în sânge, pe asprele câmpii dinspre Santa Irene, unde înălțase

odinioară zmeie, la un căluț pestriț, care pesemne nici nu mai trăiește, la colbul stârnit de cirezi când le îmboldesc văcarii, la diligența ostenită care venea în fiecare lună tocmai de la Fray Bentos cu încărcătura ei de mărunțișuri, la golfulețul Agraciada, unde au debarcat cei Treizeci și Trei[69], la Hervidero, la piscuri, munți și râuri, la Măgura pe care o urcase până mai sus de far, spunându-și că niciunde, de-o parte și de alta a marelui La Plata, nu mai există alta la fel. De la colina estuarului i s-a întâmplat odată să-l poarte gândul la cea de pe monedă și atunci a adormit pe loc.

În fiecare noapte schimbarea vântului aducea răcoarea prielnică somnului. N-a avut nicio noapte albă.

Își iubea din toată inima logodnica, dar își spusese că un bărbat nu trebuie să se gândească la femei, mai cu seamă atunci când îi lipsesc. Câmpia îl deprinsese cu castitatea. Cât despre rest… încerca să se gândească tot mai puțin la omul pe care-l ura.

Zgomotul ploii pe terasă îi ținea tovărășie.

Pentru întemnițat sau pentru cel fără vedere, apele timpului alunecau la vale, într-o curgere domoală. Cam pe la jumătatea recluziunii sale, Arredondo intui, nu o dată, acest timp aproape fără timp. În primul *patio* se afla un havuz cu o broască în adâncul lui; niciodată nu-i veni, însă, în minte că timpul micii viețuitoare, învecinat cu eternitatea, e tocmai ceea ce caută el.

Când ziua se apropiase, începu din nou să-l roadă

---

69 Aluzie la un episod notoriu din istoria independenței Uruguayului: la scurtă vreme după ce Uruguayul, sub denumirea de Provincia Cisplatină, este anexat Regatului Unit alcătuit din Portugalia, Brazilia și Algarve, *treizeci și trei de patrioți* din Buenos Aires, conduși de Juan Antonio Lavalleja, debarcă, în aprilie 1825, la *Agraciada* (Soriano), sat de pe malul fluviului Paraná; împreună cu două mii de voluntari, care li se alătură entuziaști, ei zdrobesc detașamentele portugheze, determinând anularea anexării Uruguayului, proclamarea independenței lui și unirea cu provinciile argentiniene independente. *(n. tr.).*

nerăbdarea. Într-o noapte nu se mai putu stăpâni și ieși pe stradă. Totul îi păru diferit și amplificat. Dând colțul, văzu o lumină și pătrunse într-o cafenea. Pentru a-și justifica prezența, ceru un rachiu de trestie amar. Cu coatele sprijinite de tejghea, câțiva soldați stăteau de vorbă. Unul din ei spuse:

— Știți bine că e cu desăvârșire interzis să se transmită știri din bătălii. Aseară, târziu, ni s-a întâmplat ceva de pomină. Eu și câțiva camarazi de garnizoană treceam prin față pe la *Rațiunea.* Am auzit de afară un glas care contravenea ordinului. Fără să pierdem nicio clipă, am intrat. În redacție era un întuneric de să-ți bagi degetele în ochi, dar imediat l-am ciuruit cu gloanțe pe individul care trăncănea înainte. Când a tăcut, am început să-l căutăm ca să-l târâm de labe afară, dar am văzut că-i o mașinărie de-i zice fonograf, care vorbește singură.

Toți izbucniră în râs.

Arredondo ascultase cu luare aminte. Soldatul i se adresă:

— Cum ți se pare păcăleala, cumetre?

Arredondo tăcu. Soldatul își apropie fața de el și îi spuse:

— Strigă pe loc: Trăiască Președintele Națiunii, Juan Idiarte Borda!

Arredondo nu protestă. În aplauze batjocoritoare se îndreptă spre ușă. Când ajunse în stradă îl izbi o ultimă înjurătură.

— Frica nu-i supărătoare și nici nu stârnește mânie.

Se purtase ca un laș, dar știa bine că nu este. Se întoarse încet acasă.

În ziua de douăzeci și cinci august Avelino Arredondo se deșteptă după ora nouă. Se gândi întâi la Clara și abia după aceea la dată. Își spuse cu ușurare: *S-a isprăvit cu așteptarea. A sosit ziua.*

Se bărbieri fără grabă și în oglindă îl întâmpină chipul lui din-totdeauna. Alese o cravată de culoare roșie și

hainele cele mai bune. Prânzi târziu. Cerul plumburiu amenința cu burniță; întotdeauna și-l închipuise strălucitor. Simți o undă de amărăciune când părăsi pentru totdeauna încăperea umedă. În vestibul se întâlni cu mulatra și-i dădu cei din urmă *pesos* pe care-i mai avea. Pe firma prăvăliei lui văzu romburi multicolore și își aminti că vreme de peste două luni nici nu se gândise la ele. Porni spre strada Sarandí. Era sărbătoare și se vedea foarte puțină lume.

Nu erau încă ceasurile trei când ajunse la Piaza Matriz. Marele Te Deum se încheiase; un grup de domni arătoși, de militari și de prelați cobora treptele umede ale catedralei. La prima vedere, jobenele, unele din ele ținute încă în mână, uniformele, tresele, armele și tunicile puteau crea iluzia unui grup foarte numeros; de fapt, abia dacă erau treizeci de oameni. Arredondo, care nu simțea niciun fel de teamă, simți dintr-o dată un soi de respect. Întrebă care din ei e președintele. I se răspunse:

— Acela care merge alături de arhiepiscopul cu mitră și cârjă de prelat.

Scoase revolverul și trase.

Idiarte Borda[70] făcu vreo câțiva pași, căzu cu fața la pământ și rosti limpede: *Am fost ucis.*

Arredondo nu șovăi să se predea autorităților. Apoi avea să declare:

— Sunt *roșu* și o afirm cu toată mândria. L-am ucis pe Președinte, care trăda și întina partidul nostru. Am rupt orice legătură cu prietenii și cu logodnica, pentru a nu le aduce neplăceri; n-am citit ziare pentru ca nimeni să nu poată spune că m-au instigat. Acest act de dreptate îmi

[70] *Juan Idiarte Borda* (1844-1897) - președinte al Uruguayului între 1894 și 1897. Încearcă, fără mult succes, combaterea abuzurilor efectuate în timpul mandatului prezidențial anterior. În 1896 izbutește să înăbușe o rebeliune a partidului *alb,* condusă de Aparicio Saravia și menită să-l înlăture de la putere. În august 1897 este asasinat de Avelino Arredondo, la sfârșitul unui Te Deum celebrat în catedrala din Montevideo. *(n. tr.).*

aparține. Acum, judecați-mă.

Așa se vor fi întâmplat lucrurile, chiar dacă într-un mod mai complex; așa pot visa eu că se vor fi întâmplat.

Trad. C. H.

DISCUL

Sunt tăietor de lemne. Numele meu nu are nicio însemnătate. Coliba în care m-am născut și în care nu peste multă vreme îmi va fi dat să mor se află la marginea pădurii. Despre pădure se spune că s-ar întinde până la marea ce dă înconjur pământului întreg și pe fața căreia umblă case de lemn la fel ca a mea. Nu știu; eu n-am văzut-o niciodată. Și n-am văzut nici capătul celălalt al pădurii. Când eram copil, fratele meu mai mare m-a pus să jur că noi doi vom tăia pădurea toată, până n-o mai rămâne copac de copac. Fratele meu a murit și acum altul e gândul care nu-mi dă pace și care nu-mi va da, pesemne, niciodată. Spre apus curge un râuleț în care știu să pescuiesc cu mâna. În pădure sunt lupi, dar lupii nu mă înfricoșează și barda nu mi-a fost nicicând necredincioasă. N-am ținut socoteala anilor ce s-au scurs. Știu că sunt mulți. Ochii mei nu mai văd. În sat, unde nu mă mai duc de teamă că m-aș pierde, am renume de zgârcit, dar ce putea să fi adunat un tăietor de lemne din inima pădurii?

Obișnuiesc să închid ușa colibei cu o piatră ca să nu pătrundă zăpada. Într-o seară am auzit pași greoi și apoi un ciocănit în ușă. Am deschis și a intrat un necunoscut Era un ins înalt și bătrân, înfășurat într-o mantie roasă. Fața îi era brăzdată de o cicatrice. Anii păreau să-i fi adus mai multă semeție decât slăbiciune, însă am observat că îi venea greu să pășească fără sprijinul toiagului. Am schimbat câteva cuvinte de care nu-mi mai amintesc. În cele din urmă a spus:

— N-am adăpost și dorm pe unde apuc. Am străbătut Saxonia întreagă.

Asemenea cuvinte se potriveau cu bătrânețea lui. Tatăl

meu vorbea întotdeauna despre Saxonia; acuma oamenii îi spun Țara Anglilor.

Aveam pâine și pește. În timpul cinei n-am scos nicio vorbă. A început să plouă. Din niște piei i-am așternut culcuș pe pământul bătătorit al colibei, chiar în ungherul unde murise fratele meu. Când s-a înnoptat de-a binelea, am adormit.

Se lumina de ziuă când am ieșit din casă. Ploaia trecuse și pământul era acoperit cu zăpadă proaspătă. Toiagul îi căzu din mână și îmi porunci să i-l ridic.

— De ce ți-aș da ascultare? i-am spus.

— Pentru că sunt rege, a răspuns el.

L-am socotit nebun. Am ridicat toiagul și i l-am întins. A continuat cu glas schimbat:

— Sunt regele Secgenilor. De multe ori i-am purtat la izbândă în crunta bătălie, dar în ceasul sortit mi-am pierdut domnia. Numele meu e Iserm și sunt din stirpea lui Odin.

— Eu nu mă închin lui Odin, i-am răspuns. Eu mă închin lui Cristos.

Ca și cum n-ar fi auzit, a continuat:

— Rătăcesc pe căile surghiunului, dar încă sunt rege, pentru că am discul. Voiești să-l vezi?

Deschise mâna ciolănoasă. În palmă nu era nimic. Mâna era goală. Abia atunci mi-am dat seama că o ținuse tot timpul închisă.

Rosti, privindu-mă țintă:

— Poți să-l atingi.

Cuprins de o anume neîncredere, am pipăit cu vârful degetelor palma. Am simțit ceva rece și am zărit o sclipire. Mâna s-a închis brusc. N-am spus nimic. Celălalt a continuat cu răbdare, de parcă ar fi vorbit cu un copil:

— E discul lui Odin. Are o singură față. Nu mai există pe pământ niciun alt lucru care să aibă o singură față. Câtă vreme va fi în mâna mea, eu voi fi regele.

— E de aur? l-am întrebat

— Nu știu. Este discul lui Odin și are o singură față.

Atunci am simțit setea de a stăpâni discul. Dacă ar fi al meu, l-aș putea vinde pe un drug de aur și aș fi rege. I-am spus hoinarului pe care încă îl mai urăsc:

— În colibă la mine țin ascuns un sipet plin cu galbeni. E aurul cel mai curat și strălucește ca tăișul bardei. Îți dau sipetul, dacă îmi dai discul lui Odin.

Răspunse cu încăpățânare:

— Nu vreau.

— Atunci, i-am spus, poți să-ți continui drumul.

S-a întors cu spatele spre mine. O lovitură de bardă drept în ceafă a fost de-ajuns și prea de-ajuns pentru a-l face să se clatine și să se prăbușească, dar în cădere a deschis pumnul și în văzduh am văzut o lucire. Am însemnat bine locul cu barda și am târât mortul până la râul care avea apele umflate. L-am prăvălit acolo.

La întoarcere am început să caut discul. Nu l-am găsit. Sunt ani și ani de când îl caut.

Trad. C. H.

CARTEA DE NISIP

… thy rope of sands…

George Herbert (1593-1623)

Linia cuprinde un număr infinit de puncte; planul, un număr infinit de linii; volumul, un număr infinit de planuri; hipervolumul, un număr infinit de volume… Nu, hotărât lucru, nu acesta - *more geometrico* - este cel mai fericit mod de a-mi începe relatarea. A afirma veracitatea faptelor narate a ajuns să reprezinte, astăzi, convenția oricărei povestiri fantastice; prezenta relatare *este*, însă, pe de-a întregul veridică.

Locuiesc singur, la etajul al patrulea al unei clădiri de pe strada Belgrano. Cu vreo câteva luni în urmă, într-o seară, am auzit un ciocănit în ușă. Am deschis și m-am găsit în fața unui necunoscut. Era un ins înalt, cu trăsături incerte. Sau poate că miopia mea le-a văzut astfel. Întreaga lui înfățișare dovedea o sărăcie plină de cuviință. Era îmbrăcat în cenușiu și avea în mână o valiză cenușie. Am înțeles îndată că-i străin. La început l-am socotit bătrân; mi-am dat seama apoi că mă înșelase puținul lui păr blond, aproape alb, de tip scandinav. În cursul convorbirii noastre, care a durat mai puțin de o oră, aveam să aflu că este din Orcade.

L-am invitat să ia loc. O vreme, necunoscutul a păstrat tăcerea. Era învăluit de melancolie, întocmai cum sunt eu acum.

— Am biblii de vânzare, se hotărî în sfârșit.

Nu lipsit de pedanterie, îi răspunsei:

— În casa aceasta se găsesc mai multe biblii englezești,

printre care și cea dintâi, a lui John Wiclif. O am și pe a lui Ciprian de Valera, și pe a lui Luther, care sub aspect literar e cea mai neinteresantă dintre toate, și am chiar și un exemplar latin al Vulgatei. După cum vedeți, nu de biblii duc lipsă.

După o nouă tăcere, continuă:

— Nu vând doar biblii. O să vă arăt o carte sacră despre care socot că ar putea să vă intereseze. Am dobândit-o într-o mahala a Bikanirului.

Deschise valiza și puse cartea pe masă. Era un volum *in octavo,* legat în pânză. Trecuse, cu siguranță, printr-o mulțime de mâini. Am cercetat-o; m-a surprins greutatea ei, cu totul neobișnuită. Pe cotor stătea scris *Holy Writ,* iar dedesubt *Bombay.*

— Trebuie să fie din secolul al nouăsprezecelea, am remarcat.

— Nu știu. N-am știut niciodată, a fost răspunsul.

Am deschis-o la întâmplare. Caracterele îmi erau străine. Paginile, care mi-au părut uzate și venind dintr-o modestă imprimerie, erau tipărite pe două coloane, asemenea celor ale unei biblii. Textul era destul de strâns și orânduit în versete. În colțul de sus al paginilor erau cifre arabe. Mi-a atras atenția faptul că pagina pară din stânga avea numărul (să spunem) 40.514, iar cea impară, aflată în dreapta ei, 999. Am întors fila; numărul de pe verso avea opt cifre. Era însoțit de o mică ilustrație, așa cum se obișnuiește în dicționare: o ancoră desenată în peniță, ca de mâna stângace a unui copil.

În clipa aceea, necunoscutul spuse:

— Priviți-o bine. N-o s-o mai vedeți niciodată.

În afirmație era o amenințare, nu însă și în glasul care o rostise.

Am reperat bine locul și am închis volumul. Peste o clipă, l-am deschis din nou. Am căutat zadarnic imaginea ancorei, întorcând filă după filă. Ca să-mi ascund descumpănirea, am spus:

— E vorba despre o versiune a Scripturii într-unul din graiurile hindustane, nu-i așa?

— Nu, replică el.

Apoi coborî glasul ca pentru a-mi încredința o taină:

— Am obținut-o într-un sat din câmpie, în schimbul câtorva rupii și al Bibliei. Stăpânul ei nu știa să citească. Presupun că socotea Cartea Cărților drept un fel de amuletă. Era din casta cea mai joasă; oamenii nu puteau să-i calce umbra fără să fie pângăriți. Mi-a spus că tomul lui se cheamă Cartea de Nisip, pentru că nici cartea, nici nisipul n-au început și nici sfârșit.

M-a îndemnat să caut prima filă.

Mi-am proptit mâna stângă pe copertă și am deschis volumul dintr-o dată, cu degetul mare aproape lipit de arătător. A fost zadarnic: între mână și copertă se interpuneau de fiecare dată alte file. Părea că izvorăsc din carte.

— Acuma caută sfârșitul.

Am eșuat din nou; abia am izbutit să îngaim cu un glas pe care nu-l recunoșteam:

— Este cu neputință.

În șoaptă, ca și mai înainte, vânzătorul de biblii îmi răspunse:

— Cu neputință, însă totuși *este.* Numărul de pagini ale acestei cărți este de-a dreptul infinit. Niciuna nu e cea dintâi: niciuna cea din urmă. Nu știu de ce sunt numerotate în modul acesta arbitrar. Poate pentru a da de înțeles că termenii unei serii infinite admit orice număr.

Apoi, ca și cum ar fi gândit cu voce tare:

— Dacă spațiul este infinit, ne aflăm în oricare punct al spațiului. Dacă timpul este infinit, ne aflăm în oricare punct al timpului.

Considerațiile lui mă iritau. L-am întrebat:

— Sunteți religios, desigur?

— Da, prezbiterian. Conștiința mea este curată. Sunt convins că nu l-am înșelat pe indigen dându-i Cuvântul

Domnului în schimbul cărții lui diavolești.

L-am asigurat că n-are ce să-și reproșeze și l-am întrebat dacă se află în trecere prin locurile acestea. Mi-a răspuns că peste câteva zile are de gând să se întoarcă în patrie. Atunci am aflat că este scoțian, din insulele Orcade. I-am spus că și eu îndrăgesc Scoția, datorită iubirii ce i-au purtat-o Stevenson și Hume.

— Și Robbie Burns, m-a corectat.

În timp ce discutam, eu continuam să explorez cartea infinită. Cu prefăcută indiferență, l-am întrebat:

— Aveți intenția să oferiți acest curios exemplar Muzeului Britanic?

— Nu. Dumneavoastră vi-l ofer, mi-a replicat, precizându-mi o sumă ridicată.

I-am răspuns, cu deplină sinceritate, că suma îmi este inaccesibilă, însă am rămas pe gânduri. După câteva clipe, îmi făurisem planul.

— Vă propun un troc, i-am spus. Ați obținut acest volum în schimbul câtorva rupii și al Sfintei Scripturi; eu vă ofer valoarea pensiei mele lunare, pe care tocmai am primit-o, și Biblia lui Wiclif în caractere gotice. Am moștenit-o de la părinții mei.

— *A black letter Wiclif!* șopti el.

M-am dus în dormitorul meu și i-am adus banii și cartea. A întors paginile și a cercetat coperta cu fervoare de bibliofil.

— Mă învoiesc, îmi spuse.

M-a mirat faptul că nu s-a tocmit. Abia după aceea aveam să pricep că venise la mine cu hotărârea fermă de a vinde cartea. A luat bancnotele fără să le mai numere.

Am vorbit despre India, despre Orcade, despre acei *jarls* norvegieni care le-au stăpânit. Se înnoptase de-a binelea când vizitatorul meu a plecat. Nu l-am mai văzut de atunci, iar numele nu i-l cunosc.

M-am gândit să așez Cartea de Nisip în golul pe care îl lăsase Biblia lui Wicliff, dar în cele din urmă am optat

pentru a o ascunde în spatele unor volume desperecheate ale celor *O mie și una de nopți.*

M-am culcat, dar n-am putut să dorm. Pe la trei sau patru dimineața am aprins lumina. Am căutat imposibila carte și am început s-o răsfoiesc. Pe una dintre file am văzut gravată o mască, în colț era o cifră, nu mai știu care anume, ridicată la puterea a noua.

N-am arătat nimănui comoara mea. Fericirii de a o poseda i s-au adăugat teama că mi-ar putea fi furată, iar apoi îndoiala că n-ar fi cu adevărat infinită. Aceste două neliniști mi-au agravat vechea mizantropie. Mai aveam câțiva prieteni; am încetat să-i frecventez. Prizonier al Cărții, aproape nu mai ieșeam din casă. Am examinat cu o lupă copertele și cotorul uzat, înlăturând posibilitatea vreunei șarlatanii. Am constatat că micile imagini apăreau la o distanță de două mii de pagini. Le-am notat, în ordine alfabetică, într-un carnet, pe care l-am umplut foarte curând. Nu s-au repetat niciodată. Noaptea, în puținele răgazuri pe care mi le îngăduia nesomnul, visam cartea.

Vara era pe sfârșite și am înțeles că tomul este de-a dreptul monstruos. Zadarnic mi-am tot spus că nu mai puțin monstruos sunt eu, care-l percep cu ochii proprii și îl mângâi cu zece degete omenești. Am simțit că e un obiect de coșmar, un lucru nefiresc ce infestează și pervertește realitatea.

M-am gândit la flăcări, dar m-am temut că arderea unei cărți infinite ar fi ea, deopotrivă, infinită și ar îneca în fum planeta întreagă.

Citisem undeva - mi-am amintit - că cel mai bun loc pentru a ascunde o frunză e pădurea. Înainte de a mă fi pensionat lucram la Biblioteca Națională, care conservă nouă sute de mii de cărți; știu că, în dreapta coridorului, o scară răsucită se afundă într-un subsol unde se află periodice și hărți. Pândind o clipă de neatenție a angajaților, am furișat Cartea de Nisip pe unul dintre umedele rafturi. Am încercat să nu rețin la ce înălțime și

nici la ce distanță în raport cu ușa.

Simt o anume ușurare, dar nu mai vreau nici măcar să trec pe strada Mexico.

Trad. C. H.

Epilog

A redacta prologul unor istorii încă necitite este o sarcină aproape cu neputință de realizat, căci presupune analiza unor desfășurări care nu se voiesc anticipate. În consecință, prefer un epilog.

Povestirea inițială a cărții reia vechea temă a dublului, care a stârnit de atâtea ori pana întotdeauna fericită a lui Stevenson. În Anglia numele lui este *fetch* sau, într-o formulă mai livrescă, *wraith of the living;* în Germania, *Dopplegaenger.* Presupun că una din primele lui denumiri a fost aceea de *alter ego.* Această apariție spectrală trebuie să fi provenit din oglinzile de metal sau de apă, sau, pur și simplu, din memorie, care face din fiecare ins un spectator și un actor. Datoria mea era să obțin ca interlocutorii să fie îndeajuns de diferiți pentru a fi doi și îndeajuns de asemănători pentru a fi unul. Mai merită să menționez că am conceput narațiunea chiar în New England, pe malul râului Charles, al cărui rece curs mi-a amintit îndepărtatul curs al Rhonului?

Tema iubirii este destul de frecventă în versurile mele; nu tot astfel în proză, unde nu mai există alt exemplu în afară de *Ulrica.* Cititorii își vor da seama de afinitatea acestui text cu *Celălalt.*

Congresul reprezintă, poate, cea mai ambițioasă dintre fabulele cuprinse în această carte; tema ei este o întreprindere atât de vastă, încât ajunge să se confunde cu cosmosul și cu suma zilelor. Opacul început vrea să-l imite pe acela al ficțiunilor lui Kafka; sfârșitul ar dori - desigur, în zadar - să se ridice la extazurile lui Chesterton sau ale lui John Bunyan. N-am meritat niciodată o asemenea revelație, dar am încercat s-o visez. De-a lungul ei am

întreţesut, aşa cum îmi stă în obicei, elemente autobiografice.

Destinul, care pe cât se spune este de nepătruns, n-a vrut să dea răgaz până ce n-am comis o povestire postumă de-a lui Lovecraft, scriitor pe care l-am socotit, întotdeauna, un parodist involuntar al lui Poe. Am sfârşit, bineînţeles, prin a ceda; lamentabilul fruct se numeşte *There Are More Things* (…).

Secta celor treizeci recuperează, fără nici cel mai mic sprijin documentar, istoria unei posibile erezii.

Noaptea darurilor este, poate, povestirea cea mai inocentă, mai dură, şi mai exaltată pe care o oferă acest volum.

Biblioteca din Babel (1914) imaginează un număr infinit de cărţi; *Undr,* ca şi *Oglinda şi masca,* închipuie literaturi seculare constând dintr-un singur cuvânt.

Utopia unui om ostenit reprezintă, după părerea mea, piesa cea mai curată şi melancolică din toată această serie.

Întotdeauna m-a surprins obsesia etică a americanilor din Statele Unite; *Stratagema* încearcă să reflecte această trăsătură. În ciuda lui John Fenton, a Charlottei Corday, a cunoscutei opinii a lui Rivera Indarte („Este o acţiune sfântă uciderea lui Rosas”) şi a Imnului Naţional („Dacă-s tirani, să piară de pumnalul lui Brutus”), nu încuviinţez asasinatul politic. Oricum ar sta lucrurile, cititorii solitarei crime comise de Arredondo vor fi voind să-i afle sfârşitul. Luis Melián Lafinur a cerut ca Arredondo să fie absolvit, însă judecătorii Carlos Fein şi Cristóbal Salvañac l-au condamnat la o lună de recluziune celulară şi la cinci ani de temniţă. Una din străzile oraşului Montevideo îi poartă astăzi numele.

Două obiecte potrivnice şi de neconceput alcătuiesc materia celor din urmă povestiri. *Discul* e cercul euclidian, care nu admite decât o singură faţă; *Cartea de nisip,* un tom de incalculabile file.

Sper că notele neglijente pe care le-am dictat nu vor

epuiza în întregime cartea, și că visele ei vor continua să se ramifice în generoasa imaginație a celor care, în clipa aceasta, o închid.

J. L. B.

Buenos Aires, 3 februarie, 1975

Trad. C. H.

MEMORIA LUI SHAKESPEARE (1980)

Traduceri de
CRISTINA HĂULICĂ și ANDREI IONESCU

* Sunt cuprinse aici trei povestiri apărute în publicații distincte, după anul 1983, și o povestire intitulată *Memoria lui Shakespeare* (1980) publicată abia în această ediție.

Prezentare

Volumul cuprinde patru povestiri vrednice să figureze în *Antologia personală* a autorului. Prima dintre aceste capodopere reia problema dublului, ca și *Celălalt,* din *Relatarea lui Brodie,* și descinde din *Borges și eu,* întâia formulare memorabilă a temei. Dialogul cu *alter ego*-ul are loc în 1983, cu numai trei ani înaintea morții, din perspectiva uitării „inventive". Emoționantul și straniul dialog cu sine însuși este un bilanț și, în același timp, ultimul său vis. „Ce ciudat, observă (bătrânul, aflat pe patul de moarte), suntem doi și suntem unul și același. Dar nimic nu e ciudat în vis.

— Atunci, totul se petrece în vis?

— Da, sunt sigur, e ultimul meu vis."

Tigrii albaștri, simbol al „teribilei eleganțe", veche obsesie a scriitorului, reia angoasa haosului. Multiplicarea dezordonată a pietrelor albastre este un miracol înfricoșător și monstruos, fiindcă anulează matematica și „minează temeliile cunoașterii omenești".

Roza lui Paracelsus este poate cea mai inspirată dintre povestirile fantastice ale lui Borges, parabolă a credinței dătătoare de har.

„— La urma urmei, ce-ai făcut tu pentru a merita acest dar? îl întreabă maestrul pe ucenicul nevrednic și nerăbdător să vadă înfăptuindu-se minuni.

— Nu de credulitate am nevoie, ci de credință. Abia după plecarea ucenicului dezamăgit, Paracelsus răstoarnă grămăjoara de cenușă în căușul palmei și, rostind în șoaptă cuvântul cuvenit, face să reapară roza."

În sfârșit, povestirea care dă titlul volumului, *Memoria lui Shakespeare,* este o parabolă a valorilor ce trebuie cucerite și în ultimă instanță meritate. Asemeni rozei lui

Paracelsus, pe care numai maestrul o poate reface din cenușă, și memoria lui Shakespeare este în primul rând a lui Shakespeare, iar miracolul prin care altcineva ar putea să intre în posesia ei este în același timp o fericire și o povară. Iluzia fericirii de a se identifica, prin memoria omului, cu opera scriitorului se spulberă în clipa când posesorul își dă seama că, din imperfecțiunile și vicisitudinile unei existențe prinse în mrejele unui anumit timp și unui anumit loc, s-a înălțat în planul invenției și visului o operă ireductibilă la omul care a imaginat-o. Este o ilustrare nouă, care se slujește de exemplul suprem al expresivității artistice, a tezei exprimate în parabola *Borges și eu:* ceea ce e mai bun în opera unui scriitor nu îi aparține lui, ci aparține limbii sau tradiției.

Andrei Ionescu

DOUĂZECI ȘI CINCI AUGUST 1983

M-am uitat la ceasul din acea gară micuță și am văzut că era trecut de unsprezece noaptea. Am luat-o spre hotel. Am simțit, ca de atâtea ori, resemnarea și ușurarea pe care ni le trezesc în suflet locurile foarte cunoscute. Impunătoarea ușă de la intrare era deschisă: casa era cufundată în întuneric. Am intrat în vestibul; oglinzile palide repetau plantele ornamentale din salon. Ciudat, patronul nu m-a recunoscut și mi-a întins registrul. Am luat tocul care era legat de pupitru, l-am muiat în călimara de bronz și, când m-am aplecat spre cartea deschisă, s-a petrecut prima surpriză din lunga serie pe care avea să mi-o rezerve noaptea aceea. Numele meu, Jorge Luis Borges, era scris acolo dinainte, iar cerneala încă nu se uscase.

Patronul mi-a spus:

— Credeam că ați urcat.

Apoi s-a uitat cu atenție la mine și s-a corectat:

— Scuzați-mă, domnule. Celălalt vă seamănă foarte mult, dar dumneavoastră sunteți mai tânăr.

L-am întrebat:

— Ce cameră are?

— A cerut camera 19, mi-a răspuns el.

Tocmai de aceea mă temusem.

Am lăsat să-mi scape tocul din mână și am urcat în fugă scările. Camera 19 era la etajul al doilea și dădea spre o micuță curte interioară lăsată în paragină, cu balustradă și, îmi aduc bine aminte, o bancă adusă din parc. Era încăperea cea mai de sus a hotelului. Am deschis ușa și am intrat. Lustra era încă aprinsă. În lumina aceea nemiloasă m-am recunoscut. Întors cu spatele, pe patul îngust de fier, mai bătrân, slăbit și foarte palid, stăteam eu, cu ochii

înălțați spre ciubucurile din partea de sus a peretelui. Glasul a ajuns la mine. Nu era chiar glasul meu; era glasul pe care îl aud de obicei la imprimări, ingrat și fără nuanțe.

— Ce ciudat, spunea, suntem doi și suntem unul și același. Dar nimic nu e ciudat în vis.

Am întrebat speriat:

— Atunci, totul se petrece în vis?

— Da, sunt sigur, e ultimul meu vis.

A arătat cu mâna clondirul gol pe marmura măsuței de noapte.

— Vei mai avea mult de visat, totuși, până să ajungi la această noapte. Ce zi e azi?

— Nu știu prea bine, i-am răspuns zăpăcit, dar ieri am împlinit șaizeci și unu de ani.

— Când veghea ta va ajunge la această noapte, vei ști că ai împlinit, ieri, optzeci și patru. Astăzi este douăzeci și cinci august 1983.

— Va trebui să aștept atâția ani? am murmurat.

— Mie nu-mi mai rămâne vreme de așteptat, a zis el cu asprime. În orice clipă pot să mor, pot să mă pierd în necunoscut, și continuu să visez la tema dublului. Istovitoarea temă pe care mi-au dat-o oglinzile și Stevenson.

Am simțit că evocarea lui Stevenson era un fel de a-și lua rămas bun, nu un semn de pedanterie. Eu eram el și înțelegeam. Nu este de ajuns să trăiești momentele cele mai dramatice pentru a fi Shakespeare și a găsi fraze memorabile. Pentru a-l face să uite acest gând, i-am zis:

— Știam că o să ți se întâmple asta. Chiar aici, cu ani în urmă, într-una din încăperile de jos, am început să scriem povestea acestei sinucideri.

— Da, mi-a răspuns domol, de parcă și-ar fi adunat amintirile, dar nu văd legătura. În ciorna aceea eu cumpărasem un bilet până la Adrogué și, o dată ajuns la hotelul Las Delicias, urcasem în camera 19, cea mai izolată dintre toate. Acolo îmi pusesem capăt zilelor.

— De asta sunt aici, i-am zis.

— Aici? Întotdeauna suntem aici. Aici te visez în casa de pe strada Maipú. Aici mă duc mereu în camera care a fost a mamei.

— Care a fost a mamei, am repetat, fără a voi a înțelege. Eu te visez în camera 19, cea dinspre curte, de la etaj.

— Care pe care visează? Eu știu că te visez, dar nu știu și dacă tu mă visezi. Hotelul din Androgue a fost demolat cu mulți ani în urmă, douăzeci, poate chiar treizeci. Cine știe?

— Visătorul sunt eu, am replicat pe un ton provocator.

— Văd că nu-ți dai seama că în primul rând trebuie să stabilim dacă există un singur om care visează sau doi oameni care se visează unul pe altul.

— Eu sunt Borges, eu, care am văzut numele tău în registru și am urcat.

— Borges sunt eu, care mă sting încet pe strada Maipú.

După un răgaz de tăcere, celălalt mi-a spus:

— Hai să ne supunem la o probă. Care a fost clipa cea mai îngrozitoare din viața noastră?

M-am aplecat asupra lui și am vorbit amândoi deodată. Știu că amândoi mințim.

Un zâmbet ușor i-a luminat chipul îmbătrânit. Am simțit că zâmbetul acela reflecta, într-un fel sau altul, zâmbetul meu.

— Ne-am mințit, mi-a zis, fiindcă ne simțim doi și nu unul.

Conversația aceasta mă irita. I-am spus-o.

Apoi am adăugat:

— Și pe tine, în 1983, te rabdă inima să nu-mi spui nimic despre anii care-mi rămân de trăit?

— Ce-aș putea să-ți spun, sărmane Borges? Se vor repeta nefericirile cu care te-ai obișnuit mai de mult. Vei rămâne singur în casa asta. Vei atinge cărțile fără litere și medalionul lui Swedenborg și tava de lemn cu Crucea Federală. Orbirea nu este beznă; este o formă a

singurătății. Te vei întoarce în Islanda.

— Islanda! Islanda mărilor!

— La Roma, vei repeta versurile lui Keats, al cărui nume, ca al tuturor, a fost scris pe apă.

— Nu am fost niciodată la Roma.

— Mai sunt și alte lucruri. Vei scrie cel mai bun poem al nostru, care va fi o elegie.

— La moartea…, am spus eu.

N-am îndrăznit să pronunț numele.

— Nu. Ea va trăi mai mult ca tine.

Am rămas tăcuți. Apoi a urmat:

— Vei scrie cartea la care am visat atâta amar de vreme. În 1979 vei înțelege că presupusa ta operă nu este altceva decât o serie de ciorne amestecate, și vei cădea în zadarnica și superstițioasa ispită de a scrie marea ta carte. Superstiție pe care ne-au sădit-o în suflet *Faust*-ul lui Goethe, *Salammbô, Ulysses.* Am umplut, incredibil, multe pagini.

— Și până la urmă ai înțeles că ai eșuat.

— Ba chiar mai rău. Am înțeles că era o capodoperă în sensul cel mai covârșitor al cuvântului. Bunele mele intenții nu trecuseră de primele pagini; în celelalte erau labirinturile, cuțitele, omul care se crede o imagine, reflexul care se crede adevărat, tigrul nopților, bătăliile care ne răscolesc sângele, Juan Muraña orb și fatal, glasul lui Macedonio, corabia făcută din unghiile morților, engleza veche repetată pe înserat.

— Muzeul acesta îmi este familiar, am observat ironic.

— La care se adaugă falsele amintiri, jocul dublu al simbolurilor, enumerările lungi, buna mânuire a prozei obișnuite, simetriile imperfecte pe care le descoperă cu entuziasm criticii, citatele nu întotdeauna apocrife.

— Ai publicat cartea asta?

— M-am jucat, fără convingere, cu melodramatica intenție de a o distruge, poate azvârlind-o în foc. Până la urmă am publicat-o la Madrid, sub pseudonim. S-a vorbit

de un stângaci imitator al lui Borges, care avea defectul de a nu fi Borges și de a fi repetat trăsăturile exterioare ale modelului.

— Nu mă surprinde, am spus eu. Orice scriitor ajunge până la urmă cel mai puțin inteligent discipol al lui însuși.

— Cartea aceasta a fost unul din drumurile care m-au condus la noaptea de acum. Cât despre celelalte… Umilința bătrâneții, convingerea că ai mai trăit în fiecare zi…

— Nu voi scrie această carte, am spus.

— O vei scrie. Cuvintele mele, care acum sunt prezentul, vor fi doar amintirea unui vis.

M-a deranjat tonul lui dogmatic, fără îndoială cel pe care-l folosesc la orele mele. M-a deranjat faptul că semănăm atât de mult și că profita de impunitatea pe care i-o dădea apropierea morții. Pentru a mă revanșa, i-am spus:

— Ești atât de sigur că vei muri?

— Da, mi-a răspuns. Simt un soi de dulceață și de ușurare, cum n-am mai simțit niciodată. Nu pot să-ți comunic ce simt. Toate cuvintele au nevoie de o experiență împărtășită. De ce te deranjează atât de mult, după cât se pare, ceea ce-ți spun?

— Fiindcă semănăm prea mult. Urăsc chipul tău, care e caricatura mea, urăsc glasul tău, care e o imitație nereușită, urăsc sintaxa ta cu accente patetice, care este a mea.

— Și eu, a zis celălalt.

Mi-a făcut semn să mă apropii de el. Mâna lui s-a întins ca să-mi strângă mâna. M-am ferit; îmi era frică să nu ne confundăm definitiv.

Mi-a zis:

— Stoicii ne învață că nu trebuie să ne plângem de viață; ușa închisorii este deschisă. Întotdeauna am înțeles acest lucru, dar lenea și lașitatea m-au întârziat. Acum vreo două săptămâni, țineam o conferință în La Plata despre Cartea a

VI-a din *Eneida.* Deodată, în timp ce scandam un hexametru, am aflat care mi-e drumul. Am luat această decizie. Din acea clipă m-am simțit invulnerabil. Soarta mea va fi aceeași cu a ta, vei avea brusca revelație pronunțând latina lui Vergiliu și vei uita complet acest straniu dialog profetic, care se desfășoară în doi timpi și în două locuri. Când îl vei visa din nou, vei fi cel care sunt eu, iar tu vei fi visul meu.

— Nu-l voi uita și îl voi scrie mâine.

— Va rămâne în străfundul memoriei tale, sub fluxul și refluxul viselor. Când îl vei scrie, vei crede că urzești o povestire fantastică. Nu va fi mâine, vor mai trece mulți ani până atunci.

Glasul i s-a frânt; atunci am înțeles că murise. Într-un anumit fel, eu muream împreună cu el; m-am aplecat îndurerat asupra pernei, dar nu mai era nimeni.

Am ieșit în fugă din cameră. Afară nu mai era curtea, nici scările de marmură, nici casa aceea mare și tăcută, nici eucalipții, nici statuile, nici umbrarul, nici havuzurile, nici poarta cea mare cu grilaj de la intrare în Adrogué.

Afară mă așteptau alte vise.

Trad. A. I.

TIGRII ALBAȘTRI

Faimoasei pagini a lui Blake, ce înfățișează tigrul ca pe un foc strălucitor și un arhetip etern al Răului, îi prefer sentința lui Chesterton, care îl definește ca pe un simbol al teribilei eleganțe. De fapt, niciun cuvânt nu e capabil să fixeze, într-o expresie lapidară, esența însăși a tigrului, a acestei plăsmuiri ce bântuie, de veacuri, închipuirea omenească. Tigrul m-a atras întotdeauna. Copil fiind - îmi amintesc și acum - o singură cușcă din grădina zoologică mă reținea la nesfârșit: celelalte nu mă interesau defel. Judecam enciclopediile și cărțile de istorie naturală în funcție de planșele cu tigri. Iar când mi-au fost dezvăluite *The Jungle Books,* am suferit aflând că Shere Khan, tigrul, era dușmanul eroului. Și iată că, de atunci încoace, strania pasiune nu m-a părăsit niciodată. I-a supraviețuit chiar și paradoxalei mele voințe de a mă face vânător, ca și comunelor vicisitudini ale vieții. N-a trecut mult din vremea în care - data îmi pare îndepărtată, cu toate că, de fapt, nu este - coexistența cu îndatoririle-mi cotidiene de la Universitatea din Lahore nu prezenta nicio dificultate. Sunt profesor de logică occidentală și orientală și îmi consacru duminicile unui seminar despre opera lui Spinoza. Trebuie să adaug totodată că, obârșia-mi fiind scoțiană, pasiunea tigrilor a fost, desigur, aceea care m-a purtat de la Aberdeen la Punjab. Viața mea s-a desfășurat în modul cel mai obișnuit cu putință, cu excepția, doar, a faptului că în vis mi se arătau întotdeauna tigri. (Acum, cu totul altele sunt formele ce-mi bântuie somnul.)

Am povestit de multe ori aceste lucruri care astăzi îmi par îndepărtate, însă, de vreme ce mărturisirea mea o

cere, vi le voi relata din nou.

Către sfârșitul anului 1904, am aflat că în regiunea deltei Gangelui s-ar fi descoperit o varietate albastră a speciei. Știrea a fost confirmată prin telegrame ulterioare, cu previzibilele contradicții și dezacorduri. Vechea mea pasiune s-a redeșteptat. Cu toate acestea, dată fiind obișnuita imprecizie a numelor de culori, mă temeam de o eroare. Îmi aminteam a fi citit că în islandeză numele Ethiopiei este *Bláland,* ceea ce înseamnă „Pământ albastru" sau „Pământ al negrilor". Acest tigru albastru ar fi putut prea bine să fie o panteră neagră. Pe de altă parte, nu se spunea nimic despre dungi, iar imaginea unui tigru albastru cu benzi transversale argintii, apărută în presa londoneză, era, în mod evident, apocrifă. Albastrul ilustrației îmi păru mai aproape de heraldică decât de realitate. În vis, am văzut tigri de un albastru care-mi era total necunoscut și pentru care nu găseam termenul potrivit. Știu că era aproape negru, însă acest fapt particular nu este suficient pentru a aprecia o nuanță.

Câteva luni mai târziu, un coleg mi-a povestit că, într-un sat foarte îndepărtat de Gange, a auzit vorbindu-se despre tigri albaștri. Știrea, firește, m-a surprins, deoarece știu că, în zona aceea, tigrii sunt foarte rari. Din nou mi-a apărut în vis tigrul albastru: înainta, proiectându-și umbra maiestuoasă pe un sol nisipos. Am profitat de vacanță pentru a întreprinde o călătorie în acel sat, al cărui nume - dintr-o seamă de pricini pe care mai târziu voi încerca să le clarific - prefer să-l trec sub tăcere.

Am ajuns la sfârșitul sezonului ploios. Satul era pitulat la poalele unei coline - alungite mai mult decât înalte -, pe care jungla o împresura și o amenința printr-o densă culoare brună. Acest mic sat a răsărit, fără îndoială, de undeva dintr-o pagină a lui Kipling, dat fiind că în paginile acelea se află India întreagă și, într-un fel, chiar lumea. E suficient să relatez că un șanț, străbătut din loc în loc de

tremurătoare punți de trestie, apăra anevoie colibele. Spre sud se întindeau mlaștini și orezarii, o vale străbătută de un râu noroios al cărui nume nu l-am știut niciodată, iar apoi, din nou jungla.

Populația era hindusă. Prevăzusem faptul acesta, care îmi displăcea profund. Întotdeauna m-am înțeles mai bine cu musulmanii, deși Islamul este, știu, cea mai săracă dintre credințele ce-și au obârșia în iudaism.

În India se simte forfota umană; în sat, se simțea mișunând pădurea, ce pătrundea aproape în inima colibelor.

Arșița zilei era înăbușitoare, dar nopțile ne aduceau răcoarea.

Bătrânii îmi urară bun venit; am încropit un prim dialog, alcătuit din vagi formule ceremonioase. Am pomenit mai sus despre sărăcia locului, dar orice om pornește totdeauna - o știu - de la principiul că patria sa adăpostește ceva unic. Am cercetat, deci, îndoielnicele odăi și nu mai puțin îndoielnica hrană, și apoi le-am spus că faima acestui ținut ajunsese până în Lahore. Chipurile oamenilor s-au întunecat brusc; am simțit că săvârșisem o indelicatețe și că trebuia neapărat s-o răscumpăr, și mi-am dat seama totodată că ascundeau o taină și în niciun caz n-aveau s-o împartă cu un străin. Poate că venerau Tigrul Albastru și-i dedicau un cult pe care temerarele-mi cuvinte îl profanaseră fără să știe.

Am așteptat zorii zilei următoare. După ce mi-am terminat orezul și ceaiul, am revenit la subiectul ce mă interesa. Cu tot incidentul din ajun, n-am înțeles nimic. M-au privit cu stupoare, cu groază chiar, dar când le-am spus că am intenția să capturez fiara cu blana stranie, au răsuflat ușurați. Unul din ei mi-a povestit pe dată că o văzuse la marginea junglei.

Mă treziră în puterea nopții. Un băiat mă vesti că una dintre capre a scăpat din țarc și că, ducându-se în urmărirea ei, a zărit, dincolo de râu, tigrul albastru. Mi-am

spus în gând că lumina de lună nouă nu îngăduie să deslușești prea bine culorile, dar toți mi-au confirmat relatarea și unul dintre ei, care până atunci tăcuse, a pretins că l-ar fi văzut și el. Am ieșit înarmați cu puști și am zărit, sau mi s-a părut că zăresc, o umbră felină ce se pierdea în bezna junglei. Capra n-a fost găsită, dar fiara care o răpise ar fi putut prea bine să fie tigrul meu albastru. Îmi arătară înflăcărați câteva urme, care, bineînțeles, nu dovedeau nimic.

După mai multe astfel de nopți, am înțeles că falsele alarme constituiau o rutină. Ca și Daniel Defoe, acești oameni isteți scorneau dibace urme circumstanțiale. Tigrul putea fi zărit la orișicare ceas al zilei, înspre orezăriile din sud sau mlaștinile de la nord, însă, după puțină vreme, am observat că cei care stăteau la pândă se succedau cu o regularitate suspectă. Sosirea mea coincidea invariabil cu momentul în care tigrul tocmai dispăruse, îmi arătau de fiecare dată ba o amprentă, ba niște stricăciuni, dar e lucru știut că pumnul strâns al unui om poate să contrafacă de minune urmele unui tigru. Uneori, am putut să văd, într-adevăr, câte un câine ucis. Într-o noapte cu lună plină am folosit o capră drept momeală, însă am așteptat zadarnic până în zori. La început, m-am gândit că aceste născociri cotidiene se supuneau unui proiect menit să prelungească șederea mea, care îi va fi mulțumit pe cei din sat, de vreme ce puteau astfel să-mi vândă animale și să îndeplinească pentru mine tot soiul de corvezi gospodărești. Pentru a verifica această ipoteză, le-am mărturisit că mă bate gândul să caut tigrul într-un alt ținut, undeva mai în susul apei. Faptul că toți mi-au încuviințat hotărârea m-a pus pe gânduri. Am continuat să simt, de bună seamă, că ascundeau cu grijă o taină și că satul întreg se îndoia de mine.

Am spus deja că măgura împădurită la poalele căreia se îngrămădea satul nu era prea înaltă: un podiș o trunchea.

De cealaltă parte, către apus și către miazănoapte: hățișul încâlcit al junglei. Povârnișul colinei fiind mai degrabă lesnicios, într-o după-amiază le-am propus să-l urcăm. Vorbele mele inocente i-au consternat. Unul dintre ei a strigat prompt că povârnișul e prea aspru. Cel mai bătrân a spus cu gravitate că planul meu e irealizabil. Cât despre muritorii ce s-ar încumeta să-l calce totuși cu piciorul, le stă în față primejdia de a zări divinitatea și de a înnebuni pe loc sau a rămâne veșnic orbi.

N-am stăruit, însă după căderea nopții, pe când toată lumea dormea, m-am strecurat, afară din colibă și, fără a face zgomot, am urcat linul povârniș. Potecă nu era, și mărăcinii mă țineau în loc.

Luna se afla la orizont. Am observat cu o atenție bizară totul, de parcă presimțeam că ziua aceea avea să fie importantă, poate chiar cea mai importantă din viața mea. Îmi amintesc și acum tonurile aproape negre uneori ale îmbelșugatului frunziș. Lumina lunii era ștearsă și, dincolo de aceste ziduri vegetale, nu cred să fi răzbit cândva glasul vreunei păsări.

După douăzeci sau treizeci de minute de urcuș, pășeam în sfârșit pe pământul podișului. E lesne de închipuit că acesta era mult mai răcoros decât satul apăsător de la poalele lui. Am constatat că n-atinsesem încă vârful, ci doar un fel de terasă, nu foarte întinsă, și că jungla continua să se cațere mai departe, pe povârnișul muntelui. M-am simțit dintr-o dată liber, de parcă șederea mea în sat ar fi constituit o adevărată întemnițare. Puțin îmi mai păsa acum de faptul că locuitorii lui voiseră să mă înșele; simțeam că, într-un anume fel, ei nu erau decât niște copii.

Cât despre tigru… Toate acele interdicții îmi zdruncinaseră curiozitatea și încrederea, dar totuși, în mod aproape mecanic, căutam încă urme.

Solul era zbârcit și crăpat, nisipos. Într-una din

crăpături, ce nu era deloc adâncă, dar se ramifica în multe altele, am recunoscut o culoare. De necrezut: era albastrul felin al viselor mele. Oh, de nu l-aș fi văzut niciodată! Îl priveam cu băgare de seamă. Crevasa era plină de pietricele, toate egale, circulare și cu un diametru redus. Regularitatea lor conferea o notă artificială, ai fi zis niște jetoane.

M-am aplecat, mi-am strecurat mâna în crăpătură și am scos câteva. Mi s-a părut că simt un ușor tremur. Am pus un pumn de pietricele în buzunarul drept, unde se mai aflau o pereche de foarfece și o scrisoare de la Allahabad. Aceste două obiecte neprevăzute își vor avea și ele un loc în istoria mea.

O dată ajuns în colibă, mi-am scos haina. M-am întins pe pat și am visat tigrul. În vis, am remarcat din nou culoarea, care era și aceea a tigrului meu, dar și aceea a pietricelelor de pe podiș. Soarele înalt, scăldându-mi fața, mă deșteptă. M-am ridicat. Am încercat să scot din buzunar micile discuri, dar foarfecele și scrisoarea mă stânjeneau. Am luat, așadar, un prim pumn și am simțit că au mai rămas încă de două sau trei ori pe atât. Un soi de tremur, o foarte vagă înfiorare a făcut să-mi vibreze mâna. Deschizând-o, am văzut că țineau în ea treizeci sau patruzeci de pietricele. Aș fi jurat că erau mai puțin de zece. Le-am pus pe masă și le-am căutat pe celelalte. N-am mai avut nevoie să le număr pentru a constata că se multiplicaseră. Le-am adunat într-o singură grămăjoară și am început să le număr una câte una.

Această operație cât se poate de simplă s-a dovedit imposibilă. La întâmplare, țintuiam una din ele cu privirea, o apucam între degetul mare și arătător și, când se îndepărta de celelalte, devenea brusc *mai multe.* Am verificat dacă n-am cumva febră și am reînceput de câteva ori experiența. Obscenul miracol se repeta. Un val rece îmi

cuprinse picioarele, abdomenul, iar genunchii începură să-mi tremure. Nu știu câtă vreme a trecut.

Fără să le privesc, am strâns la un loc discurile și le-am aruncat pe fereastră. Cu o stranie ușurare, am simțit că numărul lor scăzuse. Am trântit apoi ușa și am rămas lungit pe pat. Silindu-mă să regăsesc întocmai poziția pe care o avusesem înaintea incidentului, am vrut să mă conving pe mine însumi că totul a fost doar un vis. În dorința de a da uitării discurile și de a-mi umple timpul într-un fel oarecare, am repetat, cu precizie și încetineală, cu voce tare, cele opt definiții și cele șapte axiome ale Eticii. Îmi vor fi fost oare de vreun folos? Nu știu. Eram cufundat în exorcismele mele, când deodată am auzit un zgomot. Instinctiv, m-am temut că am fost auzit vorbind singur și am deschis ușa.

Era cel mai vârstnic dintre ei, Bhagwan Dass. Într-o clipă, apariția lui a părut să mă restituie cotidianului. Am ieșit amândoi. Nutream speranța că discurile vor fi dispărut, dar se aflau tot acolo, împrăștiate pe pământul gol. Câte să fi fost oare?

Bătrânul le privi și mă privi.

— Pietrele acestea nu sunt de aici, ci de acolo de sus, rosti el cu un glas care nu semăna cu al său.

— Așa e, am răspuns.

Am adăugat apoi, nu fără o doză de sfidare, că le găsisem pe podiș, dar imediat mi s-a făcut rușine de propriile-mi lămuriri.

Bhagwan Dass, fără a-mi da nicio atenție, le privea fascinat. I-am poruncit să le adune. Nu s-a urnit din loc.

Se cade să mărturisesc aici că în clipa aceea am scos revolverul și am repetat ordinul ridicând glasul.

Bhagwan Dass a șoptit:

— Mai bine un glonte în pântece decât o piatră albastră în mână.

— Ești un laș, i-am spus.

Eram, cred, la fel de speriat ca și el, dar am închis ochii

și, cu mâna stângă, am ridicat un pumn de pietre. Le-am cântărit în palma deschisă, în vreme ce, în mâna cealaltă, continuam să țin revolverul. Numărul pietrelor era considerabil.

Fără să știu, începusem să mă obișnuiesc cu aceste transformări. Ele m-au surprins mai puțin decât strigătele lui Bhagwan Dass.

— Sunt pietrele zămislitoare! exclamă el. Acum sunt multe, însă pot să se schimbe. Au forma lunii când e lună plină și acea culoare albastră pe care doar în vise o poți vedea. Părinții părinților mei nu mințeau atunci când vorbeau despre puterea lor.

Tot satul se strânsese în jurul nostru.

M-am simțit posesorul magic al acestor minuni. În fața spaimei unanime, adunam discurile, le luam în palmă, le lăsam să cadă, le risipeam, le priveam crescând, multiplicându-se și împuținându-se în mod straniu.

Mulțimea se îngrămădea, se înghesuia, cuprinsă de stupoare și de groază. Bărbații își sileau femeile să privească miracolul. Unele dintre ele își acopereau fața cu brațul, altele închideau ochii. Nimeni n-a îndrăznit să atingă discurile, cu excepția unui copil, încântat că are cu ce să se joace. În clipa aceea, am simțit că toată această neorânduială este pe cale de a curma vraja. Am adunat câte discuri am putut și m-am întors în colibă.

Poate că am încercat apoi să uit ce s-a mai întâmplat în acea zi, întâia dintr-un șir nefericit care nu s-a terminat încă. Fapt este că nu-mi mai pot aduce aminte. Când s-a lăsat seara, m-am gândit cu nostalgie la noaptea din ajun: nu mă simțeam exagerat de fericit, căci ea fusese bântuită, ca și acelea dinaintea ei, de obsesia tigrului. Am vrut să mă adăpostesc îndărătul acestei imagini, ieri învestită cu puteri și astăzi, dintr-o dată găunoasă. Tigrul albastru îmi apăru atunci la fel de inofensiv ca lebăda neagră a lui Romano, care avea să fie descoperită nu peste mult timp în

Australia.

Recitind notele de mai sus, constat că am comis o gravă eroare. Furat de obișnuința acelei bune sau proaste literaturi care-i numită pe nedrept psihologică, am vrut să regăsesc ordinea cronologică a descoperirii mele. Ar fi fost mai bine să insist asupra caracterului monstruos al discurilor.

Dacă mi s-ar spune că pe lună există licorne, mi-aș verifica sau revizui cunoștințele, dar aș putea să imaginez faptul. Dimpotrivă, dacă mi s-ar spune că pe lună șase sau șapte licorne pot fi trei, aș afirma imediat că e cu neputință. Cel care a înțeles că trei și cu unu fac patru, nu verifică acest fapt cu monede sau piese de șah, pe degete sau cu creioane. Îl înțelege și e suficient. El nu poate concepe o altă cifră. Sunt matematicieni care afirmă că unu și cu trei nu constituie decât un mod diferit de a spune patru, o tautologie… Și iată că mie, Alexander Craigie, mi-a fost sortit, dintre toți oamenii de pe pământ, să descopăr singurele obiecte ce contrazic această lege esențială a minții omenești.

La început, mă temeam să nu-mi pierd mințile; cu vremea, cred că aș fi preferat să mi le pierd, căci nebunia mea ar fi contat mult mai puțin decât această dovadă teribilă care făcea din pustiu o componentă esențială a Universului. Dacă trei sau unu pot fi doi sau patrusprezece, rațiunea devine nebunie.

Atunci am început să visez pietre. Faptul că acel vis nu revenea în fiecare noapte îmi lăsa o lucire de speranță, care n-a întârziat să se preschimbe în groază. Visul era întotdeauna același, cu variații infime. Începutul anunța temutul final. O balustradă și câteva trepte de fier coborând în spirală, apoi o hrubă sau o rețea de hrube afundându-se în alte șiruri de scări ce coborau abrupt, apoi forje, lacăte grele, tainițe, mlaștini. Iar dedesubt de tot, în crevasa știută, pietrele, care erau deopotrivă Behemoth și

Leviathan, animale semnificând, în Scriptură, iraționalitatea Atotputernicului. Mă deșteptam tremurând și pietrele se aflau acolo, în sertarul lor, gata oricând să se transforme.

Acum, locuitorii satului mă tratau cu totul aufel. Ceva din aspectul divin al discurilor, pe care ei le numeau tigri albaștri, mă atinsese și pe mine, dar mă știau totodată vinovat de a fi pângărit vârful colinei. La orice oră din zi și din noapte, zeii mă puteau pedepsi. Nu îndrăzniră nici să mă atace, nici să-mi condamne actul, însă am observat că deveniseră cu toții îngrijorător de servili. N-am mai văzut niciodată copilul care se jucase cu pietrele. Eu însumi mă temeam de otravă sau de un pumnal în spate. Într-o dimineață, înainte de a se lumina de ziuă, am fugit din sat. Știam ca toți mă spionează, iar fuga mea va fi o ușurare. Din acea primă dimineață, nimeni nu mai voise să vadă pietrele.

M-am întors la Lahore. Valijoara mea conține discurile. Ambianța familiară a cărților nu-mi aduse eliberarea pe care o speram. Știam că pe această planetă există încă satul detestat, jungla, povârnișul mărăcinos cu podișul, iar pe podiș micile crăpături, și în crăpături, pietrele. Visele mele amestecau, confundau și multiplicau aceste elemente atât de disparate. Satul era pietrele, jungla era mlaștina, iar mlaștina era jungla.

Evitam tovărășia prietenilor. Mă temeam să nu cedez tentației de a le arăta miracolul teribil care minează temeliile cunoașterii omenești.

Am încercat mai multe experiențe. Am făcut mai întâi o tăietură în formă de cruce pe unul din discuri. L-am amestecat apoi cu celelalte și, după una sau două transformări, a dispărut, cu toate că numărul discurilor crescuse. Un alt disc, din care pilisem o frântură în arc de cerc, a dispărut și el. Cu o daltă am făcut o deschizătură în centrul unui disc și am repetat proba. L-am pierdut pentru

totdeauna A doua zi, discul marcat cu o cruce s-a întors după călătoria în neant. Ce spațiu misterios va fi fost, oare, acela care absorbea pietrele astfel și le restituia apoi, una câte una, supunându-se unor legi insondabile sau unei voințe inumane?

Aceeași dorință de ordine, care stătuse la originea matematicilor, mă făcu și pe mine să caut în această aberație matematicile pe care le-ar putea constitui nesăbuitele pietre zămislitoare. Mi-am consacrat zilele și nopțile stabilirii unei statistici a schimbărilor. Din acea perioadă, am păstrat mai multe carnete încărcate în mod inutil cu cifre. Metoda mea era următoarea: număram piesele din ochi și notam numărul total. Apoi le luam cu amândouă mâinile și le azvârleam pe masă. Număram atunci pietrele aflate în fiecare grămăjoară, notam rezultatele și repetam operația. Căutarea unei ordini sau a vreunui proiect secret în executarea rotațiilor s-a dovedit zadarnică. Numărul maxim al pieselor obținute a fost 419; numărul minim, trei. O clipă am sperat și m-am temut să nu dispară cu desăvârșire. Puțin după aceste încercări, am constatat că un disc izolat de celelalte nu putea să se multiplice sau să dispară. În mod firesc, cele patru operații - adunare, scădere, înmulțire, împărțire - se dovedeau imposibile. Pietrele respingeau aritmetica și calculul probabilităților. Patruzeci de discuri puteau, divizate, să dea nouă; cele nouă, divizate la rândul lor, să devină trei sute. Ce greutate vor fi avut? Nu știu. Nu le-am cântărit niciodată, însă eram convins de faptul că aveau o pondere constantă și redusă. Culoarea era, totdeauna, invariabilul albastru.

Aceste operații m-au ajutat să nu-mi pierd mințile. Pe când manevram pietrele ce anulează științele matematice, m-am gândit nu o dată la pietricelele grecului care au constituit primele cifre și au lăsat moștenire atâtor limbi cuvântul „calcul'". Matematicile, mi-am spus, își au originea, și acum sfârșitul, în pietre. Dacă Pythagora ar fi

operat cu acestea…

După o lună, am înțeles că haosul este inextricabil.

Nesupusele discuri se aflau tot aici, ca și perpetua ispită de a le atinge, de a simți iarăși vibrația aceea, de a le arunca brusc, de a le vedea crescând ori împuținându-se, de a cerceta formațiile pare și impare. Am ajuns să mă tem că ar putea să contamineze obiectele din jur și mai cu seamă degetele mele, atât de prompte în a le mânui.

Timp de câteva zile, mi-am impus datoria secretă de a nu mă mai gândi la nimic altceva decât la pietre, deoarece știam că, în orice caz, uitarea nu putea să fie decât trecătoare, iar regăsirea chinului, după aceea ar fi fost de nesuportat.

N-am dormit în noaptea de zece februarie. La capătul unei lungi plimbări care a durat până în zori, m-am furișat sub arcadele moscheii lui Wazir Han. Era ceasul în care lumina nu-și desfășurase încă paleta colorată. În curte, nu era nici țipenie de om. Fără să mă gândesc la ceva anume, mi-am cufundat mâinile în vasul cu apă sfințită. Apoi, înăuntrul moscheii, mi-am spus că Dumnezeu și Allah sunt cele două mame ale unei singure Ființe de neconceput și i-am cerut acestei Ființe, cu glas tare, să mă elibereze de povara mea. Nemișcat, am așteptat un răspuns. N-am auzit pași, însă alături de mine un glas a rostit:

— Iată-mă.

Cerșetorul se afla chiar lângă mine. Am ghicit în lumina incertă un turban, niște ochi stinși, o piele măslinie și o barbă căruntă. Nu era prea înalt.

Mi-a întins mâna și a spus, cu același glas scăzut:

— Milostenie, Ocrotitor al Sărmanilor.

Am căutat prin buzunare și i-am răspuns:

— N-am niciun bănuț.

— Ai o mulțime, a răspuns el.

Pietricelele se aflau în buzunarul meu drept. Am scos una și am lăsat-o să cadă în mâna lui goală. Nu s-a auzit nici cel mai mic zgomot.

— Trebuie să mi le dai pe toate, mi-a răspuns el. Cel care n-a dat tot n-a dat nimic.

Am înțeles, și i-am spus:

— Aș vrea să știi că milostenia mea poate fi primejdioasă.

El mi-a răspuns:

— Milostenia ta este, de bună seamă, singura pe care am dreptul s-o primesc. Am păcătuit.

Am lăsat să cadă toate pietrele în palma lui concavă. Au căzut ca în adâncul mării, fără zgomot. Apoi mi-a spus:

— Încă nu știu care e darul tău, însă și al meu e primejdios. Vei rămâne aici cu zilele și nopțile, cu înțelepciunea, cu deprinderile, cu lumea.

N-am auzit pașii cerșetorului orb, și nici nu l-am văzut pierzându-se în lumina zorilor.

Trad. C. H.

ROZA LUI PARACELSUS

De Quincey: *Writings,* XIII. 345.

Din atelierul său, aflat în două încăperi scobite sub pământ, Paracelsus îi ceru Dumnezeului său, vagului său Dumnezeu, oricărui Dumnezeu, să-i trimită un discipol. În sobă, un palid foc proiecta umbrele neregulate. Să se ridice pentru a aprinde lampa de fier ar fi cerut un efort prea mare. Paracelsus, toropit de oboseală, uită de rugăciunea formulată. Noaptea înghiţise athanorul şi prăfuitele alambice, când cineva bătu în uşă. Pe jumătate adormit, Paracelsus se ridică, urcă câteva trepte ale scării în formă de melc şi deschise unul dintre canaturile uşii. Un necunoscut trecu pragul. Părea, şi el, din cale-afară de ostenit. Paracelsus îi arătă o laviţă; celălalt se aşeză în tăcere. La început nu rostiră niciun cuvânt, iar mai apoi magistrul curmă, primul, tăcerea.

— Ţin minte chipurile dinspre Apus ca şi pe acelea dinspre Răsărit, spuse el nu fără o anume emfază. Dar nu ţin minte chipul tău. Cine eşti şi ce voieşti de la mine?

— Numele meu nu are însemnătate, răspunse celălalt. Am colindat trei zile şi trei nopţi ca să ajung până aici. Vreau să fiu ucenicul tău. Ţi-am adus, iată, întregul meu avut.

Scoase la iveală un săcuşor de piele şi, cu mâna dreaptă, îl răsturnă pe masă: se prelinse un şuvoi de galbeni.

Paracelsus, pentru a-şi aprinde lampa, fusese nevoit să-i întoarcă spatele. Când se întoarse iar către noul venit, observă că acesta ţinea o roză în mâna stângă. Roza îl nelinişti.

Se aplecă, îşi împreună vârfurile degetelor şi spuse:

— Mă crezi în stare să făuresc piatra care să preschimbe toate elementele în aur și tot aur îmi oferi. Dar eu nu aurul îl caut, și dacă aurul te preocupă, nu-mi vei fi niciodată ucenic.

— Aurul nu mă preocupă defel, răspunse celălalt. Galbenii aceștia nu sunt altceva decât o mărturie a dorinței mele de a învăța. Aș dori să-mi arăți Piatra Filosofală. Vreau să te însoțesc pe drumul care duce la Piatră.

Paracelsus rosti rar:

— Drumul este Piatra. Piatra este punctul de pornire. Dacă nu înțelegi acest lucru, n-ai început încă să înțelegi. Căci țelul este în fiecare dintre pașii tăi.

Celălalt îl privi neîncrezător. Îl întrebă cu glas schimbat:

— Dar există oare un țel?

Paracelsus izbucni în râs.

— Detractorii mei, care nu sunt atât de numeroși pe cât sunt de stupizi, susțin contrariul și mă învinuiesc de impostură. Eu nu le dau dreptate, însă n-ar fi cu neputință ca totul să fie o iluzie. Ceea ce știu e că *există* un drum.

Urmă o tăcere și apoi celălalt spuse:

— Sunt gata să-l străbat împreună cu tine, chiar dacă ar fi să cutreierăm vreme multă. Îngăduie-mi să trec deșertul. Îngăduie-mi să întrezăresc, fie și de departe, pământul făgăduit, chiar dacă astrele mi-ar interzice apoi să-l ating. Dar, înainte de a începe această călătorie, voiesc o dovadă.

— Când? întrebă Paracelsus, cu neliniște.

— În clipa aceasta, răspunse discipolul, arătând dintr-o dată o bruscă obstinație.

Începuseră să converseze în latină, acum vorbeau în germană.

Tânărul ridică roza deasupra capului.

— Se spune, rosti el, că tu poți arde un trandafir în flăcări, pentru a-l face să renască apoi din propria-i cenușă, cu ajutorul artei și al priceperii tale. Îngăduie-mi, așadar, să fiu martor acestei minuni. Iată ce-ți cer, și îți

ofer, apoi, întreaga viață.

— Ești foarte credul, spuse magistrul. Și n-am ce face cu credulitatea; eu am nevoie de credință.

Celălalt insistă:

— Tocmai pentru că nu sunt credul vreau să văd cu propriii mei ochi pieirea și renașterea acestei roze.

Paracelsus o luase în mână și se juca, vorbind, cu petalele ei.

— Ești credul, continuă. Spui că aș fi în stare s-o nimicesc?

— Oricine ar fi în stare s-o nimicească, spuse discipolul.

— Te înșeli. Crezi, oare, că este cu putință să trimiți ceva în neant? Crezi că întâiul Adam a izbutit, în Paradis, să distrugă măcar o singură floare, măcar un singur fir de iarbă?

— Nu ne aflăm în Paradis, răspunse tânărul cu încăpățânare; aici, sub razele lunii, totul e pieritor.

Paracelsus se ridicase.

— Și în care alt loc ne aflăm atunci? Crezi, oare, că divinitatea ar putea să creeze un spațiu care să nu fie Paradisul? Crezi, oare, că prăbușirea constă în altceva decât în a ignora tocmai faptul că ne aflăm în Paradis?

— O roză poate să ardă, spuse provocator discipolul.

— Mai este foc în vatră, răspunse Paracelsus. Dacă ai azvârli această roză în jăratec, ai putea crede că flăcările au mistuit-o și că cenușa este cea care-i reală. Îți spun că roza e eternă și că doar aparența poate să se schimbe. Mi-ar fi de ajuns o vorbă pentru ca tu, apoi, s-o ai din nou în fața ochilor.

— O vorbă? spuse discipolul, surprins. Athanorul e stins, alambicele sunt acoperite de colb. Ce-ai putea face pentru ca ea să renască?

Paracelsus îl privi cu tristețe.

— Athanorul e stins, repetă el, iar alambicele sunt acoperite de colb. În această etapă a lungii mele călătorii folosesc, însă, cu totul alte instrumente.

— Nu îndrăznesc să te întreb care anume, spuse celălalt, cu maliție și umilință.

— Vorbesc de acela pe care l-a folosit divinitatea pentru a crea cerul și pământul, și Paradisul invizibil în care acum ne aflăm și pe care păcatul originar ni-l ascunde. Vorbesc de Cuvântul dezvăluit de Kabbala.

Discipolul spuse atunci pe un ton rece:

— Te rog cu umilință să te învoiești a-mi arăta pieirea și întoarcerea rozei. Puțin îmi pasă dacă operezi cu Verbul ori cu athanorul.

Paracelsus rămase pe gânduri în cele din urmă spuse:

— Dacă aș face-o, ai spune că e vorba despre o aparentă impusă de magia ochilor tăi. Miracolul nu ți-ar da încrederea pe care o cauți. Așadar, lasă roza.

Mereu neîncrezător, suspicios, tânărul îl privi. Magistrul ridică vocea și-i spuse:

— La urma urmelor, cine ești tu, pentru a năvăli astfel în casa unui magistru și a cere de la el un miracol? Ce-ai făcut tu pentru a merita un asemenea dar?

Celălalt răspunse, tremurând:

— Știu bine că n-am făcut nimic. Îți cer, în numele tuturor anilor pe care-i voi petrece trudind în umbra ta, să-mi îngădui să văd cenușa, apoi roza. Nu-ți voi cere nimic altceva. Voi crede în mărturia ochilor mei.

Cu o mișcare bruscă, luă trandafirul roșu pe care Paracelsus îl lăsase pe pupitru și îl azvârli în flăcări. Trandafirul își schimbă culoarea și, după câteva clipe, din el nu mai rămase decât o mână de cenușă. Clipe în șir, discipolul așteptă cuvântul și miracolul.

Paracelsus rămase de gheață. Spuse cu o ciudată simplitate:

— Toți medicii și toți spițerii din Basilea afirmă că aș fi un impostor. Poate că au dreptate. Aici odihnește cenușa care a fost cândva roză și nu va mai fi niciodată.

Tânărul se simți cuprins de rușine. Paracelsus era un șarlatan sau un simplu vizionar, iar el, un intrus, dăduse buzna în casa lui și acum îl silea să admită că faimoasele-i puteri magice nu sunt decât formule găunoase.

Îngenunche și rosti:

— Sunt de neiertat. Mi-a lipsit fervoarea pe care Atotputernicul o cere de la credincioși. Îngăduie-mi să mai privesc o dată cenușa. Mă voi întoarce când voi fi mai puternic, atunci voi fi discipolul tău, iar la capătul drumului voi vedea roza.

Vorbea cu o autentică pasiune, care nu era, însă, decât milă pentru bătrânul magistru atât de venerat, atât de lovit, atât de ilustru și, la sfârșitul vieții, atât de gol pe dinăuntru. Cine era el,

Johannes Grisebach, pentru a descoperi, cu sacrilega-i mână, că îndărătul măștii nu se află nimeni?

Să-i lase galbenii ar fi părut o umilință. Și-i luă, așadar, la plecare. Paracelsus îl însoți până la capătul scării și-i spuse că va fi întotdeauna bine venit. Amândoi știau că nu se vor mai vedea niciodată. Paracelsus rămăsese singur. Înainte de a stinge lumina și de a se așeza în fotoliul scâlciat, răsturnă grămăjoara de cenușă în mâna lui concavă și rosti un cuvânt cu glas scăzut. Roza reapăru.

Trad. C. H.

MEMORIA LUI SHAKESPEARE

Există admiratori devotați ai lui Goethe, ai *Eddelor* și ai târziei *Cântări a Nibelungilor*; Shakespeare a fost destinul meu. Și mai este încă, dar într-un mod pe care nimeni nu l-ar fi putut presimți, în afară de un singur om, Daniel Thorpe, care a murit nu de mult la Pretoria. Și mai este unul, pe care nu l-am văzut niciodată la față.

Sunt Hermann Soergel. Poate că cititorul curios a răsfoit „Cronologia lui Shakespeare" scrisă de mine, pe care cândva am socotit-o necesară pentru buna înțelegere a textului și care a fost tradusă în mai multe limbi, printre care și spaniola. Nu este imposibil să-și aducă aminte, de asemenea, de o polemică prelungită despre o corectură pe care Theobald a intercalat-o în ediția critică din 1734 și care de la acea dată face parte indiscutabil din textul canonic. Astăzi mă surprinde tonul necivilizat al acelor pagini aproape străine. În 1914 am redactat, dar n-am dat la tipar, un studiu despre cuvintele compuse pe care elenistul și dramaturgul George Chapman le-a făurit pentru versiunile lui homerice și care fac ca engleza să se întoarcă, fără ca el să bănuiască, la originea sa *(Urprung)* anglo-saxonă. Nu m-am gândit niciodată că glasul lui, pe care acum l-am uitat, avea să-mi devină familiar… Un tiraj separat, semnat cu inițialele numelui, completează, cred, biografia mea literară. Nu știu dacă-mi este îngăduit să adaug o versiune inedită a piesei *Macbeth,* pe care am făcut-o pentru a alunga gândul la moartea fratelui meu Otto Julius, care a căzut pe frontul de vest în 1917. Nu am terminat-o; am înțeles că engleza dispune, spre lauda ei, de două registre - cel germanic și cel latin -, pe când germana noastră, în pofida unei muzicalități superioare,

trebuie să se limiteze la unul singur.

L-am pomenit puțin mai înainte pe Daniel Thorpe. Mi l-a prezentat maiorul Barclay, la un congres shakespearian. Nu voi mai indica locul, nici data; știu prea bine că asemenea precizări sunt, în realitate, afirmații vagi și fără importanță.

Mai importantă decât fața lui Daniel Thorpe, pe care orbirea mea parțială mă ajută s-o uit, era nefericirea lui cunoscută de toată lumea. După mulți ani, un om poate simula multe lucruri, dar nu și fericirea. Într-un mod aproape fizic, Daniel Thorpe răspândea melancolie.

După o sesiune lungă, noaptea ne-a surprins într-o tavernă oarecare. Pentru a ne simți în Anglia (unde și eram de fapt), dădeam pe gât, în rituale halbe de zinc, bere călduță și neagră.

— În Punjab, a spus maiorul, mi-au arătat un cerșetor. O tradiție a Islamului atribuie regelui Solomon un inel care-i îngăduia să înțeleagă limba păsărilor. Se credea că cerșetorul deținea acel inel. Valoarea lui era atât de mare, încât nu l-a putut vinde niciodată și a murit într-una din curțile moscheii Wazil Khan din Lahore.

M-am gândit că Chaucer nu ignora povestea inelului fermecat, dar nu puteam să spun nimic, fiindcă aș fi stricat efectul istorioarei spuse de Barclay.

— Și inelul? am întrebat eu.

— S-a pierdut, cum se pierd mai toate obiectele fermecate. S-ar putea să fie într-un ungher al moscheii sau în mâna unui om care trăiește într-un loc unde nu sunt păsări.

— Ori unde sunt atât de multe, am spus, încât li se amestecă limbile.

— Povestea dumitale, Barclay, are ceva de parabolă.

Abia atunci a simțit nevoia să vorbească Daniel Thorpe. A făcut-o într-un mod impersonal, fără să se uite la noi. Pronunța engleza într-un fel deosebit, pe care l-am atribuit lungii lui șederi în Orient.

— Nu este o parabolă, a zis, iar dacă este, e adevărată. Există lucruri de o valoare atât de mare, încât nu pot fi vândute.

Cuvintele pe care încerc să le reconstitui m-au impresionat mai puțin decât convingerea cu care le-a spus Daniel Thorpe. Am crezut că avea să mai spună ceva, dar deodată a tăcut, de parcă i-ar fi părut rău că vorbise. Barclay și-a luat rămas bun. Ne-am întors la hotel. Se făcuse foarte târziu, dar Daniel Thorpe mi-a propus să continuăm conversația în camera lui. După câteva lucruri lipsite de importanță, mi-a spus:

— Îți ofer inelul regelui. Bineînțeles că este vorba de o metaforă, dar ceea ce acoperă această metaforă nu e mai puțin uimitor decât inelul. Îți ofer memoria lui Shakespeare, din zilele celei mai fragede copilării până la începutul lui aprilie 1616.

N-am reușit să scot un cuvânt. Era ca și cum mi-ar fi oferit marea.

Thorpe a continuat:

— Nu sunt un impostor. Nu sunt nebun. Te rog să nu te grăbești să mă judeci până nu termin ce am de spus. Maiorul ți-a zis că sunt, sau am fost, medic militar. Povestea poate fi spusă în puține cuvinte. Începe în Orient, într-un spital plin de răniți, în zori. Data precisă nu are importanță. Adunându-și ultimele puteri pentru a putea vorbi, un soldat, Adam Clay, pe care-l atinseseră două rafale de pușcă-mitralieră, mi-a oferit, puțin înainte de a-și da sfârșitul, prețioasa memorie. Agonia și febra sunt inventive; am acceptat oferta fără a-i da crezare. De altminteri, după o bătălie, nimic nu ți se pare ciudat. Abia a avut timp să-mi explice condițiile neobișnuite ale darului. Posesorul trebuie să-l ofere cu glas tare, iar celălalt trebuie să-l primească. Cel care-l dă îl pierde pentru totdeauna.

Numele soldatului și scena patetică a încredințării darului mi s-au părut literare, în sensul rău al cuvântului.

Oarecum intimidat, l-am întrebat:

— Dumneata, acum, ai memoria lui Shakespeare?

Thorpe mi-a răspuns:

— Am, deocamdată, două memorii. Memoria mea personală și memoria acelui Shakespeare care, în parte, am ajuns să fiu. Mai bine zis, două memorii mă au sau mă țin pe mine. Există o zonă în care se confundă. Există un chip de femeie pe care nu știu cărui veac să i-l atribui.

Atunci, eu l-am întrebat:

— Ce-ai făcut cu memoria lui Shakespeare?

Pentru câteva clipe, s-a lăsat tăcere. Apoi a spus:

— Am scris o biografie romanțată, care a fost primită cu dispreț de critică și s-a bucurat de un succes comercial în Statele Unite și în colonii. Cred că asta e tot. Cred că te-am prevenit că darul meu nu e o sinecură. Aștept în continuare răspunsul dumitale.

Am rămas pe gânduri. Nu-mi consacrasem oare viața, pe cât de șterșă, pe atât de ciudată, căutării lui Shakespeare? Nu era drept ca, la sfârșitul acestei lungi căutări, să-l găsesc?

Articulând apăsat fiecare cuvânt, am spus:

— Primesc memoria lui Shakespeare.

Ceva, fără îndoială, s-a petrecut, dar eu n-am simțit. Ceva ca un început de oboseală, poate închipuită.

Îmi aduc aminte perfect că Thorpe mi-a spus:

— Memoria a intrat în conștiința dumitale, dar trebuie să o descoperi. Va apărea în vise, în starea de veghe, când întorci filele unei cărți sau când dai colțul. Nu fi nerăbdător, nu inventa amintiri. Hazardul te poate favoriza ori te poate amâna, ascultând de natura lui misterioasă. Pe măsură ce eu uit, dumneata îți vei aminti. Nu-ți pot făgădui niciun termen.

Restul nopții l-am consacrat unei discuții despre caracterul lui Shylock. M-am abținut să cercetez dacă Shakespeare a avut de-a face cu evreii. N-am vrut ca Thorpe să-și închipuie că-l pun la încercare. Am constatat,

și nu știu dacă o făceam cu ușurare sau cu neliniște, că opiniile lui erau la fel de academice și de convenționale ca ale mele.

Deși stătusem treaz atâta timp, noaptea următoare n-am putut să dorm aproape deloc. Am descoperit, ca de atâtea alte ori, că sunt un laș. De frică să nu fiu dezamăgit, nu m-am lăsat în voia noii speranțe. Am preferat să cred că darul lui Thorpe era iluzoriu. Irezistibil, însă, cu timpul speranța a precumpănit. Shakespeare avea să fie al meu, așa cum nimeni nu fusese al altcuiva, nici în iubire, nici în prietenie, nici măcar în ură. Într-un fel sau altul, eu aveam să fiu Shakespeare. Nu aveam să scriu tragediile, nici complicatele sonete, dar aveam să-mi aduc aminte clipa în care mi-au fost revelate vrăjitoarele, care sunt totodată și parcele, și aveam să-mi aduc aminte clipa în care mi-a fost dat să scriu necuprinsele rânduri:

And shake the yoke of inauspicious stars
From this worldweary flesh.

Aveam să-mi aduc aminte de Anne Hathaway așa cum îmi aduc aminte de femeia aceea, acum matură, care m-a învățat dragostea într-un apartament din Lübeck, cu mulți ani în urmă. (Am încercat să mi-o amintesc și am putut să recuperez numai tapetul de hârtie, care era galben, și lumina care intra pe fereastră. Acest prim eșec ar fi trebuit să-mi atragă atenția asupra celor ce aveau să urmeze.)

Postulasem că imaginile prodigioasei memorii vor fi mai ales vizuale. Dar n-a fost așa. După câteva zile, când mă bărbieream, am pronunțat în fața oglinzii câteva cuvinte care m-au surprins și care făceau parte, cum mi-a indicat un coleg, din vocabularul lui Chaucer. Într-o seară, ieșind de la Muzeul Britanic, am fluierat o melodie simplă pe care n-o auzisem niciodată.

Cititorul a observat, desigur, trăsătura comună a acestor prime revelații ale unei memorii care era, în pofida

strălucirii câtorva metafore, mai mult auditivă decât vizuală.

Potrivit lui De Quineey, creierul omului e un palimpsest. Fiecare nouă scriere acoperă scrierea anterioară și este acoperită de scrierea următoare, dar atotputernica memorie poate dezgropa orice imprimare, oricât de momentană ar fi fost, dacă i se oferă un stimul suficient de puternic. Judecând după testamentul lui, nu există nicio carte, nici măcar Biblia, în casa lui Shakespeare, dar toată lumea cunoaște cărțile pe care le-a citit. Chaucer, Gower, Spencer, Christopher Marlowe, Cronica lui Holinshed, Montaigne în versiunea lui Florio, Plutarh tradus de North. Eu posedam în mod latent memoria lui Shakespeare; lectura, vreau să spun, relectura acestor vechi volume ar fi imboldul pe care-l căutam. Am citit și sonetele, care sunt opera lui cea mai directă. Am găsit uneori explicația sau mai multe explicații. Versurile bune impun lectura cu glas tare; după câteva zile, am recuperat fără efort r-urile aspre și vocalele deschise ale veacului al șaisprezecelea

Am scris în *Zeitschrift für germanische Philologie* că sonetul 127 se referea la memorabila înfrângere a Invincibilei Armade. Nu mi-am adus aminte că Samuel Butler, în 1899, formulase această teză.

O vizită la Stratford-on-Avon a fost, cum era de așteptat, sterilă.

Pe urmă s-a produs transformarea treptată a viselor mele. Nu mi-au fost hărăzite, ca lui De Quineey, coșmaruri splendide, nici evlavioase viziuni alegorice, în maniera maestrului său, Jean Paul. Chipuri și încăperi necunoscute au intrat în nopțile mele. Primul chip pe care l-am identificat a fost acela al lui Chapman; apoi, acela al lui Ben Jonson și acela al unui vecin al poetului, care nu figurează în biografii, dar cu care Shakespeare se vedea des.

Cine cumpără o enciclopedie nu cumpără fiecare rând, fiecare paragraf, fiecare pagină și fiecare gravură;

cumpără simpla posibilitate de a cunoaște unul dintre aceste lucruri. Dacă aceasta se întâmplă cu un lucru concret și relativ simplu, dată fiind ordinea alfabetică a părților, vă puteți desigur închipui ce se poate întâmplă cu un lucru abstract și variabil, *ondoyant et divers,* cum este memoria unui mort.

Nimănui nu-i este dat să cuprindă într-o singură clipă și în întregime propriul său trecut. Nici lui Shakespeare, după știința mea, nici mie, care am fost moștenitorul lui parțial, nu ne-a fost hărăzit acest dar. Memoria omului nu este o sumă; este o dezordine de posibilități nedefinite. Fericitul Augustin, dacă nu mă înșel, vorbește de palatele și cavernele memoriei. Cea de-a doua metaforă este mai exactă. Am intrat în aceste caverne.

La fel cu memoria noastră, memoria lui Shakespeare includea zone întinse de umbră respinse deliberat de el. Nu fără o ușoară surprindere, mi-am adus aminte că Ben Jonson îl punea să recite hexametri latinești și grecești și că urechea, incomparabila ureche muzicală a lui Shakespeare, greșea adeseori cantitatea, stârnind hohote de râs printre colegii lui.

Mi-a fost dat să cunosc stări de fericire și de amărăciune, care depășesc experiențele obișnuite ale oamenilor. Fără ca eu să știu, lunga și sârguincioasa mea singurătate mă pregătise pentru primirea docilă a miracolului.

După vreo treizeci de zile, memoria mă însufleția. Timp de o săptămână de ciudată fericire, aproape că am crezut că sunt Shakespeare. Opera s-a înnoit pentru mine. Știu că luna, pentru Shakespeare, era mai puțin luna decât Diana și mai puțin Diana decât acest obscur cuvânt care se pronunță tărăgănat: *moon.* Și am mai făcut o descoperire. Aparentele neglijențe ale lui Shakespeare, acele *absences dans l'infini* despre care apologetic vorbește Hugo, au fost deliberate. Shakespeare le-a tolerat sau le-a intercalat, pentru ca discursul lui, destinat scenei, să pară spontan și

nu prea cizelat și artificial *(nicht allzu glatt und gekünstelt).* Din același motiv a amestecat metaforele.

my way of life
is fall'n into the sear, the yellow leaf.

Într-o zi am putut distinge o vină în adâncul memoriei lui. Nu am încercat s-o definesc; Shakespeare a făcut-o o dată pentru totdeauna. Mă mulțumesc să spun că această vină nu avea nimic de-a face cu perversiunea.

Am înțeles că facultățile sufletului omenesc, memoria, intelectul și voința, nu sunt o ficțiune scolastică. Memoria lui Shakespeare nu-mi putea dezvălui altceva decât împrejurările de care a avut parte Shakespeare. Este limpede că acestea nu alcătuiesc elementul esențial al originalității poetului; importantă este opera pe care a executat-o cu acest material efemer.

În naivitatea mea, proiectasem, la fel cu Thorpe, o biografie. Nu mi-a trebuit mult timp ca să descopăr că acest gen literar cere însușiri de scriitor, pe care, fără nicio îndoială, eu nu le am. Nu știu să povestesc. Nu știu să povestesc nici propria mea viață, care este mult mai extraordinară decât viața lui Shakespeare. De altminteri, această carte ar fi de prisos. Hazardul sau destinul i-au dat lui Shakespeare banalele lucruri teribile pe care orice om le cunoaște: el a știut să le transforme în plăsmuiri, în personaje mult mai expresive decât omul cenușiu care le-a visat, în versuri în care se vor recunoaște rânduri și rânduri de oameni, în muzică verbală. Ce rost avea să destram această țesătură, să nărui acest turn, să reduc la măsuratele proporții ale unei biografii documentare sau ale unui roman realist sunetul și furia lui Macbeth?

Goethe constituie, cum se știe, cultul oficial al Germaniei; mai intim este cultul lui Shakespeare, pe care îl întreținem nu fără nostalgie. (În Anglia, Shakespeare, care se află atât de departe de englezi, constituie cultul oficial;

cartea Angliei este Biblia.)

În prima etapă a aventurii, am simțit fericirea de a fi Shakespeare; în ultima, am simțit apăsarea și spaima. La început, cele două memorii nu își amestecau apele. Cu timpul, marele râu al lui Shakespeare a amenințat și aproape a înecat modestul meu firicel de apă. Am băgat de seamă cu teamă că începeam să uit limba părinților mei. Și cum identitatea personală se bazează pe memorie, m-am temut să nu-mi pierd mințile.

Prietenii veneau să mă viziteze; m-a mirat faptul că nu băgau de seamă că mă aflam într-un infern.

Am început să nu mai înțeleg lucrurile cotidiene care mă înconjurau *(die alltägliche Umwelt).* Într-o zi m-am rătăcit printre alcătuiri uriașe de fier, de lemn și de sticlă. M-au zăpăcit șuierături și strigăte. Am avut nevoie de o clipă, care mi s-a părut nesfârșită, până să recunosc locomotivele și vagoanele din gara din Bremen.

Pe măsură ce trec anii, orice om e silit să suporte greutatea din ce în ce mai mare a memoriei lui. Două memorii mă covârșeau, confundându-se uneori: a mea și a celuilalt, care era incomunicabilă.

Toate lucrurile vor să rămână ceea ce sunt, cum a scris Spinoza. Piatra vrea să fie piatră, tigrul vrea să fie tigru, eu voiam să fiu iarăși Hermann Soergel.

Am uitat data la care am hotărât să mă eliberez. Am găsit metoda cea mai simplă. Am format la telefon câteva numere la întâmplare. Îmi răspundeau glasuri de copii ori de femei. Am socotit că datoria mea era să le respect. Am dat în sfârșit peste un glas cult de bărbat. I-am spus:

— Vrei memoria lui Shakespeare? Știu că ceea ce-ți ofer este foarte grav. Gândește-te bine.

Un glas neîncrezător mi-a răspuns:

— Voi înfrunta acest risc. Primesc memoria lui Shakespeare.

I-am înfățișat condițiile darului. În chip paradoxal, simțeam în același timp nostalgia cărții pe care ar fi trebuit

să o scriu și pe care mi-a fost interzis să o scriu și teama că oaspetele, spectrul, nu mă va lăsa să o scriu niciodată.

Am pus receptorul în furcă și am repetat ca pe o speranță aceste resemnate cuvinte:

*Simply the thing I am shall make me li**ve.***

Găsisem metode riguroase pentru a trezi vechea memorie; am fost nevoit să caut altele pentru a o șterge. Una dintre numeroasele metode pe care le-am folosit a fost studiul mitologiei lui William Blake, discipol rebel al lui Swedenborg. Mi-am dat seama că nu era atât de complexă pe cât era de complicată.

Calea aceasta, precum și altele, nu mi-a fost de niciun folos; toate mă duceau la Shakespeare.

Am găsit până la urmă singura soluție pentru a-mi umple timpul așteptării: riguroasa și vasta muzică a lui Bach.

P.S. 1924 - Acum sunt un om între oameni. În starea de veghe sunt profesorul emerit Hermann Soergel, care mânuiesc un fișier și redactez nimicuri erudite, dar în zori îmi dau seama, uneori, că cel care visează este altul. Din când în când, destul de rar, mă surprind mici și fugare frânturi de amintiri, care, poate, sunt adevărate.

Trad. A. I.

CUPRINS

ALEPH (1949).....4

Prezentare.....*5*

NEMURITORUL.....11

MORTUL.....28

TEOLOGII.....34

ISTORIA RĂZBOINICULUI ȘI A PRIZONIEREI.....44

BIOGRAFIA LUI TADEO ISIDORO CRUZ (1829-1874).....49

EMMA ZUNZ.....53

CASA LUI ASTERION.....59

CEALALTĂ MOARTE.....62

DEUTSCHES REQUIEM.....70

CĂUTAREA LUI AVERROES.....78

ZAHIRUL.....88

SCRIPTURA ZEULUI.....98

ABENJACÁN EL BOJARÍ, MORT ÎN LABIRINTUL SĂU.....104

CEI DOI REGI ȘI CELE DOUĂ LABIRINTURI.....114

AȘTEPTAREA.....116

OMUL DIN PRAG.....121

ALEPH.....127

Epilog.....143

FĂURITORUL (1960).....145

Prezentare.....*146*

LUI LEOPOLDO LUGONES.....151

FĂURITORUL.....153

DREAMTIGERS.....156

DIALOG PE MARGINEA UNUI DIALOG.....157

UNGHIILE.....158

OGLINZILE ACOPERITE.....159

ARGUMENTUM ORNITHOLOGICUM.....161

CAPTIVUL.....162

SIMULACRUL.....163

DELIA ELENA SAN MARCO.....165

DIALOGUL MORȚILOR.....167

URZEALA.....170

O PROBLEMĂ.....171

UN TRANDAFIR GALBEN.....173

MARTORUL.....175

MARTÍN FIERRO.....177

MUTAȚII.....179

PARABOLA LUI CERVANTES ȘI A LUI DON QUIJOTE.....180

PARADISUL, XXXI, 108.....181
PARABOLA PALATULUI.....183
EVERYTHING AND NOTHING.....185
RAGNARÖK.....188
INFERNUL, I, 32.....190
BORGES ȘI EU.....191
RELATAREA LUI BRODIE (1970).....193
Prezentare.....*194*
PROLOG.....198
INTRUSA.....201
NEDEMNUL.....207
ISTORIA LUI ROSENDO JUÁREZ.....215
ÎNTÂLNIREA.....223
JUAN MURAÑA.....231
BĂTRÂNA DOAMNĂ.....237
DUELUL.....246
CELĂLALT DUEL.....253
GUAYAQUIL.....258
EVANGHELIA DUPĂ MARCU.....268
RELATAREA LUI BRODIE.....275
CARTEA DE NISIP (1975).....284

Prezentare.....*285*
CELĂLALT.....288
ULRICA.....297
CONGRESUL.....302
THERE ARE MORE THINGS.....322
SECTA CELOR TREIZECI.....330
NOAPTEA DARURILOR.....334
OGLINDA ȘI MASCA.....340
UNDR.....345
UTOPIA UNUI OM OSTENIT.....351
STRATAGEMA.....359
AVELINO ARREDONDO.....366
DISCUL.....373
CARTEA DE NISIP.....376
Epilog.....382
MEMORIA LUI SHAKESPEARE (1980).....385
Prezentare.....*386*
DOUĂZECI ȘI CINCI AUGUST 1983.....388
TIGRII ALBAȘTRI.....394
ROZA LUI PARACELSUS.....407
MEMORIA LUI SHAKESPEARE.....412